T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

SIRBİSTAN EMARETİ ÖNCESİ BELGRAD: 1792-1830

NURBANU DURAN
2502110063

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. MAHİR AYDIN

İSTANBUL, 2019

ÖZ

SIRBİSTAN EMARETİ ÖNCESİ BELGRAD: 1792-1830

NURBANU DURAN

Osmanlı Devleti, 1718 yılında Belgrad'ı kaybettikten sonra bu bölgenin görevlerini bir süreliğine Vidin üstlenmiş; ancak 1739'da Belgrad'ın Osmanlılar tarafından tekrar ele geçirilmesi, devlet için eski önemini geri kazanmasına yetmemişti. Başka bir deyişle devlet, Belgrad'ı artık elden çıkması muhtemel bir toprak olarak görmeye başlamıştı. Bunun bir uzantısı olarak 1788-91 Osmanlı - Avusturya Savaşı sırasında Belgrad, yeniçeriler tarafından Avusturya'ya savaşsız teslim edilmiş; 1791 Ziştovi Antlaşması ile Belgrad'ın geri alınışı ise bölgeye istikrar getirmemişti. Bundan sonraki yaklaşık kırk yıllık süreçte devlet, Belgrad'da sürgün yeniçeriler ve ardından gelen dayılar problemi, Sırp isyanları ve Sırp özerkliğine giden süreçte yaşanan gerginliklerle uğraşmak zorunda kalacaktı. Bu bağlamda tezimizin amacı, Belgrad ve Sırbistan'ın özerkliğe geçiş öncesindeki dönemini siyasi, askeri ve sosyo-ekonomik olarak değerlendirmek olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Belgrad, Belgrad Kalesi, Osmanlı Devleti, Sırplar, Sırp İsyanları, Miloş Obrenovic

ABSTRACT

BELGRADE BEFORE THE PRINCIBILITY OF SERBIA: 1792-1830

NURBANU DURAN

After the Ottoman Empire lost Belgrade in 1718, Vidin undertook the duties of the region for a while, however the capture of Belgrade by the Ottomans in 1739 was not enough for Belgrad to regain its old importance. In other words, the state began to see Belgrade as a land that would be discarded soon. As a result of this approach, Belgrade was handed over to the Austria by janissaries without defending during the 1788-91 Ottoman-Austrian War. On the other hand 1791 Treaty of Sistova which made Ottoman Empire to recapture Belgrade, did not bring stability to the region. In the course of the next four decades, the Empire would have to deal with the exiled janissaries in Belgrade, the subsequent "Dayı" problems and the tensions which would lead to the Serbian uprisings and ultimately autonomy. In this context, the aim of our thesis will be to evaluate the political, military and socio-economic structure of Belgrade and Serbia within this period of time before autonomy.

Keywords: Belgrade, Belgrade Fortress, Ottoman Empire, Serbs, Serbian Uprising, Miloš Obrenović

ÖNSÖZ

Belgrad, yüzyıllar boyunca Roma İmparatorluğu, Macarlar, Bizans İmparatorluğu, Sırp Despotluğu ve Osmanlı Devleti gibi uygarlıklara ev sahipliği yapmıştı. Buranın farklı toplumlar için mücadele merkezi haline gelmesi, şüphesiz önemli yollar üzerinde olmasından kaynaklanmaktaydı. Bu öneminden ötürü Osmanlı Devleti için de ulaşılması gereken bir hedef haline gelen Belgrad, birkaç başarısız denemenin ardından 1521'de Osmanlı topraklarına katılmıştı. Bu tarihten itibaren neredeyse iki yüzyıl boyunca Osmanlı kültürünün yerleştirilmeye çalışıldığı bölgede, devletin Belgrad ile olan ilişkisinde ilk kırılma noktası 1683-99 Savaşları olmuştu. Kısa süreli de olsa Belgrad'ın Avusturya işgaline uğraması gelecek iki yüz yılın habercisiydi. Nitekim 1699 Karlofça Antlaşması sonrası Budin dahil birçok kara parçasını kaybeden devlet, Belgrad'ın bir serhad şehri ve kalesi olmasını sadece izleyebilmişti. Bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti için önemi bir kat daha artan Belgrad, bu konumu ancak on sekiz yıl koruyabilmiş ve 1718'de Avusturya topraklarına katılmıştır. Bu tarihten, Belgrad'ın geri alındığı 1739'a kadar Belgrad'ın yerini Vidin almıştı. Hiç de kısa sayılmayacak bu işgal döneminde Vidin oldukça gelişim göstermişti. Bu durum tekrar Osmanlı yönetimine dahil olması dolayısıyla Belgrad'ın devlet açısından eski önemini geri kazanacağı beklentisi doğursa da süreç bu şekilde ilerlememiş ve şehir bir türlü eski önemine kavuşamamıştır.[1] Ardından gelen son Osmanlı-Avusturya Savası sırasında üçüncü kez Avusturya işgaline uğrayan Belgrad 1791 Ziştovi Antlaşması ile de tekrar geri alınmıştır.

Bu tarihe kadar Avusturya ile mücadele alanı haline gelen Belgrad'da, 18. yüzyılın sonu itibariyle artık devlet, uğraşmak zorunda kalacağı sorunlar silsilesi ile karşı karşıyaydı. Biz de tezimizi bu sorunlar silsilesine odakladık. Bu bağlamda birinci bölümde, 1791'den sonra Belgrad'dan kovulan yeniçerilerle yaşanan sorunlar, Belgrad Muhafızı Hacı Mustafa Paşa'nın bu süreçteki çözüm arayışları ve Belgrad'da yönetim karmaşasına neden olan dayılar dönemi ele alınmıştır. Sürecin devamı ikinci bölümde işlenmiş ve Belgrad'ın ve belki de Osmanlı Devleti'nin geleceğini şekillendiren Sırp İsyanları'na değinilmiştir. Üçüncü bölümde, artık özerklik için son on beş yılına giren Belgrad'ın bu süreçteki kazanımlarına ve özellikle Miloş'un faaliyetlerine yer verilmiştir. Son bölümde ise, esasında Sırpların tüm faaliyetlerini anlayabilmek adına Sırp kurumlarına değinilmiş ve bu kurumların işlevlerinin ne

[1] Vidin'in Belgrad'ın yerine geçmesinin ardından Belgrad'ın bir daha eski önemine kavuşamaması olgusu için bkz. Mahir Aydın, "The Belgrade Fortress: Before The Treaty of Passarowitz (1697-1717)", **Belgrade 1521-1867,** ed. Dragana Amedoski, Belgrade, 2018, s. 115.

olduğu anlamaya çalışılmıştır. Bu kurumların yanı sıra Belgrad'ın nüfusu ile ticari faaliyetlerine, başka bir deyişle yaşayış tarzına da odaklanılarak esasında geçen üç bölümde anlattığımız siyasi süreçlerin halk üzerindeki yansımaları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Öte yandan belirtmek gerekir ki, incelediğimiz dönemde Belgrad, esasen Semendire Sancağı'nın bir nahiyesi olmakla birlikte aynı zamanda sancak merkezidir. Bu da demek oluyor ki burası sancak muhafızının diğer bir ifadeyle Belgrad muhafızının da bulunduğu yerdir. Dolayısıyla Belgrad, tüm Semendire Sancağı'nı ya da Sırbistan'ı ya da Sırp memleketini temsil eder. Kısacası, Belgrad demek esasen Sırbistan demektir. Biz de bu nedenle Sırbistan ya da Semendire Sancağı yerine tezimizde Belgrad ismini kullanmayı uygun bulduk. Nitekim hem Osmanlı hem de Sırp kaynaklarına baktığımızda "Belgrad"ın odakta olduğunu görmek mümkündür. Hatta Sırp kaynaklarında bu coğrafya için "Belgrad Paşalığı" ibaresi kullanılmaktadır. Birçok Osmanlı kaynağında da burası Belgrad Sancağı olarak kaydedilmektedir.

Hatta Hemdemi, Sırp isyanlarından bahsettiği eserinde bu bölgeyi tarif ederken "Eyalet-i Bosna'ya hemcivar Belgrad Eyaleti'nde Semendire Sancağı'nda…" ifadesini kullanmaktadır. Bu da bize Belgrad Eyaleti kavramının da mevcut olduğunu göstermektedir.

Çalışmada hem Osmanlı hem de Sırp kaynakları kullanılmış, bu da bize birçok noktayı karşılaştırma imkânı sunmuştur. Ancak eklemek gerekir ki, ülkemizde Sırp coğrafyası ile ilgili karşılaştırmalı çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu bağlamda, Doç. Dr. Selim Aslantaş'ın Osmanlı'da Sırp İsyanları ve Ayşe Özkan'ın Miloş'tan Milan'a Sırp Bağımsızlığı eserleri bu coğrafya ile ilgili Türkçe kaleme alınan temel kaynak niteliğindedir.

Bu alanda çalışma kararı almamız sonrasında birçok kişi ve kurumun desteğini gördüğümüzü ifade etmek gerekir. Öncelikle, Türk Tarih Kurumu (TTK) Avrupa ve Balkan Araştırmaları alanında vermiş olduğu yurtiçi bursu ile Türkiye'de yapmış olduğumuz çalışmalara katkıda bulunmuştur. TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu) 2214-A Yurtdışı Araştırma Burs Programı ile Belgrad/Sırbistan'da araştırma yapmamıza ve böylelikle Sırp kaynaklarına ulaşarak karşılaştırmalı bir çalışma gerçekleştirmemize olanak sağlamıştır. Yine, İslam Araştırmalar Merkezi (İSAM) Kütüphanesi de sahip olduğu geniş koleksiyonu ile birçok kaynağa hızlıca erişim sağlayarak tezimize önemli katkılar yapmamıza vesile olmuştur. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi bölümündeki araştırmalarımız sırasında bu süreci kolaylaştırmaya çalışan arşiv çalışanlarına da ayrıca teşekkür etmek isterim.

Çalışmamızın Belgrad/Sırbistan bölümünde de birden fazla kurumdan yararlanma fırsatı bulduk. İlk olarak Sırbistan Milli Kütüphanesi'nde (Narodna Biblioteka Srbije) yapmış olduğumuz araştırmalar sırasında her soruma içtenlikle cevap veren kütüphane görevlilerine güleryüzlü ve yardısever tutumları için çok teşekkür ederim. Yine, Sırbistan Bilim ve Sanat Akademisi (SANU-Srpska Akademija Nauka i Umetnosti) Kütüphanesi ile Sırbistan Bilim ve Sanat Akademisi Balkan Enstitüsü Kütüphanesi çalışanlarına tüm yardımları dolayısıyla teşekkürlerimi sunarım. Sırbistan Devlet Arşivi'nde (Arhiv Srbije) yaptığımız incelemelerde yardımlarını esirgemeyen arşiv memurlarına da çok teşekkür ederim. Sırbistan Bilim ve Sanat Akademisi, Sırp Dili Enstitüsü'nde araştırmacı olan Olga Sabo'ya da herm Sırpçama yapmış olduğu katkıdan hem de akademinin kütüphanelerinden yararlanmam konusunda verdiği destekten ötürü teşekkürlerimi sunarım.

Bu kurumların yanı sıra çalışmamıza şüphesiz çok sayıda kişinin de büyük katkıları olmuştur. Hem yüksek lisans hem de doktora sürecimde danışmanlığımı üstlenerek akademik anlamda gelişimime en büyük katkıyı sağlayan ve bu süre zarfında desteğini üzerimden hiç esirgemeyen danışman hocam sayın Prof. Dr. Mahir Aydın'a çok teşekkür ederim.

Bölümümüzün bir diğer değerli üyesi ve tez jüri üyelerimden olan hocam sayın Prof. Dr. Ali Fuat Örenç'e de bu süreçteki katkılarından dolayı minnettarım. Jüri üyelerimden bir diğer değerli hocam Prof. Dr. İshak Keskin'e de desteklerinden dolayı teşekkür ederim. Yardım ve desteğini hep üzerimde hissettiğim, umutsuzluğa düştüğümde ayağa kalkmamı sağlayan, ufkumu genişleten değerli hocam Doç. Dr. Metin Ünver'e teşekkürlerimi sunarım. Aynı şekilde bölümümüzün kıymetli hocaları Doç. Dr. Gültekin Yıldız, Doç. Dr. Neriman Hacısalihoğlu, Dr. Öğr. Üyesi Şamil Mutlu, Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Tanrıverdi, Dr. Öğr. Üyesi Burcu Kutlu Dilbaz ile yine üniversitemizin Leh Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyelerinden hocam Doç. Dr. Hacer Topaktaş Üstüner'e çok teşekkür ederim.

Bu konuyla ilgili çalışmaya ilk karar verdiğim dönemde kafamdaki soru işaretlerini çözüme kavuşturan ve desteklerini esirgemeyen, Sırp coğrafyası dendiğinde ülkemizde ilk akla gelen tarihçi olan Doç. Dr. Selim Aslantaş'a teşekkür ederim. Araştırmalarımızın Belgrad bölümünde, Belgrad Üniversitesi'ne araştırmacı olarak kabulümü sağlayan, oradaki araştırmalarım süresince beni destekleyen ve güler yüzünü hiç eksik etmeyen Belgrad Üniversitesi Felsefe Fakültesi Tarih Bölümü hocalarından sayın hocam Prof. Dr. Suzana Rajić'e teşekkürü bir borç bilirim. Yine Belgrad Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili bölümünden Prof. Dr. Mirjana Marinković'e yardımlarından ötürü çok teşekkür ederim. Sırbistan Devlet Arşivleri'ndeki incelemelerim sırasındaki yardımların ötürü Enisa

Alomerović'e de minnettarım. Sırpça kaynaklar konusunda her takıldığımda beni aydınlatan, Almanca kaynaklarımın çevirisini yapma zahmetine katlanan ve bakış açımı her zaman genişleten değerli dostum Dr. Jovo Mladinović'e minnettarım. İlk Sırpça hocam, hem Belgrad'da hem de İstanbul'da her türlü desteğini üzerimden esirgemeyen değerli dostum Ivana Samardžić'e de çok teşekkür ederim. Aynı şekilde hem Belgrad'da hem İstanbul'da beni destekleyip her zaman yanımda olan tüm arkadaşlarıma çok teşekkür ediyorum. Son olarak, şüphesiz bu zorlu süreçte maddi-manevi desteklerini hep hissettiğim, bana çalışma ortamı sunabilmek için ellerinden geleni yapan, her yorulduğumda beni devam etmem konusunda motive eden çok sevgili annem, babam ve ablama çok şey borçluyum. Her zaman yanımda oldukları için onlara minnettarım.

İstanbul, 2019

Nurbanu Duran

İÇİNDEKİLER

ÖZ……..….III
ABSTRACT…….…. IV
ÖNSÖZ…….…….. V
TABLOLAR LİSTESİ…….…..... XI
KISALTMALAR ……..……..… XII
GİRİŞ……...……. 1

BİRİNCİ BÖLÜM
SIRP İSYANLARI ÖNCESİ BELGRAD

1. Ziştovi Antlaşması Sonrasında Belgrad 9
   1.1 Belgrad'da Ebubekir Paşa Yönetimi 9
   1.2 Belgrad'da Pekmezci Mehmet Paşa Yönetimi 16
   1.3 Belgrad'da Topal Ahmet Paşa Yönetimi 20
2. Belgrad'da Hacı Mustafa Paşa ile İdare'nin Güçlenmesi 22
   2.1 Belgrad'dan Sürgün Edilen Yeniçeriler 26
3. Belgrad'da Yönetim Karmaşası 39
   3.1 Hacı Mustafa Paşa'nın Öldürülmesi 39
   3.2 Belgrad'da Dayılar Dönemi 51
1. Sırp İsyanlarının Başlangıç Süreci 59
   1.1 Belgrad'da Sırp İsyanı'nın Başlaması 59
   1.2 Sırp İsyanı Karşısında Osmanlı Devleti'nin ve Dayıların Tutumu 69
   1.3 Belgrad'ın Sırplar Tarafından Alınması 80
2. Sırp İsyanında Belgrad'da Sırp Yönetimi 88
   2.1 Belgrad'da Sırp Yönetiminin Kuruluşu 88
   2.2 Belgrad'daki Sırp Askerî Gücü 95
   2.3 Belgrad'da Sırp Yönetiminin Sona Ermesi 98
3. Sırp İsyanı Karşısında Devletlerin Tutumu 104
   3.1 Avusturya İle İlişkiler 106
   3.2 Rusya ile İlişkiler 112
1. İkinci Sırp İsyanı Öncesi Belgrad 115
   1.1 Belgrad'da Süleyman Paşa Yönetimi 115
   1.2 İkinci Sırp İsyanı 122
2. Belgrad'da Devlet Düzeninin Sağlanması 133

2.1 Belgrad'da Maraşlı Ali Paşa Yönetimi 133
2.2 Belgrad'da Abdurrahman Paşa Yönetimi 142
2.3 Belgrad'da Hüseyin Paşa Yönetimi 147
3. Sırbistan'ın Özerklik Kazanması 151
3.1 Özerklik Öncesi Miloş'un Politikaları 151
3.2 Sırbistan'ın Özerkliği Kazanma Aşamaları 157
1. Belgrad Kalesi'nin Önemi 165
1.1 Belgrad Kalesi'nin Tarihsel Önemi 165
1.2 Belgrad Kalesi'nin Yapısal Özellikleri 173
2. Belgrad'daki Sırp Kurumları 178
2.1 Belgrad Belediyesi (Belgrad Magistratı) 178
2.2 Danışma Kurulu/Sovyet (Praviteljsvujušči Sovjet) 180
2.3 Ulusal Kançılarya (Belgrad Mahkemesi/Beogradski Sud) 182
2.4 Sırp Yerel Yönetimi 185
2.5 Sırp Kilisesi 187
3. Belgrad'da Ekonomik Hayat 190
3.1 Ticaret 190
3.2 Vergilendirme 197
4. Belgrad'ın Nüfus Yapısı 200
4.1 Sırplar 202
4.2 Türkler 203
4.3 Yahudiler 204
4.4 Rumlar 205
SONUÇ 208
KAYNAKÇA 215
EKLER 230
ÖZGEÇMİŞ 251

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo I: 23 Kasım 1791 (h. 26 Rebiü'l-evvel 1206) Tarihinde Ebubekir Paşa'nın Belgrad Kalesi'ni Teslim Alırken Devralınan Mühimmatın Listesi……..……sf no 10

Tablo II: Sırpların Osmanlı Devleti'nden Taleplerinin Gelişimi……...……sf no 86

Tablo III: Belgrad Esnafından Ulusal Kançılarya İçin Toplanan Para Miktarları……sf no 182

Tablo IV: 1828 Yılına Ait Belgrad Gümrüğü Tarifesi……..…sf no 190

Tablo V: Belgrad Haraç Alınan Grupların Yıllara Göre Dağılımı……...sf no 197

Tablo VI: Belgrad'a Bağlı Köylerdeki Hane Ve Haraç-Güzar Sayılarının Listesi……sf no 198

Tablo VII: 1829/30 Belgrad Nahiyesi Haraç Defteri (Knežine Zivko Mihailović)…….sf no 198

KISALTMALAR LİSTESİ

AC : Arhiv Srbije (Sırbistan Devlet Arşivi)

AE. : Ali Emiri Tasnifi

AE.SSLM. III.Selim : Ali Emiri III. Selim

A.AMD : Amedi Kalemi

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.g.m. : Adı Geçen Makale

a.g.t. : Adı Geçen Tez

bkz. : Bakınız

BEO.AYN.d : Bâb-ı Ali Evrak Odası Ayniyat Defteri

BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

c. : Cilt

C.AS : Cevdet Askeriye

C.DH : Cevdet Dahiliye

C.HR : Cevdet Hariciye

C.ML : Cevdet Maliye

çev. : Çeviren

D.BKL.d. : Büyük Kale Kalemi Defterleri

DBŞM.d : Bâb-ı Defteri Baş Muhasebe Kalemi Defterleri

ed. : Editör

HAT : Hatt-ı Hümayun

İSAM : Türkiye Diyanet Vakfı Araştırmaları Merkezi

KK : Kamil Kepeci Tasnifi

MÖ : Milattan Önce

MS : Milattan Sonra

s. : Sayfa

SANU : Sırbistan Bilim ve Sanat Akademisi

ss. : Sayfa Sayısı

TTK : Türk Tarih Kurumu

Vol. : Cilt

GİRİŞ

Sırpça ifadesiyle Beograd (Beyaz Şehir) olarak bilinen Belgrad'ın antik çağlardan gelen ilk ismi "Singidunum" idi. Kelt kökenli bir kelime olduğu düşünülen "Dunum"un şehir anlamına geldiği ifade edilmektedir. "Singi" ise Heredot'a göre, Tuna'nın alt kısımlarına yerleşen Hint-İran kökenli bir kavime işaret etmektedir.[2]

Belgrad'da yerleşimin M.Ö. 4800'lü yıllara kadar indiği tahmin edilirken M.S I. yüzyıldan itibaren şehir, Roma İmparatorluğu'nun işgaline uğramıştır. Bu tarihten itibaren Belgrad, barbar kavimlere karşı askerî üs görevi görmüştü. Romalılar, Osmanlı döneminde "Yukarı Kale" olarak bilinen bölgeye eski Kelt kalıntıları üzerine bir kastrum inşa etmişlerdi.[3]

7. yüzyılın ortaları itibariyle Doğu Roma İmparatoru Heraclius, Sırpların Belgrad bölgesine yerleşmesine izin verdi ve böylece ilk Sırp kavimleri bölgeye gelmiş oldu. Macarlar, 1071 ve 1124 yıllarında Belgrad'ı iki kez ele geçirerek Roma İmparatorluğu'ndan kalma kaleyi de büyük ölçüde yıktılar. Ancak Doğu Roma İmparatoru 1153'te şehri tekrar ele geçirerek kaleyi yeniden yaptırdı. Bir sonraki yüzyıl itibariyle şehir Bulgar ve Macar işgalleriyle uğraştı. Şehrin ilk kez Sırp idaresi altına girmesi ise, 1284 yılına rastlamaktadır. Sırp Stefan Duşan'ın 1354'te ölümüne dek süren Sırp idaresi, bu tarihten itibaren dağılarak küçük devletçiklere bölünmüştü. Bu gelişme Osmanlı'nın bu bölgeyi ele geçirmesini son derece kolaylaştırmıştı. 1389 Kosova Savaşı sonrası Osmanlı vasallığını kabul eden Sırp lider Stefan Lazarević, 1402 Ankara Savaşı sonrası Osmanlı'ya olan bağlılığından vazgeçerek verdiği sözleri geçersiz saymıştı. Ardından 1403'te Macar Sigismund'un otoritesini kabul ederek Belgrad'ı Sırp Despotluğu'nun merkezi yaptı. Belgrad'daki büyük değişim böylece şehrin tekrar Sırp idaresine girmesiyle yaşandı. Despot Stefan Lazarević, Sırp topraklarının merkezini sistematik bir şekilde inşa etmeye başladı. Lazarević'in ölümü sonrası tekrar Macar hâkimiyetine giren Belgrad, yüz yıl kadar bu şekilde varlığını sürdürdü.[4]

Bu süreçte Belgrad'ın sürekli olarak el değiştirmesi ve Macar işgaline uğramasının nedeni Belgrad'ın coğrafi konumunun önemiydi. Belgrad'ı bu denli önemli kılan en temel nedenlerden biri, Belgrad'ın hem savunma hem de saldırı amacıyla kullanılabilir olmasıydı ki

[2] Крсман Милошевић, **Одбране београда кроз векове**, 2012, београд, s. 13.
[3] Selim Aslantaş, "Belgrad-ı Darü'l-Cihad", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 15, Ankara, 2011, ss. 13-37, s. 14.
[4] Aslantaş, **a.g.m.,** (2011), s. 15-16; **Istorija Beograda,** ed. Zdravko Antonić, Beograd 1995, s. 56; Halil İnalcık, "Osmanlı Döneminde Balkanlar Tarihi Üzerine Yeni Araştırmalar", **GAMER**, I, 1, 2012, ss. 1-10, s. 7; Halil İnalcık, "Balkanlar'da Osmanlı Fetihlerinin Sosyal Koşulları", **Adam Akademi**, 2011/1, ss. 1-10, s. 2.

özellikle cephane, mühimmat ve silahların barındırılabileceği mahzenlere sahip olması şehre büyük bir avantaj sağlıyordu.[5]

15. yüzyıl ile birlikte artık Belgrad ve çevresi için mücadele alanına Osmanlı Devleti de dahil oldu. Osmanlı'nın 15. yüzyıl itibariyle Belgrad'a düzenlediği seferler nedeniyle Macarlar Türklere karşı ikili bir Macar uç kale savunma hattı oluşturmuştu. Stratejik olarak önemli noktası Belgrad Kalesi olan bu hattın ilk zinciri güneydeki Severin ile başlamakta; Orşava, Belgrad, Böğürdelen ve Yayça ile Klissza'da Adriyatik sahiline ulaşmakta idi. Macar Kralı Sigismund ile Sırp despot Lazarević arasında 1426 yılında yapılan anlaşma gereğince Sigismund, Lazarević'in 1427'deki ölümünden sonra halefi Branković'den Belgrad Kalesi'ni almak istemişti. Bu sırada Güvercinlik Kalesi komutanı, Belgrad Kalesi'ni 12 bin altın karşılığında Türklere satmıştı. Bu satışı tanımayan Macar kralı hemen Belgrad'a gelerek burayı teslim almış, Belgrad karşılığında da Branković'e birtakım mülkler bağışlamıştı.[6]

Osmanlı'nın Belgrad'ı fethetme çabaları ise II. Murat ile başlamış, II. Mehmet ile devam etmiş ve Sultan Süleyman ile nihayet bulmuştu. Sultan II. Mehmet döneminde 1459 yılında Semendire'yi ele geçiren Osmanlı Devleti, bu tarihten itibaren artık Belgrad'ı almaya çok yaklaşmıştı.[7]

Belgrad'ı Osmanlı için önemli kılan ve fethetmek için onlarca yıl çabalamasına neden olan temel noktalardan biri, Belgrad'ın Balkanları Orta Avrupa'ya açan bir köprü niteliğinde olmasıydı. Nitekim şehir Kuzey ve Orta Avrupa'yı Karadeniz ve Ege Denizi'ne bağlayan tabii yollar üzerinde idi.[8] Şehir aynı şekilde Avusturya'yı da Balkanlara ulaştırıyordu. Belgrad iki önemli özelliği nedeniyle Avusturya Sarayı planlarında sık sık yer almaktaydı. Bunlar, Belgrad Kalesi ve şehrin stratejik bir noktada olmasıydı.[9] Belgrad konum olarak Sava[10] ve

[5] İlhan Türkmen, "II. Murad'ın Belgrad Muhasarası", **History Studies**, 6/1, 2014, ss. 189-198, s. 191.
[6] Hicran Yusufoğlu Akın, "II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed'in Belgrad Kuşatmaları Üzerine Kaynak Değerlendirmesi", **X. Uluslararası Türk Tarih Kongresi. Türk Tarih Kurumu 22-26 Eylül 1986,** TTK Basımevi, Ankara 1993, ss. 1159-1168, s. 1159-1160.
[7] **Istorija Beograda**, (1995), s. 77.
[8] Divna Duric-Zamolo, "Belgrad", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c.5, 1992, s. 407.
[9] Djordje Kostic, Tvrdjava, Podgradje, Grad: Nemacki Pogled na Beograd", **Beograd u Delima Evropskih Putopisaca**, Beograd, 2003, s. 24.
[10] Sava Nehri, Sırplar için Belgrad Denizi (Beogradsko More) olarak bilinir. Sava kelimesinin anlamına bakıldığında ilk hecede bulunan "sa" bölümünün Yunanca güçlü, kuvvetli anlamına geldiği görülür. Son ek olan -ava ise, mitolojik olarak Tanrı'ya ölümsüzlük veren, onu yiyeceklerle besleyen ve Tanrı'yı ölümsüz kılan anlamlarına gelmektedir. bkz. http://www.serbia.com/srpski/posetite-srbiju/prirodne-lepote/reke-i-jezera/reka-sava-ispomoc-zevsu/, 4.2.2019.

Tuna nehirlerinin birleşim noktasında olması nedeniyle de Balkan şehirleri içerisinde stratejik savunma noktası olduğu kadar aynı zamanda ticari bir merkez konumundaydı.[11]

Bu önemi anlamak için, Osmanlı'nın Belgrad için kullandığı isimlere özellikle bakmak gerekir. Bunlardan en önemlisi Belgrad için "Darü'l-cihad"[12] tabiridir. Ayrıca yine bölgede bulunan ve Belgrad olarak adlandırılan diğer yerleşim yerlerinden ayırmak için de Tuna Belgrad'ı, Aşağı Belgrad, Semendire Belgrad'ı veya Üngürüs Belgrad'ı ifadeleri kullanılıyordu.[13]

Netice itibariyle Belgrad, Sultan II. Mehmet döneminde ele geçirilmeye çalışılmış ancak başarı sağlanamamış ve çevrede bulunan bazı şehirlerin ele geçirilmesiyle yetinilmişti. Başarı, ancak 1521 yılında[14] Sultan Süleyman döneminde sağlanmış ve Belgrad Osmanlı hâkimiyetine girmişti.[15] Bu fetihle birlikte Sultan Süleyman artık Macaristan'ın anahtarını elinde tutuyordu. 15 Eylül 1521 itibariyle de Belgrad, Semendire Sancağı'nın yeni merkezi oluyordu.[16] Belgrad'ın fethi sonrası burada yaşayan Sırpların bir kısmı İstanbul Büyükdere üzerindeki bir köye bir kısmı da şimdi Belgradkapı olarak anılan Silivrikapı ile Yedikule arasındaki bölgeye yerleştirilmişlerdir.[17]

Evliya Çelebi, ziyaretinde Belgrad için "bender-i âzim be bağ-ı irem olduğu için Belgrad denildiğini" ifade ederken Rumeli topraklarında üç adet Belgrad olduğuna da vurgu yapar. Bunlardan biri Arnavutluk'ta bulunan Arnavut Belgradı, diğeri Erdel'de bulunan Erdel Belgradı ve sonuncusu ise, bizim konumuzu oluşturan Istolni Belgradı'dır.[18] Öte yandan Belgrad halkını altı sınıf olarak tasvir eden Evliya Çelebi, bunları askerler, tüccarlar, hizmet ehli, bağ ve bahçıvanlıkla uğraşanlar, gemiciler ve ehl-i hirfet olarak belirtmektedir.[19]

---

[11] Robert W. Zens, "In the name of the Sultan: Hacı Mustafa Pasha of Belgrade and Ottoman Provincial Rule in the Late 18th Century", **International Journal of Middle East Studies**, 44, 2012, ss. 129-146, s. 131.
[12] Darü'l-cihad tabiriyle ilgili Bajraktajević'in çalışması oldukça ilgi çekicidir. bkz. Fehim Bajraktarević, "Kako su Turci Zvali Beograd" **Istoriski Casopis**, 1951.
[13] Selim Aslantaş, **a.g.m.,** (2011), s. 13.
[14] 18.5.1521-19.10.1521 tarihleri arasında gerçekleşen seferde, gidiş yolunda Filibe ve Niş güzergâhı kullanılırken dönüşte Semendire yolu kullanılmıştı. bkz. Donald Edgar Pitcher, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası**, çev. Bahar Tırnakçı, YKY, İstanbul, 2007, s. 162. Ayrıca Belgrad'ın kuşatılması sırasında otuz büyük kadırga Uşçe bölgesine yönlendirilmişti. bkz. Bogumil Hrabak, "Turski Brodovi na Savi iTranzit Preko Beograda XV, XVI, XVII Veka", **Zborbik Istorijskog Muzeja Srbije**, 19, Beograd, 1982, ss. 42-53, s. 42.
[15] Zens, **a.g.m.,** s. 131.
[16] **Istorija Beograda**, (1995), s. 91.
[17] Namık Sinan Turan, "Osmanlı Dönemi Belgrad'ından Enstantaneler: Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Belgrad", **Türkiye-Sırbistan İlişkileri,** Ed. Yeliz Okay-Tuncay Babalı, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012, ss. 33-47, s. 35.
[18] **Evliya Çelebi Seyehatnâmesi**, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, 5. Kitap, YKY, İstanbul, 2001, s. 187.
[19] Turan, **a.g.m.,** s. 45.

1541'de Budin'in fethi ve Budin Eyaleti'nin kurulmasının ardından bu eyalete bağlı bir sancak olan Belgrad, yaklaşık yüz elli yıl boyunca varlığını bu şekilde sürdürdü. Ancak II. Viyana Kuşatması ile birlikte bölgede sınırlar değişmeye başladı. 1683-1699 döneminde devam eden savaşlar sırasında Belgrad, üç adet savaş geçirmişti. Bunlar 1688, 1690 ve 1693 yıllarına rastlamaktadır. İlk savaşın neticesinde, 6 Eylül 1688 tarihinde Belgrad, Avusturya'nın eline geçmişti. Ancak bu durum yalnızca iki yıl sürmüş ve 8 Ekim 1690 itibariyle Belgrad tekrar Osmanlıların eline geçmişti. Belgrad'ın geri alınmış olması özellikle önemliydi. Zira Belgrad, 1686'da Budin'in elden çıkmasıyla birden kendini çok önemli bir konumda, bir serhat şehri olarak bulmuştu. Bu süreçte Osmanlı Devleti savaşlar silsilesi içinde yalnızca Belgrad'ı geri alabilmişti.[20] 1699 Karlofça Antlaşması ile Budin'in elden çıkışı kesinleşmiş ve serhat şehri olan Belgrad'da artık sürekli olarak büyük bir garnizon bulundurma zorunluluğu doğmuştu.[21] Şehir artık tam bir sınır kalesi durumuna gelmişti.[22]

Şehir, Avusturya işgali ve tehlikesini bu şekilde atlattıktan sonra sıra bir sonraki Avusturya işgaline gelmişti. Nitekim biliyoruz ki Belgrad Osmanlı hâkimiyeti süresince üç kez Avusturya işgaline uğramıştır. Bunlar, 1688-1690, 1717-39 ve son olarak da 1788-91 işgalleri idi. Bu işgaller sırasında Avusturya Belgrad'ı kendi ihtiyaçları doğrultusunda yenilemiş ve tahkim etmişti. Örneğin Belgrad'ın 1688'deki Avusturya işgali döneminde kalede yenileme çalışmalarına girişilmişti. Bu çalışmalar için de İtalyan mimar A. Cornaro'nın planları kullanılmıştı.[23]

1716-18 Savaşında ise, Prens Eugene kumandasındaki Avusturya ordusu ile Damat Ali Paşa komutasındaki Osmanlı orduları karşılaşmış ve Petervaradin'de Osmanlı ordusu büyük bir yenilgi almıştı. Prens Eugene, askerlerini Haziran 1717 ortasında Tuna'nın karşı yakasına geçirmeyi başardı ve Belgrad'ın güneydoğu tarafında bulunan Višnjica köyüne geçti. 18 Haziran itibariyle artık Belgrad kuşatılmıştı. Avusturya askerlerinin ilk yaptıkları iş, arkadan bir baskına uğramamak için savunma istihkâmları kurmak olmuştu. Eugene'nin ordusu 100 sahra topu ve 100 bin kadar askerden oluşuyordu. Buna mukabil, Belgrad Kalesi'nde 600 top ve 30 bin kadar asker olduğu tahmin edilmektedir. Bu şartlar altında karşı karşıya gelen kuvvetlerden Avusturya askerleri ve Eugene, 22 Ağustos itibariyle Belgrad'a girmişti. Akabinde 21 Temmuz 1718'de Pasarofça Antlaşması ile Belgrad resmen

[20] Nikola Samardžić, "The Emergence of the Baroque in Belgrade", **The Peace of Passarowitz,** 1718, (Ed. Charles Ingrao, Nikola Samardžić ve Jovan Pešalj), West Lafayette, 2011, s. 256; Kemal Beydilli, "Avusturya", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 4, s. 174.
[21] **Istorija Beograda**, (1995), s. 116.
[22] Zens, **a.g.m.,** s. 131.
[23] Marko Popović, **Beogradska Tvrđava**, Arheološki Institut, Beograd, 2006, s. 328.

Avusturya'ya bırakılmıştı.[24] Böylelikle Belgrad'da 21 yıl sürecek Avusturya dönemi başlamış oluyordu.

Avusturya, daha önceki deneyimlerinden de faydalanarak Belgrad'ı kendi ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda yenilemeye başlamıştı. Buna bağlı olarak şehirde kendilerine göre yeni idari birimler oluşturmuşlardı.[25] Öte yandan 1699'da Tuna'nın kuzeyinin Avusturya tarafından ele geçirilmesi, yoğun bir Müslüman nüfusun Belgrad'a doğru hareketine neden olmuştu. Ancak 1718'deki Avusturya'nın Belgrad'ı işgali sırasında buradaki Müslüman yoğunluk tabiatıyla azalmıştı.[26]

Belgrad, 21 yıllık nispeten uzun süren Avusturya periyodunun ardından 1739 Belgrad Antlaşması ile bir kez daha Avusturya'nın elinden alınarak Osmanlı yönetimine geçmişti. 17. yüzyıl sonu ve 18. yüzyıl boyunca Belgrad'ın Avusturya ile Osmanlı arasında bu şekilde gidip gelmesinin elbette birçok nedeni vardı. Bunların en önemlilerinden biri, Belgrad'ın Osmanlı Avrupası'nın en büyük askeri ve gıda üretimi merkezlerinden biri haline gelmiş olmasıydı. Bu durum da Belgrad'ın tartışmasız en büyük avantajlarından biri olan önemli yollar ve nehirlerin üzerinde bulunmasından kaynaklanıyordu.[27] Marko Popović de, bu dönemde Belgrad'ın Avusturya ile Osmanlı'nın çatışma alanı haline gelmiş olduğunu özellikle dile getiriyordu. Öyle ki, şehrin konumunun ne denli önemli olduğunu bu süreçten de anlamak son derece mümkündür. Üstelik Osmanlı Devleti, ilk fırsatta Avusturya'nın Belgrad'ı ele geçirebilmek için her yolu deneyeceğini artık çok iyi biliyordu. Bu nedenle 1739'da Belgrad ele geçirilir geçirilmez Babıâli, Belgrad Kalesi'ne büyük miktarlarda sipahi ve yeniçeri gönderdi. Ancak yeniçerilerin zararlı faaliyetleri bu erken dönemde bile başlamıştı. Bölgede dengeyi sağlamak amacıyla gönderilen yeniçeriler, beklenenin aksine dengesizliklerin ve sorunların kaynağı olmuşlardı. Daha 1762'de yeniçeriler, Belgrad ile Niş arasındaki yollarda bulunan tüm hanların yıkılması emrini vermişti.[28]

---

[24] Gabor Agoston, **Osmanlı'da Savaş ve Serhad**, çev. Kahraman Şakul, İstanbul, 2013, s. 150-152; Beydilli, "Avusturya", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 4, s. 175; Nikola Samardžić, **a.g.e.,** s. 256.

[25] Miloš Luković, "Development of Modern Serbia State and Abolishment Ottoman Agrarian Relations in the 19th Century", **Çesky**, 98/3, 2011, ss. 281-305, s. 285.

[26] Zens, **a.g.m.,** s. 131.

[27] Aleksandr Fotić, "Belgrade: Muslim and Non-Muslim Cultural Centre (Sixteenth-Seventeenth Centuries)", **Provincial Elites in the Ottoman Empire**, 2005, ss. 51-75, s. 51.

[28] Zens, **a.g.m.,** s. 132; Bruce McGowan, "Ayanlar Çağı (1699-1812)", **Osmanlı İmparatorluğu'nın Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, ed. Halil İnalcık, Donald Quataert, Eren Yayıncılık, 2004, s. 787; Marko Popović, **a.g.e.**, s. 297.

Belgrad için Osmanlı ve Avusturya arasındaki son mücadele süreci olan 1788-91 Osmanlı Avusturya Savaşı ufukta görüldüğünde, Belgrad'ın yeniçeriler dolayısıyla yaşadığı problemler hala devam ediyordu. Ve savaşa bu ortam içinde girmek zorunda kalınmıştı.

Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya olduğu yeniçeri probleminin haricinde Belgrad Kalesi'nde var olan asker sayısı da yetersizdi. Savaşın hemen öncesinde Kale'de on bin kadar asker vardı. Ancak Kale'nin büyüklüğüne nazaran bu sayı çok azdı ve herhangi bir tehlike anında Kale'nin savunulması için bunun yeterli olmayacağı, bu sayının otuz bine çıkması gerektiği ifade ediliyordu. Nitekim aynı dönemde Vidin Kalesi'nde dahi otuz bin asker vardı.[29]

Osmanlı Devleti'nin bu savaş döneminde karşılaşmış olduğu zorluklardan bir diğeri de 1788 yılı başında Niş ile Belgrad arasında ikamet eden reayanın Avusturya'nın tahriki ile isyana başlamasıydı. Belgrad çevresinde olan bu reayanın tahminen kırk bin civarında olduğu ifade ediliyordu.[30]

Netice itibariyle Osmanlı-Avusturya Savaşı bu şartlar altında başladı. Fark edileceği üzere şartlar Avusturya lehineydi ve dolayısıyla Belgrad'ın üçüncü ve son kez Avusturya tarafından işgali gerçekleşti. Şehri teslim alan Avusturya mareşali Laudon, ilk aşama olarak Belgrad ve Sirem'deki köylüleri angaje ediyordu. Öte yandan Belgrad Kalesi'ndeki zarar görmüş surların tamir edilmesi ve hendeklerin temizlenmesi ile meşgul olunuyordu.[31] Aşağı ve Yukarı Kale'deki kışlaların yeni mürettebat için yapılması söz konusuydu. Belgrad'da kalıcı değişiklikler yapmaya girişen Avusturya'nın, 1790 yılının başında uluslararası görünümü değişmeye başladı. Ardından Şubat ayında Çar II. Josef öldü. Böylece Avusturya'nın Belgrad'ı tamamen ele geçirme planı belirsiz bir hal almıştı. Buna rağmen Kale'de, gelecekte yapılacak düzenlemeler için hazırlık yapılmaya devam ediliyordu. Öyle ki, Kale'nin yeniden düzenlenmesi projesi için gerekli dokumanlar bu dönemde toplanmaya başlanmıştı. Şimdilerde Avusturya Arşivi'nde bulunan bu çok sayıda planlarda Aşağı ve Yukarı Kale'de bulunan tophane, kışlalar ve ambarlar gibi tüm binaların teknik görüntüleri yer alıyordu.[32] Avusturya'nın tüm bu detaylı çalışmalarına rağmen şehir 1791 itibariyle imzalanan Ziştovi Antlaşması ile birlikte tekrar Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmişti.

[29] BOA. **HAT**. 23/1107.
[30] BOA. **HAT**. 23/1107.
[31] Marko Popović, **a.g.e.,** s. 274-275.
[32] Marko Popović, **a.g.e.,** s. 275; Kostic, **a.g.m.,** s. 24.

Belgrad'da yaşanan 1791 yılı değişimi ile ilgili olarak Nil Popov, 1791'de Avusturyalıların nehrin karşı tarafına geri dönerek Belgrad'dan ayrılması sonrası Sırp topraklarında bir daha barış ortamının olmadığının söylenebileceğini ifade eder.[33] Elbette bu ifadeyi okurken bu eserin 1870'de yazıldığını da unutmamak gerekir.

Yukarıda değinildiği üzere Belgrad'ı hem Avusturya hem de Osmanlı için önemli kılan askeri, coğrafi, ticari birçok kriter vardı. Ancak bunların haricinde bu topraklara bakıldığında bir nehrin ayırmış olduğu iki şehir görülür: Avusturya'nın elinde olan Zemun ve Osmanlı'nın elinde olan Belgrad. Avusturya açısından bakıldığında Zemun'a kadar gelip nehrin karşı yakasına geçip Belgrad'ı alamamış ya da daha doğrusu elinde tutamamış olmanın büyük bir başarısızlık olarak görülmesi oldukça doğaldır.

Belgrad şehir yapısına bakıldığında burası, sivil ve askeri bölümü olan bir yerleşim yeri olarak değerlendirilebilir. Belgrad Kalesi, şehrin askerî bölümünü temsil ederken varoş[34] ise, gelişmiş ekonomisi ve gözle görülür bir şekilde etnik, dini, toplumsal farklılıklara sahip bir nüfusun oluşturduğu büyük bir yerleşim yeriydi. Aynı şekilde Avusturya için de Belgrad demek "*Stadt und Festung*" yani şehir ve kale demekti.[35] Kale, Belgrad muhafızının başka bir deyişle tüm Semendire Sancağı'nın yöneticisi olan ve devlet tarafından tayin edilen valinin de ikamet ettiği nokta olması dolayısıyla Sancağın idare merkeziydi. Esasında Belgrad, yalnızca Semendire Sancağı'na bağlı bir nahiye idi. Bununla birlikte Sırp kaynakları buradan Semendire Sancağı olarak bahsetmez. Bunun yerine "Belgrad Paşalığı" ifadesini kullanır. Osmanlı kaynaklarında da çoğu kez "Belgrad Sancağı" ifadesi karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri de Silahtar Fındıklı Ahmet Ağa'nın eseridir. Belgrad'ın statüsü için çeşitli isimlerin kullanılıyor olması Belgrad'a özgü bir durum değildi. Osmanlı Balkan coğrafyasındaki bir diğer örnek de Vidin'dir. Aynı şekilde Sırplar, Vidin için de "paşalık" ifadesini kullanmışlardır. Esasında Vidin, sancak merkezi; Belgrad ise sadece nahiyedir. Buna rağmen Belgrad her zaman sancak merkezi gibi algılanmıştır. Bunun nedeni ise, Belgrad muhafızının Belgrad'da ikamet etmesiydi. Hatta buna ek olarak belirtmek gerekir ki, Belgrad demek tüm Semendire Sancağı demekti.

Sırplar, bu bölge için Belgrad Paşalığı ifadesinin yanı sıra "Sırbistan" tabirini de kullanmaktaydı. Ancak Sırbistan olarak tanımlanan bu bölge, çok daha geniş bir toprak parçasını temsil etmekteydi. Buna göre, coğrafi olarak Sırbistan, doğuda Timok Nehri, batıda

[33] Nil Popov, **Srbija i Rusija: Od Kočine Krajine do Sv. Andrejvske Skupštine**, Beograd, 1870, s. 13.
[34] Belgrad varoşunun yapısı ile ilgili detaylı bilgi için tezimizin 170. sayfasına bakılabilir.
[35] Vladimir Stojančević, **Iz Prošlosti Beograda**, Institut za Političke Studije, 2008, s. 33.

Drina Nehri, kuzeyde Sava ve Tuna nehirleri, güneyde Şar Dağları[36] arasında kalan bölgeden oluşuyordu.[37] Ayrıca Osmanlı kaynaklarında Sırbistan[38] yerine "Sırp memleketi" ifadesi de çokça kullanılmaktadır.

Sonuç olarak Belgrad ve Semendire Sancağı'nın sakinleri kendi ait oldukları cemaatin kabul ettiği şekilde bölgeyi tanımlıyordu. Bu, şüphesiz Belgrad'ın kozmopolit yapısından kaynaklanıyordu. Ağırlıklı olarak Sırp ve Müslüman nüfusun yanı sıra, Yahudiler, Rumlar ve Cincarlar da burada yaşıyordu. Bu ise, birbirleriyle etkileşim içindeki cemaatleri doğuruyordu. 1829 sonbaharında Belgrad'ı ziyaret eden Otto Dubislav von Pittch, 1830 yılında çıkan kitabında Belgrad'ı şu şekilde anlatıyor: Burada, tüm gün ticaret yapılan varoşun bu bölümünde Sırp, Türk ve Yunan tüccarlar yan yana otururlardı.[39] Bu ortak yaşamın bir sonucu olarak halklar arasındaki etkileşim de oldukça fazlaydı. Özellikle bu bölgede Sırp dili Türkçe'den oldukça etkilenmişti. Şimdi bir kısmı kullanılmasa da Sırpça'ya Türkçe'den 8 bin civarında kelime geçtiği bilinmektedir.[40]

[36] Şar Dağları, Kosova ile Makedonya sınırı boyunca uzanan dağ silsilesidir.
[37] Aleksandr Petrović, **The Role of Banditry in the Creation of National States in the Central Balkans During the 19. Century A Case Study: Serbia**, Simon Fraser University, 2003, s. [7].
[38] Tezimizin devamında geçecek olan "Sırbistan" ifadesi, yalnızca coğrafi bir bölgeyi (Semendire Sancağı) ifade etmek için kullanılacaktır. Yoksa bu ifade bir "devlet" yapısını ifade etmez. Burada Sırbistan'ı oluşturan nahiyeler şunlardır: Belgrad, Semendire, Pozerefçe, Kraguyefçe, Yagodina, Perakin, Uziçe, Sokol, Rudnik, Çaçka, Valyevo ve Böğürdelen.
[39] Kostic, **a.g.m.,** s. 24.
[40] Ksenija Aykut, "Sırbistan'da Osmanlı Konut Mimarisi İzleri ve Örnekleri", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, 19, İstanbul, 2011, ss. 1-29, s. 2.

BİRİNCİ BÖLÜM
SIRP İSYANLARI ÖNCESİ BELGRAD

1. Ziştovi Antlaşması Sonrasında Belgrad

1.1 Belgrad'da Ebubekir Paşa Yönetimi

Ebubekir Paşa ilk olarak 1791 Nisan ayı ortalarında Belgrad Kalesi ve havalisini muhafaza etmesi şartıyla Belgrad muhafızı olarak atanmıştı. İlk görevi, Avusturya'nın Belgrad Kalesi'ni teslimi sırasında orada bulunmaktı. Ardından ahali ve reayanın yurtlarına geri dönmesini sağlamak ve bu süreçte uğradıkları mezalimden onları kurtarmaktı. Ayrıca hızlıca Kale'nin imarı ile ilgilenerek eskisinden daha iyi tahkim edilmesini sağlaması gerekiyordu. Son Avusturya savaşı öncesi başlayıp savaş sırasında had safhaya ulaşan yeniçeri problemini[41] çözmek ve diğerlerinden daha önemli olarak yerel halkın gönlünü almak da görevleri arasındaydı. Bununla birlikte Paşa, Eylül 1791'de hala Belgrad'da değildi. Belgrad'ın teslim vakti yaklaşması nedeniyle orada olması beklenen Paşa o tarihlerde henüz Belgrad'a varmamıştı.[42]

Ebubekir Paşa'nın Belgrad muhafızlığına tayini öncesi Belgrad, şüphesiz önemli bir savaştan yeni çıkmıştı. 1788-91 Osmanlı Avusturya Savaşı[43] beraberinde üçüncü ve son kez Avusturya'nın Belgrad'ı işgalini getirmişti. 6 Ekim 1789'da Belgrad'ın Avusturya'ya teslimi ile tepe noktasına ulaşan Osmanlı-Avusturya Savaşı'nı sonlandıran Ziştovi Antlaşması'nın görüşmeleri ise, 30 Aralık 1790'da başlamış ve yedi buçuk ay kadar sürmüştü. Bu süreçte beş farklı ülkeden gelen sekiz delege ile toplamda on sekiz görüşme yapılmıştı.[44] 4 Ağustos 1791'de nihayet anlaşmanın sağlanması sonrasında Ebubekir Paşa ancak 23 Ekim 1791

[41] Bahsedilen yeniçeri probleminin nedenleri ve gelişiminin detayları ilerleyen sayfalarda açıklanacaktır.
[42] Hatice Çetin Durgun, **197 No'lu Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi**, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2009, s. 99-101, 125; Stanford Shaw, **Eski ve Yeni Arasında III. Selim: Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 311-312.
[43] Adı geçen savaşın hemen öncesinde, Belgrad Kalesi'ne aralarında Filibe, Leskofça, Alacahisar, Köstendil, Şehirköy, Üsküp, Priştine, Prizren, Yeni Pazar gibi kaza merkezlerinin olduğu toplamda 34 kaza merkezinden 1060 yamakanın Belgrad'a takviye amaçlı gönderilmesi gerektiği bildirilmişti. BOA. **D.BŞM.d**. 5525, s. 14.
[44] Selim Aslantaş, "Sırp İsyanlarına Giden Yol (1788-1804)" **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, III, 2005, ss. 115-145, s. 119; Deniz Kılıç, "Ziştovi ve Yaş Görüşmeleri Üzerinden Osmanlı Diplomasisini Okumak", **Cihannüma: Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, III/I, 2017, ss. 95-107, s. 103.

itibariyle Belgrad'a girebilmiş ve Avusturyalı komutan Kolovrat'tan Kale'yi teslim almış, ertesi gün ise Avusturyalılar Belgrad'dan ayrılarak Zemun'a[45] geçmişlerdi.[46]

Tablo I: 23 Kasım 1791 (h. 26 Rebiü'l-evvel 1206) tarihinde Ebubekir Paşa'nın Belgrad Kalesi'ni teslim alırken devralınan mühimmatın listesi[47]

Mühimmat	Miktarı	Mühimmat	Miktarı
Humbara	1.124 adet	Pare havan	32 adet
Kor Toplar	4.939 adet	Pare kundaklarıyla olan toplar	8 adet
Daneler	3.8617	Kebir toplar	115 adet
Kıl Kantar	34 adet	Pâre küçük bir kundakta toplar	232 adet
Barut kantar	2.605	Kurşun Kantar	10 adet
Pâre Küllâb	7.445 adet	Barut keseler ile	1.053 adet
Pâre avande kürekler	2.229 adet	Kilitler	26 adet
Sanduklar	10 adet	Tüfengi kundaklar	50 adet
Fıçılar	1.067 adet	Mümteli ve avandem olan Kor toplar	200 adet
Küllab	6.000 adet	Sepetler	15 Adet
Çiliç Kabzalar	400 adet	Dönülgen Kantar	20 adet
Kürek	3.000 adet	Çiliçleme demiri	5 adet
Temürlü	1.818 adet	Deryün olan metreler	70 adet
Mümteli	400 adet	Nâ-mümteli olan yürüyüş sarıklar	1500 adet
Tedarik	6.000 adet	Nâ-tedârik olan küçük Fişek	4.000 adet

[45] Belgrad'ın 1521 yılındaki fethinin ardından Tuna Nehri'nin hemen karşı kıyısında olan Zemun da ele geçirilmiş ve Sirem Sancağı'na bağlanmıştı. Ancak 1718 Pasarofça Antlaşması ile Zemun, Avusturya'ya bırakılmış ve Avusturya da şehri Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar elinde tutmayı başarmıştı. İlaveten Zemun, 18. ve 19. yüzyıllar boyunca İstanbul ile Viyana arasındaki ticaretin en önemli duraklarından biriydi. Belgrad ile arasında yalnızca bir nehir bulunması dolayısıyla Belgrad-Zemun ilişkisi her daim canlılığını muhafaza etmiştir.

[46] **Istorija Beograda**, (1995), s. 137; **Vojna Enciklopedija**, ed. Boško Siljegović, I, Beograd, 1958, s. 611. Zemun'u Belgrad ve Sırbistan için önemli kılan ve diğer Avusturya şehirlerinden ayıran en önemli etken ticaret idi. Ayrıca Zemun, Sırplar tarafından tedricen gelen göçmenlerle yenilenen bir şehirdi. bkz. Gojko Desnica, "Zvanićne Vlasti u Zemunu i Srpska Revolucija 1804-1807. Godine", **Godišnjak Grada Beograda**, XXI, Beograd, 1974, ss. 13-28, s. 14.

[47] Durgun, **a.g.t.,** s. 297-299.

Fiilen göreve başlayan Ebubekir Paşa, ıssız bir şehirle karşılaşmıştı. Bu nedenle ilk icraatlarından biri Müslüman nüfusun şehre tekrar yerleşmesini sağlamak olmuştu. Babıâli de bu duruma çözümü "Bosanska Krajina"da[48] bulunan göçmenleri Belgrad'a yerleştirmekte bulmuştu. Zira Avusturya ile yapılan son savaşta Avusturya askerleri Çetingrad[49] ve Drejnik'i[50] ele geçirmişler ve bu topraklarda yaşayan Müslümanlar da Bosna'nın içlerine doğru geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Ziştovi Antlaşması sonrası Avusturya'nın elinde kalan bu şehirlerin nüfusunu böylelikle Belgrad'a yerleştirme kararı alınmıştı. Öte yandan gelen bu göçmenler haricindeki bazı Bosnalılar da bu kafilelere katılarak Belgrad'a ulaşmışlardı. Bu göç süreci, çok hızlı bir şekilde 1792 baharında başlamış ve göçmenler Sava ve Una[51] Nehirleri yoluyla Belgrad'a ulaşmaya başlamışlardı. Belgrad'ın bu yeni sakinlerine şehirden kovulan yeniçerilerin malları ve evleri temin edilmişti. Öte yandan şehre yerleşen Müslüman nüfusa Hristiyan tüccarların da katıldığı bilinmektedir. Özellikle Makedonlar, Yunanlar, Ulahlar ve Yahudiler yavaş yavaş Belgrad ve Sırbistan'a geri dönmeye başlamıştı. Nitekim şehrin tekrar canlanması, nüfus yerleşimi ile mümkündü.[52]

Ebubekir Paşa'nın Belgrad'ın nizama kavuşturması amacıyla savaş zamanı bölgeyi terk eden ahali ve reayanın geri gelmesi için çalışmasının bir nedeni daha vardı. O da şüphesiz, Belgrad sakinlerinden alınması gereken cizye ve mukataa bedellerinin olmasıydı. Bununla ilgili olarak da 12 Mart 1792'de Sakız eski muhassılı Aziz Ali Ağa Belgrad'a tayin olunarak reaya ve ahalinin iskânı ve ayrıca mukataat ve cizye bedellerinin toplanması hususunda görevlendirilmişti.[53] Ömer Lütfü Barkan'ın deyişiyle Osmanlı Devleti'nde reaya hiçbir zaman kendi kendine bırakılmayarak kendisi ve devlet için verimli olacak yerlere özellikle de yeni fetholunmuş bölgelere gönderilmişti. Devletin bu tarz bir iskân yöntemini seçmiş olması elbette devlet gelirlerini arttırmak amaçlıydı.[54] Öyle ki Belgrad ve Sırbistan'da yeni fethedilmiş bir bölge gibi yeniden bir düzen kurulması gerekiyordu. Bunun da en önemli nedeni ekonomik çıkarlar idi.

Son savaş sırasında Belgrad'dan kaçıp dağlara saklanan ya da göç eden Müslümanların yanı sıra Sırpların bir kısmı da kararını Avusturya tarafında savaşa iştirak

[48] Bosanska Krajina, Bosna'nın kuzeybatısında yer alan ve Sava, Una ve Vrbac nehirleri ile çevrili bölgedir. Bölgede Banja Luka, Bihaç, Prijedor, Bosanska Dubica, Velika Kladusa, Sanski Most, Mrkonjiç, Grad ve Jajce şehirleri bulunmaktadır.
[49] Cetingrad, Hırvatistan'ın Bosna Hersek sınırında bulunan şehirlerinden biridir.
[50] Drežnik, Bosna-Hersek'in kuzeybatı sınırında bulunan ve Hırvatistan sınırları içinde bulunan yerleşim yeridir.
[51] Una, bugünkü Bosna-Hersek'in kuzeybatı sınırında kalan ve bir bölümü de Hırvatistan'dan geçen nehirdir.
[52] **Istorija Beograda: Stari, Srednji i Novi Vek**, ed. Vasa Cubrilović, c. I, SANU, Beograd, 1974, s. 737.
[53] BOA. **C. ML,** 44/2008.
[54] Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,** 13/1-4, 1952, ss. 56-78, s. 56.

etmek doğrultusunda vermişti. Bu süreçte Avusturya'nın düzenli ordusunda yer alan Sırplar olduğu gibi "Hayduk" (Hajduk)[55] denilen daha paramiliter olarak nitelendirebileceğimiz gruplarda da yer almışlardı.[56] Hatta bu Sırpların arasında daha sonra Sırp İsyanı'nın da lideri olacak Karayorgi (Karađorđe Petrović)[57] de vardı. Üstelik Karayorgi, savaş sırasında Avusturya'nın fraykor (Freikorp)"[58] birliklerinde yer almıştı. Karayorgi, Aralık 1787'de fraykor birlikleri ile Belgrad Kalesi'ne başarısızlıkla sonuçlanan bir saldırı gerçekleştirmişti. Savaş sonrasında ise, Osmanlı topraklarına bir hayduk olarak geçmişti.[59] Bununla birlikte 1792'de Osmanlı yönetimi, Karadağ, Bosna, Sırp, Eflak ve Boğdan ahalilerinden Avusturya'ya kaçmış olanları affederek emin bir şekilde mahallerine dönmelerine izin vermişti.[60] Öte yandan Belgrad'da III. Selim'in ıslahat politikalarına uygun olarak hoşgörü ve adalete dayanan bir düzen kurma hedefi vardı. Bu amaçla birçok Sırp'a vergi indirimleri ve muafiyetleri tanındı. Savaş sırasında hasarm gören kiliseler tamir edildi. Şehrin hem eşkıyalardan hem de yeniçeri yamaklarından[61] temizlenmesi için çaba sarf edildi.[62] Ancak bazı noktalarda başarı sağlanamamıştı. Zira 1791 Barışı'nın hemen ardından Avusturya yönetimi, Sırpların ileri gelenlerini Avusturya tarafına geçmeleri için davet etmişti. Örneğin,

[55] Hayduklar, Ömer Lütfü Barkan'ın deyimiyle hem birer eşkıya hem de istiklal iddiasında olan kahramanlar olarak nitelendirilebilir. Osmanlı yönetimi, Balkanlar'da fethettiği topraklarda daha çok nehir ve yol kenarlarında hâkimiyet kurup dağlık bölgelerde tam itaat sağlayamıyordu. Bu nedenle dağlık bölgelerde "hayduk" denilen eşkıya grupları hâkim konumdaydı. Bu gruplarda milli hisler saklı kalmış, bu da onların Birinci Sırp İsyanı'nın merkezi olmalarına neden olmuştu. bkz. Ömer Lütfü Barkan, "Balkan Memleketleri'nin Zirai Reform Tecrübeleri", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, 4/4, 1944, ss. 455-554, s. 485. Ayrıca Sırp İsyanları sırasında en tanınmış hayduk liderleri de Hayduk Veljko ve Hayduk Glavaš idi. bkz. Leopold Ranke, **Srbija i Turska u Devetnaestom Veku**, çev. Stojan Novaković, Beograd, 1892, s. 76. Aleksandr Petrović ise hayduk grupları ile ilgili olarak, iki teori üzerinde durmaktadır. Bunlardan biri, hayduk ifadesinin Türkçe "haydut" kelimesinden gelmiş olması ki bu kelime Osmanlı'nın Macar piyadeler için kullandığı bir ifadedir. İkincisi ise ifadenin Macarca sığır çobanı anlamına gelen "hajty" (çoğulu hajtok) kelimesinden geldiğidir. Hayduk birliklerinin liderlerine, harami kelimesinden türetilen, harambaşı (harambaša) denirken, diğer üyelere çetnik deniyordu. Çetniklerin aralarında ise farklı görevleri olan kişiler vardı. Hiyerarşik olarak harambaşının bir altında bayraktar, onun da altında klavuz bulunuyordu. Geri kalanlar ise deneyim ve yeteneklerine göre sıralanan savaşçılardı. En alt kademede ise, harambaşının kapıcısı görevinde olan torbonoşa vardı. bkz. Aleksandr Petrović, **a.g.e.,** (2003), s. [14-15].

[56] **a.g.e.,** (2003), s. [27].

[57] Karađorđe Petrović'e Türkçe olarak Karayorgi denilmesi sebebiyle bundan sonraki kısımlarda bu isim Karayorgi şeklinde kullanılacaktır.

[58] Fraykor (Freikorps), burada daha paramiliter bir yapıyı nitelemektedir. Asıl anlam olarak fraykorlar, 18. yüzyıl boyunca Osmanlı-Avusturya savaşlarında kulllanılan birliklerdir. Avusturya 1690'lardan itibaren bu birlikleri Osmanlı sınırlarında görevlendirmiştir. bkz. Selim Aslantaş, **a.g.m.,** (2005), s. 118.

[59] Aleksandr Petrović, **a.g.e.,** s. [28]. Ayrıca daha önce de Avusturya bazı vesilelerle Sırpları sınır bölgelerine yerleştirmek ve sınır ordularına katılmaları için davet etmişti. Sırplar da, daha önceki savaş dönemlerinde büyük kafileler halinde Sırbistan topraklarından göç etmişti. Özellikle Sırpları oldukça etkileyecek iki önemli göç vardı: Bunlardan birincisi 1690'da Patrik Arsenije III önderliğindeki göç; diğeri ise, 1739'da Arseniye IV'ün Güney Macaristan ve Avusturya'ya göçü idi. Bu göçler kilisenin yardımıyla genişlemişti. bkz. Wayne Vucinich, "The Nature of Balkan Society Under Ottoman Rule", **Slavic Review,** 21/4, 1962, ss. 597-616, s. 612.

[60] BOA. **A.AMD.** 31/33.

[61] Kalelerde görev yapan yeniçerilere bir müddet sonra yamak denilmeye başlanmıştır. bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I: Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı**, TTK, Ankara, 1988, s. 328, 3. dipnot. Ancak metin içerisinde yamak tabiri yerine yeniçeri tabiri kullanılacaktır.

[62] Stanford Shaw, **a.g.e.,** s. 312.

17 Ağustos 1791'de Belgrad Metropolidi Dionisije Popović Avusturya'ya geçmiş ve Budin piskoposu olmuştu.[63]

Belgrad'da yaşanan bu son savaş ve buna bağlı olan göçler ve nüfus meselesinin bir sonucu olarak şehirde zahire sıkıntısı vardı. Aynı zamanda güvenlik problemleri de söz konusuydu. Belgrad'dan Niş'e kadar olan yollar güvenli değildi. Zira buralarda dağlarda saklanan eşkıyalar bu yolları güvensiz kılıyordu.[64] Ancak elbette bu durum, savaşın hemen sonrası olması nedeniyle yaşanan yönetim boşluğundan kaynaklanıyordu.[65] Bununla birlikte, Belgrad'daki en büyük sorun ne ellerinde yeniden yapılandırılması gereken bir şehir olması ne de nüfus ve zahire sıkıntılarıydı. Sorun, esasında yıllardır devam eden ama üstü örtülen ve son Avusturya işgali sırasında büyüyerek kendini gösteren yeniçeri sorunuydu.

Bu bağlamda Ebubekir Paşa'nın görevi, İstanbul'dan gelen emri uygulayarak yeniçerilerin Belgrad'a geri dönmelerini engellemekti.[66] Bu yasak kararının temelleri çok daha önceki yıllara dayansa da yeniçerilerin son savaş sırasındaki tutumları bardağı taşıran son damla olmuştu. Öyle ki, Belgrad Kalesi'ndeki yeniçeriler, son savaş sırasında Kale'yi savaşmadan düşmana terk etmişti. Üstelik mal ve eşyalarını da satarak kaçmışlardı. Başka bir deyişle kendilerine ödenen mevacib ve tayinatlarını savaş sırasında kaçmak için kullanmışlardı. Hatta savaşın başlangıç aşamasında Babıâli'nin Belgrad'a yardım amacıyla asker göndermesi için birkaç ay dahi kaleyi savunmamışlardı. Belgrad Kalesi yeniçerilerinin tek kabahatleri bu değildi. Anılan savaş öncesi hem reayaya hem de ahaliye olan tutumları da son derece rahatsız ediciydi. Zira biliyoruz ki, yeniçeriler tayinat ve mevaciblerini dahi imtiyazlı bir şekilde alıyordu. Buna rağmen Osmanlı-Avusturya Savaşı öncesinde Belgrad'dan Niş'e kadar 80 bin Sırp'a saldırmışlar, "porez" adı altında vergiler toplamışlar ve yıllık 1500 kese akçe elde etmişlerdi. Reayaya yapmadıkları mezalim kalmamıştı. Belgrad Kalesi Avusturya tarafından muhasara olur olmaz da kaleyi düşmana teslim etmişlerdi. Kaleyi teslim edenlerin haricinde zaten kalede bulunmayan yeniçeriler de vardı. Normal şartlarda kalede savunma için yeterli asker vardı. Ancak bu askerlerin bir kısmı Belgrad'da durmayarak başka bölgelerde geziyorlardı. Yeniçerilerin tüm bu faaliyetleri nedeniyle Belgrad Kalesi tekrar Osmanlı yönetimine geçtikten sonra bu yeniçerilerin Kale'nin içine, çevre palankalara ve diğer nahiyelere kesinlikle ayak bastırılmaması emri verilmişti. Bundan sonra da Belgrad'a yeniçeri gönderilmeyip yerlü ağavat ve neferat tertibiyle yetinilecekti. Etraftaki palanka ve

[63] Popov, **a.g.e.**, s. 13.
[64] Dušan Pantelić, **Beogradski Pašaluk Pred Prvi Srpski Ustanak (1794-1804),** Beograd 1949, s. 63.
[65] BOA. **HAT.** 172/7404-B.
[66] BOA. **HAT**. 172/7404-B; Shaw, **a.g.e.,** s. 311-312.

nahiyelere ise Bosna kalelerinde olduğu gibi ocaklık tahsisiyle kapudanlık olarak neferat ve zabitan tahsisi yapılacaktı. Kovulan bu yeniçeriler ise Morava Köprüsü ve Yagodina taraflarına girmeye hazırlandıkları için başka mahallere girmelerine kesinlikle müsaade edilmeyecekti. Eğer bunlardan bir yeniçeri dahi Belgrad ya da çevre palankalardan birine girmeye kalkarsa yerlü neferat, kapudan ve diğer sergerdegan bunları hemen engelleyecekti.[67] Öte yandan Şeyhülislam Mehmet Mekki Efendi'den yeniçerilerin Belgrad'daki özel mülklerinde hiçbir haklarının kalmadığına dair bir fetva alınmıştı. Böylece yeniçerilerin Belgrad'daki mal, mülk ve eşyaları üzerinde tasarrufları kalmıyordu.[68] Emlak ve arazilerin müzayede usulüyle satılmasına karar verilmişti. Böylelikle Belgrad ahalisinin, çevre palankalardaki sakinlerin ve yeniçerilerin terk ettikleri emlak ve araziler ile birlikte Semendire Sancağı dahilindeki diğer nahiyelerde sürgün yeniçerilerin çiftlik ittihaz ettikleri arazi ve emlak tamamen zabt edilmişti. Mîrî araziden olanlar ziraat erbabına satılmış ve alınan bedel mîrîye aktarılmıştı. Aynı zamanda bundan sonra satılacak arazilerin de çiftlik ittihazına kesinlikle karşı çıkılması emrediliyordu. Bu satış işlemleriyle ilgili olarak da Ebubekir Paşa zamanında Çelebi Mehmet Efendi görevlendirilmişti.[69]

Yeniçerilerin zor kontrol edilebilir bir yapıya bürünmesi Devlet için ayrı bir sorun daha teşkil ediyordu. Zira 1788-92 yılları arasında süren Osmanlı-Avusturya ve Osmanlı-Rusya savaşlarında III. Selim, sipahilerin ordunun zahiresini tükettiğini ve ayrıca Avrupa'nın talimli piyadelerine karşı işlevsiz kaldıklarını fark etmişti.[70] Dolayısıyla bu dönemde askeri sistemler bu şekilde evrilirken III. Selim piyade sınıfına fazlasıyla ihtiyaç duyuyordu. Özelikle de Belgrad gibi stratejik bir nokta için bu önem bir kat daha artmaktaydı.

Netice itibariyle verilen karar doğrultusunda Belgrad'dan kovulan yeniçeriler, Kasım 1791 itibariyle Niş'te ikamet etmeye başlamışlardı. Ancak Niş'in Belgrad'a yakın bir mesafede olması Belgrad için yeniçeri tehlikesini gündemde tutuyordu. Yeniçerilerin

---

[67] Semendire Sancağı'nda normal şartlarda bin nefer zuama ve erbab-ı tımar yer alıyordu. Bunların yaz-kış kendi sancaklarında ikamet etmeleri ve sefer halinde alaybeylerinin emri altında Belgrad Kalesi ve çevresini muhafaza etmeleri gerekiyordu. Ancak Avusturya ile yaşanan son savaş döneminde, çoğu nefer kendi mahallerinde yer almadığı için savaşata çok az sayıda nefer toplanabilmişti. Bu nedenle savaş sonrası alınan karar gereğince bu zuama ve erbab-ı tımarın yaz-kış Belgrad Kalesi derununda bulunması şartı getiriliyordu. Durgun, **a.g.e.,** s. 92-95, 110; BOA. **HAT**. 1473/11; Ranke, **a.g.e.,** (1892), s. 65.

[68] Zens, **a.g.m.,** s. 132; BOA. **HAT**. 172/7404-B; Durgun, **a.g.t.,** s. 96.

[69] BOA. **HAT**. 198/9996 (Bu belge 1794 yılına ait olup dönemin Belgrad Muhafızı Hacı Mustafa Paşa'ya gönderilmiştir. Satış kararları Ebubekir Paşa zamanında uygulanmıştı. Ancak bu belgede Mustafa Paşa çiftlik ittihaz edilmemesi hususunda özellikle uyarılıyordu). Öte yandan yeniçeriler, kendilerine göre çok daha zayıf ve az sayıda olan sipahilerin üzerlerinde egemenlik kurmuş, mallarını müsadere etmiş ve kendilerine ait çiftlikler kurmuşlardı. Dolayısıyla toprak üzerinde resmen hak sahibi olmuşlardı. Bu ise Sırp köylüsünün yerini almaları anlamına geliyordu. bkz.Bruce McGoean, **a.g.m.,** s. 787.

[70] Fatih Yeşil, **İhtilaller Çağında Osmanlı Ordusu: Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişim Üzerine Bir İnceleme (1793-1826),** Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2016, s. 13.

Belgrad'a girmeye teşebbüs etmeyeceği düşünülse de zaman geçtikçe üçer beşer Belgrad'a geçmeye çalışabilecekleri ihtimal dahilindeydi. Bu nedenle yeniçerilerin Sofya, Pazarcık, Filibe taraflarına gönderilmeleri ve Şehirköy'den Belgrad'a iki saat ileri geçmemeleri gerektiği bildirilmişti.[71]

Alınan bu tedbirler yeterli olmayacak ve bu problem yüzyılın sonuna kadar Belgrad'ı uğraştıracaktı. Nitekim yeniçerilerle ilgili ilk problem 1792'nin Ocak ayında gerçekleşmişti. Belgrad'dan kovulan yeniçeriler bir daha Belgrad'a geri dönemeyeceklerini bildikleri halde bu duruma çözüm bulabilmek için yeni yollar arıyorlardı. Buna göre, her ortadan ikişer nefer İstanbul'a giderek Rikâb-ı Hümâyun'a arzuhal verecekti. Aralarındaki müzakereler sırasında eğer Belgrad'a girmelerine izin verilmezse istenmeyen hareketlere cesaret edebileceklerini de belirtmişlerdi.[72] Ancak yeniçeriler aralarındaki müzakereler sırasında bu tarz tartışmalar yaşasalar da İstanbul'a giderek ricacı olmak konusunda harekete geçmemişlerdi.

Yeniçerilerin Belgrad'a geri dönme konusunda ısrarcı olmalarının bir nedeni daha vardı. O da yeniçerilerin Belgrad'da askerî zanaatkârlık ya da ticaretle uğraşıyor olmalarıydı. Dolayısıyla bu kazanımlarını kaybetmek istemiyorlardı.[73] Yeniçerilerin özellikle ekonomik anlamda Belgrad'da bu denli rahat bir yaşam sürmeleri, geri dönebilmek konusundaki çabalarının açıklayıcısıydı.

Ebubekir Paşa, sürgün edilen yeniçeriler için sert önlemler alıyordu. Özellikle Belgrad ve çevresinde yakalanan yeniçerilerin öldürülmesini emretmişti. Yeniçeriler ise bu önlemler karşısında durulmuyor ve karşı harekete geçiyorlardı. 1792 ilkbaharı itibariyle Valyevo'da eski Belgrad yeniçerilerinin liderleri olan Deli Ahmet, Hacı Bişço ve Deli Hasan önderliğinde toplanan büyük bir grup Belgrad'a zorla girmek için hazırlık yapmaya başlamıştı. Toplanan bu yeniçeriler Belgrad'a dönmelerine izin verilmesini, ayrıca ellerinden alınan evlerinin ve mallarının iadesini istiyorlardı. Valyevo'daki yeniçeri grubundan haberdar olan Ebubekir Paşa, yeniçerileri engellemek için hem zor kullanma hem de ikna yollarını denemiş ve kısmen başarılı olmuştu.[74]

Haziran ayı başında yeniçeriler Belgrad'a geri dönebilme konusundaki düşüncelerini fiiliyata geçirmek için Hacı Bişço önderliğinde bir araya gelerek Ebubekir Paşa'ya Belgrad'daki evlerine ve mallarına tekrar kavuşmak istediklerini, eğer mümkün olmazsa

[71] BOA. **C.DH,** 245/12228; Durgun, **a.g.t.,** s. 169-170.
[72] BOA. **HAT**. 1409/57252.
[73] **Istorija Beograda**, I, 1974, s. 746.
[74] **a.g.e.,** s. 738.

Belgrad'a saldırabileceklerini tehditkâr bir dille ifade ettiler. Paşa ise, bu isteğin kabulünün mümkün olmadığını, zira istedikleri şeyin Sultanın emirlerine aykırı olduğunu ifade etmişti. Başka bir deyişle onlara Sultanın fermanına boyun eğmelerini öğütlemişti. Ebubekir Paşa, yeniçerilerle bu yazışmalarına rağmen Belgrad'da gerekli önlemleri almayı da ihmal etmemişti. Herhangi bir yeniçeri saldırısına karşı surlar toplarla döşenmiş, yardım istemek için çevre kazalara memurlar gönderilmiş, gece gündüz şehri tahkim etmek için çalışılmış ve geceleri kalenin tüm kapıları itinalı bir şekilde kapatılmış ve Topçider'e kadar tüm güzergâhlarda sürekli tetikte bulunularak bölge koruma altına alınmıştı. Paşa, yeniçerilere gönderdiği bir sonraki mektubunda ise, yeniçerilerin Belgrad'a girişinin yasaklanması ile ilgili İstanbul'dan gelen orijinal fermanı da göndermişti. Ebubekir Paşa bir sonraki mektubunda da, eğer barıştan ayrılmazlarsa sultan ve vezire yeniçerilerin sefaletinden bahsedeceğinin sözünü veriyordu. Hatta yeniçerilerin bir yere yerleştirilmesi ve yerleştirildikleri bölgede rahatsız edilmemeleri konularında yardımcı olabileceğini ekliyordu. Yeniçeri liderlerinden Hacı Bişço, bu durum karşısında kararsızdı. Bu sırada Bosna'dan gelen bir rapor kararını netleştirdi. Zira Bosna'dan Srebrenitsa Paşası Belgrad'a doğru 3 bin kişiyle yola çıkmıştı. Bunun üzerine Hacı Bişço taburunu Belgrad'a girmek için hazırlamaya başladı.[75]

1.2 Belgrad'da Pekmezci Mehmet Paşa Yönetimi

Ebubekir Paşa'nın ardından Belgrad muhafızlığı görevine Haziran 1792 itibariyle gelen Pekmezci Mehmet Paşa, idareyi ele alır almaz yeniçeri problemi ile uğraşmaya başlamıştı. Ebubekir Paşa döneminde alınan önlemlere rağmen yeniçerilerin büyük bir problem haline dönüşmesinin önü alınamamıştı. Böylelikle yeniçeriler ilk olarak 1792 Eylül ayında Belgrad'a hücum edeceklerdi. Bu hareketlerinin en önemli nedeni emlak ve akarlarının satılmış olmasıydı. Bu satış işlemlerinden dolayı özellikle Belgrad kadısını suçluyorlardı. Zira Belgrad kadısı, yeniçeri ağası vekili ve alaybeyi ile ittifak kurarak bu emlak ve akarın yarısından fazlasını almıştı. Bundan ötürü yeniçeriler böyle hanesiz kalmalarının nedeni olarak bu kişileri görmekteydiler. Belgrad'a hücumlarında da yeniçeriler sadece bu kişileri istediklerini, başkalarına ya da şehre zarar vermeyeceklerini taahhüt ediyorlardı.[76] Ancak ileride görüleceği üzere yeniçerilerin istekleri bunlarla sınırlı kalmayacaktı. Zira Belgrad'a girebilmek ve eski yaşantılarına geri dönebilmek için önce küçük bahanelerle hedef şaşırtıyorlar ardından asıl amaçları olan Belgrad'a girebilmek için her türlü ittifakı kurmaktan geri durmuyorlardı.

[75] Dušan Pantelić, **Beogradski Pašaluk Posle Svištovskog Mira (1791-94),** Beograd, 1927, s. 90-91.
[76] BOA. **AE. III. Selim** 237/13795; Pantelić, **a.g.e.,** (1927), s. 92.

Yeniçeri isteklerinin bir isyana dönüşmesinin başlangıç noktası ise, esasen Morava olacaktı. Burada toplanan yeniçeri grubu 2 bin kişiden oluşan küçük bir ordu meydana getirerek 1792 yazında Pozerefçe'yi[77] işgal etti. Belgrad Muhafızı Mehmet Paşa, bunlara karşı iki müfreze süvari ve bir piyade birliği göndermiş, ancak piyadeler dağılırken süvariler ise geri çekilmek zorumda kalmışlardı.[78]

18 Ağustos'ta yeniçerilerin Belgrad'a saldırı gerçekleştirmeleri ihtimalleri ile ilgili gelen rapor üzerine Belgrad'da hemen çeşitli önlemler alınmıştı. 200 kişiden oluşan bir birlik Tuna'da, 100 süvari Morava tarafında bekliyordu. Pekmezci Mehmet Paşa, bu sayıların yeterli olmadığını çok iyi biliyordu. Bu nedenle hızlı bir çözüm olarak yeniçerilere karşı Sırpları kullanmayı düşünmüştü. Bu bağlamda hemen Sırbistan'daki tüm Sırp knezlerine bir davet gönderdi. Valyevo knezleri Aleksa Nenadović, Lazar İlić ve Petar Rakarac 700 silahlı Sırp ile gelmeleri konusunda emir almışlardı. Sırplar Belgrad'a geldiklerinde Türklerle birlikte geceleri varoş güzergâhını korumak için de emir almışlardı. Ancak Sırp knezlerinin bu emirlere karşılığı Paşa'nın beklentilerinin aksi yönündeydi. Zira knezler Türklere (yeniçerilere) karşı savaşamayacaklarını söylemişlerdi. Paşa ise sorunu çözmek için Belgrad metropolitinin aracı olmasını denemişti. Ancak netice itibariyle Sırplar da knezler de bu savunmaya katılmayı reddetmişlerdi. Sırplar, yeniçeriler ile paşa arasındaki çatışmanın Türklere ait bir konu olduğunu düşünerek bunun bir parçası olmak istemiyorlardı. Onlar yalnızca bu çatışmanın sonucunu merakla bekliyorlardı.[79]

Sırplardan yeniçerilere karşı yardım alınamamıştı. Üstelik yeniçerilerin saldırı hazırlıklarıyla ilgili duyumlar da doğru çıkmıştı. Ağustos ayının son günlerinde yeniçeriler Belgrad'a giden tüm yolları kontrolleri altına almışlar ve Semendire'yi işgal etmişlerdi. Yeniçeriler Hacı Bişço ve Kara Hasan ile birlikte 31 Ağustos'ta Vraçar'a[80] kadar gelmişlerdi. Miktarları 1500-2000 civarında idi. Vraçar'dan Mehmet Paşa'ya gönderdikleri istekte, Paşa'dan kendilerinin varoşa ve evlerine geri dönmelerine izin vermesini istiyorlardı. Elbette Paşa bu isteği reddetti. Yeniçeriler de Belgrad Kalesi'ne saldırı için hazırlanmaya başladılar. Paşa ise, bu süreçte Valyevo'dan yardım bekliyordu. Daha önceden Valyevo'dan yardım isteğinde bulunmuştu ancak yardım gelmeyeceği konusunda da endişe duyuyordu. Mehmet

[77] Bilindiği üzere Sırbistan'daki yer adlarının birçoğunun hem Türkçe hem de Sırpça ifadesi bulunmaktadır. Örneğin Pozerefçe'nin Sırpça karşılığı Požerevac'dır. Metin içerisinde yer adları kullanılırken Türkçe karşılıkları kullanılmaya çalışılacaktır. Sırpça ifadeler ise, tezimizin ekler kısmında yer almaktadır.
[78] **Istorija Beograda,** I, s. 738.
[79] Pantelić, **a.g.e.,** (1927), ss. 93-94, s. 96.
[80] Vraçar, şu anda Belgrad'ın ilçe belediyelerinden biridir. O dönemde ise Belgrad ve Semendire Sancağı'nın merkezi konumunda yer alan Belgrad Kalesi'ne en yakın noktalardan biridir.

Paşa bu talebine ilaveten, iki ayrı yerden daha yardım istemişti. Bunlardan ilki Bosna idi. Buradan yardım, henüz yeniçeriler Belgrad'a saldırmadan önce istenmişti. Diğeri ise Zemun yoluyla Belgrad'da olanları İstanbul'a bildirerek yardım istemiş olması idi. Yeniçeriler varoşa girmek için kapıları zorladıkları sırada Paşa, Zemun komutanına başvurmuş ve Zemun tarafından bir askeri nümayiş istemişti. Ancak Zemun komutanı, Türklerin arasındaki bu gerginlikte tarafsız durmak istediği için bu isteği yerine getirmemişti. Bununla birlikte yardım istenen ilk durak olan Bosna'dan 700-800 kişilik askeri yardım gelmişti. Netice itibariyle 3 Eylül'de yeniçeriler varoşa beklenen saldırıyı gerçekleştirdiler. Bu saldırı sırasında yeniçeriler varoşta bulunan kendi yandaşlarının da yardımını almışlardı. Aynı gün Çelebi Efendi, Avusturya topraklarına (Zemun'a) geçerek Belgrad'daki durumu Sultana bildirmek için bir rapor hazırlamıştı. Zira aynı gecede yeniçerilerin tüm şehri ele geçirebileceğinden endişe ediliyordu. Yeniçeriler 4-5 Eylül gecesi Kale'ye üç koldan saldırdılar. Ancak beklenen olmadı ve bu hücumları başarısızlıkla sonuçlandı. Nihayetinde görüldü ki yeniçerilerin gücü henüz şehri ve Kale'yi ele geçirmek için yeterli değildi. Güçlenmek için biraz daha zamana ve yardıma ihtiyaçları vardı.[81]

Bu saldırıların ardından Belgrad muhafızı Mehmet Paşa Sadaret'e yeniçerilerin ellerinden alınan emlâklarını değerini ödeyerek satın almayı önerirken, affedilmeyi istediklerini de bildirmişti. Mehmet Paşa, bu problemin bu şekilde sükunetle çözülebileceğine inanıyordu. Buna gerekçe olarak da yeniçerilerin arasında suçlu bulunanların zaten idam edildiğini, geriye kalanların ise namuslu kimseler olduğunu gerekçe gösteriyordu.[82]

Mehmet Paşa'nın bu ılımlı tavrının aksine yeniçerilerin Belgrad'a girmek için beklemeye tahammülleri yoktu. Üstelik hem Mehmet Paşa hem de Babıâli, yeniçeri ataklarının devamının geleceğini çok iyi biliyordu. Ekim ayı itibariyle Belgrad yeniçerilerinin etraf vilayetlerde gezip bir yere yerleşemedikleri ve çaresiz kaldıkları yönünde haberler geliyordu.[83] Bu nedenle Babıâli tedbir amaçlı olarak Mehmet Paşa'ya yardım etmesi için iki koldan ordunun yola çıkmasını emretmişti. Bunlardan biri, Sırp kaynaklarında ismi Şaşit Paşa olarak geçen Leskofça Paşası, diğeri ise Srebrenitsa'dan Hacı Paşa komutasındaki birlikler olacaktı. Yeniçeriler bu iki ordu Kale'ye ulaştığı takdirde kendilerini nelerin beklediğini çok iyi bildikleri için onlar şehre ulaşmadan önce Kale'yi ele geçirmeye çabaladılar. Bu amaçla yeniçeriler, 23 Ekim'de Aşağı Kale'ye ani bir saldırı gerçekleştirdiler ve Neboyşa Kulesi'nde bulunan kapı ve Vidin Kapı'yı işgal ettiler. Ardından Aşağı Kale'nin tamamını ele geçirip

[81] **Istorija Beograda**, I, s. 738; Pantelić, **a.g.e.,** (1927), s. 99.
[82] BOA. **C.AS.** 507/21162.
[83] BOA. **C.DH**., 66/3273.

Pekmezci Mehmet Paşa'yı esir aldılar. Bu durum, Mehmet Paşa'yı yeniçerilere Yukarı Kale'nin kapılarının açılması emrini vermek zorunda bırakmıştı. Aşağı ve Yukarı Kale'nin ele geçirilmesi, yeniçerilerin beklediklerinden çok daha kolay olmuştu. Bu arada Bosna ve Niş'ten gelen birlikler şehre yaklaşmıştı. Şehre ilk varan Bosna'dan gelen ordu oldu. Yeniçeri liderlerinden Kara Hasan, gelen ordu ile toplantı yapmak üzere bir müfreze askerle birlikte Belgrad'ın dışına çıktı. Ancak bu bir müzakere süreci değildi. Zira 7 Kasım 1792'de Palej'de Srebrenitsa'dan gelen Hacı Paşa'nın ordusu yeniçeriler tarafından dağıtıldı ve Böğürdelen'e doğru geri çekilmek zorunda bırakıldı. Yeniçeriler, Bosna ordugâhını yağmaladıktan sonra tekrar Belgrad'a döndüler. Aynı dönemde Belgrad Muhafızı Mehmet Paşa'nın yeniçerilere esir düştüğü haberi İstanbul'a ulaşınca Babıâli, Niş'ten Topal Ahmet Paşa'yı 1600 süvari ile beraber Belgrad'a göndermişti. 26 Kasım 1792'de Belgrad'a giren Topal Ahmet Paşa, kısa sürede Belgrad'ı yeniçerilerin elinden almayı başarmıştı. Yeniçeriler ise Semendire'ye doğru geri çekilmişlerdi. Yeniçerilerin bu girişimi onları bir kat daha zararlı çıkarmıştı. Zira bu süreçte yeniçerilerin aileleri de Belgrad'dan kovularak Tuna yoluyla Vidin'e gönderilmişti. Elbette Belgrad'da yakalanan yeniçeriler için ise ölüm emri verilmişti. Kaçmayı başaranların bir kısmı Bosna'ya bir kısmı da Tuna yoluyla Vidin'e gitmişti.[84]

Yeniçeri cephesi ise Belgrad'da yaşanan bu olayları çok daha farklı anlatıyordu. Öyle ki bu süreçte çaresiz kaldıkları için tüm aile üyeleri ile birlikte varoşa girdiklerini iddia ediyorlardı. Yeniçeriler, kalede elli dört gün boyunca sorunsuz yaşadıklarını ve herkesin kendi işiyle ilgilenerek normal hayatlarına devam ettiklerini de ekliyorlardı. Ayrıca Kale'ye girdiklerinde kimsenin mal ve arazisine zararları dokunmamıştı. Dolayısıyla gidecek yerleri olmadığını belirterek af diliyorlardı.[85]

Belgrad'da yeniçeri saldırıları ile meşgul olunurken aynı zamanda 1792 sonbaharında veba salgını baş göstermişti. Salgın, Belgrad'dan Niş'e kadar İstanbul yolundaki tüm nahiyelere yayılmıştı. Dönemin raporlarına göre o yılki veba en çok Semendire ve çevresini etkilemişti. Belgrad'da ise veba hem Türkler hem de Sırplar arasında yayılmıştı. Özellikle de Sırp Kilisesi çevresinde yaygındı.[86]

---

[84] **Istorija Beograda,** I, s. 740; **Vojna Enciklopedija,** I, 1958, s. 611; Pantelić, **a.g.e.,** (1927), s.106-107, 117. Yeniçerilerin iki kola ayrılarak Semendire'yi terk etmeleriyle ilgili Pantelić biraz daha farklı bir bilgi vermektedir. Ona göre, yeniçeriler iki gruba ayrılmışlardı. Ancak bir grup Valjevo tarafına giderken diğer grup ise Adakale ve Vidin tarafına gitmişti. bkz. Pantelic, **a.g.e.,** (1927), s. 117.

[85] BOA. **C.DH.,** 66/3273. Ayrıca eklemek gerekir ki yeniçerilerin, kırcali eşkıyasının, paralı askerlerin ve gönüllülerin bu dönemdeki ortak noktaları III. Selim'in reformist tutumuna karşı olmalarıydı. bkz. Stojan Novaković, **Tursko Carstvo Pred Srpski Ustanak (1780-1804),** Beograd, 1906, s. 332.

[86] Pantelić, **a.g.e.,** (1927), s. 90.

1.3 Belgrad'da Topal Ahmet Paşa Yönetimi

21 Ocak 1793 tarihli fermanla Belgrad Muhafızlığı'na Pekmezci Mehmet Paşa'nın yerine Topal Ahmet Paşa getirilmişti. Belgrad'a giren Topal Ahmet Paşa ilk iş olarak yeniçerilerden kalanları varoştan temizledi. Paşa, Belgrad'da tek bir yeniçeriye dahi göz yumulmayacağını, eğer yeniçerilere yardım eden olursa ölüm cezasına çarptırılacaklarını bildirmişti. Böylece, ilk birkaç gün bu tarz ölüm cezaları uygulandı. Hatta şehirde neredeyse bir olağanüstü hal ilan edildi ve bu süre içinde varoşta silah taşımak ve meyhanelerde (Sırp kafanalarında) alkol satışı yasaklandı.[87]

Topal Ahmet Paşa, Mehmet Paşa'dan devraldığı görevin oldukça zorlu olduğunu çok iyi biliyordu. Yeniçeri tehlikesine karşı gereken askerî ihtiyaçlarının yetersiz oluşundan endişe etmekteydi. Bu nedenle Paşa, yeniçerilerin şehre tekrar saldırma ihtimaline karşı 1793'ün Ocak ayı itibariyle Belgrad'ı yenileme ve yeniçeri tehlikesine karşı hazırlama sürecine girmişti. Belgrad'daki tüm yıkıntılar temizlenerek yenileri inşa edildi. Yeniçeri istilası sırasında İstanbul'a giden bina emini 3 Nisan'da Belgrad'a dönmüş ve Belgrad'daki tüm yapısal işleri üzerine almıştı. Bu çalışmaların yanı sıra Belgrad'ın askerî organizasyonunun da hazırlanması gerekiyordu. Askerî yetersizlik dolayısıyla tekrar Sırplarla birleşmiş bir askerî güç oluşturma fikri ortaya atılmıştı. Bu amaçla Sırp obor-knezlerine[88] haber gönderilerek kaç kişinin silah altına alınabileceği sorulmuştu.[89]

Öte yandan devlet de sert tedbirler almaya devam ediyordu. Şayet Belgrad yeniçerileri Yagodina palanka ve kazasına gelerek burada ikamet etmeye kalkarlarsa ve ahali de bunlara müsaade ederse buranın ahalisinin 40 bin kuruşluk bir ceza ödemesi gerekeceği bildiriliyordu.[90] Böylelikle yeniçerilerin Belgrad'a yakın bölgelere yerleşmemeleri için kesin tedbirler alınıyordu.[91] Ayrıca Şubat 1793'te Belgrad'da herhangi bir yeniçeri kalmaması ve eğer kalan varsa bu durumun önüne geçilmesi için ser-samsoncu Memiş Efendi

---

[87] **Istorija Beograda**, I, s. 740; **Vojna Enciklopedija**, I, 1958, s.611. Pantelić, **a.g.e.,** (1927), ss.106-107, s. 117. Diğer taraftan, bu süreçte Sırp kaynaklarında yeniçerilerin Semendire'ye kaçtıkları ifade edilirken Osmanlı kaynaklarında yeniçerilerin Belgrad'dan Semendire Kalesi'ne nakl edildikleri bilgisine rastlanmaktadır. BOA. **AE. III. Selim** 205/2199.

[88] Knez ifadesi, Sırpların yerel yönetimlerindeki Sırp yöneticilere verilen unvanlardır. Buradaki obor-knez ise Osmanlı hâkimiyeti döneminde Sırbistan nahiyelerindeki knezlerin unvanlarıdır. Bunlar gibi köylerde bulunan köy knezleri de mevcuttur. Ayrıca tüm knezlerin de üstünde ve bir nevi özerk yönetici konumunda baş knezleri de bulunmaktadır.

[89] Pantelić, **a.g.e.,** (1927), s. 119-120; **Istorija Beograda**, I, s. 739.

[90] BOA. **C. AS,** 976/42498.

[91] BOA. **AE. III. Selim,** 205/2199.

görevlendirilmişti. O da ele geçirdiği yeniçerileri Belgrad'dan çıkararak İbrail'e göndermişti.[92]

Nisan ayı ortalarında yeniçerilerin tekrar Belgrad'a doğru harekete geçeceğine dair sesler duyulmaya başladı. Üstelik bu hareketin iki ayrı koldan gerçekleşeceğine dair duyumlar alınmıştı. Buna göre, Yagodina'dan Kara Hasan 2 bin kişi ile gelirken Karanovac'tan ise bin kişi gelecekti. Bunun üzerine Ahmet Paşa, ilk olarak Arnavut köylerinden yardım beklemiş ancak buradan beklediği yardımı bulamamıştı. Bu sırada biliniyordu ki Valyevo ve Kraguyefçe, asilerin toplanması için en elverişli yerlerdi. Topal Ahmet Paşa, bu nedenle Srebrenitsa Paşası'ndan Valyevo'da 500 askerle beklemesini istemişti. Srebrenitsa Paşası da 300 askerle Valjevo'ya gelmiş, daha sonra da 400 kişiyle desteklenmişlerdi. Askerler Temmuz ayı sonuna kadar Valyevo'da beklemişlerdi. Bu dönemde İstanbul'un yeniçerileri affedeceğine dair haberler geliyordu.[93] Buna rağmen yeniçeriler 1793 yazında tekrar Hacı Bişço önderliğinde Belgrad'a saldırdı. Topal Ahmet Paşa ise bu grubu dağıtmayı bilmişti. Hatta bu dönemle ilgili bir Fransız gezgin olan Olivja'dan da alıntı yapan Novaković, asi yeniçerilerin başarısız saldırılarının nedeni olarak çok kötü organize olmalarını göstermiştir.[94]

Görüldüğü üzere 18. yüzyılın son dönemleri itibariyle Belgrad'da yaşayan ve ağırlıklı millet olan Sırplarla ilgili bir problem yoktu. Zira Belgrad yönetimi, kendi içindeki problemlere gömülmüştü. Burada olayların Sırpları etkileyen kısmı Belgrad ve çevre nahiyelerde uzun sürecek bir terör ortamı ve daimi surette yaşanan yeniçeri baskınlarının endişesiydi.

Sırpların bu süreçte Osmanlı yönetimi ile olan iyi ilişkileri, beraberinde Babıâli'den bazı taleplerde bulunmalarını getirmişti. Bunun üzerine Babıâli, 3 Haziran 1793'te bir kapıcıbaşıyı Belgrad'a göndermişti. Belgrad muhafızı Topal Ahmet Paşa ise bu durumdan son derece endişe duyuyordu. Zira kapıcıbaşının kendi canını alacak bir kararla Belgrad'a gelmiş olabileceğinden endişe ediyordu. Belgrad'a ulaşan bu kapıcıbaşı şüphesiz İstanbul'dan bazı yazılı emirlerle gelmişti. Bununla birlikte 14 Temmuz 1793'te İstanbul'dan bir ferman daha geldi. Buna göre, kapıcıbaşı, paşalığa yükseltilirken Belgrad muhafızı olarak görevlendiriliyordu. Bu yeni Belgrad paşası/muhafızı ise Sırpların "Srpska Majka"[95]

[92] BOA. **C.AS,** 666/27984.
[93] Pantelić, **a.g.e.,** (1927), s. 121-122.
[94] Novaković, **a.g.e.,** s. 330-331.
[95] Bu tabiri ilk olarak Matija Nenadović, Hacı Mustafa Paşa'yı övmek için kullanmıştır. Zens, **a.g.m.,** s. 130.

(Sırpların annesi) dediği Hacı Mustafa Paşa'dan başkası değildi.[96] Böylelikle Mustafa Ağa rütbe-i vezaretle Belgrad muhafızı olurken Ahmet Paşa da Tırhala Valiliğine gönderiliyordu.[97]

2. Belgrad'da Hacı Mustafa Paşa ile İdare'nin Güçlenmesi

Temmuz 1793 itibariyle göreve gelen Hacı Mustafa Paşa'nın[98] ilk işi şüphesiz Belgrad ve Semendire Sancağı'na yeniden nizam vermekti. Üstelik yeniçeri problemi, hızla büyüyen ve Belgrad Kalesi'ne yaklaşan bir kartopu kütlesi gibiydi. Ekserisi Vidin'e giden yeniçeriler, Haziran 1793'te -henüz Mustafa Paşa'ya Belgrad vezareti verilmeden çok kısa bir zaman önce- 300 kişiden oluşan küçük bir grupla Niş'e saldırmış, ancak Leskofça Paşası Şaşit Paşa bu yeniçerileri dağıtmayı başarmıştı. Bununla birlikte yeniçerilerin bir sonraki durakları Temmuz ayında Niş ile Sofya arasındaki bölge olmuştu.[99] Öyle ki bu süreçte Mustafa Paşa Belgrad muhafızlığı görevine gelir gelmez en büyük probleminin yeniçeriler olacağını şüphesiz öngörmüştü. Biz de Mustafa Paşa döneminin neredeyse tamamını yeniçeri problemleri ile birlikte anımsıyoruz.

Hacı Mustafa Paşa, bölgedeki diğer ayanların aksine kişisel bir askerî birlikten yoksundu ve askerî anlamda merkezî hükümete bağlıydı. Bu nedenle göreve gelir gelmez sürgün yeniçeriler yerine kendi yerli neferat grubunu oluşturdu. Böylelikle Belgrad'da Hacı Mustafa Paşa'nın yönetimi altında olan ve maaşları merkezî hükümet tarafından ödenecek 1000 kişilik bir sekban grubu meydana geldi. Ancak hazırlanan bu askerî grup, artık Vidin'deki Pazvandoğlu Osman Paşa'nın[100] desteğini arkalarına alan sürgün yeniçerilere karşı

---

[96] Hacı Mustafa Paşa, Belgrad'a kapıcıbaşı olarak gittiğinde Mustafa Ağa ismiyle biliniyordu. Başka bir deyişle henüz paşa ünvanı dahi yoktu. Bu ünvanı Belgrad'da iken almıştı. Ayrıca paşalık görevine atandığında 60 yaşındaydı. bkz. Pantelić, **a.g.e.,** (1927), s. 125-127.

[97] BOA. **HAT.** 255/14586.

[98] Her ne kadar başarılı bir vezir olarak anılsa da Belgrad'ın bu karışık döneminde Hacı Mustafa Paşa gibi tecrübesiz bir kişinin Belgrad'a vezir olarak atanmış olması da ayrıca sorgulanması gereken bir durumdur.

[99] Zens, **a.g.m.,** (2012), s. 130; Pantelić, **a.g.e.,** (1927), s. 129.

[100] Pazvandoğlu, 1758 doğumludur. Babası Ömer Ağa yeniçeri ağası idi ve zamanla geniş toprak sahibi olarak zenginleşmiş ve zengin ayanlar arasına girmişti. Ancak başına buyruk tavırlarından ötürü Vidin valileri ile ihtilafa düşmüş, ardından 1788'de öldürülmüştü. Oğlu Osman ise kaçmayı başarmış, daha sonra Osmanlı-Avusturya savaşındaki faaliyetleri nedeniyle affa uğramış, babasından kalan emlakın bir kısmı kendisine verilmiş ve böylece birkaç sene içerisinde güçlü bir ayan niteliği kazanmıştır. Yine bu dönemde adı geçen savaş sonrası ortalıkta başıboş kalan ve yasa dışı her şeyi yapabilecek ve adlarına kırcali denilen eşkıya gruplarını etrafında toplamıştı. Pazvandoğlu Osman, aynı şekilde Rumeli ve Bulgaristan bölgesindeki eşkıyaları devlete karşı kışkırtıyordu. Bu süreçte 1797'de 80 bin kişilik orduyla Niğbolu, Ziştovi, Rusçuk, Sofya ve Niş'i ele geçirdi. Böylece Kasım 1797 itibariyle asi ilan edildi. Ancak Temmuz 1798'de Fransa'nın Mısır'a saldırmış olması, kendisiyle daha fazla uğraşılmasını engelledi. Bu nedenle Pazvandoğlu ile uzlaşma yolu tercih edildi ve kendisine önce kapıcıbaşılık ardından da 21 Haziran 1799'da vezirlik verildi. Faaliyetleri nedeniyle Kasım 1800'de vezareti kaldırılmış, ancak Ağustos 1802'de belli şartlarla iade edilmişti. bkz. Kemal Beydilli, "Pazvandoğlu Osman" **TDV İslam Ansiklopedisi,** C. 34, İstanbul, 2007, ss. 208-210. Ayrıca Pazvandoğlu'nun sürgün yeniçeriler ile ilişkileri hakkında 14 Mart 1794 tarihli Rus konsolosluk raporuna göre, Pazvandoğlu Vidin'de yeniçeriler tarafından çok sevilen bir ayandı. bkz. Akitsu Mayuzumi, "The Influence of Rumeli Ayans on Romanian History: The Case of Pazvandoglu Osman Aga at the End of the Eighteen Century", **Proceedings**

koymak için yeterli değildi.[101] Bu nedenle Hacı Mustafa Paşa, aynı zamanda sıkı bir şekilde Vidin'deki sürgün yeniçerilerin ne yaptıklarını izliyor ve niyetlerini anlamaya çalışıyordu. Bu arada Pazvandoğlu Osman Paşa, bölgedeki hakimiyetini güçlendirmeye başlamıştı. Yeniçerilerin arkalarına Pazvandoğlu'nun desteğini aldığını bilen Hacı Mustafa Paşa da önlemlerini bu doğrultuda alıyordu.[102]

Bu sırada Belgrad ve Semendire Sancağı'nda yeniçerilerden miras kalan meselelerden biri de çiftliklerdi. Hacı Mustafa Paşa'nın Belgrad'ın nizam bulması için yaptığı çalışmalar arasında bu konu da önem arz etmekteydi. Bu bağlamda daha önce Ebubekir Paşa döneminde sürgün yeniçerilerin emlak ve arazilerinin satış işlemi yapılmış ve arazilerin çiftlik olarak ittihaz edilmemesi gerektiği vurgulanmıştı. Hacı Mustafa Paşa da bu durumla ilgili bilgilendirilirken çiftlikler konusunda ise özellikle tekrar uyarılıyordu.[103]

Belgrad'ın yeni paşası, III. Selim'in reformlarıyla Belgrad'ın nizam bulmasına çalışılırken aynı zamanda Ağustos 1793'te gelen emirle Sırplara yerel yönetimlerde daha fazla söz sahibi olacakları haklar verildiğini öğrenmişti. Artık knezler kendi köylerinde birçok şeyden sorumluydu. Bu köy knezleri, reayadan aldıkları istekleri kendi obor-knezlerine iletecekler, obor-knezler de bu istekleri Belgrad muhafızına sunacaktı. Hatta bazı Sırp kaynaklarına göre, sadece Sırpların yaşadığı köylere Türklerin girmesi yasaktı.[104] Alınan bu kararlar Hacı Mustafa Paşa'nın döneminde Sırplar ile olan sorunların asgari düzeyde tutulmasında önemli rol oynayacaktır.

Sırplara verilecek bu haklar nedeniyle 1793 Ağustos ayı sonunda Hacı Mustafa Paşa, sancak dahilindeki tüm knezleri, obor-knezleri, kmetleri[105] ve diğer ileri gelen Sırpları huzurunda bir araya getirmişti. Bu toplantı sırasında Paşa, knezlere köylerin neden boş ya da az nüfuslu olduğunu sormuştu. Knezler ise sebebin son Osmanlı-Avusturya Savaşı olduğunu

---

of the Third International Congress on Islamic Civilazition in the Balkans: 1-5 November 2006, Bucharest, Romania, ed. Halit Eren, Sadık Ünay, İstanbul, 2010, s. 234. Ayrıca Rusya ile 18. yüzyılda yapılan iki savaşın Balkanlar'da bıraktığı izler birçok eşkıya grubunun ortaya çıkışına zemin hazırlamıştı. Genellikle yerel ayanlar tarafından desteklenen bu eşkıya grupları 1787-1795 arasında Balkanlar'da geniş faaliyet göstermişti. Edirne, Sofya ve Belgrad bölgesindeki yolları tutan bu eşkıyalar kervanlara ya da yolculara saldırdıkları gibi kasaba ve köylerden de ağır haraçlar talep ediyorlardı. Vidin Valisi Pazvandoğlu Osman Paşa Sırbistan topraklarını etkileyen bu kuvvetlerin başında geliyordu. Öyle ki Pazvandoğlu'nun eşkıyaları Doğu Sırbistan'ı önemli ölçüde yağmalamıştı. Bu nedenle Pazvandoğlu'nun sahip olduğu düzenli birlikler, çoğunlukla III. Selim'in ıslahatçı valisinin Belgrad'dan sürdüğü yeniçerilerden oluştuğu için bu birlikler Nizam-ı Cedid sisteminin de baş düşmanlarındandı. Bu bağlamda Pazvandoğlu hem Balkanlarda hem de İstanbul'da bu sisteme muhalif kişilerin desteğine sahipti. bkz. Shaw, **a.g.e.,** s. 295-296, s. 309.

[101] Zens, **a.g.e.,** s. 134-135.

[102] **Istorija Beograda**, I, s. 741.

[103] BOA. **HAT**. 198/9996.

[104] Pantelić, **a.g.e.,** (1927), s. 140.

[105] Kmet, Sırp köylerinin amirlerindendir.

ifade etmişlerdi. Belgrad ve Semendire Sancağı'nda hala tam anlamıyla sakinlik sağlanmamış olması nedeniyle, Sırpların önemli bir miktarı Avusturya tarafına göç etmişti.[106] Bununla birlikte Paşa'nın huzuruna gelen Sırbistan'daki 12 nahiyenin[107] Sırp knezleri öteden beri devlete sâdık olduklarını belirtirken Osmanlı-Avusturya Savaşı sırasında sadakatlerine aykırı davrandıklarının bilincinde olduklarını da ifade etmiş, bunun sebebi olarak ise o dönem Belgrad'daki yeniçeri ve kabadayıların reayaya kötü muamelelerini göstermişlerdi. Ancak artık devlete tam olarak sâdık olduklarını ve gerektiği takdirde 12 nahiyeden 300 nefer tüfekçi ve hatta her 300 nefere vezir tarafından 100 sekban tayiniyle sınırları asilerden koruyacaklarını veya her nerede savaşmaları gerekirse oraya gidip savaşabileceklerini ifade etmişlerdi. Ayrıca Hacı Mustafa Paşa'nın Belgrad muhafızlığı görevine getirilmiş olmasından da son derece mutlu olduklarını ifade ediyorlardı.[108]

Sırp kaynaklarına göre, İstanbul'dan gelen emirler ışığında Mustafa Paşa ile Sırp ileri gelenler arasındaki görüşme neticesinde 7 maddelik bir metin ortaya çıkmıştı. Bu metin ise şu maddeleri içeriyordu:

1. Bugünden itibaren tüm Semendire Sancağı'nda vergi düzenlemesi yapılacak.
2. Paşa ve şehir mürettebatının ihtiyaçları için her köydeki vergi yükümlüleri 2 araba kuru ot ve bir araba odun verecek. Eğer bunlar yeterli miktarda değilse Paşa geri kalanı satın alacak.
3. Eğer Türkler bazı yerlere paşanın yazılı izni olmadan girerlerse onlara parasız hiçbir şey verilmeyecek. Eğer güç kullanırlarsa Sırplar, onları Belgrad Muhafızlığı'na haber verme hakkına sahip olacak.
4. Eğer bir yerde bir Türk diğer bir Türk'ü ya da bir Sırp Türk'ü ya da bir Sırp diğer bir Sırp'ı öldürürse ve katil bulunamaz ya da kimse katili ihbar etmezse cinayetin işlendiği yerden 500 guruş para cezası alınacak.
5. Sırpların gelecekte sipahilere ne vereceği saptanmıştı ancak bunun hakkındaki son kararı Babıâli verecek. Ve ondan sonra halka duyurulacak.
6. Eğer eski yeniçeriler Belgrad'a tekrar saldırırsa bölgedeki herkes hiç tereddüt etmeden yeniçerilere karşı harekete geçecek.

[106] Pantelić, **a.g.e.,** (1927), s. 141. Ayrıca son Osmanlı-Avusturya savaşı sırasında da birçok Sırp, Avusturya tarafına göç etmişti. Nitekim bu nüfus azlığının nedenlerinden biri de bu gidenlerin geri dönmemiş olmasıydı.
[107] Semendire Sancağı/Sırbistan bölgesindeki 12 nahiye şunlardır: Belgrad, Semendire, Pozerefçe, Kraguyefçe, Yagodina, Perakin, Uziçe, Sokol, Rudnik, Çaçka, Valyevo ve Böğürdelen.
[108] BOA. **HAT**, 180/8111-A; BOA. **HAT**. 180/8111.

7. Grocka, Böğürdelen, Uziçe ve Rudnik knezleri Aziz Efendi ile birlikte İstanbul'a giderek kararlar hakkında Sultana bilgi verecek.[109]

Alınan bu kararlar arasında en önemlilerinden biri, olası yeniçeri saldırıları ile ilgili olan karardı. Babıâli de Belgrad muhafızı da yeniçerilerin bölgede devleti uğraştırmaya devam edeceğini çok iyi biliyordu. Çoğu zaman kendi kuvvetleri de yeterli olmuyordu. Daha önceleri birçok kez Sırplardan yeniçerilere karşı yardım istenmiş, ancak olumlu yanıt alınamamıştı. Bu madde ile Sırpların olası yeniçeri saldırısı durumunda yardımları garanti altına alınmaya çalışılıyordu. Sırplara verilen bazı haklarla da devlet onları sakin tutmaya çalışıyordu. Zira Belgrad, bir de Sırplar tarafından çıkacak herhangi bir sorunu kaldıramayacak vaziyetteydi.

Sırp kaynaklarında rastlanılan 1793-94 döneminde bölgede yapılan düzenlemelere dair alınan kararlar şunlardı:

1. Obor-knez ve knezler halktan seçilecek ve paşa tarafından onaylanacak.
2. Türklerin Sırp yerleşim yerlerine yerleşmesi yasak olacak.
3. Yıllık porez miktarı vergi yükümlüsü kişi başına 15 kuruş olarak belirlenmişti. Bu miktar ikiye bölünerek alınacak.
4. Sırplar, kilise ve manastırlarda özgürce ibadet edebilecekler.[110]

Yine Sırp kaynaklarında rastlanılan 1 Şubat 1794 tarihli kararlar ise şunlardı:

1. Tüm gelirleri Belgrad muhafızı Hacı Mustafa Paşa toplayacak.
2. Sipahiler aileleri ile birlikte Belgrad'a yerleşebilecek ancak mal sahibi olamayacaklar.
3. Her vergi yükümlüsü başına vergi, yıllık olarak 15 kuruş olarak olacak.
4. Paşa'nın emri altında en fazla 600 silahlı asker tutmasına izin verilecek.
5. Molla ve kadıların aldığı rüsum yüzde ondan yüzde dörde inecek.[111]

[109] Pantelić, **a.g.e.,** (1927), s. 142.
[110] **a.g.e.,** s. 157-158.
[111] **a.g.e.,** s. 145-146.

Bundan iki hafta sonra 16 Şubat'ta, Belgrad'daki düzenlemelerle ilgili yeni bir ferman daha alınmıştı. Bu fermanla, Sırplara istedikleri yerdeki kiliselerini özgürce tamir etme izni verilmişti.[112]

2.1 Belgrad'dan Sürgün Edilen Yeniçeriler

III. Selim'in Belgrad'da sert tedbirler alma ihtiyacının bir sonucu olarak, Ziştovi Barışı ardından yeniçerilerin Belgrad'a girişinin yasaklanması Belgrad'da yedi yıl boyunca yeniçerilerin bir probleme dönüşmesine neden olacaktı. Nitekim buradaki mal varlıklarından yoksun bırakılmak onlar için en büyük ceza olmuştu. Bu nedenle tekrar Belgrad'daki eski yaşamlarına geri dönmek adeta bu sürgün yeniçeriler için bir saplantı haline gelmişti.

Yeniçerileri ekonomik anlamda bu denli güçlü kılan esas neden şüphesiz devletin zamanla uzun ve yorucu savaşlar neticesinde yeniçerilerin maaşlarını ödeyemez hale gelmesi, bunun sonucu olarak da yeniçerilerin esnaf loncalarına girerek ticaret ve zanaat ile uğraşmaya başlamış olmalarıydı. Nitekim artık askerlik çekici bir meslek olmaktan çıkmıştı.[113] Bu durum beraberinde hem ekonomik hem de toplumsal olarak gücü elinde tutan bir kitle doğurmuştu.[114] Başka bir deyişle Balkanlar'da zamanla malikânelere hükmetmeye başlayan yeniçeriler, Nizâm-ı Cedîd reformları öncesinde, Osmanlı malî sisteminin esas kazananlarıydı. Ancak III. Selim'in mahlûl tımarları ve mukataaları İrâd-ı Cedîd Hazinesi aracılığıyla iltizama vermeye başlaması, yeniçerilerin mültezimlik haklarını kaybetmesi anlamına gelmekteydi. Vidin'deki Pazvandoğlu Osman Paşa'ya sığınan Belgrad Kalesi yeniçerilerinin başına gelen işte tam da buydu.[115] Bu durum yeniçerilerin yedi yıl boyunca Belgrad'a saldırmalarını ve kendilerine verilmiş olan hakları geri istemelerini açıklıyordu.

Böylece Hacı Mustafa Paşa'nın vezareti dönemi, yeniçeri saldırılarına karşı savunma stratejileri geliştirmekle geçmişti. Zira Belgrad'ın yeniçerilerin eline geçme ihtimali Babıâli'yi oldukça endişelendiriyordu. Bunun en önemli nedeni Belgrad'ın İstanbul'dan Avrupa'ya gidişte ana güzergahta yer alıyor olmasıydı. Şayet Belgrad, Pazvandoğlu ve beraberindeki sürgün yeniçerilerin eline geçerse İstanbul sadece Avrupa'ya gidişin en önemli

[112] **a.g.e.,** s. 146.
[113] Şevket Pamuk, **Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi (1500-1914),** İstanbul, 2007, s. 140-141.
[114] Naime Yüksel Kayaçağlayan, **XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yeniçerilerin Politik ve Sosyo-Ekonomik Rolleri: İstanbul Örneği**, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2018, s. 231. Aynı zamanda yeniçeriler artık kışlalarında ikamet etmiyor, evlenip aile kuruyor ve oğullarını da ocağa yazdırıyorlardı. Böylece eski devşirme usulü ile toplanarak Acemi Ocağı'nda yetişen çocuklar yerine kalıtsal olarak bir güç oluşmuştu. bkz. **a.g.e.,** s. 231.
[115] Yeşil, **a.g.e.,** s. 161, 681. dipnot.

yollarından birini kaybetmekle kalmayacak, aynı zamanda tüm Bosna da kaybedilme tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktı.[116]

Hacı Mustafa Paşa, yeniçeri tehlikesiyle ilk kez 25 Temmuz 1793'te, henüz Belgrad'a vezir tayin olalı 10 gün olmuşken, Kara Hasan'ın 200 süvari ile birlikte Pozerefçe'ye girmesiyle karşı karşıya gelmişti. Bu nedenle Belgrad'da, yeniçerilerin tekrar Vidin'de toplandığı haberleri yayılmaya başladığında Hacı Mustafa Paşa, nahiyelerdeki Sırp knezlerine bir emir gönderdi ve Belgrad'ı savunmak için 1500 Sırp göndermelerini istedi. Paşa, aynı zamanda tatarları yoluyla Filibe'den ve Molla Ahmet Paşa'dan yardım istemişti. Hacı Mustafa Paşa, Sırp knezleri ve reayaya eğer bu savunmada cesaret gösterirlerse bir sene boyunca tüm vergilerden azat edilecekleri sözünü veriyordu. Bu arada yardım amacıyla 20 Temmuz civarında Bosna Müslümanları ile 100 kadar silahlı Sırp da Belgrad'a varmıştı. Sonrasında bu sayıya 200 kadar Sırp daha eklenmiş ve gelen Sırplar Bosnalı Müslümanlarla aynı birlikte yer almışlardı. 31 Temmuz'da ise Srebrenitsa Paşası 500-600 civarında askerle Belgrad'a varmıştı. Bunların arasında 250 kadar Sırp ve 6 tane de Sırp knezi vardı. Bu arada Niş'ten 1000 kadar askerle Şaşit Paşa bekleniyordu. Hacı Mustafa Paşa'nın planına göre, yeniçeriler daha Pozerefçe'de iken Hacı Mustafa Paşa'nın birlikleri yeniçerilere saldıracaktı. Ancak bu plan tutmamış ve yeniçeriler Semendire'ye kadar ulaşmıştı. 2 Ağustos'ta Semendireli Müslümanlar Sırplar ile birlikte yeniçerilere karşı önemli bir savunma üstlenmişlerdi. Burada yeniçeriler 20 kadar kayıp verirken Sırplar ve Semendireli Müslümanlar 40 civarında kayıp vermişti. Bu arada Semendireli bazı sipahiler silahlarını Sırplara da çevirmiş, Sırplar da birkaç kayıp vermişlerdi. Bu durum bu sipahilerin yeniçerilerle anlaşmış olabileceğini düşündürmektedir. Netice itibariyle Srebrenitsalı Paşanın da yardımıyla ve Sırp-Türk birliklerinin kovalamasıyla yeniçeriler Palanka ve Bataçina'ya doğru geri çekilmek zorunda kalmıştı. Bir kısmı da Morava yoluyla Vidin'e gönderilmişti. Böylece Srebrenitsalı Paşa askerleriyle geri dönerken Şaşit Paşa da Leskofça'ya döndü. Belgrad'da şehir savunması için yalnızca 600 kadar Sırp kalmıştı. Bu yeni yeniçeri saldırısı göstermişti ki yeniçeriler böyle bir saldırı için hala yeterli güce sahip değillerdi.[117] Aynı senenin kışında (1793-94) yeniçerilerin tekrar Kara Hasan ve Kara İsmail liderliğinde Belgrad'a saldırmak için hazırlandıkları yönünde duyumlar alınmıştı. Dolayısıyla bahar 1794'te Belgrad'da tekrar yeniçeri korkusu hâkim olmuştu. Nisan ayı ortalarında Hacı Mustafa Paşa, yeniçerilerin saldıracağına dair bilgi almıştı. Hemen gerekli önlemleri alan

[116] Novaković, **a.g.e.,** s. 350.
[117] Pantelić, **a.g.e.,** (1927), s. 130-135.

Paşa, Semendire ve Pozerefçe'ye emir göndererek hem Sırpların hem de Müslümanların silahlanarak asileri beklemelerini söylemişti. Ayrıca Belgrad metropoliti vasıtasıyla Yagodina ve Pozerefçe nahiyelerinin knezlerine de aynı düşünceyle emir gönderilmişti. Bunun yanında Hacı Mustafa Paşa, Sırp hayduk lideri Stanko Arambašic'e de yeniçerilere karşı savunma yapma konusunda emir göndermişti. Böylece Pozerefçe'de 5 bin kadar Sırp toplanmıştı. Sırplar Mayıs ayı ortasına kadar silahlı olarak Belgrad'a ulaşmışlardı. Mustafa Paşa, aynı zamanda kendi silahtarını göndererek yeniçerilerin bu hareketinin gerçek olup olmadığının soruşturulmasını istemişti. İşini bitirip dönen silahtar, yeniçerilerin izini hiçbir yerde bulamadığını söylemiş, böylece Belgrad'da toplanan birlikler evlerine gönderilmişti.[118] Bu sırada İzvornik Sancağı'ndan 500 nefer süvari ve bir miktar da sipahi gönderilmişti.[119] Esasında beklenen yeniçeri saldırısı biraz gecikmişti. Zira 1794 Haziran ayında yeniçeriler son hazırlıklarını yapmak için bir araya gelmişlerdi. Hacı Mustafa Paşa ise yeniçerilerin üzerine delilbaşısını ve diğer bazı kişileri göndermişti. Kendileri Belgrad üzerine saldırmadan Hacı Mustafa Paşa'nın gönderdiği kuvvetlerle dağılan yeniçerilerin bir kısmı firar etmişti. Ancak takip edilmeleri neticesinde Morava nehrini geçerken 5-6 nefer hayvanlarıyla birlikte ölmüş, kurtulup yakalananların cezaları da verilmişti.[120] Buradan da anladığımız üzere Belgrad muhafızlığı, Hacı Mustafa Paşa, ahali, reaya ve hatta çevre sancakların paşaları ile knezleri, tüm enerjilerini yeniçeri tehlikesi doğrultusunda harcıyorlardı. Dolayısıyla bu problem çözülmeden Belgrad'a nizam vermek ve ahali ve reayanın yaşam şartlarını düzeltmek pek mümkün değildi.

Yaşanan bu gelişmelere rağmen Hacı Mustafa Paşa ılımlı tavrını sürdürmüş ve bu süreçte Belgrad'dan kovulan yeniçerilerden bazılarını da affetmişti. Bunlardan biri sergerde Pazarcıklı Haseki Kara İsmail idi. Kara İsmail, Belgrad'dan kovulduktan sonra Dubrovnik ve Uziçe'de görülmüştü. Kara İsmail'in yanına gelen Hacı Mustafa Paşa'nın casusları, Belgrad ile ilgili fikirlerini sorduklarında, Belgrad'a dönmek gibi bir düşüncesinin olmayıp sadece ticaret yapmak istediği cevabını almaları üzerine, Hacı Mustafa Paşa Kara İsmail'in Tatarpazar'da ikamet etmesi koşuluyla kendisini affetmişti.[121]

1795 yılına gelindiğinde artık sürgün yeniçeriler, Vidinli Osman Pazvandoğlu'nun güçlü ve daimi desteğini tam olarak sağlamışlardı. Bu nedenle aynı yılın ilkbaharında Hacı

[118] Pantelić, **a.g.e.,** (1927), s. 136; **Vojna Enciklopedija**, 1958, s. 611.
[119] BOA. **HAT,** 1403/56681.
[120] BOA. **HAT,** 1649/25.
[121] BOA. **C DH**. 326/16292.

Mustafa Paşa'nın bir müfreze askeri Poreç'te[122] bulunan ve Pazvandoğlu'na katılmış olan Poreç komutanı ve sürgün yeniçerilerinden Köse Mustafa Ağa'ya bir saldırı gerçekleştirmişti. Mayıs ayında Poreç'i işgal eden Mustafa Paşa'nın askerleri, Köse Mustafa Ağa'yı da Tekke (Tekija) ve Fethülislam yönüne doğru sürmüştü. Belgrad ordusu Poreç civarında savaşırken ikinci bir yeniçeri ordusu da Vidin'den Morava Vadisi'ne nüfuz etti. Bu yeniçeri ordusunun başında eski liderler Hacı Bişço ve Kara Hasan bulunuyordu. Bu orduyu buraya gönderen elbette ki Pazvandoğlu Osman idi. Bu gelişmeler doğrultusunda Hacı Mustafa Paşa da sahip olduğu küçük orduyu bir araya getirdi, Sırp knezlerini yardıma çağırdı ve orduyu Morava üzerine gönderdi. Aynı zamanda yine Bosna, Niş ve Alacahisar'dan da yardım istedi.[123]

Esasında Nisan 1795'te Hacı Mustafa Paşa silahdar, tüfekçi-başı ve beşli ağasını 400 nefer süvari ve 500 kadar piyade askeriyle Pozerefçe tarafına göndermişti. Delilbaşını ise 200 nefer delil ve 400 nefer sipahi ile Morava Köprüsü tarafına gönderiyordu. Silahdar Ağa, Pozerefçe'ye vardığında sürgün yeniçerilerden 8 bin tanesi kara yoluyla, 8 kıtası da şayka ile nehir yoluyla o bölgeye gelmekteydi. Ancak Silahdar Ağa nehir yoluyla gelecek olanlardan haberdar değildi. Karayolu ile gelenlerle mukabele edilirken nehir yoluyla da gelenlerin olması üzerine galip gelinemeyeceği anlaşılmış ve Silahdar Ağa beraberindekilerle birlikte Semendire Kalesi'ne çekilmişti. Morava Köprüsü'ne giden Delilbaşı ise maiyetindeki askerlerle 1800 kadar asi ile mücadele etmiş ve 3 saat gibi bir sürede galip gelemeyeceğini anlayarak Belgrad'a dönmüştü. Hem Silahdar Ağanın hem de Delilbaşının başarı sağlamadan dönmesi üzerine sürgün yeniçeriler 16 Haziran 1795 günü Belgrad Kalesi şaranpolarına girmişler, varoşu işgal etmişler ve Hacı Mustafa Paşa'yı iç kalede mahsur bırakmışlardı. Yeniçeri saldırısında varoşun bu şekilde işgale uğraması üzerine Hacı Mustafa Paşa yerli neferlerine ihanetlerinden dolayı çok öfkelenmişti. Bu nedenle Aşağı ve Yukarı Kaleyi kendi sekban askerleriyle birlikte yeniçerilere karşı savunmuştu. Ancak savunma yeterli olmamış ve yeniçeriler Aşağı Kale'yi işgal etmişlerdi. Buradan da Yukarı Kale'ye çıkmayı hedefleyen yeniçeriler, Aşağı Kale'ye girdiklerinde, Rumeli'den gelen ve Avusturya'ya gitmek için hazırlanan istiflenmiş pamuk balyaları buldular. Bu balyaları kullanarak Yukarı Kale'ye tırmanmayı deneyen yeniçeriler, Hacı Mustafa Paşa'nın askerlerinin ve bazı Sırp askerinin top ve tüfek ateşi neticesinde engellendiler. Aynı zamanda varoşa da top saldırısında bulunan Belgrad mürettebatı yeniçerilere büyük kayıplar verdirmeyi başardı. Belgrad'dan geri dönmeyi başaran bir kısım yeniçeri ise Hisarcık denilen mahalleye gelerek burada kendilerine

[122] Poreç (Poreč), Sırbistan'ın doğusunda kalan bir bölgedir.
[123] **Istorija Beograda**, I, s. 741; **Vojna Enciklopedija**, s. 611.

destek gelmesini bekliyor ve Belgrad'a tekrar saldırmayı planlıyorlardı. Bu süreçte Belgrad Kalesi mürettebatının başarılı direnişiyle karşılaşan yeniçeriler, Poreç'te bulunan Köse Mustafa Ağa'dan[124] yardım beklemek zorunda kaldılar. Köse Mustafa Ağa ordusu ve toplarıyla birlikte Poreç'ten Belgrad'a doğru Tuna üzerinden yola çıktı. Ancak aynı zamanda İlkbahar 1795'te Köse Mustafa Ağa'nın üzerine gönderilen Hacı Mustafa Paşa'nın ordusu da Belgrad'a geri dönüyordu. Bu ordunun komutanı olan Mehmet Ağa, 500-600 kadar asker ve bir şayka ile 18 Haziran'da, Köse Mustafa Ağa'dan önce Belgrad'a ulaşmıştı. Böylelikle Kale mürettebatı Mehmet Ağa ve ordusu ile birlikte Tuna nehri yanındaki varoş kısmını elinde tutan yeniçerilere bir baskın düzenledi. Bu vesileyle yeniçerilerin bir kısmı Dorçol'daki Yahudi mahallesinde kuşatılmış ve hatta bir "Yehud-hane"de gizlenmişlerdi. Bunu öğrenen Belgrad mürettebatı burayı ateşe vererek yeniçerileri helak etmişti. Bu çatışmaların hemen ardından 18 Haziran'da Mehmet Ağa'nın ordusu Kaleye giriyor ve bu tarihten birkaç gün sonra ise, Poreç'ten yeniçerilere yardım için hareket eden Köse Mustafa Ağa birkaç yüz kişi ile birlikte Belgrad'a ulaşıyordu. Bu süreçte Hacı Mustafa Paşa'nın askerleri Kalede, sürgün yeniçerilerin bir kısmı ise hala varoşta bulunuyordu. Avusturya raporlarına göre, bu yeniçerilerin çoğu 1789 sonbaharında Feldmarşal Laudon'un Belgrad'ı ele geçirdiği güne kadar orada bulunan yeniçerilerdi. Öte yandan Temmuz 1795'te Belgrad'a yardım için Üsküp, İvranye ve Kumanova'dan 700 kadar piyade ve süvari hazırlanarak Belgrad'a gönderildi. Yine diğer bazı kazalardan da 400 kadar nefer talep edildi. Ayrıca Rumeli valisi maiyetine de 700 nefer ile toplamda 1400 nefer sevk ediliyordu.[125] Yine Belgrad'a hücum eden yeniçeriler için Bosna'dan mirimirandan Sinan Paşa, 1000 nefer askeriyle Belgrad'a yardıma geliyordu.[126] Bundan bir süre önce 26/27 Haziran gecesi Bosna'dan Belgrad'a birkaç yüz askerden oluşan bir kuvvet de eklenmişti.[127] İstanbul'dan gelen emirle İzvornik mutasarrıfı Belgrad muhafızına yardım amacıyla 3 Temmuz 1795 tarihinde Belgrad'a ulaşarak Paşa'nın maiyetine dahil oluyordu. Filibe ve Uziçe'den de asker temini sağlanıyor ve Filibe'den toplamda 1500 nefer gönderiliyordu.[128]

---

[124] Poriçeli Köse Mustafa, daha önce Adakale'de fesad çıkarttığı gerekçesiyle buradan kovulması hususunda emir gelmişken firar ederek Vidin'de Pazvandoğlu tarafına gitmiş ve buradan da yine Pazvandoğlu'nun yardımıyla Belgrad'dan kovulan yeniçerileri tahrik ederek Belgrad'a saldırılmasını sağlamıştı. bkz. BOA. **HAT.** 1387/55117.

[125] BOA. **HAT**, 225/12538; **HAT** 1414/57758; **C.AS**, 630/26595; **Istorija Beograda, I,** s. 742; **HAT**. 1414/57748.

[126] BOA. **AE. III. Selim**, 430/24612.

[127] **Istorija Beograda**, I, s. 742.

[128] BOA. **C.AS**. 818/34786; Ayrıca bu süreçte yaşanan çatışmaların detayı için bkz. Vakkas Toprak, **Nuri Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011, s. 353-355. Bu dönemde Belgrad Kalesi'nde yerlü ağavat, zabitan ve neferatın toplam sayısı 1775 idi. Aldıkları mevacib ise toplam 33 bin 266 kuruş 17 para tutarında idi. bkz BOA. **D.BKL.** d. 32682, s. 3.

Netice itibariyle Hacı Mustafa Paşa'nın ordusu, varoştaki yeniçerilere son bir hücum gerçekleştirerek onları şehirden tamamen çıkarmayı başardı. Mağlup yeniçeriler önce Groçka'ya ardından Pozerefçe'ye doğru geri çekildiler. Burada bölünüp dağılan sürgün yeniçerilerin kimisi karayolu kimisi gemiyle olmak üzere Vidin'e doğru yola çıktılar. Varoşta kalıp kaçamayan yeniçeriler oldukları yerde öldürüldüler.[129]

Vidin'e kaçan yeniçeriler yine Pazvandoğlu'nun yardımıyla Belgrad'a hücum etmek için bir araya geliyorlardı. Hatta Vidin'in karşı yakasında bulunan Eflak'ın bir kazası olan Kalafat'a saldıracaklarına dair haberler geliyordu. Bunun üzerine daha önce Belgrad'a memur edilen Rumeli valisi Seyid Mustafa Paşa, maiyetindekiler ve onlara ek olarak Rumeli kazalarından tayin olunan asker ile Sofya'dan Vidin'e doğru yola çıkıyordu. Ayrıca mütekaid olması nedeniyle Keşan'da ikamet eden Gürcü Hacı Osman Paşa, tekrar vezaret verilerek bir an evvel Niğbolu'ya gidip Niğbolu sancağı ve çevre kazalardaki askeri ve Niğbolu mütesellimini de alarak Vidin'e doğru gitmekle görevlendiriliyordu. Hatta Hacı Mustafa Paşa dahi daha önceden Belgrad Kalesi'ne gönderilen askerden muhafazaya yetecek kadarını Kalede bırakarak geri kalanını Bosna Paşalarından birisi ile Belgrad'dan Vidin'e gönderiyordu.[130] Ancak tüm Rumeli'de harcanan bu çabalar yetersizdi. Yeniçeri tehlikesinin önü bir türlü alınamıyordu.

Belgrad'da yaşanan bu gelişmeler ve huzursuz ortam dolayısıyla nüfusun bir kısmı şehri terk etmeye başlamıştı. Hatta şehri terk edenlerin arasında metropolit Metodije, Petar İçko[131] gibi önemli kimseler ile birçok zengin tüccar da vardı. Bu isimler en yakın kaçış noktası olan Zemun'a gidiyordu. Nitekim Belgrad'da gerçekleşen son çatışmalar neticesinde varoş korkunç bir hal almıştı. Özellikle de Savamala ve Dorçol'daki Sırp varoşları kötü durumdaydı. Aynı zamanda Dorçol'daki Yahudi Mahallesi ile henüz yenilenmiş olan Sırp

[129] **Istorija Beograda**, I, s. 743. Belgrad'ın müdafaası için bu süreçte Alacahisar Mutasarrıfı Şeyhsuvar Paşa, İzvornik Mutasarrıfı Sinan Paşa, Uziçeli Serturna-yı Yusuf Ağa ve Ahmed Ağa, Belgrad Muhafızı Mustafa Paşa'nın maiyetine tayin olunmuşlardı. Köse Mustafa'nın matrud yeniçerilerle varoşu zapt etme gayesinde olması üzerine Bosna Valisinin kethüdası Priştineli Malik Paşa'nın Belgrad'a gelmesi istenmişti. Yine Üsküp Nazırı Hüseyin Ağa'nın çok sayıda askerle gelmesi, Şeyhsuvar Paşa'nın kardeşi Şerif Bey'in de yine külliyetli asker ile gelmesi isteniyordu. Bu sırada Şeyhsuvar Paşa'dan gelen tahriratta, matrudların Belgrad varoşunu zaptettikleri ve Mustafa Paşa'nın da kale içinde mahsur kaldığı ifade ediliyordu. Bu nedenle daha önce Mustafa Paşa'nın maiyetine tayin olunanlar, Paşa'nın şimdi kalede hapis olması dolayısıyla kendilerine kimin başbuğluk edeceğini soruyorlar ve Mustafa Paşa'nın yerini alması için ilk olarak Çirmen Mutasarrıfı Hacı Abdi Paşa'yı öneriyorlardı. Ancak Hacı Abdi Paşa, dağlı eşkıyası ile mücadelesinde başarı sağlayamamış olması nedeniyle uygun bulunmuyordu. Tahriratta daha sonra Yanya Mutasarrıfı Tepedelenli Ali Paşa'dan bahsediliyordu. Tepedelenli Ali Paşa'nın kuvvetli iktidar sahibi olursa bu problemi çözeceğine inanırken paşanın bu bölgeye gitmesi ve bu maslahatla ilgilenmesinin bazı mahzurlar doğuracağını da ifade ediyordu. Netice itibariyle Şeyhsuvar Paşa, bu görev için Belgrad Muhafızı Mustafa Paşa haricinde kimsenin uygun olmadığını söylüyordu. bkz. BOA. **HAT**, 1387/55117.

[130] Toprak, **a.g.t.,** s. 354-355.

[131] Petar Ičko, I. Sırp İsyanı'nın önemli liderlerinden ve Sırp ileri gelenlerinden biridir.

Kilisesi zarar görmüştü. Şüphesiz neredeyse yıkılmış olan şehir her zamanki gibi eşkıyaları gönderdikten sonra hızlı bir toparlanma ve yenilenme sürecine girmişti. Varoştan göçen halk ve Zemun'a giden tüccarlar da zaman içerisinde geri döndüler. Şehir yavaş yavaş eski günlerine geri dönmeye başladı. Ancak 1794'teki veba salgını ve ertesi yıl gerçekleşen yeniçeri saldırıları şehrin birçok yönden yeniden harap olmasına neden olmuştu.[132]

Belgrad'da yaşanan bu zorlu zamanlardan kısa bir süre sonra Hacı Mustafa Paşa, anlam verilemeyen bir icraata imza atmıştı. Paşa, Eylül 1795 civarında maiyetindeki sekban askerinin büyük bir kısmını (yaklaşık 400 kadar) Belgrad'dan sürmüş, bu askerler de kendi mahallerine geri dönmüşlerdi. Ancak Babıâli bu durumu kabul etmeyerek bu askerlerin derhal Belgrad'a geri dönmesini, dönmezlerse cezalandırılacaklarını bildirmişti. Mustafa Paşa'ya da bir daha bu şekilde maiyetindeki askerleri göndermemesi gerektiği emri veriliyordu.[133] Esasında yukarıda da değindiğimiz üzere, Hacı Mustafa Paşa çevrede iyi silahlanmış olarak bulunan ayanların aksine merkezi hükümete olan bağından dolayı bir milis gücünden yoksundu.[134] Bu nedenle Paşa'nın Belgrad için bu kritik zamanlarda maiyetindeki sekbanları dahi göndermesi için oldukça önemli bir nedeni olsa gerektir. Aksi takdirde bu askerlerin gitmesinin, Belgrad'ın kolaylıkla yeniçerilerin eline geçmesi anlamına geldiğini Mustafa Paşa çok iyi biliyor olmalıydı. Kaldı ki Mustafa Paşa'nın III. Selim'in reformlarına uyan bir vezir olarak değerlendirmek son derece makul olacağından bu süreçte de devletin bu uyarısını göz ardı etmeyecektir.

Bu gelişmelerin ardından Babıâli, Mustafa Paşa'ya Belgrad Kalesi'nde 600 kadar sekbanın bulunması zorunluluğunu getirmişti. Mustafa Paşa bu emri kabul etse de, askerî harcamalar konusunda devletten bazı isteklerde bulunuyordu. Buna göre, askerî harcamalar için sürekli borç almak zorunda kaldığını belirtiyordu. Sürgün yeniçerilerin Belgrad'a hücumları üzerine Kale'deki askerlerin bir kısmı Belgrad'ı korurken bir kısmı da Belgrad üzerinden Vidin tarafına gönderilerek o yolu müdafaa ediyordu. Bu nedenle masraflar oldukça artıyordu. Paşa, yeniçeri gailesi tamamen bitene kadar reaya ve ahalinin de nizamının korunması için bir iki sene masrafa bakılmaması gerektiğini söylüyordu. Yeniçerilerin her taraftan yardım alması dolayısıyla Belgrad'da yeterli asker olmazsa amaçlarına ulaşabileceklerini de ekliyordu. Babıâli ise 600 askerden fazlasını göndermiyordu. Hacı Mustafa Paşa bu sayının yeterli olmadığını ve 2 bin neferden az askerin sakıncalı olduğunu ısrarla belirtirken, yine de fazla nefer gelmesini devletin kabul etmemesi durumunda, sürgün

[132] **Istorija Beograda**, I, s. 742-743.
[133] BOA. **C. AS**. 272/11272.
[134] Zens, **a.g.m.,** s. 134.

yeniçerilere karşı kaleyi canı pahasına koruyacağını söylüyordu. Paşa, asayiş tamamen sağlandıktan sonra talep ettiği sayının azaltılabileceğini söylüyordu. Bu amaçla Paşa: *"…masariflerin mukaddem 600 nefere verilen nizam misillü tahsis kılınmasına mı müsaade-i alileri erzan buyrulur yoksa mahzuru bilinerek neferatın mukaddem ruhsat verilen miktara tenziliyle muhafaza olunmak sureti mi irade buyrulur…"* diye sormaktadır.[135]

Hacı Mustafa Paşa'nın öngördüğü üzere, yeniçeri problemi henüz bitmemişti. 1796 Ağustos ayında Niş'e giren yeniçerilere, Pazvandoğlu Osman Paşa da, kendi askerlerinden oluşan bir birlik göndermişti. Yeniçeriler, bu süreçte Niş'i ele geçirerek Hafız Ağa'yı da esir almayı başarmıştı. Pazvandoğlu, sürgün yeniçerilere şöyle bir söz vermişti: eğer Niş'i almayı başarırlarsa yeniçerilerin tekrar Belgrad'a dönmesi hususunda kendi kuvvetleriyle onlara yardım edecekti. Bu itici güçle hareket eden yeniçerilerin Niş'teki faaliyetleri üzerine Hacı Mustafa Paşa, sancaktaki tüm Sırpların şehri savunma amacıyla Belgrad'a silah altına gelmesini emretmişti. Ancak Sırplar bu süreçte Belgrad'a gelmek istemiyordu. Zira o dönemde Belgrad'da şiddetli bir veba salgını vardı.[136]

Bosna Valisi Mustafa Paşa, yanında neferatıyla[137] birlikte Belgrad'ı takviye etmek amacıyla Belgrad'a yakın kazalardaki ayanları da yanına alarak 5 Şubat 1797'de Belgrad Kalesi'ne varmıştı. Bu sırada Pazvandoğlu, 500 neferini Pozerefçe tarafına göndermişti. Ancak giden bu neferler şehre girmeyi başaramamış ve Semendire'ye geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Bununla birlikte Semendire de artık bu neferleri kabul etmemişti.[138]

Bitmek bilmeyen yeniçeri saldırıları nedeniyle Mart 1797'de Belgrad'da tekrar Hacı Mustafa Paşa başkanlığında knezlerle bir toplantı gerçekleştirilmişti. Bu toplantı sırasında nahiye knezleri hem Pazvandoğlu için hem de devlet yönetimine karşı gelecek başka insanlar için belirli sayılarda asker hazırlama işini üstleniyorlardı. Paşa da, hazırlanan bu halk ordusuna (narodne vojske) her türlü cephane ve mühimmat yardımı yapacağına dair söz veriyordu. Belgrad'a yakın nahiyelerden gelecek olan bu askerlerin görevi Belgrad'ı savunmak olacaktı. Bu askerler arasından Belgrad'ın güney nahiyelerinden gelenler Morava vadisine katılan yolları savunacaktı. Belgrad'ın doğu nahiyelerinden gelen askerlerin bazısı

[135] BOA. **C. AS**. 668/28084. Mustafa Paşa aynı evrakta Niş hazinesinden 1210 senesine mahsuben 95 bin kuruş, Belgrad emvalinden 1209 senesine mahsuben 35 bin kuruş aldığını ancak bunun haricinde sarraflara 50 bin kuruş borcu olduğunu ifade ederken masraflarının fazlalığından da yakınmaktadır.
[136] Pantelić, **a.g.e.,** (1949), s. 116-117.
[137] Bosna yerlü neferatının onda biri seçilerek neferin her birine 29 kuruş bahşiş ve başbuğlarına 500 kuruş harcırah verilerek ve hatta Bosna mir-i miranından bazılarının müteallikatından ellişer nefer toplayarak bunlara ise 20 kuruş bahşiş ve başbuğlarına ise 150 kuruş harcırah bedeli ile Rumeli valisi maiyetine girmeleri istenmişti. bkz. BOA. **HAT**. 209/11221.
[138] BOA. **HAT**, 209/11197.

ise Poreç yoluyla Vidin'den gelen yolları koruyacaktı. Öte yandan Hacı Mustafa Paşa bir emir vererek 8 bin kadar Sırp'ın toplanarak Belgrad'a getirilmesini söylemişti. Ayrıca Paşa tüm knezleri ve köylerin ileri gelenlerini yanına çağırarak ileride her köyde bir knez olacağını ve her on köy için de bir obor- knez olacağını söylüyordu. Her obor-knez de silahlı 1000 kişi toplayabilecekti. Bu silahlı kişiler kendi silahlarını taşımayacak, onun yerine Osmanlı Devleti'nin onlara sağladığı silah ve cephaneyi kullanacaklardı. Sırpların miktarı ilk olarak Nisan ayı başında 8 bin kadardı. Silahlı Sırp sayısı daha sonra 12 bine yükseldi. Nisan ayı sonunda ise bu sayı 16 bine çıkmıştı.[139]

Belgrad'daki yeniçeri korkusu ve problemi devam ederken Hacı Mustafa Paşa'ya, 13 Temmuz 1797 itibariyle Rumeli Beylerbeyliği pâyesiyle rütbe-i mîr-i mîrânî verilmişti. Artık Belgrad muhafızlığının yanı sıra Rumeli valisi olarak görev yapacak olan Paşa, bu görevi yalnızca bir yıl sürdürebilmiş ve Temmuz-Ağustos 1798'de Belgrad hariç diğer görevlerinden azledilmişti.[140]

Hacı Mustafa Paşa, yalnızca kendi sancağı için değil, Rumeli'nin tamamının sükûn bulması için gayret gösteriyordu. Bu nedenle Haziran 1797'de Belgrad'da yerine Böğürdelen komutanı Osman Ağa'yı vekil olarak bırakarak Belgrad'dan ayrılmış ve tüm yaz boyunca Rumeli'de Kırcali[141] eşkıyası ile savaşmıştı. Aynı yılın sonbaharında yeniden yeniçeri problemi ortaya çıkmıştı. Vidin'deki sürgün yeniçerilerin Belgrad'a gitmek üzere sefere hazırlanmaya başladıklarına dair haberler geliyordu. Liderleri arasında yine Kara Hasan, Köse Mustafa Ağa, Mehmet Paprika ve Molla Yusuf bulunuyordu. Pazvandoğlu'nun kanatları altında bulunan yeniçeriler, iki ordu ile birlikte Belgrad'a doğru yönelecekti. Bunlardan biri, Zayeçar'dan[142] Morava'ya doğru gidecek ve Tosun Ağa komutasında olacaktı. Diğer askeri grup ise Pozerefçe'de olacaktı. Adı geçen liderlerinin emri altındaki yeniçeriler, Aralık ayı başında Poreç'i işgal ettiler ve 10 Aralık'ta Semendire'yi muharebe olmadan ele geçirmeyi başardılar.[143]

---

[139] **Istorija Beograda**, I, s. 744; Pantelić, **a.g.e.,** (1949), s. 123-124.
[140] Toprak, **a.g.t.**, s. 451, 3. dipnot; s. 462.
[141] Kırcali (krdžalije), Sırp hayduklar gibi ayrı bir eşkıya grubudur. Karadžić'e göre bunların orijini Makedonya'da bulunan Krdže kasabası olduğu için bu ismi almışlardır. bkz. Petrović, **a.g.e., (**2003), s. [26]. Bir diğer teoriye göre ise bu eşkıya grupları "Kırcaali" bölgesinden gelme oldukları için bu ismi almışlardı. bkz. Tolga Uğur Esmer, "Economies of Violence, Banditry and Governance in the Ottoman Empire Around 1800", **Past & Present** (Oxford University Press), Vol. 221/1 (August 2014), ss. 163-199. s. 167. Beydilli ise kırcalileri, 1787-92 yılları arasındaki Osmanlı-Rus ve Osmanlı -Avusturya savaşlarını sonlandıran barış dolayısıyla ortalıkta kalan, kanun dışı her türlü eyleme açık unsurlar olarak nitelemektedir. Beydilli, "Pazvandoğlu Osman", **TDV İslam Ansiklopedisi,** c. 34, 2007, ss. 208-210, s. 209.
[142] Zaječar, Vidin yakınında ve Sırbistan'ın doğusunda bulunan şehirdir.
[143] **Istorija Beograda**, I, s. 744; Novaković, **a.g.e.,** s. 358; BOA.**HAT**.1410/57297.

Bu süreçte Pozerefçe'de askerlerin yenildiğini öğrenen Hacı Mustafa Paşa'nın vekili Osman Ağa, Belgrad'ı savunmak için hazırlanmaya başladı. Bu hazırlıklar esnasında varoş tekrar neredeyse boşalmıştı. Müslüman ve Avusturyalı tüccarlar mallarını Sava yoluyla Avusturya'ya geçirmişti. Hazırlıklara devam eden Osman Ağa ise, Yukarı ve Aşağı Kale'de kendi sâdık askerlerini topladı, gıda ve mühimmat ikmali yaptı ve varoşun kapılarını kapayarak gelecek olan hücumu beklemeye başladı.[144]

Belgrad varoşu bir kez daha yeniçerilere karşı 23 Aralık 1797 günü öğleden sonra Müslümanlar ve Sırplardan oluşan bir müfreze ile harekete geçti. Yeniçeriler ile Belgrad mürettebatı arasında Savamala'da[145] meydana gelen bu çatışmayı Avusturya askerleri de Uşçe'den (Ušće)[146] rahatlıkla izleyebiliyordu. Netice itibariyle yeniçeriler büyük bir yenilgi aldılar. Osman Ağa her kesilen yeniçeri başı için 5 altın verdi. Belgrad'da kazanılan bu zaferin ardından Osman Ağa Ocak 1798'de bu kez de Semendire ve Pozerefçe'deki yeniçeriler üzerine gitti. Osman Ağa'nın kendi askerlerinin yanı sıra Sırp halk ordusu da Stanko Harambaşiç komutası altında bu bölgeye ulaştı. Tüm bu Türk ve Sırp askerlerinden oluşan kuvvetler Pozerefçe'de yeniçerileri bozguna uğrattı ve Şubat ayı itibariyle Semendire tekrar Osman Ağa tarafından tamamen ele geçirilmiş oldu.[147]

1798 Ocak ayında ihtiyatlı davranmak amacıyla Bosna valisi, 1500 kişilik kuvvetle Belgrad'a ulaşmıştı. Böylece Şubat ayının ortasında Belgrad'da 6 bin askerden oluşan bir askerî kuvvet vardı. Bu gelişmenin yarattığı güvenle, Belgrad varoşu tekrar insanlarla dolmaya başladı. Ancak varoşta hemen hemen her şey yıkıldığı için yeniden büyük bir tamir sürecine ihtiyaç vardı.[148] Öte yandan bu duruma ek olarak aynı dönemde Belgrad muhafızlığı, muhassıllık olarak tevcih edilmiş ve reayanın tekalif-i senevilerinin de itidalli bir şekilde nizama sokulması kararlaştırılmıştı.[149] Aynı zamanda Belgrad'ın bu problemli yıllarında

[144] **Istorija Beograda**, I, s. 744.
[145] Belgrad'ın Sava Nehri kıyısında bulunan Sırp varoşuna verilen isimdir.
[146] Uşçe, Sava ve Tuna nehirlerinin birleştiği noktaya verilen addır.
[147] **Istorija Beograda**, I, s. 745; BOA. **HAT.** 45/2224; BOA. **HAT**. 67/2877-E. Öte yandan bu süreçte Eflak Voyvodası bir adamını Pazvandoğlu'na göndermişti. Adamından 25 Mayıs 1798 tarihiyle gelen evrakta, Belgrad'dan 92 nefer yaralının Vidin'e geldiği belirtiliyordu. Pazvandoğlu bu yaralıları bir hana yerleştirerek tedavileri için cerrahlar tayin ediyor, yanlarına herhangi bir kimsenin girmesini kesinlikle yasaklıyordu. Bunların haricinde geriden de bir geminin yaralılarla dolu bir şekilde gelmekte olduğunun haberi alınıyordu. Eflak Voyvodasının ifadesine göre, Pazvandoğlu beklentilerinin hiçbirini karşılayamamıştı. bkz. BOA. **HAT**, 1406/56929; BOA. **HAT**, 1386/55046.
[148] **Istorija Beograda**, I, s. 745.
[149] BOA. **HAT**. 1469/74.

Bâbıâli, bir ara Hacı Mustafa Paşa'nın yerine Ağa Hasan Paşa'yı atamayı da düşünmüş ancak bunu fiiliyata geçirmemişti.[150]

1798 döneminde Belgrad'da artık yeniçeri ihtiyacı hâsıl olmuştu. Bunun için şehre yeniçeri yazılması emri verilmişti. Ancak bu yeniçerilerin sürgün edilen yeniçerilerden olması kesinlikle engellenmeliydi.[151] Nitekim Hacı Mustafa Paşa, sürgün yeniçerilerin Pazvandoğlu ile ittifak yapıp ara ara Belgrad'a saldırması nedeniyle yerlü neferatına da samimi bir şekilde güvenemiyordu. Bu nedenle Filibe tarafından dahi mahiye ile sekban istiyordu.[152] Bu nedenle Belgrad'a tekrar yeniçerilerin girmesi ihtimali son derece endişe vericiydi.

Bunun en önemli nedenlerinden biri, Hacı Mustafa Paşa'nın yeniçerilere karşı zaferler kazanmış olmasına mukabil kalıcı bir zafer elde edilememiş olmasıydı. Bu durumdan şikâyet eden Sırp knezlerine Mustafa Paşa, problemin çözümünün ancak daha büyük ve iyi silahlarla donanmış bir orduyla sağlanacağını ifade etmişti. Belgrad'da böyle bir ordunun oluşturulabilmesi için ise vergilerin arttırılması gerekiyordu. Oysa knezler yüksek vergiler vererek Osmanlı Devleti'ne güvenmektense yerli halktan oluşan bir Sırp birliğini silahlandırma konusunda Paşa'dan izin almışlardı. Uzun yıllar sonra reayaya kendi topraklarını savunmaları için izin verilmişti. Ancak aynı dönemde tüm dengeleri değiştirecek bir gelişme yaşandı: Mısır Seferi. Devletin birçok noktasını etkilediği gibi Mısır meselesi Belgrad'ı da etkilemişti. Zira bu sefer için asker ihtiyacı oldukça yüksekti. Shaw, bu dönemi şu şekilde değerlendirir: Pazvandoğlu, Mısır Seferi hadisesini fırsat bilerek henüz mahalli birlikler tam olarak kurulmadan önce Belgrad'a yeniçerilerini sefere gönderdi. Belgrad'ı işgal eden yeniçeriler ancak Sırpların topladıkları bir ordu sayesinde Vidin'e geri dgönderilebildi. Ancak Belgrad'ı kurtarmak konusunda başarı sağlanmış olsa da daha büyük bir problem ortaya çıkmıştı. O da Hristiyan bir birliğin, suçlu da olsa yeniçerilere karşı silah kullanmalarıydı. Tepkiler o kadar büyüdü ki neticede Sultan III. Selim, yeniçerilerin taviz olarak Belgrad'a geri dönmesine izin verdi.[153] Verilen bu iznin nedenlerinden bir diğeri de devletin Mısır gibi çok büyük bir meseleyle uğraştığı dönemde Belgrad gibi önemli bir serhad şehrinde kendi askeri ile savaşacak gücünün kalmamış olmasıydı.

Devlet, yeniçerilerin Belgrad'a dönüşleriyle ilgili olarak önlemler almayı da ihmal etmemişti. Zira Belgrad Kalesi için yazılacak yeniçeriler arasında daha önce kovulanlar da olabilirdi. Bu nedenle daha önceki suçları affedilen yeniçerilerden düşmanın şehre saldırması

[150] Novaković, **a.g.e.,** s. 394.
[151] BOA. **HAT**, 1410/57306.
[152] BOA. **HAT**, 205/10729.
[153] Shaw, **a.g.e.,** s. 414.

durumunda şehri sonuna kadar savunmaları, padişah ve bağlı bulundukları valiye itaat etmeleri, Sırp reayasına zarar vermeyerek onlardan 1 akçe dahi almamaları, Semendire Sancağı'nın artık muhassıllık olması dolayısıyla muhassıllık işlerine kesinlikle karışmamaları, yerli neferat ile iyi geçinmeleri bekleniyordu. Bu beklentiler içinde Ocak 1799 itibariyle yeniçerilerin Belgrad'a döneceği haberi Belgrad'a ulaşmış ve Şubat ayı itibariyle de şehre girişleri başlamıştı.[154]

Devlet, esasında yeniçeriler ve dolayısıyla Pazvandoğlu ile mücadelesi konusunda sağlam durmuş, ancak dönemin şartları nedeniyle geri adım atmak zorunda kalmıştı. Bununla birlikte İstanbul'un Avrupa'ya açılan kapısı olan Belgrad'ın, Pazvandoğlu gibi isyancıların eline düşmesi durumunda sadece İstanbul ile Avrupa bağlantısı kaybedilmeyecek, aynı zamanda tüm Bosna da tehlike altına girecekti.[155] Bu durum da devletin bazı tavizler vermesinin başka bir nedeniydi.

Bu bakış açısıyla Belgrad'a geri dönen yeniçeriler, tahmin edilebileceği üzere çok geçmeden Belgrad'da yeniden problem çıkarmaya başladı. Temmuz 1799'da Belgrad yeniçerileri Belgrad ve yakın palankaların reayasından alacakları olduğu iddiasıyla şikâyetlerde bulunmaya başlamıştı. Belgrad muhafızı Hacı Mustafa Paşa böyle bir borç durumunun olmadığını söylese de yeniçeriler ikna olmamıştı. Paşa, yeniçerilerin ısrarı dolayısıyla Sırp reayasının Avusturya tarafına kaçmak isteyebileceğini düşünerek endişe ediyordu. Affa uğrayıp Belgrad'a tekrar yerleşen bu yeniçeriler Osmanlı Devleti'nin kendilerine verdiği onar on beşer kuruş esaminin yeterli olmayacağını söyleyerek bu talepte bulunmuşlardı. Hacı Mustafa Paşa, reaya ile yeniçeriler arasında bir sıkıntı çıkmasından endişe ediyordu.[156] Bu bağlamda yeniçerilerin her durumda reaya ile sorun yaşayacağı aşikârdı.

Bu ortam içerisinde Hacı Mustafa Paşa, yeniçerilere karşı kendi askerlerine sahipti. Bunları daha yeniçerilerle mücadele ettiği yıllarda yanına almıştı. Ancak bu sekban askerlerin çoğu "dağlı eşkıyası döküntüsü" idi ve ahaliye ve reayaya zulmediyorlardı.[157] Çok geçmeden bu sekbanlar da Belgrad'ın önemli problemlerinden birine dönüşecekti. Belgrad'da olayların sekban askerleri aleyhine gelişmeye başlaması sürecinden bahsetmeden önce Belgrad'da yedi yıl boyunca yaşananları düşündüğümüzde Pazvandoğlu Osman'ın, olayların neresinde

[154] Selim Aslantaş, **Osmanlıda Sırp İsyanları: 19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar**, İstanbul, 2007, s. 59-60.
[155] Novaković, **a.g.e.,** s. 350.
[156] BOA. **C. AS,** 342/14192.
[157] **Tarih-i Cevdet**, IX, s. 123.

durduğunu, hangi amaçla hareket ettiğini, neden Belgrad'dan sürgün edilen yeniçerileri destekleme kararı aldığını da anlamak gerekir.

Pazvandoğlu, esasında Tuna'nın en önemli noktası olan Belgrad'ı ele geçirerek şehrin Vidin ile bağlantısını sağlamayı hedefliyordu. Bunun için güzergâhını Fethülislam, Poreç (şimdiki adıyla Donji Milanovac) ve Adakale (Ada-yı Kebir) olarak belirlemişti. Bu toprakların stratejik önemi, geçmişte Osmanlı ile Avusturya arasında çok sayıda savaşa sahne olmasından da anlaşılabilir.[158] Pazvandoğlu'nun kuvvetleri arasında, Belgrad'dan kovulan yeniçerilerin yanı sıra Sofya'dan Vidin'e kadarki bölgeden ve Pozerefçe ile Niş çevresinden gelenler vardı. Ayrıca çok sayıda kırcali de mevcuttu.[159] Öte yandan Vidin'de Kara Feyzi[160], Kara Hasan ve diğer sergerde ve eşkıya takımları da bulunuyordu. Bu gruplar Pazvandoğlu'na destek oldukları kadar sürgün yeniçerilere de destektiler.[161]

Osmanlı yönetimi yeniçeriler tarafından Belgrad'a gerçekleştirilen baskınların arkasında Pazvandoğlu'nun olduğunu çok iyi biliyordu. Bu nedenle 1795 sonbaharında Rumeli Beylerbeyi Vidin'e bir saldırı gerçekleştirmişti. Hatta Hacı Mustafa Paşa'nın askerleri de bu saldırıya iştirak etmişti. Ancak 4 Kasım 1795'teki saldırı esnasında Pazvandoğlu, Rumeli Beylerbeyi'nin ordusunu dağıtmış, Kasım ayı sonunda ise Mustafa Paşa'nın ordusunu Belgrad'a geri dönmek zorunda bırakmıştı. Öte yandan Vidin civarındaki çatışmalar sırasında sürgün yeniçeri takibatı devam etmişti. Hacı Mustafa Paşa bir emir vererek her gelen yeniçeri kafasına 2 altın (dukat), her canlı yeniçeri için ise 4 altın vereceğini bildirmişti. Zemun'dan gelen Avusturya raporlarına göre, o günlerde Belgrad'a sürekli yeniçeri kafaları ve yakalanmış yeniçeriler getiriliyordu.[162]

Pazvandoğlu'nun Vidin ve Rumeli'deki etkinliğini anlamak için belki de şu örneğe bakmak yararlı olacaktır: Pazvandoğlu, henüz yalnızca bir âyan iken başka bir deyişle Vidin Muhafızlığı görevini üstlenmemişken, 1794/95 döneminde Vidin yeniçerilerinin bir süredir mevaciblerini alamamaları meselesini kullanarak bu unsurları kendi tarafına çekmeyi başarmıştı. Bu konuyu devlete karşı kullanan Pazvandoğlu, yeniçerileri Eflak'a saldırmamaları konusunda engellediğini, ancak mevaciblerin gelmemesi durumunda onlara

[158] Pantelić, **a.g.e.,** (1949), s. 18.
[159] Pantelić, **a.g.e.,** s. 33.
[160] Kara Feyzi, Osmanlı'nın sınır bölgesindeki yeni nesil savaşçıları/eşkıyaları temsil ediyordu. Dolayısıyla devlet Kara Feyzi ve türevlerini, "dağlı eşkıyası", "sergerde", "asi", "hasimü'ddin ü devlet", "melʿun kâfir" olarak nitelendiriyordu. bkz. Esmer, **a.g.m.,** s. 164, 166.
[161] BOA. **HAT**. 52/2402-C. Öte yandan Mustafa Paşa 1797 yılında Rumeli'de eşkıyalar ile savaşırken bunların arasında Kara Feyzi de bulunmaktaydı. bkz. Esmer, **a.g.m.,** s. 183.
[162] **Istorija Beograda,** I, 743.

kefil olamayacağını devlete bildiriyordu. Oysa Vidin yeniçerilerinin Eflak'a gitme kararının esas nedeni ticaret yapmak idi. Bu isteklerini Pazvandoğlu'na ilettiklerinde bu hareket için biraz daha sabretmeleri gerektiği cevabını almışlardı. Devlet ise bu duruma önlem olarak Eflak Voyvodası'nın dikkatli olmasını öğütlerken böyle bir hareketle karşı karşıya kalırsa yardım istemesi gerektiğini buyurmuştu. Nitekim burası Niş, Vidin ve Belgrad için önemli bir noktaydı. Aynı zamanda Belgrad için öneminden ötürü böyle zamanlarda Niş'e de muhafız tayininin gerekli olduğu ifade ediliyordu. Zira Niş'te bir muhafız bulunması demek Belgrad'da devlet iradesine karşı herhangi bir hareket durumunda Niş muhafızının Belgrad'a yardıma koşması demekti.[163]

Artık Rumeli'de önemli bir tehdit haline gelen Pazvandoğlu için 1798 ilkbaharında bölgedeki tüm Türk orduları Vidin'e doğru harekete geçmişti. Böylelikle Vidin önünde 60-70 bin kadar asker toplanmıştı. Hacı Mustafa Paşa bu orduya komutanlık etmekteydi. 20 Ekim 1798 gecesi Pazvandoğlu Kale'den son büyük atağını gerçekleştirdi ve Padişahın askerlerini dağıtmayı başardı. Bu olayın hemen akabinde sürgün yeniçeriler tekrar Semendire Sancağı sınırları içerisinde göründüler.[164] Ardından Pazvandoğlu, Ağustos 1799 itibariyle Vidin vezareti ile görevlendirilmişti. Ancak yıkıcı faaliyetlerine devam eden Paşa'nın bu görevi 1800 yılı Kasım ayında son bulmuştu.[165]

Bu tarihten itibaren Belgrad'daki yeniçeriler, Pazvandoğlu'nun desteğinden yoksun ve artık kendi başlarınaydılar. Bununla birlikte yedi yıl boyunca Belgrad'a saldırarak şehri birçok kez yıkıp yenilenmesine sebep oldukları gibi, şimdi de Belgrad'ın içinde huzursuzluklar çıkararak Sırp reayası ile aralarında olan sorunların derinleşmesine neden oluyorlardı. Bu ise şüphesiz Sırplara isyan etmeleri için gerekli itici gücü sağlayacaktı.

3. Belgrad'da Yönetim Karmaşası

3.1 Hacı Mustafa Paşa'nın Öldürülmesi

Belgrad yeniçerileri 30 Ocak 1799'da Belgrad'a ulaşan fermanla tekrar Belgrad'a girme konusunda Sultanın iznini almıştı. Bu fermanda yeniçerilerin son Osmanlı-Avusturya Savaşı öncesindeki evlerine yerleşebilecekleri ifade ediliyordu. Sırplar ise bu yeni durumdan

[163] BOA. **HAT**, 1386/55046.
[164] **Istorija Beograda**, I, s. 745.
[165] BOA. **HAT**. 39/20000.

hoşnut değildi. Yeniçerilerin zorbalıklarını çok iyi hatırlıyorlardı. Ancak yine de artık o eski yaşananların bir daha tekrarlanmayacağını düşünerek duruma iyimser yaklaşıyorlardı.[166]

Belgrad'a geri dönen yeniçeriler, aradan geçen yedi sene zarfında meydana gelen savaşlar ve hastalıklar sebebiyle kovulanlara oranla sayıca daha azdı. Nitekim ancak 400-500 kadar yeniçeriden bahsetmek mümkündür ki bunlar da terbiye kabul eder olmaları dolayısıyla affedilmişlerdir. Eski liderleri olan Kara İsmail ve Hacı Bişço da geri dönenler arasındaydı. Belgrad'a yapılan saldırıların çoğunda bu iki ismin liderliği söz konusu olmuştu. Bu nedenle adı geçen isimlerin Belgrad'daki hikâyeleri uzun sürmedi ve yeniçeri ağası olan Kara İsmail 18 Eylül 1799'da öldürüldü. Onun yerine geçen Hacı Bişço'nun da bu görevde uzun süre kalamadığını belirtmek gerekir.[167]

Bu dönemde Belgrad Kalesi için sürgün yeniçeriler dahil olmak üzere 2 bin nefer yazılması gerekiyordu. Bu sırada Belgrad ve çevresine dönmeye başlayan yeniçeriler ve ailelerine, yerli ağaların emlâkları da teslim edilmeye başlanmıştı. Ancak bu emlak meselesi sorunları da beraberinde getirecekti. Öte yandan yeniçerilerin Belgrad'a dönmelerinin ardından Belgrad Kalesi'nin büyük kale olması dolayısıyla 12 bin civarında askere muhtaç olduğu belirtiliyordu. Oysaki aynı dönemde Kalede yerli neferatı ve yeniçeriler dahil olmak üzere toplamda 5-6 bin kadar asker vardı. Bu sayının herhangi bir tehlike anında yeterli olamayacağı açıktı. Bu nedenle şimdilik gelen yeniçerilerden başka 2 bin nefer daha gönderilmesi talep edilmiş ancak bu istek yerine getirilmemişti.[168]

Belgrad'daki bir diğer problem Hacı Mustafa Paşa'nın Metropolit Metodije'yi 5 Kasım 1800'de tutuklayarak Neboyşa Kulesi'ne kapatmış olmasıydı. Paşanın bu kararının nedeni tam olarak bilinemiyordu. Metropolit, 26 Ocak 1801'de burada ölmüş ya da öldürülmüştü. Metodije'nin yerine, Leontije Lambrović getirilmişti.[169] Metropolit Metodije'nin ölümü, yeniçerilerin tekrar Belgrad'a dönmüş olması ve Pazvandoğlu Osman'ın yeniçerileri tekrar isyan etmeleri hususunda kışkırtması, Belgrad ve çevresindeki hem ahaliyi

---

[166] Pantelić, **a.g.e.,** (1949), s. 193.
[167] **Istorija Beograda**, I, s. 746; BOA. **HAT.** 1473/11.
[168] Bu süreçte emlak meselesi ile ilgili olarak da birçok sorunla karşılaşılmıştı. Emlaka mutasarrıf olan yerli zümre ve sipahilerin büyük bir kısmı hanelerini miriden almayıp elden ele geçirerek yüksek pahalarla satmışlardı. Ayrıca Belgrad Kalesi'nin iç ve dış varoşunda bulunan ve miriden satılmış olan emlaklar ile Avusturya işgali öncesi malik olan yamakların emlaklarını satın alanlar, bir süre sonra bu emlakları yerli neferatına ve sipahilere yüksek pahalarla satmışlardı. Hatta bu binalar üzerinde tadilatlar yaparak fazlasıyla para harcamışlardı. Şimdi yamaklara verilecek olan bu binalarda yapılan masrafın da yamaklar tarafından ödenmesi bekleniyordu. Ancak yeniçeriler, bunu ödemek için güçlerinin olmadığını söyleyerek binalara yapılan yeni kısımların ya da tadilat gören bölümlerin yıkılmasını önermişlerdi. BOA. **HAT**. 1473/11; Pantelić, **a.g.e.,** (1949), s. 196.
[169] Pantelić, **a.g.m.,** (1949), s. 223-224; **Istorija Beograda**, I, s. 747.

hem de reayayı yavaş yavaş tedirgin etmeye başlamıştı. Elbette bu durum herkesten önce Sırpları tedirgin ediyordu. Hatta kendini güvende hissetmeyen halk, Belgrad'ı terk ederek yeniden Avusturya'ya doğru göçmeye başlamıştı.[170] Sözkonusu tedirginlikler ve tahminler haklı çıkmış, 1801 yılı başı itibariyle yeniçeri ve eşkıya grupları ile Pazvandoğlu Osman problemi tekrar gündeme gelmişti.

Belgrad'da olaylara neden olan eşkıyalar[171] Semendire Kalesi ahalisinin köy ve çiftliklerini zabtetmek için buraya saldırmış, ancak Semendire ahalisi tarafından geri püskürtülmüşlerdi. Eşkıya, bu bölgeye tekrar saldırabilmek için de Belgrad'dan yardım istemişti. Belgrad'da bulunan eşkıyanın bu süreçte zahire kıtlığı çekmekte olduğundan yardım etmesi söz konusu değildi. Öte yandan Belgrad'daki yeniçeriler de buradaki faaliyetlerine hâlihazırda devam etmekteydi. Örneğin, ahaliden 1.180 kese akçe vergi adı altında para toplamış ve bunları toplandıkça da yeniçeri ağasının konağına teslim etmişlerdi.[172]

Aynı yılın ilkbahar ve yaz aylarında bu kez de Hacı Mustafa Paşa ile Pazvandoğlu'nun askerleri arasında Doğu Sırbistan'da savaş baş gösterdi. Bu bölgeye Mustafa Paşa'nın oğlu Derviş Bey ile birlikte yeniçerilerin büyük bir bölümü de gitmişti. Negotin civarında Hacı Mustafa Paşa'nın askerleri geri çekilmek zorunda kaldılar ve Mustafa Paşa tarafından ihanet ile suçlandılar. Yeniçeriler ise Paşayı kendilerini ve amirlerini öldürmek için komplo kurmakla suçluyordu.[173] Bu da demek oluyordu ki esasında yeniçeriler Belgrad'a dönmüş olsalar da ne yeniçeriler devlete ve Belgrad muhafızına, ne de Devlet ve Belgrad muhafızı yeniçerilere güveniyordu. İki taraf da her fırsatta birbirlerinden şüphe eder duruma gelmişlerdi. Bu ise Belgrad'da yeni bir döneme girilmiş olduğunun göstergesiydi ve bu dönemin gidişatını da yeniçeriler belirleyecekti.

Bu yeni dönemde olayların fitilinin ateşlenmesi, 12 Ağustos 1801 tarihinde yeniçerilerin Aşağı Kale'yi işgal ederek Hacı Mustafa Paşa'yı Yukarı Kale'de muhasara etmiş olmalarıyla başlamıştı. Bu harekete girişenler arasında Negotin civarına sefere gitmiş olan yeniçeriler de vardı. Hacı Mustafa Paşa ise kendi sekbanlarıyla birlikte Yukarı Kale'de idi. Yeniçeriler selamlık bahanesiyle Aşağı Kale'de toplanmış ve burayı zabt etmişti.[174] Birkaç gün içinde varoşta ve Yukarı Kale'nin kapıları civarında paşanın sekbanları ile yeniçeriler arasında çatışmalar başlamıştı. Sekbanlar, yeniçerilerin Yukarı Kale'nin kapılarına yaptıkları

[170] **Istorija Beograda**, I, s. 747.
[171] Burada bahsedilen eşkıyalar, Belgrad'a geri dönmemiş yeniçeriler olabileceği gibi aynı zamanda daha önce sürgün yeniçerilere Belgrad'a hücumlarında yardım eden sergerde grupları da olabilir.
[172] BOA. **HAT**. 56/2557-G.
[173] **Istorija Beograda**, I, s. 747.
[174] BOA. **HAT.** 98/3925. Hatta bu belgede tüm sekbanların o sırada Fethülislam'da olduğu ifade ediliyor.

hücumu savuşturmayı başarmıştı. Bununla birlikte her iki taraf da kendilerini bekleyen son hesaplaşma için yandaş toplamaya başlamıştı. Bu bağlamda Hacı Mustafa Paşa'nın oğlu Derviş Bey babasına yardım için 1500 askerle birlikte Fethülislam'dan Belgrad'a gelmek için acele ediyordu. Aynı zamanda yeniçerilerin de hazırlıkları devam etmekteydi. Kaldı ki eski Belgrad yeniçerileri kalenin tüm gizli geçitlerini çok iyi biliyordu. Böylece Yukarı Kale'den varoşa doğru bir kanal olduğunu bilen yeniçerilerin bir kısmı 19 Ağustos 1801 şafağında Yukarı Kale'nin surlarına bir saldırı gerçekleştirdi. Paşa'nın askerleri surlarda yeniçerileri püskürtmek için uğraşırken geri kalan yeniçeriler açık kanaldan geçerek Yukarı Kale'ye girdiler ve surlarda diğer yeniçeriler ile uğraşan Paşa'nın askerlerine arkadan saldırdılar. Bu gelişmeler üzerine Mustafa Paşa, barış istemek ve yeniçerilerin şartlarını kabul etmek zorunda kalacaktı. Ertesi gün Derviş Bey şehre ulaşmıştı ancak geç kalmıştı. Artık yeniçeriler Yukarı Kale'nin sahibiydi ve tüm isteklerini Mustafa Paşa'ya kabul ettirebilirlerdi. İlk istekleri de Mustafa Paşa'nın kendi sekbanlarını Belgrad'dan göndermesi ve yeniçerilerin Yukarı Kale'deki varlığını kabul etmesi idi. Aynı zamanda oğlu Derviş Bey'dene de askerleriyle birlikte önce Semendire tarafına, ardından da Niş tarafına doğru geri çekilmesini ve askerlerini burada bırakmasını istemeliydi.[175] Eşzamanlı olarak da yine Belgrad yeniçerilerinden Hırçın Mehmet ve diğer bazı yeniçeriler Bosna'ya geçerek Belgrad'da bir fesad çıkarmak amacıyla adam toplamaya girişmişlerdi.[176]

Belgrad'da durumun Hacı Mustafa Paşa'nın yeniçeriler tarafından muhasara edilmesi aşamasına kadar gelmesinin farklı nedenleri vardı. Bunlardan biri yeniçerilerin, yerli ağalıklar, gümrük, haraç, porez vs. gibi şeylerin kendi maiyetlerinde olmasını ve civar köylerin kendi idareleri altında olmasını istemeleriydi.[177] Bir diğer nedeni anlamak içinse bu olaylardan bir süre öncesinde Belgrad'da yaşananlara bakmak faydalı olacaktır. Belgrad'da yaşananlar ile ilgili İstanbul'a çok sayıda şikâyet gitmekteydi. Nitekim Belgrad'da sakin olan ulema, zuama, erbab-ı tımar, yerli ağalar, haseki, serdengeçtiyan, alemdaran, yamakan tarafından gelen şikâyetnamede -daha önce yeniçerilerin iddia ettikleri üzere- dağlı kırcali sekbanlarının halka tasallutları ve çarşı pazarda mal ve eşyaları gasbedip reayadan birkaç kişiyi de öldürmeleri dolayısıyla sekbanların Belgrad'dan kovulmaları isteniyordu. Hatta bu 100 sekbanın gönderilip yerine 500 asker gelmesini istiyorlar, ancak yine olumlu yanıt alamıyorlardı.[178] Şikâyetler bunlarla da sınırlı değildi. Hacı Mustafa Paşa'nın hizmetinde

[175] **Istorija Beograda**, I, s. 747.
[176] BOA. **C.AS,** 481/20072.
[177] BOA. **HAT,** 99/3960.
[178] BOA. **HAT,** 98/3927.

bulunan sekbanların sayısı yalnızca 100-150 kişiden oluşmasına rağmen şikayetler çığ gibi büyüyordu. Sekbanların rahat durmayarak ahalinin mal ve ırzına tasallut olmasından dolayı ahali ve reaya Mustafa Paşa'nın huzuruna giderek bizzat bu durumu anlatmışlardı. Bu zamana kadar kendilerinden istenen her şeyi yerine getirdiklerini belirterek, bundan ötürü Paşa'dan bu sekban taifesinin ya gereği gibi zabt etmesini ya da Belgrad'dan göndermesini istemişlerdi. Paşa ise, "sekbanlar bana lazımdır onları gönderemem" demiştir.[179]

Bu sırada Fethülislam'da bulunan Paşa'nın oğlu Derviş Bey, Paşa'nın delilbaşısı ve Pozerefçe mütesellimi, buradaki yeniçerilere Hacı Mustafa Paşa'nın yeniçerilerden on sekizini idam edeceğinin haberini vermişti. Bunun üzerine Fethülislam'dan Belgrad'a gelen yeniçeriler buradaki yeniçerilerle birleşerek sekbanların kovulması konusunda Belgrad kadısını da yanlarına alarak Ağa Kapısı'nda bir araya gelmişlerdi. Mustafa Paşa ise Kale'nin tüm kapılarını kapayarak metris inşaatı ile meşgul olmuştu. Bunun üzerine yeniçeriler ve vücuh-ı memleket, Kadı'yı Paşa'nın yanına göndererek sekban sorununu bir kez daha paşaya iletmiş ve sekbanların Belgrad'dan kovulmalarını istemişlerdi. Ancak 3 gün boyunca Paşa'nın yanına giden kadı da başarı sağlayamamıştı. Paşa, bu isteği reddetmekle kalmıyor, aynı zamanda Kale'den top atışına da başlıyordu. Yeniçeriler de buna mukabele edince bu hal 4-5 gün devam etmiştir. Böylece yeniçerilerden ve ahaliden 100 kadar kişi ölürken 70-80 kişi de yaralanmıştı. Paşa'nın tarafında da 7-8 kişi ölmüştü. Böylelikle 170 kadar neferat Kale'yi işgal ederken sekbanların tamamı da Kale'den çıkarılmıştı. Belgrad'da yaşananları haber alan Paşa'nın oğlu Derviş Bey, babasına yardım için 2-3 bin kadar adamıyla yola çıkmıştı. Belgrad'a beş saat mesafede bulunan Hisarcık'a geldiklerinde Derviş Bey'e Hacı Mustafa Paşa'dan bir mektup geldi. Buna göre, Derviş Bey'in maiyetinde çok sayıda sekban olması dolayısıyla eğer Belgrad'dan içeri girmesi lazım gelirse zuama arasında tekrar bir ihtilal olacağı (sekbanlar yüzünden) ifade edilerek içeri girmemesi Paşa tarafından Derviş Bey'e rica edilmişti. Paşa, ayrıca oğluna, ihtilalin son bulduğu ve artık Fethülislam'a geri dönebileceğini de söylemişti. Derviş Bey ise bunun üzerine geri dönmüştü. Böylece bu sürede Hacı Mustafa Paşa 200-300 kadar kapı halkıyla sarayda ikamet etmeye devam etmiştir. Yukarı ve Aşağı Kale'nin tüm kapıları ise yeniçerilerin zabtı altında bulunuyor, sekbanların içeri girmesini engellemek için de tüm kapılarda nöbetçiler bekliyordu.[180]

Yeniçerilerin bu kadar başarı sağlamalarının nedeni, Belgrad'da Su Yolu denilen lağımı kullanarak Kale'nin içine girmiş olmalarıydı. Hacı Mustafa Paşa'yı ele geçirdikten

[179] BOA. **HAT**. 98/3917-B.
[180] BOA. **HAT**. 98/3917-B.

sonra divan kâtiplerini ve kale kapudanını şehit etmişlerdi. Böylelikle Mustafa Paşa'nın elinde bir şey kalmamış, hatta Belgrad da sahipsiz kalmıştı. Bu sırada bir kısım Vidin sergerdeleri de Belgrad yeniçerilerine yardım amacıyla Köprü Palankası'na girmişlerdi. Bu nedenle toplanabildiği kadar asker toplanarak bunların gönderilmesi gerekiyordu. Zira Perakin, Alacahisar, Aleksence ile Bana ve Gorgoşefçe kasabaları muhafazaya ve çok sayıda askere muhtaçtı.[181]

Yeniçerilerin bir diğer avantajı ise Mustafa Paşa'nın askerlerinin bir kısmının Fethülislam'a gönderilmiş olmasıydı. Bu askerler, henüz yolda oldukları sırada Morava Köprüsü civarında iken Belgrad yeniçerilerinin Hacı Mustafa Paşa ile vaki olan muharebelerini haber alıp yardım için geri dönmek istemiş ve bunun için Semendire'ye gelmişlerdi. Ancak bu sırada Mustafa Paşa'nın kavasbaşısı tarafından yeniçerilerin galebe geldiği ve Belgrad Kalesi'nin zabt edilip Mustafa Paşa'nın yakalandığı haberi kendilerine ulaşmıştı. Ayrıca Mustafa Paşa da askerine Fethülislam'a geri dönmesini tembih ediyordu. Bu askerlerin Niş'e geri dönmesi üzerine, Belgradlı yeniçerilere yardım eden Pazvandoğlu, Belgrad'a iki yüz nefer süvari gönderiyordu. Ayrıca Belgrad etrafındaki palankalarda Mustafa Paşa'nın tayin ettiği voyvodaları def ederek azlederek yerlerine kendi serdarlarını getiriyorlardı. İlaveten yeniçeriler Mustafa Paşa'nın mührünü ele geçirmişlerdi.[182] Paşa'nın mührünün ele geçirilmiş olması da hem oğlu Derviş Bey hem de Fethülislam'daki askerlerine Mustafa Paşa tarafından gittiği sanılan mektupları da açıklıyordu.[183]

Belgradî Raşid olay öncesi için şunları anlatır:

"Belgrad'ın muhâfazasına me'mûr bulunan meşhûr dayılardan Foçuoğlu "Mehmed Ağa" ve Bosnalı mühtedi "Ağan Bayrakdâr" ve Rudnikli "Küçük Ali" ve Yenipazarlı "Molla Yusuf" ve Alacahisârlı "Tosun Ağa" ve Elli Yedi'nin "Molla Mehmed" ve Bayrakdâr "Şahin Abdi" nâmûn kimesneler bâgîlik yoluna teşebbüs edeceklerini mûmâ-ileyh Mustafa Bey haber alup ve etrâfıyla keyfiyyetden âgâh oldukda ol zamân Belgrad vâlisi bılunan meşhûr Şinikçi "Hacı Mustafa Paşa"yı keyfiyyetden haberdâr edüp bunların vücûdları bir takrîb kaldırılması husûsunu ihtâr ve ahâli-i Belgrad'ın kâffesi bunların hâl ve hareketine rızâ-dâde olmadıklarını ve uğur-ı devletde cân fedâ edeceklerini ve bu bâbda ne gûnâ emr ü irâde edilir

[181] BOA. **HAT** 99/3962.
[182] BOA. **HAT** 99/3960.
[183] Yeniçeriler, Belgrad Kalesi'ne girdiklerinde ellerine geçen evraklarda Hacı Mustafa Paşa'nın oğlunun, Paşa'ya yardım amacıyla çok sayıda askeriyle birlikte gelmekte olduğunu öğrenmişlerdi. Bunun üzerine de Derviş Bey'e geri dönmesi için Hacı Mustafa Paşa'nın mührünü kullanarak bir yazı göndermişlerdi. bkz. Nurbanu Duran, **Vak'a-yı-Hayret-nüma (1802-1849),** İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011, s. 31-32.

ise cümlesi itâ'atde bulunacaklarını ta'ahhüd ederek beyân-ı hâl eyledi. Vâli-i müşârün-ileyh Mustafa Paşa tamâmıyla i'timâd etmeyüp bir takım münâsebetsiz ve düzce "Sizler yerlüden ma'dûd oluyorsanız sizin sözünüze i'timâd olunamaz bu husûsu ben dahi bir kerre tahkîk edeyim ba'dehû icâbına bakılur" deyü ifâdesini ilâve leyte-la'al ile cevâb vermiş ise de mîr-i mûmâ-ileyh mu'teberân-ı ahâli ve hânedândan Bolecli meşhûr "Memiş Ağa" ve gümrük kâtibi "Ömer Efendi" ve "Ataullah Ağa" ve Bahcu-zâde "Ahmed Ağa" ve "Raşid Efendi" ile dâ'ire-i mahremiyetde husûs-ı mezkûrun müzâkeresine başlayup ve bu dayıların murâd etmiş oldukları mel'anete teşebbüs ve icrâsında bu hareket-i bâgîyâneleri muahhiren cümle ahâli-i Belgrad'a atf edileceğini ve bu bâbda cümlece töhmet altında dahi kalmış olacaklarından bunların def'i çâresini aramakda bulundular "bu esnâda kapudân-ı derya meşhûr Hüseyin Paşa Vidin'de tuğyân etmiş olan Paspandcı meşhûr "Osman" Ağa'nın üzerine donanma ile Vidin havâlisine gelüp müşârün-ileyh Mustafa Paşa ile miyânelerinde burûdet ve bir nev'i adâvet-i kadîmeleri bulunduğunun üzerine bi'l-vâsıta merkum "dayılara" iğmâz-ı ayn etdirüp ânlar dahi bu iğmâzı tamâm kendülerinin muzmer-i derûnlarına mutâbık gelmiş olduğundan avane ve mevcûd ma'iyyetleri bulunan askerleriyle vâli-i müşârün-ileyhin üzerine isyân ve tuğyân etmişlerdir."[184]

Buradan anlaşılabileceği üzere Hacı Mustafa Paşa, yeniçerilerin faaliyetlerinden haberdardı. Ancak yeterli önlemleri almakta gecikmişti. Ya da yeniçeriler erken davranmıştı.

Artık Kale'nin yönetimini elinde bulunduran yeniçeriler, İstanbul'a gönderilmek üzere bir rapor yazılmasını sağladılar. Raporda, yeniçerilerin bu isyanına gerekçe olarak Mustafa Paşa'nın farklı zorbalık ve kanunsuzluk yapan sekbanların tarafını tutmasını göstereceklerdi. Bu rapora aynı zamanda Belgrad'da bulunan 275 en seçkin ve sâdık askerî hizmetliler ile komutanlar imza attı. Aynı zamanda 20 Ağustos'ta Belgrad Kadısı Mehmet Sadullah Numanpaşazade de bu raporu onayladı.[185] Ancak Mustafa Paşa'ya göre, Belgrad'daki olayların bu raddeye varmasında Belgrad Kadısı Numanpaşazade ve ayrıca Yeniçeri Turnacılarından Halil[186] önemli rol oynuyordu. Zira Belgrad yeniçerilerini bu şekilde davranmaya iten ve onları tahrik edenlerin bu isimler olduğu biliniyordu.[187]

---

[184] **a.g.t.,** s. 30-31.
[185] **Istorija Beograda**, I, s. 747.
[186] Öte yandan Ağustos 1801'de yeniçeri zabiti Serturna-yı Halil'den Hacı Mustafa Paşa'ya gelen arzuhalde, kırcali sekbanlarının Belgrad'dan kovulmasına dair emir gelmesine rağmen bunların gönderilmedikleri, ancak bu fesadın ortadan kalkması için bunların gönderilmesi gerektiğini belirtiyordu.[186] Bu süreçte Hacı Mustafa Paşa'yı iç kaleye çekilmeye zorlayanlar arasında Belgrad ahalisinin olduğu da ifade edilmektedir. bkz. BOA. **HAT.** 47/2289.
[187] BOA. **HAT**. 83/3423. Hatta bu süreçte Turnacı Halil'in daha sonra Bosna'yı da karıştırarak, tedbir alınmazsa Bosna'nın Belgrad'dan daha kötü olacağı ifade ediliyordu.

Babıâli ise isyancılara merhamet sözü vermiş ve Hacı Mustafa Paşa'nın yerini değiştirme niyetini belli etmişti. Ancak yeniçeriler ne Padişaha ne de sözlerine inanıyordu. Üstelik yeniçeriler artık güçsüz ve zayıf olan Hacı Mustafa Paşa'ya da inanmıyorlar ve onu hala bir tehlike olarak görüyorlardı.[188]

12 Ağustos 1801'de Belgrad'da vuku bulan bu fitneye Divan Katibi El-hac Emin Efendi, Semendire Sancağı Alaybeyi Abdurrahman Bey, Kale-i Bala Yerlü Zabiti Kapudan Osman Bey ve ocaklıdan 20 kişi, yerlü ağavatından Salih Ağa müttefik olarak karışmışlardı.[189] Ancak bu isimler bir süre sonra yeniçeriler tarafından hapsedildi. Adı geçen isimleri yeniçeriler Belgrad'daki huzursuzluğun baş sorumlusu olmakla, Derviş Bey ile gizli anlaşma yapmakla ve Belgrad'daki ticareti ele geçirmekle suçluyorlardı. Bu kişiler aynı zamanda yeniçeriler ile sipahiler arasındaki çatışmanın da suçlusuydu. Dolayısıyla yazgıları açık, hükümleri ölümdü.[190] Hatta yeniçeriler bu dönemde bu kişilerin cezalarının verilerek sorunların çözüldüğünü iddia ediyorlardı.[191]

Bu arada Mustafa Paşa'nın Belgrad'da nüfuzunun kalmaması dolayısıyla azledilmesi gündeme gelse de Belgrad'a gönderilecek yeni bir muhafızın da yeniçeriler üzerinde bir etkisi olmayacağı bilindiğinden bu girişimden vazgeçilmişti. Ayrıca yeni gidecek muhafız, Belgrad'ın hal ve nizamını anlayıp icra edene kadar çok zaman geçecekti. Mustafa Paşa ise yılların tecrübesiyle Belgrad'ın ahvaline tamamen hâkimdi. Öte yandan yeniçeriler, Mustafa Paşa'nın gitmesini değil sadece sekbanların gitmesini istiyordu. Bu nedenle bu iki tarafın aralarının bulunması gerekiyordu. Böylece Belgrad yeniçerileri ve ahalisinin mahzarlarına verilen cevapta, "*Mustafa Paşa'nın maiyetinde bulunan sekbanların def'ini istemişsiniz. Bu sekbanların Belgrad'dan çıkarılmasıyla ve yerlerine başka askerlerin gelmesiyle ilgili olarak bir mübaşir tayin olundu ve bu durum Mustafa Paşa'ya da bildirildi. Ayrıca ocaklıya bu tarz*

---

[188] **Istorija Beograda,** I, s. 751. Bununla birlikte zorla da olsa Hacı Mustafa Paşa İstanbul ile haberleşmeye çalışıyordu. Hacı Mustafa Paşa Aralık 1801'de göndereceği şukkayı bir müddet gönderemeyip en sonunda Zemun kumandanı yoluyla göndermeye muvafffak olmuştu. Burada Vidin tarafına firar edenlerin gelmek üzere olduklarını da belirtiyordu. BOA. **HAT.** 44/2213-F. Ayrıca Hacı Mustafa Paşa 23 Kasım 1801 tarihli yazısında, kadı ve yeniçeri ağasının canına kasdettiklerini belirterek bir an evvel Belgrad'dan halâsını talep etmişti. BOA. **HAT**. 44-2213-N.

[189] BOA. **HAT**. 99/3946-B. Ayrıca Hacı Mustafa Paşa 27 Ağustos 1801'deki ifadesinde adı geçen bu kişilerin Semendire Sancağı dahilindeki tüm palanka ve köylerde çeşitli zahire ve benzeri ticaret yapılabilecek her ne varsa toplayarak iştira ettiklerini belirtmişti. bkz. BOA. **HAT.** 99/3963-A.

[190] **Istorija Beograda**, I, s. 748.

[191] BOA. **HAT**. 99/3946-F. Bu isyana kalkışanlar arasında şu isimler vardı: Dergâh-ı âli Yeniçeri Zabiti Serturna-yı Halil Ağa, Yeniçeri Kâtibi İbrahim Efendi, Serturnayı İbrahim Ağa, Mehmet Ağa, Serdengeçdi İbrahim Ağa, Abdurreşid Ağa, Foçuzâde Mehmet Ağa, Molla Yusuf Ağa, Küçük Ali Ağa, İbrahim Ağa, Hacı Memiş Ağa, Hacı Süleyman Ağa, Mahmut Ağa ve biraderi Mustafa Ağa, Hüseyin Ağa, Hacı Ali Ağa, Hacı İbrahim Ağa, Ömer Ağa, Hüseyin Alemdar, Osman Alemdar, Ebubekir Alemdar, vesair yamakan ile Semendire Sancağı Alaybeyi, zuama ve tımar erbabı ve sercebe-i Belgrad ve topçubaşı. bkz. BOA. **HAT.** 98/3919.

mugayir-ı rıza-yı âli davranışların yakışmaması dolayısıyla bu ihtilale sebep olanların zabitanlar marifetiyle te'dib edilecekleri belirtilirken Mustafa Paşa'yı eskisi gibi valileri olarak kabul ederek emirlerine uymaları tembih ediliyordu."[192]

Esasında Babıâli, yeniçerilerin te'dib edilmesi gerektiğini bilmesine rağmen Belgrad'da bir muharebe kapısı açmak istememesi dolayısıyla sorunu ötelemiş ve daha sonra çözümlenmek üzere müsamahalı davranmaya karar vermişti. Mustafa Paşa ile yeniçerilerin aralarını düzeltmek üzere de sabık süvari mukabelecisi Ragıp Efendi ve Mahzar Ağa ile Hasan Ağa Belgrad'a gönderilmişti.[193]

Belgrad'a varan Mahzar Ağa ve Ragıp Efendi, burada yaşananları ve önerilerini Avusturya üzerinden kaimelerle İstanbul'a gönderiyordu. Gelen iki evrakta da, Belgrad Kadısı'nın fesadının gayet açık olduğundan bahsedilmekteydi. Kadının te'dib edilmesinin gerekliliğinin aşikâr olmasına rağmen Ragıp Efendi Babıâli'den bir süre daha beklemelerini ve kendisinden tekrar gelecek olan bilgilere göre kadının te'dib edilip edilmeyeceğine karar verilmesini istiyordu.[194] Bu arada Ragıp Efendi de on gün boyunca her gün yeniçeri ağası ile ya kendi konağında, ya muhafız paşanın vezirlerinin nezdinde ya da mahkemede bir araya geliyordu. Hatta bu görüşmelere yeniçeri liderlerini de davet ederek onlara nasihat ediyordu.[195]

Ragıp Efendi'nin Belgrad'da olduğu sırada Vidin ile Belgrad arasındaki bölgenin kapatılması/kesilmesi ve aynı zamanda Bosna'dan da kimsenin Belgrad tarafına geçişine izin verilmemesi gerekiyordu. Bunun amacı, Pazvandoğlu'nun ilerlemesini engellemekti. Bu görev, Derviş Bey'e verilmişti. Ragıp Efendi, bu gelişmeleri dikkatle takip ediyordu. Nitekim yeniçerilerin tekrar Mustafa Paşa'yı Belgrad muhafızı olarak kabul edip etmeyecekleri konusunu iyice tahlil etmesi gerekiyordu. Ancak bu değerlendirmeden sonra Belgrad ile ilgili haberleri Babıâli'ye gönderebilirdi. Böylece duruma göre tedbir alınacaktı.[196]

Niş Muhafızı Osman Paşa da, Belgrad'da alınacak tedbirler konusunda önerilerde bulunuyordu. Buna göre, Belgradlı yeniçerilerin zahiresiz bırakılması gerektiğini, bunun için

[192] BOA. **HAT**. 1479/9.
[193] **Tarih-i Cevdet**, VII, s. 150.
[194] BOA. **HAT**. 44/2213.
[195] BOA. **HAT**. 44/2213-S.
[196] BOA. **HAT**. 1479/9.

de Avusturya tarafından zahire alımının devlet tarafından kesilmesi öneriliyordu. Ayrıca Belgrad'a yakın mahallere istihkâm kurularak bir miktar da asker gönderilmeliydi.[197]

Belgrad muhafızı ile yeniçeriler arasında bu gelişmeler yaşanırken Sırplar da şüphesiz yaşananların uzağında kalamazdı. Bu nedenle 12 nahiye knezi ve kocabaşılar, Belgrad vladikası ile birlikte mahkemeye gitmişler; Belgrad'a atanan mübaşir Ragıp Efendi, Mustafa Paşa'nın kethüdası ve yeniçeri zabiti ile burada görüşmüşlerdi.[198] Ragıp Efendi ayrıca bu 12 nahiye knezlerini ve Belgrad vladikasını huzuruna çağırarak çiftlikat meselesini görüşmek istemişti.[199] Zira bu dönemde yeniçeriler yalnızca Kale'yi işgal etmekle kalmamış aynı zamanda çiftlikleri de zapt etmişlerdi. Dolayısıyla bu konu da çözülmesi gereken maddelerden biriydi.[200]

Bu sırada yardım amacıyla çok sayıda Arnavut askerinin Belgrad'a geleceği haberini alan Belgrad sakinleri, kesinlikle Arnavut askerine ihtiyaçları olmadığını ve Arnavutların geldikleri yere geri dönmeleri gerektiğini ifade ediyorlardı. Hatta Belgrad tarafına gelmeye inat ederlerse kendilerine kesinlikle izin verilmemesi isteniyordu.[201] Esasında Osmanlı Devleti, Sırplar ve diğer Balkan Hristiyanlarıyla karşılaştığı sorunlarda Arnavutları bu gruplara karşı savaşacak önemli bir güç olarak görmekteydi.[202] Burada da Arnavutlar yeniçerilere karşı kullanılmak istenmiş ancak Belgradlıların muhalefeti ile karşılaşılmıştı. Nitekim Belgrad ahalisi, Arnavutların şehre gelmesindense yeniçeri terörü ile yaşamayı tercih ediyordu.

Mustafa Paşa da artık bu şartlar altında Belgrad'da kalmak istemiyor ve kendisinin Bosna vezareti ile görevlendirilmesini istiyordu. Bir müddet sonra tekrar askerlerini toplayarak Belgrad'a geri gönderilebilirdi. Belgrad'daki durumun kötülüğünü ise şu şekilde ifade ediyordu: Eğer kendisinden haber alınamaz ise Belgrad'ın tamamen elden çıktığı anlaşılacaktır. Bu nedenle Babıâli'den gerekli tedbirlerin bir an evvel alınmasını rica ediyordu.[203] Hatta yine aynı dönemde Mustafa Paşa, Molla Efendi ve oğlundan çokça şikâyet

[197] BOA. **HAT**. 99/3965.
[198] BOA. **HAT.** 44/2213-P.
[199] BOA. **HAT**. 44/2213-G.
[200] "Hatta usûl-i câriyeden olmayan Semendire Sancağı ze'âmet ve tımârâtını Rumeli'nde olduğu gibi çiftlikâta dahi idhâl ve icrâ edüp kendü avanelerini çiftlik ağası nasb ve "cizye" ve "vergü" ve "rüsûmât-ı" sâ'irenin tahsîlâtına ve gerek ihdâs etmiş oldukları çiftlikâtın hâsılâtlarını dahi almağa mübâşeretle Belgrad ve Sırbistan'da istiklâliyet sûretinde her şeyi icrâya teşebbüs etdiler." bkz. Duran, **a.g.t.,** s. 33.
[201] BOA. **HAT**. 44/2213-H.
[202] Antonina Zhelyazkova, "Bir Tarihyazımı Sorunsali Olarak Balkanlarda İslamlaşma: Güneydoğu Avrupa Perspektifi", **Osmanlı ve Balkanlar: Bir Tarihyazımı Tartışması,** İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 272-276.
[203] BOA. **HAT**. 40/2035.

ederek bu kişilerin Belgrad'da yapmadıkları rezalet kalmadığını ve kaza ve köylerde ihtilal çıkarmak için uğraştıklarını belirtiyordu. Nitekim Belgrad'da nüfuzuna halel geldiğini ifade ederek başka bir eyalette görevlendirilmek istediğini tekrar tekrar belirtiyordu.[204]

Mustafa Paşa'nın bu endişeli tavrına mukabil Ragıp Efendi son derece sakindi. Hatta artık yeniçerilerin ayaklanması ve çiftlikleri zabt etme olaylarının yatıştırıldığını belirtiyordu. Ancak yine de yeniçerilerin isyana teşne olmaları nedeniyle kendisi İstanbul'a varmadan herhangi bir tedbir alınmamasını, nasıl tedbirler alınması gerektiğini bizzat kendisinin ifade edeceğini Babıâli'ye haber veriyordu. Böylece İstanbul'a döner dönmez Belgrad'daki sorunun nedenine ve çözümüne ilişkin önerilerin bulunduğu raporunu Babıâli'ye sundu. Buna göre, Hacı Mustafa Paşa'nın yeri değiştirilmeli -ki Paşa'nın da isteği buydu- ve yerine başkası tayin edilmeliydi. Babıâli, prensipte Ragıp Efendi'nin önerilerine hak veriyordu. Bu bağlamda Hacı Mustafa Paşa'nın İsmail'e gönderilirken onun yerine Niğbolu'dan Hasan Paşa'nın Belgrad'a gönderilmesi düşünülmüştü. Bu arada yeniçerilerin ücretleri düzenlenmeli ve Belgrad'a gıda temin edilmeliydi. III. Selim Kasım 1801 sonu itibariyle bu önerileri kabul etmişti. Oysaki olaylar bu şekilde gerçekleşmedi. Hacı Mustafa Paşa'nın 27 Aralık'ta öldürülmesi ve Belgrad'daki yeniçeri terörünün artması, 1801 sonu itibariyle ne Babıâli'nin ne de Belgrad vücuhunun düşünmediği yönde tarihi olayların gerçekleşmesinin başlangıcı olacaktı.[205]

Burada Ragıp Efendi'nin Babıâli'ye sunduğu raporun içeriğine bakıldığında, bir yanıyla yeniçeriler lehine alınmış kararlar nedeniyle yeniçeri taraftarı olabilecek bir Ragıp Efendi görülebilir. Diğer taraftan ise Ragıp Efendi esasında meselenin sükûnetle çözülmesi taraftarı da olabilir. Bu nedenle yeniçerilerin istekleri yerine getirilerek olayların büyümeden kapanabileceğini öngörüyor olması muhtemeldir. Ancak elbette olaylar beklenildiği şekilde ilerlemeyecekti.

Mustafa Paşa'nın öldürüldüğü tarih olan 27 Aralık 1801'de, Paşa'nın Yukarı Kale'de bulunan konağı 200 kadar yeniçeri tarafından kuşatıldı. Yeniçeri liderleri olan Küçük Ali, Fotiç Mehmet Ağa ve Molla Yusuf beraberlerindeki 15 kişiyle birlikte içeriye ani bir baskın gerçekleştirdi. Yeniçeriler Paşa'ya saldırdıklarında Küçük Ali, Paşa'dan kendisine hazinenin yerini göstermesini istiyordu. Hazinenin yerini gösterdiği sırada Paşa, Küçük Ali'nin silahından çıkan kurşunla vuruldu. Ve hemen ardından Paşa'nın konağı yeniçeriler tarafından yağmalandı. Haberin şehirde hızla yayılmasıyla Müslümanlar şaşkınlık içinde kalmışlardı.[206]

[204] BOA. **HAT**. 40/2035-A.
[205] **Istorija Beograda**, I, s. 748-9; BOA, **HAT**, 39/1954.
[206] **Istorija Beograda**, s. 752.

Esasında bu olay bir yönüyle de bekleniyordu. Zira yeniçeriler, daha önceleri de Paşa'yı imansızlıkla suçlayarak, Paşa'nın Sırpları Türklerden daha çok sevmesi ve Belgrad'daki kötü yönetimi dolayısıyla ölmesi gerektiğini ifade etmişlerdi.[207]

Paşa'nın ölümünün hemen sonrası yeniçeriler varoş ile Aşağı ve Yukarı Kale'ye kendi adamlarını yerleştirerek yönetimlerini sağlamlaştırmaya çalıştılar. Aynı zamanda İstanbul'a gönderdikleri sadakat yazısında yaşananlardan Hacı Mustafa Paşa ve yandaşlarını sorumlu tutarak kendi kanlı hareketlerini temize çıkarmaya çalıştılar.[208]

Belgrad reaya ve ahalisi ise bu katli gerçekleştiren yeniçerilere karşı harekete geçmeye hazır bulunuyordu. Öyle ki Belgrad'da yönetimin yeni sahipleri zahire ve asker açısından sıkıntı yaşıyordu. Zira Avusturya'dan zahire gelmiyordu. Bu nedenle bu asi yeniçerilere karşı düzenlenecek bir girişim için uygun zamandı.[209] Bu yetersizliklere rağmen yeniçeriler, Belgrad'da hala güçlüydü. Bu nedenle reaya ya da ahali tarafından gerçekleştirilebilecek küçük ataklar dahi onlar için önemli değildi.

Devlet ise, aynı dönemde Pazvandoğlu ve dağlı eşkıyası sorunu ile uğraştığı için Belgrad'ın ıslah edilmesi ile ilgili özenli davranamadı.[210] Hatta daha önce de belirttiğimiz üzere, Belgrad'da bir savaş kapısı açılmaması için sorunları görmezden gelmeyi tercih eden Devlet, olayların büyümesine engel olamadığı gibi, aksine olayların büyümesinin de sorumlusu olmuştu.

Hacı Mustafa Paşa'nın bu şekilde öldürülmesi Sırplar için de büyük kayıptı. Petar Jokiç[211] Hacı Mustafa Paşa dönemi için şunları söylüyordu: "Bu dönemde tam anlamıyla çok iyi yaşadık. Hepimiz huzur içindeydik. Vergilerimizi ödüyor, sonrasında huzur içinde kalıyorduk". Vuk Karaciç (Karadžić) ise, "Hacı Mustafa Paşa, Sırplara dikkat etti ve onları korudu. Bugün bile kendisini anıyor ve üzülüyorum. Zira ona Sırpların annesi deniyordu. Paşa, ulusal işleri obor-knezlere veriyor ve onlar da dostça yaşıyordu."[212] Hacı Mustafa Paşa ömrü boyunca ilk ve tek olarak Belgrad'da vezirlik yapmasına rağmen Belgrad için gerçekten önemli bir şanstı. Zira temel politikası Belgrad'daki reaya ve ahalinin huzuru idi. Onu diğer birçok vezirden ayıran yönü de buydu. Bununla birlikte reayaya olan yakınlığı Müslüman

[207] Pantelić, **a.g.e.,** (1949), s. 280.
[208] **Istorija Beograda**, I, s. 752.
[209] BOA. **C.AS.** 84/3937.
[210] **Cevdet Tarihi,** IX, s. 124.
[211] Petar Jokić 1770-1852 yılları arasında yaşamış, I. Sırp İsyanı sırasında kendini göstermiş Sırp ileri gelenlerindendir.
[212] Stojan Novaković, **a.g.e.,** s. 352.

ahaliyi rahatsız etmiş; hatta bu durum, yukarıda da değinildiği gibi, öldürülmesinin nedenlerinden biri olmuştu.

Hacı Mustafa Paşa dönemini bu şekilde kapatırken son olarak, Paşa'nın muhafızlığı döneminin problemlerinden bir diğerine de değinmek gerekecektir. Bu dönemde yaşanan sürgün yeniçeriler problemini katmerli hale getiren bir unsur daha vardı: veba. Üstelik hastalık Paşa'nın muhafızlığı döneminde birçok kez ağır salgın şeklinde seyretmişti.

Hacı Mustafa Paşa'nın salgınla ilk karşılaşması Temmuz 1793'te idi. Bununla birlikte asıl yıkıcı ve çok daha güçlü olan salgın 1794 ilkbaharında başlayıp yıl sonuna dek devam etmişti. Bu kez veba Sırbistan'ın kuzey bölgesinde yayılmıştı. İlk olarak da Nisan 1794'te Belgrad'da başlamıştı. Ölenlerin sayısı yaz aylarında fazlasıyla artarken Şubat 1795 itibariyle vakalar yavaş yavaş azalmaya başlamıştı.[213] Ancak hastalık varlığını hala sürdürmekteydi. Hatta bu salgın döneminde Eylül 1795'te Belgrad'a İtalyan Doktor Vinçenac Mazuçi gelmişti. Daha doğrusu Doktor Viyana'dan İstanbul'a gidiyordu ve Belgrad, yalnızca güzergâhı üzerindeydi. Hacı Mustafa Paşa'nın ricası üzerine bir süre Belgrad'da kalmıştı. Doktor, Hacı Mustafa Paşa ile yedi kez vedalaşmıştı. Ancak her seferinde Paşa kendisinden biraz daha kalmasını rica ediyordu.[214]

Veba, 1795-96 kışında da varlığını sürdürmüştü. Bu nedenle Avusturya yönetimi Şubat 1796 itibariyle Belgrad ile Zemun arasındaki tüm trafiği kesmişti. Haziran 1796 sonu itibariyle veba vakalrında artış görülmeye başlandı. Bu yeni salgının ise kırcali askerleri vesilesiyle Belgrad'a geldiği düşünülüyordu. Bu nedenle Belgrad'da halk korkudan dağlara kaçmıştı. Bu süreç içerisinde Kale'deki mürettebat da veba nedeniyle neredeyse yarıya inmişti. Hacı Mustafa Paşa ise veba korkusuyla Yukarı Kale'de bulunan konağından çıkmıyor ve oğlu Derviş Bey ve bazı yakın komutanlar haricinde kimseyle görüşmüyordu.[215] Şubat 1797 itibariyle de Belgrad'da hastalığın direnci kırılmıştı. Ancak çevre köylerde hastalık hala mevcuttu. 1798 ilkbaharında ise Belgrad tekrar veba ile karşılaştı.[216]

Sonuç olarak, Hacı Mustafa Paşa'nın muhafızlığı; yeniçeri saldırıları, veba salgınları ve en sonunda da muhafızın katliyle sonuçlanmıştı. Bu dönemin en güzel yanı ise bu kadar probleme rağmen ahalinin ve özellikle Sırp reayasının huzur içinde yaşamış olmasıydı.

3.2 Belgrad'da Dayılar Dönemi

[213] Pantelić, **a.g.e.,** (1949), s. 92.
[214] **a.g.e.,** s. 94.
[215] **Istorija Beograda**, I, s. 744.
[216] Pantelić, **a.g.e.,** (1949), s. 95.

Hacı Mustafa Paşa'nın ölümü sonrası artık tam bir yönetim boşluğu vardı. Belgrad ve Semendire Sancağı, Babıâli tarafından atanan bir vali tarafından değil, dört yeniçeri lideri tarafından yönetiliyordu. Bu yeniçeriler, yönetim şekli olarak da Kuzey Afrika'da iki yüz yıl önce kurulmuş olan askeri yapıyı örnek aldılar. Bu yapı içerisinde bulunan yeniçeri liderlerine "dayı" unvanını verilmişti.[217]

1802 Şubat ayına gelindiğinde Belgrad'ın en önemli dört kişisi, Mehmet Fotiç, Küçük Ali, Ağanlı Bayraktar ve Molla Yusuf isimli dayılar idi. Kendilerine karşı büyüyen muhalefetin farkında olan bu isimler, Pazvandoğlu'nun Vidin'de yaptığını Belgrad'da yapmak istiyordu. Tehlike altında olan Belgrad'daki konumlarını sağlamlaştırmak için otoritelerini güçlendirmeleri gerekiyordu. Ancak yeterli yeniçeri gücüne sahip değillerdi. Bu nedenle silahlı güçler toplamaya başladılar. Elbette bunu bir savaş için değil, yalnızca güçlerini korumak adına yapıyorlardı. İlaveten, yalnızca Belgrad'ı ellerinde bulundurmaları yeterli değildi. Sırbistan'ın diğer şehirlerinde de güç sahibi olmaları gerekiyordu. Böylece Sırbistan'ın en önemli şehirlerini de ele geçirmeye çalıştılar. Böğürdelen'de hakimiyeti ellerine aldılar ve şehrin amiri olarak da Fotiç Mehmet Ağa'nın kardeşi Musa Ağa'yı atadılar. Yagodina'ya ise Küçük Ali 300 adamıyla beraber gönderildi.[218] Bu faaliyetlerine rağmen dayılar, Osmanlı Devleti'ne olan bağlarını tamamen koparmak niyetinde değildi. Hatta bir müddet sonra İstanbul'dan Belgrad için yeni bir vezir gönderilmesini istediler. Eğer gönderilmezse Belgrad'daki yeniçeri ağası Halil Ağa vezirin vekili olacaktı. İstanbul'dan herhangi bir vezir gelmemesi üzerine Halil Ağa, bu görevi istemeyerek kabul etmek zorunda kaldı.[219] Ardından Babıâli, Belgrad'a muhafız olarak Elliiki Hasan Paşa'yı tayin etmişti. Halil Ağa'nın görevini de yeni Belgrad muhafızı gelene kadar onaylamıştı.[220] Bu süreçte vezir vekilliği görevini üstlenen Halil Ağa, 1802 sonbaharında görevini bıraktı ve yerine İbrahim Efendi geldi. Hasan Paşa ancak 1803 Mart ayı itibariyle Belgrad'a vezir olarak gelebilmişti.[221] Esasen devletin Belgrad'da yaşanan bu yeniçeri darbesine sessiz ve hareketsiz ya da tepkisiz kalması, yeniçerilerin yavaş yavaş gerçek anlamda bölgeye nüfuz etmelerine olanak sağlıyordu.

---

[217] Dayı ünvanı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Mehmet Maksudoğlu, "Dayı", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 9, İstanbul, 1994, s. 59-60.
[218] Pantelić, **a.g.e.,** (1949), s. 285-286; Ranke, **a.g.e.,** (1892), s. 70.
[219] **Istorija Beograda**, I, s. 752.
[220] Pantelić, **a.g.e.,** (1949), s. 287-88; Toprak, **a.g.t.**, s. 132. Hacı Mustafa Paşa sonrası Belgrad Muhafızlığı'na gelen Halil Ağa'nın üzerine Belgrad dayılarından Molla Yusuf ve Hüseyin Alemdar hücum etmişti. **C.AS.** 280/11640. Öte yandan Hacı Mustafa Paşa'nın hemen ardından Ömer Paşa, Belgrad muhafızlığına getirilmiş, ancak kendisinin bu göreve uygun olmadığı ve Filibe havalisinden olması dolayısıyla nüfuzunun oralarda kuvvvetli olduğu gerekçesiyle görevden azad edilmişti. bkz. BOA. **HAT.** 100/3993.
[221] **Istorija Beograda**, I, s. 754.

1802 Mayıs ayı sonuna kadar dayılar, yönetim için organizasyon şekillerini tam anlamıyla belirlemişler[222] ve bu dört dayı, Sırbistan'ın tamamını kendileri arasında dörde bölmüşlerdi.[223] Aynı zamanda Sırbistan'ın tüm gelirlerini de ellerinde tutuyorlardı.[224] Bununla birlikte dayıların en büyük problemi zahire sıkıntısıydı. Mustafa Paşa'nın katlinin hemen ardından dayılar, Zemun ve diğer Avusturya bölgelerinden Belgrad için zahire talebinde bulunmuştu. Ancak Avusturyalı generaller, Belgrad'da meydana gelen muhafız paşa katli nedeniyle zahire vermelerinin doğru olmadığını dayılara bildiriyordu.[225] Öte yandan Nişli Hafız Paşa da Belgrad'daki bu problemin çözülmesi için, Belgrad ve çevre nahiyelerin zahirelerinin kesilerek dayıların kuvvetlerinin sekteye uğratılabileceği önerisinde bulunuyordu.[226] Bu bağlamda Avusturya farkında olarak ya da olmayarak Osmanlı Devleti'nden yana tavır almış oluyordu.

Bu tavrın ardından Viyana'dan Temeşvar kumandanı Soro ve Jelaçiç'e[227] birer emir gönderilmişti. Bu emirde, Belgrad'a hiçbir şekilde gıda maddesi gönderilmemesi gerektiği ifade ediliyordu. Bu emrin hemen ardından Belgrad'daki dayılar tarafından gıda maddesi gönderilmesi konusunda bir rica mektubu gelmişti. Jelaçiç, bu mektubu hemen Viyana'ya gönderdi ve dayılara nasıl davranması gerektiğine dair haber verilmesini istedi.[228] Viyana'dan gelen talimatta şu maddeler yer alıyordu:

1. Belgrad muhafızı olarak atadıkları kişiyi kesinlikle tanımaması,

2. Belgrad ile seyrüsefere izin verebileceğini ancak Belgrad'a erzak ve cephane geçişine izin vermemesi,

3. Mektuba genel ifadelerle cevap vermesi,

4. Belgrad'daki huzursuzluk ortamını karıştırmadan genel ihracat yasağından dolayı onlara tahıl veremeyeceğini söylemesi.[229]

Bu da demek oluyordu ki, Avusturya açık ya da gizli bir şekilde dayılara yardım etmek istemiyordu.

---

[222] Pantelić, **a.g.e.,** (1949), s. 294.
[223] **a.g.e.,** s. 296.
[224] Prota Matija Nenadović, **Memoari**, ed. Pavle Ivić, Srpska Akademija Nauke i Umetnosti, Beograd, 1988, s. 17-18.
[225] BOA. **HAT.** 98/3916.
[226] BOA. **HAT.** 88/2965-A.
[227] Petervaradin kumandanı Ceneyin (Dženejin)'in vekili.
[228] Pantelić, **a.g.e.,** (1949), s. 282.
[229] **a.g.e.,** s. 282.

Dayılar, bilindiği üzere Pazvandoğlu'nun eğitiminden geçmişlerdi. Bu nedenle faaliyetleri Pazvandoğlu ile benzerlik göstermekteydi. Başka bir deyişle dayılar eşkıya grupları ile son derece iyi ilişkiler kuruyorlardı. Örneğin, Goşancalı Halil ve Celiloğlu İsmail gibi eşkıyaların beraberlerindeki 700 kadar eşkıya ile bazı köylere saldırılmalarına müsaade ediyorlardı.[230] Aynı şekilde Küçük Ali gibi dayıların bazıları, Voyvodina bölgesindeki ve Sırbistan'daki haydutlara yardım ve yataklık ediyor ve onları Avusturya ve Osmanlı yönetiminden koruyorlardı. Böylelikle yağmaladıkları malları da paylaşıyorlardı.[231] Kısaca dayılar eşkıyalıktan besleniyorlardı. Bu durum da kendilerine karşı büyüyen muhalefete engel olamamalarına neden oluyordu.

Bu muhalefetin önemli unsurlarından biri şüphesiz sipahilerdi. Sipahiler, dayılar yönetimini devirmek için çeşitli girişimlerde bulunmuş, ancak başarı sağlayamamışlardı. Zira sipahilerin sayısı ve kuvveti, Belgrad ve tüm sancak civarında, yeniçerilerden çok daha az durumdaydı. Sipahiler tarafından yeniçerilere karşı düzenlenen esas saldırı 1802 yılı ilkbaharında Hasan Bey ve Konyalı Mehmet Ağa tarafından gerçekleştirildi. Daha önce Zemun'a göçmüş olan bu isimler, burada Belgrad'da bulunan Türk ve Sırp dostlarıyla birlikte dayıları Belgrad'dan kovmak için hazırlık yaptılar. Ancak bu girişim başarısızlıkla sonuçlandı.[232] Zira sipahiler bu süreçte dayılara karşı devletin desteğini arkalarında hiçbir zaman hissetmemişlerdi.

Devlet, Belgrad'daki yeniçeri darbesini basite indirgemek konusunda kararlılığını sürdürüyordu. Bu nedenle Belgrad'a Temmuz 1802 itibariyle yeniçerilerin affa uğradığına dair ferman bile ulaşmıştı.[233] Nitekim devlet, hala bu problemin yeniçerilerin affı ve Belgrad'ı terk etmeleri ile çözülebileceğine inanıyordu. Oysaki Belgrad'da durum, İstanbul'dan görüldüğü gibi değildi. Ancak devlet, bunu ayırt edecek durumda değildi.

Problemi büyüten neden, Sırpların dayılar yönetiminden hoşnutsuzlukları olacaktı. Nitekim dayılar ile Sırplar arasındaki problemler gün geçtikçe artıyordu. Sırp knezleri, Eylül 1802'de Avusturya'ya başvurarak artık Avusturya yönetimine girmek istediklerini ve bunun için de ellerinden geleni yapabileceklerini söylemişlerdi. Ancak Avusturya yönetimi, bu süreçte Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerini bozmak istemiyordu. Bu nedenle kendilerine ret cevabı vermişti.[234] Valyevo knezi Aleksa Nenadoviç ise 1803 yılında Zemun askerî

[230] BOA. **HAT**. 98/3916.
[231] **Istorija Beograda**, I, s. 755.
[232] **a.g.e.,** s. 753.
[233] BOA. **C.AS,** 981/42768.
[234] Aslantaş, **a.g.e.,** (2007), s. 69.

kumandanı olan Miteser'e[235] yazdığı mektupta, dayılara karşı girişecekleri savaş için cephane ve asker yardımı yapmalarını istiyordu.[236] Olayların büyüyüp Sırp isyanlarına dönüşmesine neden olacak ayaklardan bir tanesi de bu yazışmalar olacaktı. Sırpların Avusturya ile yaptıkları ve cephane ve mühimmat talep ettikleri yazışmalardan dayılar haberdar olmuştu. Bu nedenle dayılar, isyan etme fikrinde olan knezleri öldürme, yerine yeni knezler seçme ve reayanın elindeki silahları toplama kararı alıp bu kararları uygulamaya başlamışlardı.[237] Böylelikle kendilerine karşı büyüyen Sırp ateşini körüklemişlerdi.

Sırplar ile dayılar arasındaki ilişkilerin bahsi geçtiği şekilde ilerlemesinin esas nedenini sorgulamak ve biraz daha farklı yorumlamak gerekecektir. Nitekim bir diğer teoriye göre hangi olayın neden, hangi olayın sonuç olduğu önceki teoriden biraz daha farklıdır.

Buna göre, dayıların Hacı Mustafa Paşa'nın öldürülmesi sonrası Belgrad'da kurmaya çalıştıkları yeni düzen -ki bunu zorla kuruyorlardı- feodal bir yapıdan müteşekkildi. Dayılar, bu düzeni ancak şiddet yoluyla sürdürülebileceklerini iyi biliyorlardı. Bu nedenle öncelikle knezlerle hesaplaşmaları, ardından halkı silahsızlandırmaları ve böylelikle kontrolü sıkı bir şekilde ele almaları gerekmekteydi.[238] Bir başka deyişle, yeni düzeni oturtmak için ilk aşama knezlerin öldürülmesiydi. Dayılar da bunu gerçekleştirdi. Dolayısıyla bu teoriye göre, dayıların bu icraatlarını, Sırpların isyana kalkışma ihtimalleri öncesi gerçekleştirdikleri söylenebilir. Netice itibariyle Sırpların isyana teşne olmaları ya da dayıların güçlerini arttırmak istemiş olmaları, tüm Sırbistan'ı savaşa sürükleyecek amiller olacaktı.

Belgrad'da yaşanan bu gelişmeleri Babıâli, Eflak voyvodasının sadarete gönderdiği haber ile öğreniyordu -ki bu bilgileri de Vidinli Pazvandoğlu ve Ada muhafızı Recep Ağa'dan almıştı. Buna göre, dayılar Belgrad ve çevresindeki reayanın rüesalarından knez ve keşişlerini katletmişti. Bunun üzere reayadan 7-8 bin kişi toplanarak Belgrad köylerinden 400 kadar kişiyi öldürmüşlerdi. Ayrıca yine toplanan 15 bin kadar Sırp reayası Belgrad Kalesi'ne doğru

---

[235] Nenadović'in Miteser ile 1804 yılında Zemun'da bizzat yaptığı görüşmenin detayları için bkz. Prota Matija Nenadović, **a.g.e.,** (1988), s. 30.
[236] Desnica, **a.g.m.,** s.15.
[237] Selim Aslantaş, **a.g.e.,** s. 68-69. Dayılar henüz 1804 yılı başında şüpheli gördükleri knezlerin listelerini hazırlamışlar ve onlar hakkındaki ölüm kararı vermişlerdi. Böylece knezlerin katli Ocak ayı sonu Şubat başı gibi başladı. İlk olarak Mehmet Fotiç tarafından Alekse Nenadoviç ve İlija Birçanin 23 Ocak (4 Şubat) tarihinde Kolubara Köprüsü'nde katledildiler. Ardından Zeoke'den Knez Stanoje, Beli Potok'tan Marko Çerapiç ile Tronoşa Manastırı başrahibi gibi birçok knezler, din adamları ve Sırp ileri gelenleri dayılar tarafından katledildiler. Bu kapsamda toplam 72 kişinin öldürülmüş olduğu sanılmaktadır. Bu yaşananlar Belgrad'da kısa sürede yayılmış ve bazı hayduk ve kaçaklar Belgrad çevresinde birkaç gün içerisinde intikam için küçük-büyük çeteler oluşturmaya başlamıştı. Bu arada Sırp isyanı'nın lideri olacak olan Karayorgi'nin de dayıların listesinde ismi bulunduğuna dair bilgiler vardır. Ancak Karayorgi, kaçarak bu katliamdan kurtulmuştur. bkz. **Istorija Beograda** II, s. 7.
[238] **Istoriija Beograda**, II, s. 5.

hareket etmiş ve Belgrad'a iki saat mesafede bulunan "Havala"[239] denilen yerde ikamet eden Belgradlılara 3 defa saldırmışlardı. Pazvandoğlu ise Belgrad'daki Sırp reayasının isyan ettiğini ve Tuna sahilindeki iskeleleri zabt ettiğini belirtiyordu. Zor durumda kalan dayılar ise kendilerine yardımcı olması amacıyla Goşancalı Halil ve Küçük Ali'yi Belgrad'a getirmek için 1000 kese altın vermeyi vaat ediyorlardı.[240]

Belgrad'da durum tam da Eflak voyvodasının anlattığı gibiydi. Sırplar bu ataklarının yanı sıra farklı çözümler de aramaktaydı. Örneğin; Nenadoviç, 1804 başında sipahilerden görüştüğü Salih Ağa'ya özellikle yeniçerilerin bölgeden kovulmaları için padişahtan nasıl ferman alınacağını sormuştu. Ayrıca Hacı Mustafa Paşa'nın oğlu Derviş Bey'in de Belgrad muhafızı olarak görevlendirilmesinin nasıl sağlanacağını soruyordu.[241] Öte yandan Belgrad ve Uziçe knezleri birleşerek Patrikhane'ye Belgrad'da yaşananlar ile ilgili bir mektup göndermişlerdi. Burada Sırp reayasına uygulanan mezalimin İslam ahalisine de uygulandığını belirtiyorlardı.[242] Başka bir deyişle Sırplar isyan hareketlerine girişmiş olsalar da ılımlı yolları da denemeyi ihmal etmiyorlardı.

Sırplar, bir taraftan da Avusturya ile olan iletişimlerini sıkı tutmaya çalışıyorlardı. Zira onlara askeri malzeme ve zahire konularında muhtaçtılar. Bu nedenle birçok kez Avusturya'dan zahire ve silah yardımı talep etişlerdi. 1804 yılının Mart ayının son günlerinde, daha önce yardım istenen Petervaradin kumandanından cevap mektubu gelmişti. Buna göre kumandan, Avusturya sarayının İstanbul ile çok büyük bir dostluğunun olduğunu, bundan ötürü yardım edemeyeceğini, ancak hem Sırpları hem de Türkleri çağırarak bir anlaşma sağlamalarına yardım edebileceğini ifade ediyordu.[243] Aynı dönemde Viyana Sarayı bu gelişmelerden dolayı daha 18 Mart 1804'te Sırp isyanı ile ilgili gerekli önlemlerin alınmasını istemişti. Ayrıca Zemun'daki askerî kumanda merkezine ve belediyeye dayılar ile Sırplar arasındaki gerilime tarafsız kalmaları emredilmişti. İsyan haberi yalnızca askerî kumandanlık için değil, aynı zamanda Viyana toplumu için de bir sürpriz olmuştu.[244]

Yaşanan bu gelişmelere dayıların vereceği cevap merak konusuydu. Zira dayılar Aşağı ve Yukarı Kale ile Belgrad varoşunu tamamen kontrolleri altında tutuyor olmalarına rağmen şehri korumak için yeterli sayıda koruyucuya sahip değildi. Aşağı ve Yukarı Kale'de 800

[239] Havala (Sırpların deyimiyle Avala), Belgrad'ın güneydoğu kısmında bulunan dağlık bölgedir. Buranın bir diğer ismi de Žrnov'dur.
[240] BOA. **HAT**. 81/3376-J; BOA. **HAT.** 81/3376-F.
[241] Nenadović, **a.g.e.,** s. 31.
[242] BOA. **HAT.** 130/5370-A.
[243] Nenadović, **a.g.e.,** s. 37.
[244] Desnica, **a.g.m.,** s. 15.

kadar yeniçeri, varoşta 1300 yeniçeri ve kırcali vardı. Bunlara ek olarak da birkaç yüz silahsız Türk milisi bulunmaktaydı.[245] Bu nedenle dayılar, Sırpların hareketlerinden endişeye kapılarak Bosna ve Rumeli taraflarına gönderdikleri memurlar aracılığıyla buradan yardım istediler.[246] Dayılar, Belgrad elden gidecek diyerek yardım isterken "siz padişahın bir vezirini öldürdünüz, devlete asi oldunuz, sizi Sırplı terbiye etsin de biz Belgrad'ın çaresini buluruz" cevabını almışlardı.[247] Aynı şekilde dayılar İstanbul'a da yardım talebinde bulundukları mektuplar göndermişlerdi. Ancak Babıâli, bu kadar fesada karışmış olan dayılara cevap yazmanın dahi doğru olmayacağını belirterek, muhafız Hasan Paşa'ya hitaben bir cevap göndermişti. Bu cevapta devlet, serhadlüden vazgeçtiği gibi 100 bin kadar Sırp'tan vazgeçmeyeceğini ifade ediyordu. Şimdi icra-yı şeriata söz verseler bile, dayıların çok geçmeden fesat çıkaracakları aşikârdı. Devlet, umumen Belgrad reaya ve ahalisine merhamet etmiş olmakla birlikte, dayıların ortadan kaldırılmasını da kesin bir dille irade etmişti. Aynı dönemde devlet, dayıları gizlice idam etmeyi de düşünmekteydi. Bu iş için de, Süleyman Ağa'yı görevlendirmişti.[248]

Artık dayılar kendilerine ne İstanbul'dan ne de Bosna ve Rumeli'den yardım gelmeyeceğini çok iyi biliyordu. Bu nedenle yukarıda da belirttldiği üzere artık eşkıya gruplarına bel bağlıyorlardı. Bunlardan en önemlisi de hiç şüphesiz Goşancalı Halil idi. Nitekim Goşancalı Halil'e yardım için istekte bulunulmuş, o da Belgrad'a gelmeyi kabul etmişti.

Belgrad'a yardıma gelen Goşancalı Halil ile ilgili Belgradî Raşid şunları ifade etmektedir:

"Goşancalı Halil Ağa ise mevcûd ma'iyyeti bulunan "Gırcalı"dan mürekkeb avanesiyle daha bir takım başı-bozuk askeri cem' eyleyerek "yek at yek mızrâk" fehvâsıyla sebük-bârca Belgrad'a kadar bir takrîb Sırplu cem'iyyetini geçerek mezkûr "Vraçar" nâm câmi' kurbunda ve memleketin hâricinde ordusu haymede ik'ad etdirilmişidi ve bunun böyle çarçabuk gelmesine herkes tarafından tahsîn ve ta'accüb dahi edilmişidi derûn-ı Belgrad'da ise dayıların en i'tibârlılarından birisi kal'a muhâfazasında ve diğeri dahi Vidin Kapusu'yla nehr-i Tuna civârı muhâfazasında ve birisi İslâmbol Kapusu'yla o civârların muhâfazasında dördüncüsü Varoş ve Sava Kapuları muhâfazalarıyla meşgûl olduklarını mûmâ-ileyh Goşancalı görünce bu sırada ne sûretle Belgrad Kal'ası'nı zabt ve tasarrufuna

[245] Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 11.
[246] **Cevdet Tarihi**, IX, s. 124; Novaković, **a.g.e.,** s. 279.
[247] **Cevdet Tarihi,** IX, s. 125.
[248] BOA. **HAT**. 98/3914.

geçirebileceğini efkârına düşüp bir desîse etmesini tasavvur ve kasd ederek bir fursant gözükmekde idi.''[249]

Netice itibariyle dayıların yanında artık Goşancalı Halil vardı. Sırplar ise dayılara karşı hazırlıklarına devam ediyorlardı. Hatta Belgrad'a bir iki saat mesafedeki "Topçu Deresi" denilen mevkide isyanın lideri olan "Karayorgi" ordugâh kurdu ve isyanın ilk adımını burada attı.[250] Bundan sonra Belgrad'daki Osmanlı varlığı artık azalma eğilimine giriyordu. Sırplar içinse bu dönem, kendi potansiyellerini görebilmeleri adına bir fırsata dönüşecekti.

[249] Duran, **a.g.t.,** s. 36.
[250] **a.g.t.,** s. 34.

İKİNCİ BÖLÜM

SIRP İSYANLARI

1. Sırp İsyanlarının Başlangıç Süreci

1.1 Belgrad'da Sırp İsyanı'nın Başlaması

İsyan sürecini anlatmadan önce, bu isyanın nedenleri üzerinde yapılan tartışmaları ve iddia edilen teorileri analiz etmek, olayları daha iyi değerlendirmek için faydalı olacaktır. Zira özellikle Sırp kaynaklarında Sırp isyanı meselesi, yıllardır hem çok incelenen hem de farklı görüşler öne sürülen bir konu olma özelliğini sürdürmektedir. Sırp isyanlarının nedenlerini anlamaya çalışan birçok Sırp teorisyen bunu "milliyetçilik" kavramı üzerinden yapmaktadır. Özellikle Sırp kaynaklarında bu kavramı görmek son derece yaygındır. Devletinin sağlam temellerini ifade etmeye çalışan her ülke kahramanlıklarla anlatabileceği ve Sırp halkı üzerinde olumlu etkiler bırakacak kavramlara ya da olaylara ihtiyaç duyar. Sırplar için de Sırp isyanları bu yapıyı temsil eder. Bu nedenle isyanın, bir resmi ideoloji ile beslenen milliyetçilik temeline oturtulması son derece normaldir.

Bazı teorilere göre 18. yüzyılın ilk dönemlerinde Rusya'dan gelen kitaplarla Sırp aydınlanması gerçekleşir. Ayrıca Napolyon Savaşları'na katılan Sırplar, Fransız İhtilali fikirlerini de burada tanımışlardır.[251] Bu bağlamda Sırp hareketlerini "devrim" olarak değerlendirip buna göre yorumlayanlar mevcuttur. Bir diğer teoriye göre, Sırp devrimine neden olan iki etmen vardır. Bunlardan biri, entelektüel diğeri ise politik etkidir. Daha 1790-1794 döneminde Macaristan ve Avusturya'daki entelektüel Sırplar arasında "Modern Sırbistan" adı altındaki milliyetçi hislerin ortaya çıkışı dikkat çekicidir.[252] Öyle ki Sırp isyanlarına milliyetçi niyetler atfeden Velimir Terziç, Birinci Sırp İsyanı'nın öneminden bahsederken onun ulusal ve sosyal bağımsızlık savaşı olduğunu ifade eder. Bu savaşa askerî anlamda hazırlık sürecini ise Sırplar 1788-91 Avusturya-Osmanlı Savaşı'nda yaşamışlardır. Zira bu savaşta yaklaşık 18 bin Sırp gönüllü Avusturya tarafında bu savaşa katılmış[253] bu durum ise Sırpların askeri yeteneklerini gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

[251] James F. Clarke, "Serbia and the Bulgarian Revival (1762-1872)", A**merican Slavic and East European Review**, Vol. 4, ¾, 1945, ss. 141-162, s. 153.
[252] Slobodan G. Marković, "Patterns of National Identity Development Among the Balkan Orthodox Christians During the Ninetenth Century", **Balcanica**, XLIV, 2013, ss. 209-254, s. 215-216.
[253] Velimir Terzić, "Oslobođenja Beograda od Turaka 1806-7 Godine", **Godišnjak Muzeja Grada Beograda**, IV, 1957, s. 143.

Kimi teorisyenler özellikle 1790-1799 döneminde milliyetçilik fikirlerinin filizlenmeye başlamasının nedeninin, Avusturya ve Macaristan'da ticaretle uğraşan Sırplar için tanıdık olduğunu ileri sürer. Zira onlar, ekonomik anlamda bu devletler tarafından finanse ediliyorlar ya da kitaplar yoluyla eğitiliyorlardı. Nitekim Sırp isyanı sırasında milliyetçilik fikri, isyan liderleri arasında kademeli bir şekilde oluşmaya başlarken, Macar Sırpları isyanın başlangıcından itibaren isyanı, ulusal bir nedene bağlıyorlardı.[254] Bu nedenle Macar Sırpları arasında ulusal farkındalığın yükselmesine paralel olarak onların Sırbistan'daki soydaşları tarafından kurulacak yönetim istekleri de yükseliyordu. Bunun için Avusturya'nın 1718-1739 dönemindeki Belgrad işgalinden ve Osmanlı'nın, Avusturya ile yaptığı 1788-91 yılları arasındaki son savaştan sonra zayıf düşmesinden cesaret alıyorlardı.[255] Zira 18. yüzyılın son on yılında sultanın askerleri ile yeniçeriler arasındaki çatışma ortamı, Sırpların bağımsızlık savaşının başlangıcı için şartları olgunlaştırmıştı.[256]

İsyanı milliyetçilik kavramı dışında açıklamaya çalışan teorilerin örneklerinden biri ise bir Macar Sırbı ve hukuk doktoru olan Teodor Filipoviç idi. Filipoviç, Mart 1805 tarihinde Sırbistan'a gelmiş ve Yunan kökenli olan Teodor ismini değiştirerek bir Sırp ismi olan Bojidar (Božidar)'ı, soyadı olarak da Grujoviç'i almıştı.[257]

Öte yandan kimi görüşlere göre Sırp isyanına giden süreçte Ruslar esasında Sırplar ile ana müttefik konumundaydı. Ancak Sava Tekelija[258] gibi bazı Avusturyalı Sırplar, yönünü Fransız ve Avusturyalı hükümdarlara dönmüştü. Hatta Sava Tekelija, 1804 Haziran ayındaki memorandumunda yeni Fransa hükümdarı Napolyon Bonapart'a İlirya Krallığı'nı kurmayı teklif etmişti.[259]

Bir diğer teori ise çok daha ütopiktir. Bu teori, Sırp aydınlanmasını daha eski dönemlere atfetmektedir. Bu konuyla ilgili en erken dönemdeki teori, Patrik IV. Arsenije Jovanoviç Sakabenta'ya (1698-1748) aittir. Buna göre Arsenije, Avusturya'nın dahil olduğu Sırbistan, Bulgaristan, Bosna, Hersek ve Arnavutluk'u da kapsayan geniş otonom bir devlet olarak İlirya'yı kurmayı tasarlamıştı. Benzer bir teori de Karadağ'dan Prens-Piskopos Vasilije Petroviç Negoş'a aitti. Prens, 1782 gibi erken bir dönemde, Bosna, Sırbistan, Bulgaristan, Yukarı Arnavutluk, Dalmaçya, Banat ve Slovenya'yı içeren Sırp Devleti'nin oluşturulmasını

[254] Marković, **a.g.m.,** s. 215-216.
[255] Dušan Bataković, A Balkan Style French Revolution?: The 1804 Serbian Uprising in European Perspective, **Balcanica**, XXXVI, ss. 113-128, s. 114; James Clarke, **a.g.m.,** s. 147.
[256] Marko Popović, **a.g.e.**, s. 277.
[257] Marković, **a.g.m.,** s. 217.
[258] Sava Tekelija (1761-1842), ilk Sırp hukuk doktorudur.
[259] Bataković, **a.g.m.,** s. 119.

tahayyül etmişti.[260] Tüm bu teoriler göz önüne alan Sırp teorisyenler isyanın temelde milliyetçilik kaynaklı olduğunu düşünmektedirler.

Batakovic'e göre ise Balkan devriminin ilk olarak Sırbistan'da yaşanması bir rastlantı değildi. Sava ve Tuna nehirleri boyunca Avusturyalılarla sınırı olan bu kuzey ilinde merkezî otorite çok zayıftı. Buna bağlı olarak da Sırbistan, Osmanlı'nın Avrupa'daki herhangi bir bölgesine göre yabancı etkisine çok daha açıktı. Bosna Hersek ile karşılaştırıldığında yerel Müslüman beyler burada muhafazakar Osmanlı sistemini korurken Sırbistan'da Ortodoks nüfus baskındı ve Sırbistan'ın Batı dünyası ile daha dinamik bir ilişkileri vardı.[261]

Mihail Gavrilović'e göre ise isyanın nedeni, ekonomik olanaksızlıklar ve kötü yönetim idi.[262] Buna mukabil Ahmet Cevdet Paşa ise daha 1804 yılının başında bu isyanın sadece dayılara karşı olduğunu söylemenin mümkün olmadığını, öyle ki isyan başlangıcından itibaren Sırp amaçlarının belli olduğunu ifade etmektedir. Bu iddiaya kanıt olarak ise 1805/6 döneminde Karayorgi'nin Babıâli'ye gönderdiği haberle, Sırpların bağımsızlıkları tanınmadıkça silah bırakmayacaklarını ilan etmesini göstermiştir.[263]

Esasen tarım ekonomisi üzerinden bakıldığında olaylar daha fazla netleşmektedir. Nitekim Belgrad Kalesi yeniçeri ağalarının "usûl-ı câdîyeden olmayan Semendire Sancağı ze'amet ve tımarlarını Rumeli'de olduğu gibi çiftliklere çevirerek buralara kendi adamlarını çiftlik ağası tayin ederek cizye, vergi ve rüsûmât-ı sa'irenin tahsiline" başlamaları Sırp reayasını isyana sürükleyen en önemli nedendi. Zira Karayorgi isyanın hemen başında tımar ve zeametleri yeniden ele geçiren yeniçerileri öldürmeye başlayacaktır. Bu nedenle milliyetçiliğin filizlendiği şehirlerde değil, ziraî üretimin yapılamaz hale geldiği köylerde başlayan Sırp İsyanı, tıpkı Vidin ya da Halep'teki isyan hareketlerinde de gözlemlendiği üzere siyasî olmaktan ziyade sosyo-ekonomik değişimin bir ürünüydü. Zira ayanlaşmış yeniçerilerin, mevcut haklarından bir anda vazgeçmeleri beklenemezdi.[264]

Altında yatan nedenler değişse de olayların fitilini ateşleyen, dayıların Sırp reayası üzerindeki baskıları ve ardından Sırp ileri gelenlerini katletmeleriydi. Bu nedenle isyanın başlangıç aşamasında isyana ulusalcı nedenler yüklemek bizce de çok mantıklı olmayacaktır.

[260] **a.g.m.,** s. 120-121.
[261] **a.g.m.,** s. 113.
[262] Mihail Gavrilović, **Miloš Obrenović**, I, Beograd, 1908, s. 3.
[263] **Tarih-i Cevdet,** VIII, s. 20.
[264] Yeşil, **a.g.e.,** s. 161, 681. dipnot.

Bu şartlar altında Sırplar ilk olarak Şumadiya'da isyan amacıyla biraraya gelmişlerdi. İsyanın bu ilk adımlarında Sırpların ilk önderleri Karayorgi, Janko Katiç ve Vasa Çarapiç olmuştu.[265] Bu üç isim, isyan sürecinin en önemli isimleri olacaktır. Ancak elbette Karayorgi[266] bu isimlerden sıyrılarak isyan liderliğini üstlenecektir. Bu ilk isyanın tüm ileri gelenleri ise Sırp milleti tarafından daha önce hiç tanınmayan kişilerdendi. Bu isimleri bir nevi Sırp isyanının kendisi üretmişti.[267]

Karayorgi, tartışmasız bir şekilde lider seçilmemişti. Zira Sırplar arasında üst yönetim kadrosu ve devlet yönetimi konularında fikir ayrılıkları vardı. Bu fikir ayrılıkları ile ilgili olarak dönemin ileri gelenleri, Karayorgi'nin de dahil olduğu üç ayrı gruba ayrılmıştı. Karayorgi'nin liderliğindeki ilk grupta ayrıca Mladen Milovanoviç ve Miloje Trnavac gibi önemli isimler de vardı. Bu grup, şüphesiz isyan dönemindeki en güçlü gruptu ve merkezî devlet yönetimi sistemini savunuyordu. Jakov Nenadoviç'in olduğu ikinci grupta ise Prota Matija Nenadoviç ile Boja Grujoviç vardı. Bu gruptaki Grujović bir danışma meclisi kurmaya çabalıyordu. Üçüncü grupta ise Mlenko Stojkoviç ve Petar Dbrhjac vardı. Bu grup, Karayorgi'nin pozisyonuna en şiddetli karşı çıkan gruptu.[268]

Ancak Karayorgi, kendisine karşı oluşan muhalefetle başa çıkmayı iyi bilmişti. Şimdi ilk yapılması gereken şey, Belgrad'ın ele geçirilmesiydi. Karayorgi, -daha önce de ifade edildiği üzere- etrafındaki birçok isimle birlikte 1789'da Avusturya ordusunun Belgrad'ı işgal etmesine katkıda bulunmuştu. Bu nedenle Karayorgi ve yanındaki ekip, Belgrad'ın nasıl ele geçirilebileceğini biliyordu. Bu nedenle grup, Avusturya'nın işgal konusunda izlediği yolu izlemeye karar vereceklerdir. Hatta Karayorgi, 1789-91 Osmanlı Avusturya savaşı sırasında arkadaş olduğu bazı Avusturyalı subaylar tarafından isyanın başlangıcında yardım da

[265] Ranke, **a.g.e.,** (1892), s. 76.
[266] Karayorgi (Karađorđe Petrović), daha önce de belirtildiği üzere 1788-91 Osmanlı-Avusturya Savaşı sırasında Avusturya birliklerinde Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmayı tercih etmişti. Ziştovi Barışı ardından, Belgrad Muhafızlığı'na Hacı Mustafa Paşa getirilene kadar haydutluk yapan Karayorgi, Hacı Mustafa Paşa dönemi ile birlikte Topola'ya yerleşmiş ve domuz ticaretiyle uğraşmıştır. Karayorgi, Hacı Mustafa Paşa'nın sürgün yeniçerilere karşı verdiği mücadeleye de katılmış ve yeniçerilere karşı kurulan birliklerde yer alarak savaşmıştı. bkz. Aslantaş, **a.g.e.**, (2007), s. 74. Öte yandan Karayorgi'nin asıl ismi, Đorđe Petrović idi. Karađorđe ismi, ona Türklerin vermiş olduğu isimdi. bkz. Ranke, **a.g.e.,** (1892), s. 76.
[267] Miroslav Svirčević, **Lokalna Uprava i Razvoj Moderne Srpske Države Od Knežinske Do Opštinske Samouprave**, SANU, Beograd, 2011, s. 53.
[268] Karayorgi, isyanın başlangıç aşamasında voyvodalarla gerçek anlamda büyük problemler yaşamıştı. Zira bu voyvodaların çoğu Karayorgi'yi liderleri olarak kabul etmek istemiyordu. bkz. Svirčević, **a.g.e.,** (2011), s. 62-65.

almıştı.[269] Sırplar, gerçekten de son Osmanlı-Avusturya savaşında savaşmayı öğrenmişlerdi. Ancak henüz bir fikir (idea) uğruna savaşmaktan uzaklardı.[270]

Artık harekete geçmek için hazır olan Sırplar, 1804 yılı içinde dayılar ile büyük çatışmalar yerine ufak çaplı, bir ya da iki gün süren çatışmalar yaşamıştı. Örneğin, Sırp isyancılar ile karşılaştığımız ilk tarih, 15 Şubat 1804'tür. Bu tarihte yaklaşık 700 kişiden oluşan isyancı bir grup, Brankovina'da[271] toplanmıştı.[272] Ayrıca Mart 1804'ün sonuna kadar Belgrad'a öncelikle Şumadiya'dan bir ordu geldi. Kuzey Sırbistan'dan ise Karayorgi, Janko Katiç, Vasa Çarapiç, Milan Obrenoviç, Prota Mateja Nenadoviç ve diğer bazı Sırp ileri gelenler Belgrad'a gelenler arasındaydı. Karayorgi ve adı geçen diğer Sırp ileri gelenlerin büyük bir kısmı savaş ustalığına sahip isimlerdi. Bu bağlamda Belgrad'a gelişleri elbette müzakere yapmak için değildi.[273] Bu tecrübeli isimlerin yanı sıra "hayduk" grupları da süreçte etkin rol oynamıştı.[274] Zemun'dan gelen Avusturya raporlarına göre, 1804 Mart ayının ortalarında Belgrad'da 14 bin civarında Sırp askeri bulunmaktaydı. Yine bu rapora göre, daha 16 Mart'ta Karayorgi'nin lideri olduğu isyancı ordusu Belgrad'ı kuşatmıştı.[275] Bu sırada iki taraf arasında küçük çatışmalar olmaya devam ediyordu. 20 Nisan'da Vraçar'daki çatışmalarda Türkler bir Sırp'ı öldürmüş, 12 Sırp'ı esir almıştı.[276] Bu arada Sırp isyancılar tüm Şubat ve Mart ayı boyunca Semendire Sancağı'ndaki halkın büyük bir kısmını kendi taraflarına çekmeyi başarmıştı. Üstelik Türkleri de kendi köylerinden sürmeyi başarmışlardı.[277] Öte yandan bu faaliyetlere katılan Sırbistan Sırpları haricinde isyana katkı sağlayan ve daha önce farklı bölgelerden gelmiş olan önemli insanlar da vardı. Bunlar, "Koçina Krayina"[278] zamanında Sırbistan'a gelmişlerdi. Bunların yanı sıra çok sayıda savaşçı da Kosova, Doğu Hersek, Bosna'nın kuzeydoğusu ve Kotor Körfezi'nden gelmişti. Bunun nedeni ise isyan başladığında bu bölgelerde isyanın tüm Osmanlı yönetimine karşı bir hareket

[269] **Istorja Beograda**, II, s. 27; Desnica, **a.g.m.,** (1974), s. 15.
[270] J.A.R. Marriott, **The Eastern Question an Historical Study in European Diplomacy**, Oxford, 1917, s. 161; Nil Popov, **a.g.e.,** s. 13.
[271] Valjevo'ya bağlı bir yerleşim yeri.
[272] Popov, **a.g.e.,** s. 18.
[273] **Istorija Beograda**, II, s. 11; Marriott, **a.g.e.,** s. 162.
[274] Petrović, **a.g.e.,** (2003), s. [9].
[275] Stojančević, **a.g.e.,** (2008). s. 10.
[276] **a.g.e.,** s. 14.
[277] **Istorija Beograda**, II, s. 7-8.
[278] Kočina Krajina, Avusturya ile yapılan 1788-91 savaşında Sırpların ele geçirdikleri bölgelere verilen isimdir.

olarak algılanmış olmasıydı. Böylelikle Türklerle savaşan birçok lokal grup da meydana gelmişti.[279]

Olaylara müdahil olan Avusturya'nın arabuluculuğu Dayılar ve Belgrad mürettebatı ile Sırp isyancılar arasında müzakerelerin başlamasına vesile olmuştu. Üstelik Avusturya bu girişimi hemen isyanın başlangıç sürecinde yapmıştı.

İlk olarak Nisan 1804 ortalarında Sırp isyan liderlerinden Karayorgi, Janko Katiç, Matija Nenadoviç Zemun'a davet edilerek Petervaradin generali ile görüşmüşlerdi. Bu görüşmede taleplerinin neler olduğu sorulduğunda şu sıralamayı yapmışlardı:

1. Dayılar Belgrad'dan çıkacaklardı.

2. Belgrad Paşası yönetime geri dönecek, savunma için 1500 Sırp pandur Belgrad'da bulunacak ve Sultanın askerleri bölgeye gelmeyecekti.

3. İsyan, fermanla affedilecek ve Türklerin açıktan ya da gizliden reayadan intikam alması engellenecekti.

4. Reaya, ödemekle yükümlü olduğu vergileri itiraz etmeden ödeyecekti.

5. Reaya, kendi knezlerini seçecek, Belgrad muhafızı da bu knezleri reayanın temsilcileri olarak tanıyacaktı.[280]

Avusturya yönetimi, Sırp taleplerini tespit ettikten sonra 10 Mayıs 1804 tarihinde Zemun'da Belgrad'daki dayılar yönetimi ile isyancılar[281] arasında müzakerelere başlamıştı. Bu müzakereleri yürütmeyi Slovenya sınır ordusu muavini Baron Genej üstlenmişti. Müzakerelere Türk tarafından, Belgrad'daki Paşa'nın yardımcısı İbrahim Bey, şehrin önceki muhassılı Süleyman Ağa ve şimdiki muhassılı İbrahim Ağa, yeniçeri ağası Fotiç İbrahim Efendi (muhtemelen Mehmet Ağa Fotiç'in babasıydı), yeniçerilerin ileri gelenlerinden biri, Belgrad Kadısı Rüstem Efendi, Paşa'nın divan efendisi, Semendire Sancağı sipahileri alaybeyi ve Belgrad'dan cebecibaşı katılmıştı. Sırp tarafında ise Janko Katić, Sima Markoviç,

[279] Vladimir Stojančević, "Političke i Kulturne Veze Srbije i Beograda sa Jugoslavenskim i Balkanskim Zemljama i Narodima u Prvoj Polovini XIX. Veka", **Godišnak Grada Beograda,** XV, Beograd, 1968, ss. 27-53, s. 30.
[280] Popov, **a.g.e.,** s. 21-22. Ayrıca bu maddelerin detayları için bkz. Aslantaş, **a.g.e.,** (2007), s. 82-83.
[281] Karayorgi, Zemun'a gelmemiş, Türklerle müzakerelere katılmamıştı. Zira Karayorgi için bu görüşmeler pek fazla bir anlam ifade etmiyordu. Karayorgi için artık devrim başlamıştı. Desnica, **a.g.m.,** s.17; Popov, **a.g.e.,** s.18.

Mladen Milovanoviç, Prota Matija Nenadoviç, Pavle Poloviç, Radoje Trnavac ve Tanasko Rajić vardı.[282]

Müzakerelerin ilk aşamasında Sırplar, isyan etmelerinin gerekçelerini sıraladılar. Öncelikle kendilerinin Osmanlı sultanının kulu olduklarını ve yasal mercilere/hükümete hiçbir şekilde karşı olmadıklarını dile getirdiler. Ancak artık Belgrad'daki yeniçerilerin ve onların liderleri olan dayıların zulmüne katlanamıyorlardı. Sırplar, dayılar ve adamlarının, palankalardaki kabadayıların ve köylerdeki hancıların gerçekleştirdikleri yağma ve kanunsuzlukları, bütün haksızlık ve zorbalıkları sıraladılar. Sırpların, dayılara karşı yapmış oldukları bu sert suçlamaları Paşa'nın yardımcısı artık kabul etmek zorunda kaldı ki Sırbistan'daki halk gerçekten dayılar tarafından yeterince acı çekmişti. Ancak dayılar artık bazı değişiklikler yapacaklarına ve reayaya daha iyi davranacaklarına dair söz verdiler. Bunun üzerine Sırp müzakereciler orada hazır bulunan Türk müzakerecilere kimin kendilerine bu konuyla ilgili garanti vereceğini sordular. Ve Belgrad Kadısı da isyanın yatıştırılması için şartlarını okudu. Ardından her şey için söz verdi ve bir Padişah fermanı ile bu sözlerin yerine getirileceğini belirtti. Türk yönetiminin önerileri ise gerçekten Sırplar için dürüstçe görünmekteydi.[283]

Bu süreçte müzakerelerin ana aracısı konumunda olan Baron Genej, Sırpları sakinleştirmeye çalıştı. Özellikle de Janko Katiç'i. Ve iki taraf arasında anlaşma sağlayabilmek için zemin aradı. Sırplar ise son ve en önemli şartlarını ortaya koydular. Bu da dört dayının aileleri ve yandaşlarıyla birlikte Belgrad'ı terk etmesiydi. Türk temsilciler -anlaşılabilir nedenlerden- bu şartı kabul edemeyeceklerini söylediklerinde Sırplar bu kez de dört dayının ve Belgrad mürettebatının Belgrad'dan iki saat mesafedeki sınır hattına çekilmelerini önerdi. Bu çizilen hatta her iki taraf da saygı göstermeliydi. Ancak Türk temsilciler bu öneriyi de reddederek Belgrad'a döndüler. Sırp temsilciler ise Ostrujnitsa'ya döndüler ve başarısız geçen müzakerelerin raporunu sundular.[284] Dolayısıyla olumlu başlayan müzakereler, Sırp tarafının esas isteklerinin red edilmesiyle sonuçsuz kalmıştı.

Müzakere sürecinin ardından 15 Mayıs 1804, Ostrujnitsa[285]'da isyan liderlerinin ilk meclis toplantısı yaptıkları tarih olarak önem kazanmıştı. Burada alınan karara göre, çok

[282] **Istorija Beograda**, II, s. 11.
[283] **Istorija Beograda**, II, s. 12. Öte yandan müzakereler sürerken Sırplar ile Türkler arasında sıcak savaş da devam etmekteydi. 7 Mayıs 1804 tarihinde Çarapić, 700 kadar askerle Türklerle bir günlük büyük bir çatışmaya neden olmuştu. Bu çatışma sırasında 40 Türk askeri ölmüş, 60'ı yaralanmış ve 20 tanesi de esir düşmüştü. bkz. Vladimir Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 16.
[284] **Istorija Beograda**, II, s. 13.
[285] Belgrad'ın periferisinde yer alan bir yerleşim yeri olup şu anda Cukarica'ya bağlıdır.

yakında Sırplar, Belgrad'a her yerden asker getirerek Belgrad'ı almak için genel bir saldırıya başlayacaklardı.[286] Bu süreçte Karayorgi, isyanın lideri seçilmesinin akabinde Ulusal Meclis (Narodna Skupština) yönetimini de tamamıyla kendi üzerine almıştı. Karayorgi'nin liderliğe seçilmesi devlet yönetiminin organizasyonu için önemli bir aşamaydı.[287]

Sırp cephesinde bu hazırlıklar sürerken Osmanlı Devleti'nin Sırp isyancılar üzerine çok sayıda asker göndermesi bekleniyordu. Ancak o anki durum buna müsait değildi.[288] Netice olarak, Mayıs 1804 itibariyle Sırplar, Belgrad'ın hendeklerine kademeli olarak dayanmaya başladılar. Bu sefer sırasında Knez Sima Markoviç askerleriyle birlikte Topçider'de[289] görev yapıyordu. Janko Katiç, Karayorgi ile birlikte Careva Köprüsü'nde;[290] Nenadoviç, Valyevo ordusuyla birlikte Careva köprüsünden bugünkü Knez Miloş caddesinin ortasına kadarki bölümde bulunuyorlardı. Milan Obrenoviç ise Rudniklilerle; Mladen Milovanoviç Kraguyefçelilerle; Vasa Çarapiç, Groçka nahiyesinden gelen orduyla birlikteydi. Bir ay kadar sonra Sırplar, Semendire ve Pozerefçe'yi işgal ettiler. Ayrıca Belgrad'ın etrafında bulunan Prens Eugene ve Loudan hendeklerini de ele geçirip buraları temizlediler.[291] Bu süreçte dayıların birlikleri 23 Mayıs 1804'te Topçider'de bulunan Sırplar üzerine büyük bir saldırı gerçekleştirdi. Ancak Sırp topçuları bu saldırıyı durdurmayı başardı. Sırplar, karşı atağa geçerek bu birlikleri Savamala'ya[292] kadar sürdüler. Bu çatışmaların ardından Sırplar, isyanın merkez noktasını Ostrujnitsa'dan Topçuder'e taşıdılar. Böylelikle dayıların birlikleriyle yaşadıkları son çatışma sonrası Belgrad çevresindeki tüm kuşatma çizgisini sağlamlaştırmaya başladılar.[293]

Şehir içindeki çatışmaların yanı sıra nehirlerde de karşılıklı saldırılar başlamıştı. Sırplar, Tuna'da bulunan ve Belgrad Kalesi'ne gıda desteği sağlayan iki Türk gemisine el koymuştu. Buna mukabil Tuna'da bulunan bir Türk şaykası da bir Sırp kayığını ele geçirmişti. Bununla birlikte bu ilk dönemde Belgrad çevresindeki sularda (Sava ve Tuna nehirleri ile bunların kollarında) hala dayılar/Belgrad Kalesi mürettebatı üstün durumdaydı. Bu sularda isyanın başlangıcından beri Türk gemileri Belgrad ile Zemun arasında seferlerini yapmaya devam ediyordu. İsyancılar, isyan başlar başlamaz nehir kenarındaki şehirlerin karasal

[286] Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 15; **Istorija Beograda**, II, s. 11, 13.
[287] Radoš Ljušić, "Vlade u Kneževini i Kraljevini Srbiji (1805-1918)", **Srpske Studije**, I/I, Beograd, 2010, ss. 81-126, s. 83.
[288] **Tarih-i Cevdet**, VIII, s. 20.
[289] Topčider/Topçu Deresi, Sava'nın kollarından biri olan nehirdir.
[290] Careva Köprüsü, Belgrad'ın güneybatı kısmındaki bölgeye verilen addır.
[291] **Istorija Beograda**, II, s. 13.
[292] Savamala, Belgrad'da Sava Nehri'nin sağ bölümünde olan kıyı kesimine verilen addır.
[293] Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 17.

bağlantısını keserek dayıların yalnızca nehir yoluyla bu şehirlerle bağlantı kurmasını sağlamıştı. Üstelik gıda ve diğer ihtiyaçların sağlanması da yalnızca nehir yoluyla mümkündü. Şehirlerde kontrolü kaybetmek üzere olan dayılar, Böğürdelen'den Orşava'ya kadar on adet silahlı gemiyle nehir yollarını kendi elinde tutuyordu. Böylelikle kıyılarda bulunan isyancılara saldırma fırsatı da yakalıyorlardı. Aynı zamanda isyancıların Avusturya'dan silah ve cephane almasına bu yolla engel oluyorlardı. Bu nedenle Sırplar nehirlerin öneminin farkındaydı.[294]

Nehirlerde varlık gösteremeyen Sırplar için silah, mühimmat ve cephane tedarik edilmesi önemli bir sorundu. Şehirdeki sıcak çatışma ortamı dolayısıyla Sırpların cephane ve mühimmat gibi ihtiyaçları doruk noktasına ulaşıyordu. Bu amaçla aynı dönemlerde Prota Matija Nenadoviç, Avusturya tarafına geçerek askerî mühimmat temin etmeye çalışıyordu.[295] Öyle ki Sırpların barut, silah, kurşun, çeşitli savaş gereçleri ve gıdaya ihtiyaçları vardı. Bu ihtiyaçlarının bir kısmını ilk aşamada Yagodina'dan karşılamışlardı.[296] Ardından farklı ihtiyaçları için farklı bölgelere yönelmişlerdi. Örneğin, ana askerî "pekara"[297] merkezi Obrej'de[298] bulunuyordu. Et, şarap ve cephane ambarları ise Ostrujnitsa'da idi. Sırplar, bu ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan parayı ve diğer ihtiyaçlarını Hırvatistan ve farklı bölgelerdeki Sırp tüccarlardan, Fener'den, Yunan diasporasından, İstanbul'daki dini çevrelerden ve Tuna Prenslerinden sağlıyordu.[299] Büyüyen ihtiyaçlar karşısında Karadağ, Hersek ve Rusya'dan da yardım talep edilmiş, hatta Rusya ve Avusturya ile askerî yardım alabilmek için diplomatik ilişkiler kurmaya çalışmışlardı.[300] Bununla birlikte Avusturya, isyanın başından beri, Sırplar için tedarik merkezi olmuştu. Özellikle de Zemun, Sırpların birçok ihtiyacını karşılayabiliyordu.[301] Esasında Zemun Askerî Kumandanlığı, Sırpların Zemun'dan barut almasını yasaklamıştı. Ancak fiiliyatta bu yasak pek de uygulanmıyordu. Bu durumun en bilindik örneklerinden biri, 10 Şubat 1805 tarihinde Sırp isyan liderlerinin Avusturya imparatoruna yazdığı mektupta, silah yardımı isterken o zamana kadarki yardımı için de teşekkür ediyor olmalarıydı.[302] Öte yandan Sırplar bu alışverişi Avusturya'da bulunan Sırp tüccarlar vasıtasıyla da yapmaktaydı.

---

[294] Nebojša Djokić, "Borbe na Savi i Dunavu Tokom Prvom Srpskom Ustanku", **Zbornik Matice Srpske za Istoriju**, Novi Sad, 2004, ss. 49-60, s. 50-53.
[295] Popov, **a.g.e.,** s. 18.
[296] **Istorija Beograda**, II, s. 11.
[297] Pekara, bugünkü anlamıyla birçok unlu mamül çeşidini içeren yer, bir nevi fırın anlamına gelmektedir.
[298] Obrej (Obrež), Sırbistan'ın güneydoğusunda bulunan Varvarin'de bir yerleşim yeri.
[299] Stevan Pavlowitch, **Serbia: The History Behind the Name,** Hurst and Company, London, 1988, s. 29-30.
[300] Terzić, **a.g.e.,** s. 145.
[301] Desnica, **a.g.e.,** s. 16.
[302] **a.g.e.,** s.18.

Viyana sarayı ise bu süreçte İstanbul'da elçi olarak bulunan Baron Stürmer'den Osmanlı'nın Sırplar konusundaki planlarını öğrenmeye çalışıyor ve politikasını dikkatle takip ediyordu. Baron Stürmer, 25 Nisan 1805 tarihli raporunda, Osmanlı yönetiminin Sırpların isyanının yalnızca dayılara karşı değil bütünüyle devlete karşı olduğunu düşündüğünü ifade ediyordu.[303] Fransız raporlarına göre ise daha 1805'in ilk dönemlerinde Karayorgi Dalmaçya'da şarkılarda "kurtarıcı kahraman" olarak anılıyordu. Bu nedenle Sırp İsyanı'nın sancağın sınırlarının aşarak tüm Balkanlarda yankı bulduğunu görmek mümkündür. Hatta yine Avusturya otoritelerinin ifadesine göre, isyanın yayılmacı fikirleri dolayısıyla Güney Macaristan'daki Sırplar asilere katılmak üzere Sırbistan'a geçmişti.[304] Bu şartlar atında 1805 sonunda Sırp güçleri, dayılara karşı girişecekleri daha büyük bir savaşa hazırlanırken Avusturya'dan bir kez daha silah ve cephane yardımında bulunmasını istemişlerdi. Ancak bu istek, Viyana Sarayı tarafından yine kabul edilmedi. Zira Avusturyalılar Osmanlı Devleti ile olan dostluk ilişkilerine aykırı davranmak istemiyorlardı. Ancak Sırplar bu ret cevabı ile yetinmedi ve hemen Viyana ile Petersburg'a birer heyet göndererek Avusturya ve Rusya yönetimlerinden bizzat yardım talebinde bulundu.[305]

Sırpların bu denli sistemli bir şekilde hazırlandıklarını iyi bilen dayılar, Karayorgi'ye uzlaşma sağlayabilmek için 500 kese altın teklif etmişti. İsyancılar ise uzlaşma şartı olarak dayıların Belgrad'dan çıkmalarını istiyordu.[306] Bu amaçla Belgrad bezirganbaşısı da bu ve diğer istekleri sunmak üzere İstanbul'a gitmişti. İstekleri arasında, tüm rüsum ve tekalifin maktuen reaya tarafından tahsil olunması isteği vardı ki bu istek de Padişaha iletilmişti. Bu husus, irad-ı cedid defterdarına havale kılındığı için defterdar, duhan gümrüğü emini ve bezirganbaşı ile bazı müzakereler gerçekleştirdi. Ardından maktuiyyet hususuna dair bir takrir ile Belgrad'dan kovulacak isimlere dair defter hazırlanarak Sultan'a gönderildi. Ancak bu konunun esas görevlisi Rumeli Valisi idi. Bu nedenle bezirganbaşı, yanında mahsus mübaşir ile Rumeli valisine gönderilmişti. Rumeli valisinin, Sırpların elindeki silahları almak ve Karayorgi gibi fesadların te'diblerini sağlamak gibi görevleri de bulunmaktaydı.[307]

Buradan da anlaşılabileceği üzere, Osmanlı Devleti bu dönemde hala Sırplar ile müzakere yapabileceğine ya da bu sorunu kolaylıkla atlatabileceğine inanıyordu. Sırplar ise hazırlıklarına son sürat devam etmekteydi. Nitekim isyancı liderleri tarafından Semendire'de

[303] Desnica, **a.g.e.,** s. 20.
[304] Bataković, **a.g.m.,** s. 122.
[305] Desnica, **a.g.e.,** s. 21.
[306] **Istorija Beograda,** II, s. 8.
[307] BOA. **HAT**. 134/5542.

kurulan Meclis, 1805 Kasım ayında çevredeki tüm Sırpları ayaklandırarak isyanı çevre bölgelere yayma kararı almıştı. Bunun yanında, İstanbul'a gönderilmek için toplanan haraçların da savaş gideri olarak kullanılması kararlaştırılmıştı. Bu karar ise Sırpların fiili anlamda Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan etmeleri anlamına gelmekteydi.[308] Bir anlamda da isyanın genişleyerek yalnızca dayılara karşı bir hareket olmaktan çıkması anlamına gelmekteydi. Zira Osmanlı yönetiminin karşısında artık silahlanmış ve isyan konusunda organize olmuş bir Sırp milleti vardı. Bu hazırlıkları yapmış ve belli bir aşama kaydetmiş olan Sırpların geri adım atması da beklenemezdi.

1.2 Sırp İsyanı Karşısında Osmanlı Devleti'nin ve Dayıların Tutumu

Avusturyalı Albay Tomerlin, 19 Mart 1804'teki raporunda Karayorgi'nin güçlü isyancı askerlere sahip olduğunu ve bu isyanın geniş alanlara yayılabileceğini belirtiyordu. Yine 23 Nisan'daki bir rapora göre de, Sırp isyanının Türklere karşı gerçek bir savaşa dönüştüğü ifade ediliyordu.[309] Burada ilginç olan isyanın algılanış biçiminin Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında çok farklı olmasıdır. Öyle ki Avusturya, net bir ifadeyle isyanın gelişimini ve olabilecekleri öngörebilirken aynı dönemlerde Babıâli'nin Belgrad'da yaşananları algılayışı henüz netleşmemişti bile. Zira devlet adamlarının bir kısmı isyanın diğer reayaya örnek olmaması için hemen bastırılması ve dolayısıyla dayılara yardım edilmesi gerektiğini düşünürken bir kısmı da dayıların reayaya yapmış olduğu zorbalıklar nedeniyle isyancı Sırpları haklı görüyordu. Hatta Sadrazam Hafız İsmail Paşa da bu ikinci gruba dahildi.[310] Başka bir deyişle devlet, henüz ne yapması gerektiğini bilmiyor, hatta isyanın büyüklüğünü ölçemiyordu.

Osmanlı Devleti'nin ilk tedbiri, ilk aşamada Bosna Valisi Mustafa Paşa'yı Belgrad maslahatı ile ilgili memur kılmak olmuştu. Aynı zamanda kendisine Bosna kalelerini de takviye etmesi emredilmişti. Mustafa Paşa, maiyetine Bosna yeniçerilerini almak istemiş ancak Belgrad maslahatının asıl memuru Rumeli Valisi İbrahim Paşa olması dolayısıyla onunla hareket etmesi gerektiği kendisine ifade edilmişti. Aynı şekilde Bosna hududunu da takviye ederek hazır ve amade olması söyleniyordu.[311] Devlet, isyanın Bosna'ya sıçraması

[308] Uroš C. Šešum, **Srbija i Stara Srbija (1804-1839)**, Doktorska Diserracija, Univerzitet u Beogradu Filozofski Fakultet, Beograd, 2015, s. 106-7; Luković, **a.g.m.,** s. 296-297.
[309] Desnica, **a.g.m.,** s.16.
[310] Mehmet Çetin Börekçi**, Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi**, İstanbul, 2001, s. 54.
[311] BOA. **HAT**. 85/3469; Hemdemî, **1228 senesinde Sırp İsyanı Üzerine Vuku Bulan Sefere Dair Bir Fikr-i Tarihiyedir**, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Koleksiyonu, 34 Ae Tarih 382, s. 2.

konusunda endişe duyuyordu. Devletin, Bosna için, nerdeyse Belgrad'dan daha fazla tedbir alması bunun en büyük göstergesiydi.

Dayılar ise beklemedikleri bu Sırp hareketliliği karşısında Şubat 1804 itibariyle Vidin'deki Pazvandoğlu'na[312] haber göndermişler ve Sırp knezlerini neden katlettiklerini ona açıklamışlardı. Bu açıklamada, bazı Sırpların dayılara karşı isyana hazırlandıklarını öğrendiklerini ve obor-knez Alekse Nenadoviç'in isyana kalkışmak amacıyla Avusturya'dan gıda ve kurşun yardımı talebini içeren mektubunu ele geçirdiklerini belirtmişlerdi.[313] Pazvandoğlu dayılara yardım için Rumeli'den kendi bölgesine gelen kırcalileri Belgrad'a göndermeye karar vermişti. Bunların arasında ayrıca Goşancalı Halil[314] de bulunuyordu. Ancak kırcalı eşkıyasının hepsi dayılara yardıma gidememişti. Oysaki, Goşancalı Halil ile görüşen dayılar, Goşancalı'nın yardıma gelmesi durumunda kendisine 1000 kese altın verileceğini taahhüt etmişlerdi.[315]

Bu arada dayıların elbette gıda ve savaş gereçleri gibi birçok malzemeye ihtiyaçları vardı. Dayılar, gıda temini için Sirem ve Banat bölgesini kullanıyorlardı. Aynı zamanda Avusturya yoluyla Vidin, Bosna ve diğer Türk bölgeleriyle olan iletişimlerini de sürdürüyorlardı.[316]

Yaşanan bu gelişmelerin ciddi bir hal alması neticesinde dayılardan Ağanlı Hüseyin Şumadiya'da bulunan ana isyancı grubuyla müzakere yapmak üzere bir müfreze askerle yola çıktı. Ancak Drlupa civarında iki tarafın kuvvetleri arasında çatışma çıktı. Yaşanan bu çatışma her iki taraf için de önem arz etmekteydi. Zira bu çatışma, iki tarafın da birbirinin kuvvetini anlayabilmesi anlamına geliyordu.[317] Buna karşılık dayılar hala isyancı Sırplar ile müzakere etme niyetlindeydiler. Bu amaçla bu kez de dayılardan Mehmet Fotiç 1804 Şubat ayı sonunda

---

[312] Pazvandoğlu'nun dayılara yardım etmek istemesi, dayıların eski müttefiki olmasından kaynaklanmıyordu. Zira Pazvandoğlu, Sırpların faaliyetlerinden endişe duyuyordu. Bunun nedeni ise Belgrad'da yaşananları göz önünde tutarak Vidin'deki Sırpların da rahat durmayacağını iyi biliyor olmasıydı. Bu nedenle paralı askerlerinin sayısını arttırmıştı. Ancak 1804 yılı Şubat sonu Mart başı gibi Vidin'deki Sırplar da ayaklanmış ve Pazvandoğlu'nun subaşılarından birkaç tanesini öldürmüşlerdi. Pazvandoğlu ise Sırpları hemen sakinleştirerek isteklerini yerine getirmiş ve olayları büyümeden engellemişti. bkz. Vladimir Stojančević, **Srbija i Bugari 1804-1878**, Beograd, 1988, s. 46-47.

[313] **Istorija Beograda**, II, s. 5.

[314] Goşancalı Halil'in kırcali askerleri arasında Müslümanların yanında Balkan yarımadasının güney bölgelerinden gelen Hrıstiyanlar da vardı. Bunlardan biri de Konda idi. Epir doğumlu olan Konda, 1804 Nisan ayından beri Goşancalı'nın yanında Belgrad'da bulunuyor, kendi adamlarıyla birlikte Sava Kapı'daki Belgrad varoşunun hendeklerini koruyordu. Burada uzun zaman nöbet tutan Konda, kalenin bu bölümündeki tüm hendeklerin ve şaranpoların güzergahlarını çok iyi biliyordu. Böylelikle Konda, bir süre sonra Sava Kapı'yı açarak Sırpları içeri alacaktır. **Istorija Beograda**, II, s. 27-28.

[315] **a.g.e.,** s. 8-9.

[316] **a.g.e.,** s. 11.

[317] **a.g.e.,** s. 7.

500 adamıyla Şumadiya'ya gitmiş ve isyancıları müzakere için Belgrad'a davet etmişti. Ancak Sırplardan kimse Belgrad'a gitmeye yanaşmıyordu. Bu nedenle Mehmet Fotiç hedefini gerçekleştiremeden Belgrad'a geri dönmüştü. Dayıların tüm bu çabalarından yola çıkarak denilebilir ki isyan başladığında dayılar, bunun silahla bastırılmadan önce isyancılarla yapılan müzakereler neticesinde çözülebileceğine inanıyorlardı. Oysa Türk sancaklarının komutanlarının büyük bir kısmı reayanın isyan etmekte haklı olduğuna kanaat getirmişti. Aynı şekilde Belgrad veziri Hasan Paşa da bu şekilde düşünüyordu. Kaldı ki isyan başladıktan hemen sonra Paşa, İstanbul'a isyanın haklı nedenini bildirmiş ve dayılara karşı güçsüzlüğünü belirterek Belgrad'a bir devlet görevlisinin gönderilmesini istemişti. Gelecek olan bu görevli belli sayıda askerle gelmeli ve isyanın bitirilmesi sağlanmalıydı.[318] Dayılar ise her şeyden önce Belgrad'daki kendi yönetimlerini güvence altına almakla ilgileniyorlardı. Bu bağlamda Belgrad'ın savunması için iş bölümü yapmışlardı. Ağanlı Hüseyin adamlarıyla beraber Yukarı Kale'de bulunan Paşa'ya dikkat edecekti. Mehmet Fotiç ve Molla Yusuf, varoştaki kamu düzeni ile ilgilenecekti. Dayılar, ailelerini ise Aşağı Kale'ye yerleştirmişti. Kaçmaları gereken bir durumda da burası Tuna'da bulunan gemilerine yakındı.[319]

Bu sırada Küçük Ali, Rudnik'te kuşatma altında kalan kardeşi Salih Ağa'ya yardım etmek için 12-14 Mart 1804 tarihinde Belgrad'dan yola çıkmıştı. Morava'ya doğru hareket eden Küçük Ali, burada kırcalilerle birlikte olan Goşancalı'yı beklemeye başlamıştı. Zira Belgrad'a dönerken de Goşancalı ile birlikte olması gerekiyordu. Bu arada Vrbice'ye kadar savaşsız ulaşan Küçük Ali, burada yanında çok küçük bir çete olan Karayorgi'ye ani bir baskın gerçekleştirmiş ve onu dağa çekilmek zorunda bırakmıştı. Ancak ardından Karayorgi Şumadiya'dan tekrar asker toplayarak Yagodina yönüne hareket etmiş ve Batoçina yakınlarında Küçük Ali'nin ordusuna mensup Tosun Ağa'nın çetesini yenilgiye uğratmıştı. Buna mukabil Karayorgi, Yagodina'da Küçük Ali ve Goşancalı Halil ile yaşadığı çatışmada yenilmiş ve Goşancalı Halil bu galibiyet sonrası 21 Mart 1804'te yanında bulunan 800-900 kadar kırcali ile birlikte Belgrad'a girmişti. Küçük Ali ise Nisan ayı ortasına kadar Yagodina'da kalmış ve ancak 18 Nisan'da Belgrad'a ulaşmıştı.[320]

Nisan 1804'de Belgrad muhafızı Hasan Paşa'dan Sadaret'e gelen tahriratta Paşa, Belgrad reayası ve ahalisi arasındaki sıkıntıların her geçen gün arttığını belirterek reaya ve ahalinin aralarının bulunması gerekliliğini dile getiriyordu. Ayrıca reayanın bazı yolları kapadığını ve Tuna Nehri'nden dahi Ada-yı Kebir'e geçilmesine müsaade etmediklerini

[318] **a.g.e.**, s. 8.
[319] **a.g.e.,** s. 9.
[320] **a.g.e.,** s. 9-10.

belirtiyordu.[321] Aynı şekilde dayıların durumu da iyi vaziyette değildi. Aşağı ve Yukarı Kale'yi ellerinde tutan dayılar, varoşta çok daha az kontrole sahipti. Bunun nedeni Goşancalı Halil'in burada bulunuyor olmasıydı.[322] Aynı zamanda dayıların durumunu zorlaştıracak bir neden de Sadrazamın Belgrad'daki dayılarla ilgili sunmuş olduğu rapordu. Raporda, isyanın dayıları Belgrad'dan temizlemek için kullanılması gerektiği ifade ediliyordu. Bu amaçla Bosna Valisi Ebubekir Paşa'nın 2-3 bin askerle Belgrad'a gitmesi gerekliliği belirtilmişti. Eğer Ebubekir Paşa Belgrad'a giderse burada da dikkatli olmalıydı. Zira Ebubekir Paşa'nın Belgrad'daki faaliyetlerinin isyan eden reayaya taviz gibi görünmemesi gerekiyordu. III. Selim, sunulan bu raporu onaylamış ve Ebubekir Paşa 1 Haziran'da Travnik'ten Belgrad'a gitmek üzere yola çıkmıştı.[323]

Ebubekir Paşa'nın Belgrad'a gelmek üzere yola çıkmış olduğu haberini alan dayılar, durumla ilgili kendi aralarında fikir ayrılığı yaşamaya başlamıştı. Buna göre, dayıların bir kısmı, şehrin kesinlikle bırakılmaması gerektiğini savunurken diğer bir kısmı da -Ağanlı Hüseyin gibiler- bu görüşe karşı çıkıyordu. Netice itibariyle dayılar şehirde kalarak Ebubekir Paşa şehre ulaşmadan önce Sırp müfrezesine karşı 2 bin kişi ile birlikte bir hücum denemesinde bulunmaya karar vermişlerdi. Sırplar böyle bir saldırıyı bekliyordu. Bu nedenle dayıları Topçider'de yenilgiye uğratmakta zorlanmadılar.[324] Bu sırada Ebubekir Paşa'nın mühürdarı Hacı Emin Efendi, Sırplarla süreci değerlendirmek ve ateşkes şartlarını görüşmek üzere Topçider'deki Sırp ordugâhında bulunuyordu.[325] Eşzamanlı olarak Ebubekir Paşa'nın vekili de Belgrad'a geldi ve dayılarla bir görüşme gerçekleştirdi. Ağanlı Hüseyin ve Fotiç Mehmet, Sırplarla müzakere yapılması hususunda artık kararsızdı. Küçük Ali ise müzakere ile ilgili hiçbir şey duymak istemiyordu. Bu süre zarfında eskiden Hacı Mustafa Paşa'nın kahyası olan Veli Efendi, dayılara Babıâli adına Belgrad'ı terk etmeleri ve imparatorluğun başka bölgelerine gitmeleri konusunda bir çağrıda bulundu. Aynı mesajı Ebubekir Paşa, Goşancalı Halil'e de göndermişti. Hem Goşancalı Halil hem de dayılar bu çağrıyı dikkate almadılar. Bunun üzerine Veli Efendi, Zemun'daki Avusturya hükümetinden Belgrad'a yiyecek ithalatını tamamen durdurmalarını ve kaçakçılığı da önlemelerini rica etti.[326]

Ebubekir Paşa Belgrad'a varmadan önce Böğürdelen ve havalisinin knezleriyle görüşmüştü. Paşa, görüşme sırasında Sırp knezlerine bu hareketlerinin nedenini sormuş,

[321] BOA. **C.DH.** 55/2721.
[322] **Istorija Beograda**, II, s. 14.
[323] **a.g.e.,** s. 15; **Cevdet Tarihi,** IX, s. 125.
[324] **Istorija Beograda**, II, s. 15.
[325] Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 19.
[326] **Istorija Beograda**, II, s. 15-16.

Knezler ise Belgrad'daki dört dayının mezalimi dolayısıyla böyle bir harekete kalkıştıklarını ifade etmişti. Ebubekir Paşa ise dayıların kaleden çıkarılacağı sözünü verirken Sırpların da sultana itaat etmelerini tembih etmişti. Bundan sonra da Belgrad ve çevresindeki zulüm konusunda müsterih olmalarını eklemişti. Bununla birlikte Belgrad reayası, Ebubekir Paşa'nın Belgrad'a gelmesi hususu ile ilgili endişe duyuyordu. Zira Paşa'nın, kendi üzerlerine hücum etmek için geleceğini düşünüyorlardı.[327] Öte yandan Ebubekir Paşa'nın dayılar probleminin çözümü için Sırplara verdiği sözler şifahi ifadelerdi. Babıâli bu konuda Belgrad'a herhangi bir yazılı evrak göndermemişti. Bu nedenle Sırplar, kendilerine verilen sözlerden emin olamıyorlardı.[328] Aynı süreçte Belgrad'da dayılar yavaş yavaş güç kaybetmeye başlamıştı. Zira Belgrad'a giriş yapmış olan Goşancalı Halil'in amacı, dayıları Belgrad'dan çıkararak onların yerine bir serhad ağası olmaktı.[329] Goşancalı Halil bu amaç ile Belgrad Kalesi'ni zabt etmişti.[330] Hatta bir süre sonra Goşancalı Halil, iç kalede muhafız sarayının bulunduğu bölgeye 2 bin neferi ile birlikte hücum etmişti.[331]

Ebubekir Paşa'nın Belgrad'a ulaşması ile şehirde tam bir yönetim karmaşası yaşanıyordu. Belgrad'da artık Ebubekir Paşa, Hasan Paşa, Goşancalı Halil ve dayılar bir arada bulunuyordu. Bu da tam bir güç mücadelesi anlamına geliyordu.

Bununla birlikte Belgrad'da ibre Ebubekir Paşa tarafına kaymıştı. Dayıların destekçileri Ebubekir Paşa'ya direnç göstermeden Paşa'nın tarafına geçtiler. Bunlardan bir grup da kırcaliler idi. Kırcaliler, dayıların güç kaybettiğini anladıkları anda hemen Ebubekir Paşa'nın tarafına geçmişler, dayıları Belgrad'dan çıkarma konusunda Paşa'ya yardım etmeye razı olmuşlardı. Böylelikle Paşa, 28 Temmuz'da dayılara bir emir göndererek Yukarı ve Aşağı kaleyi Goşancalı'ya teslim etmek ve Belgrad'ı terk etmek için 3 saatleri olduğunu belirtti. Eğer bu emri yerine getirmezlerse Goşancalı Halil tarafından öldürüleceklerini ifade etti.[332]

Esasında dayıların Belgrad'dan ayrılışlarına dair Osmanlı ve Sırp kaynakları farklı olaylar anlatır. Örneğin Cevdet Paşa, şu detayları vermektedir: Devlet, dayılara onları affettiğine dair bir evrak gönderir. Ancak affedilebilmeleri için İstanbul'a gitmeleri gerektiği

[327] BOA. **HAT**.70/2946; **Cevdet Tarihi,** IX, s. 125.
[328] Vasilj Popović, **Evropa i Srpsko Pitanje**, Beograd, 1940, s. 22.
[329] **Cevdet Tarihi,** IX, s. 125.
[330] **a.g.e.,** s. 126.
[331] BOA. **HAT**. 70/2956. Aynı şekilde Goşancalı'nın Belgrad'da olması reaya açısından da sıkıntılıydı. Zira Belgrad'da bulunan Goşancalı Halil ve sairin ulufe ve diğer masraflarının canib-i miriden değil de reayadan alınacağı bildiriliyordu. bkz. BOA. **HAT**. 55/2530.
[332] **Istorija Beograda**, II, s. 16.

söylenerek kandırılırlar. Nitekim yola çıkan dayılar, Ada-yı Kebir'e gönderilir ve burada Ada-yı Kebir muhafızı Recep Ağa tarafından öldürülerek başları İstanbul'a gönderilir.[333] Sırp kaynakları ise olayı şu şekilde anlatmaktadır: Dayılar, 28 Temmuz akşamı 2 şayka ve bir yük gemisi ile Tuna'nın aşağı kısmına doğru yol alırlar. Dayıların Kale'den çıkarak Poreç'e doğru gittikleri haberi kısa sürede yayılır. Aynı zamanda Topçider'de bulunan Sırplar da haberi almışlardır. Dayıların kaçışına sinirlenen Karayorgi, dayıları yakalamak için arkalarından 150 adam gönderir. Zira Karayorgi, dayıların tekrar Vidin'e giderek burada güç toplayarak Belgrad'a geri dönmelerinden endişe ediyordu. Dayılar Tuna'da Sırp takipçileri ile uğraşırken Ada-yı Kebir'e gitmek zorunda kalırlar. Burada Recep Ağa'nın konağına yerleşirler. Yerleşir yerleşmez de Recep Ağa'nın vekili olan İbrahim Ağa'dan kendileri için İstanbul'dan bir af çıkarılmasını rica etmesini isterler. İbrahim Ağa derhal dayıların Ada-yı Kebir'e ulaştığını İstanbul'a bildirir. 6 Ağustos gecesi Recep Ağa, 25 kadar Sırp'ın Ada-yı Kebir'e girmesine ve dayılara bir baskın yapmalarına müsaade eder. Dayılar ortadan kaldırılır ve başları kesilerek Belgrad'a gitmek üzere hazırlanır. 11 Ağustos tarihinde de dayıların başları halka gösterilmek üzere sergilenmiştir.[334] Son olarak 5 Ağustos 1804 tarihli evrakta, Ebubekir Paşa'ya iki reaya gelerek firar eden dayıların Poriçe'de yakalandıklarını söylüyordu. Ardından Ada Muhafızı Kaymakam Vekili Adem Ağa'dan Ebubekir Paşa'ya gelen mektupta dayıların yakalanarak Ada-yı Kebir'e getirildiklerini bildiriyordu. Ebubekir Paşa ise Adem Ağa'ya dayıların idam emrini veriyordu.[335] Netice itibariyle detaylardaki farklılıklara rağmen tek bir gerçeklik vardı. O da artık Belgrad'daki "dayılar" probleminin bitmiş olmasıydı.

Ebubekir Paşa, dayılar peobleminin çözülmesi üzerine Belgrad'daki görevinin sona erdiğini düşünerek artık şehri terk etmek istiyordu. Sırp komutanlar ise Paşa ile yaptıkları görüşmede onunla aynı fikirde olmadıklarını belirtmişlerdi. Hatta dayıların kaçmasına izin verdiği için Karayorgi Paşa'ya sitem etmişti.[336] Böylece bir süre daha Belgrad'da kalmaya karar veren Ebubekir Paşa'nın Belgrad'a yerleşmesi, 1804 yılının ikinci yarısında isyanı farklı

[333] **Cevdet Tarihi**, IX, s.126.
[334] **Istorija Beograda**, II, s. 17.
[335] BOA. **HAT**. 70/2946-E.
[336] Bu görüşme Ağustos 1804'te gerçekleşmişti. Dayıların katli sonrasında Sırp isyancılar, Ebubekir Paşa ile uzlaşmak için 9 şart öne sürmüşlerdi. İsyancılar Paşa'ya uzlaşmak istediklerini hatta Paşa'nın ordusu için kaynak dahi sağlayabileceklerini belirtmişlerdi. Ayrıca aracı olarak da Avusturya ve Rusya yönetimine ricada bulunmuşlardı. bkz. **Istorija Beograda**, II, s. 18. Öte yandan Belgrad Muhafızı Süleyman Paşa, aynı dönemde 1217 senesi Belgrad muhassıllığı emvalinen bakaya kalan meblağların tahsilini isteyen İstanbul yönetimine, 1217 senesinin haricinde 1218 senesinden de çok sayıda bakaya olduğunu ve bakayaların tamamının dayıların zimmetinde olduğunu ifade ediyordu. Dayıların da Belgrad'dan çıkarılıp idam edilmelerinin sonrasında malları yağma edilmiş ve ele geçen malları da henüz 12 bin kuruşa ulaşmamıştı. Bu nedenle Paşa, bu borçlardan vasıl olacaklar var ise de bunların çoğunun temettü olması nedeniyle reayaya tevzi olunması gerektiğine dair cevap vermiştir. BOA. **C.AS**, 141/50715.

bir aşamaya taşımıştı. Bu aşamada, askerî çatışmalardan ziyade Sırp isyancılar ile Belgrad'da bulunan Osmanlı yönetimi temsilcileri arasında politik görüşmeler dönemi başlamıştı.[337] Yeni dönemle birlikte Sırpların artık itaate girmesi bekleniyordu. Ancak Sırp reayası silahlanmış ve Müslüman ahali tarafından da isyana devam etmeleri konusunda sürekli tahrik ediliyorlardu.[338] Öte yandan Belgrad'da kırcaliler ile birlikte Goşancalı Halil sorunu da çözülmeyi beklemekteydi. Zira Goşancalı Halil, Aşağı ve Yukarı Kale'nin anahtarlarını elinde bulundurmaktaydı. Goşancalı'nın, dayıları şehirden çıkarmak konusunda Paşa'ya yardımları akabinde başka hesap ve planları vardı. Bunlardan en önemlisi, Yukarı ve Aşağı Kale'yi tamamen kendi kontrolü altına almaktı. Bu sırada Goşancalı, Aşağı Kale ile varoşa Bosnalı askerlerin (Ebubekir Paşa'nın askerleri) girmesine müsaade ediyor, ancak Yukarı Kale'ye kimsenin girmesine müsaade etmiyordu. Bu zaman zarfında Goşancalı, yalnızca Ebubekir Paşa ve Belgrad muhassılı Hasan Ağa'nın 40 kadar adamıyla Yukarı Kale'ye girmesine müsaade etti. Böylelikle Goşancalı, Yukarı Kale'de Ebubekir Paşa ve Hasan Ağa'nın üzerinde kendi denetimini sağlamıştı.[339]

Ağustos 1804 ortalarında yeni vezir Süleyman Paşa'nın Belgrad'a gelmesi karışık olan ortamı bir kat daha karıştırmıştı. Süleyman Paşa da Ebubekir Paşa gibi gerçek güç ve iktidardan yoksun bir şekilde Belgrad'da idi. Aynı şekilde yönetim karmaşası da had safhadaydı. Zira Belgrad'da bu dönemde 3 tane paşa vardı. Eski paşa Hasan Ağa, yeni paşa Süleyman Paşa ve bir de Ebubekir Paşa Belgrad Kalesi'nde ikamet ediyordu. Buna rağmen şehre hâkim olan güç, bu isimlerden biri değil, Goşancalı Halil idi. Ebubekir Paşa da Belgrad'ı ve Semendire Sancağı'nı sakinleştirmek için elinden geleni yapıyor ve isyancılara devamlı surette sakin olmalarını öğütlüyordu. Hatta İstanbul'a isyanının nasıl dindirileceğine dair bir öneri yazısı göndermişti. Ebubekir Paşa Sırp isyanı konusunda oldukça iyimserdi. Hatta bunun en önemli göstergelerinden biri, Ebubekir Paşa'nın 1805 yılı başı itibariyle Sırp reayasının yenilmek üzere olduğunu ve isyanın bitmek üzere olduğunu düşünmesi idi. Yeni vezir Süleyman Paşa ise Ebubekir Paşa kadar iyimser değildi ve ilişkilerin düzelebileceğine inanmıyordu. O da Ebubekir Paşa gibi, İstanbul'a kendi hazırladığı ve Belgrad'daki durumu özetleyen raporu göndermişti. Rapora göre; Belgrad'da vezirlerin bir iktidarı söz konusu değildi. Goşancalı, Belgrad'ı terk etmiyordu. Vezirler de onu gönderme gücüne sahip değildi.[340] Belgrad muhassıllığı görevini üstlenen Hasan Ağa da Goşancalı'nın kaleyi zabt

[337] Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 20.
[338] **Cevdet Tarihi**, IX, s. 126.
[339] **Istorija Beograda**, II, s. 18.
[340] **a.g.e.,** s. 19-20; Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 21; Ranke, **a.g.e.,** (1892), s. 74; BOA. **HAT**. 98/3915.

etmesi nedeniyle artık büyük bir tehdit haline geldiğini ve Kale'den çıkarılması gerekliliğini savunuyordu. Aynı zamanda Sırp reayasının da affedilmediği müddetçe Belgrad'daki sorunlara çözüm bulunamayacağını belirtiyordu.[341]

Bununla birlikte isyanla ilgili bilgi kirliliği ise Babıâli'yi yanlış yönlendirecek raddeye varmıştı. Eflâk voyvodasından İstanbul'a gelen kaimede, Ada-yı Kebir muhafızı Recep Ağa'nın bildirdiğine göre, Sırp reayası umuru suhuletle nizam bulmuştu. Bu nedenle Bosna Valisi Ebubekir Paşa da artık Belgrad'dan ayrılabilirdi. Tedbirli davranan Babıâli, Ebubekir Paşa'dan Belgrad ahvaline dair tahrirat ulaşmadan Belgrad ile ilgili herhangi bir karar almama yolunu seçmişti. Zira yalnızca gelen bu kaime ile karar verilmesinin doğru olmayacağını açıktı. Ebubekir Paşa'dan gelecek olan tahriratta özellikle Belgrad reayası ile Goşancalı Halil'in keyfiyetleri konusundaki bilgi beklenecekti.[342] Ebubekir Paşa'dan gelen haberin neticesinde Babıâli, Paşa'dan ilk olarak kırcali askerleriyle birlikte Goşancalı Halil'in şehirden uzaklaştırılmasını istemişti. Zira Babıâli, Goşancalı Halil'in Pazvandoğlu'nun adamı olduğu bilgisine sahipti. Goşancalı'nın Belgrad'ı yeni Vidin'e çevirmesinden endişe ediliyordu. Bu nedenle Goşancalı'yı Belgrad'dan çıkarmak kolay olmayacaktı. Goşancalı, Yukarı Kale'ye sıkı sıkı tutunuyor ve varoşun kapılarını da hala kendi kırcali askerleri elinde bulunuyordu. Ayrıca varoştaki Türk nüfusun bir kısmı hala Goşancalı taraftarıydı. Aynı şekilde Goşancalı'nın Sırplar ile ilişkileri de son derece iyiydi. Hatta Karayorgi ve Goşancalı birbirlerine hediyeler gönderiyordu. Goşancalı Belgrad'daki varlığını bu şekilde sağlamlaştırırken Sava ve Tuna'nın kenarında bulunan Aşağı Kale'de yerleşen Bosnalı askerler iyi durumda değillerdi. Yazın ortaya çıkan sıtma, burada yerleşen birçok askerin hastalanmasına neden olmuştu. Nitekim Bosnalı askerlerin çoğu ya hastalıktan ölmüş ya da Belgrad'ı terk etmişlerdi. Bu da demek oluyordu ki 1804 sonbaharına gelindiğinde Ebubekir Paşa, Belgrad'daki ordusunun güvendiği çok büyük bir kısmını yitirmişti.[343]

Yıl sonuna gelindiğinde Goşancalı Halil, yeni vezir Süleyman Paşa'yı neredeyse hapsetmişti. Onu bir esir gibi elinde tutuyordu. Aşağı Kale'yi terk edip gitmiş olan Bosnalı askerlerin yerine Goşancalı Halil kırcalilerle birlikte girmişti. Ayrıca isyancıların vezirlere

[341] BOA. **HAT**. 87/3590.
[342] BOA. **HAT.** 55/2530.
[343] **Istorija Beograda**, II, s.19; Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 22; 26 Ekim 1804'te Belgrad Muhafızı Süleyman Paşa'dan gelen evrakta Paşa, kalenin ve cephanenin Goşancalı Halil'in elinde olduğunu, Ebubekir Paşa'nın da kalede mahkum gibi bulunduğunu belirtiyordu. Ayrıca yine Ebubekir Paşa'nın askerlerinin bir kısmı hastalıktan vefat ettiği bir kısmı da firar ettiği için Goşancalı'nın kaleden çıkarılması için 1000 nefere ihtiyaç vardı. Bunun yanında isyan eden Sırp reayası da Avusturya'dan top ve mühimmat tertib edip palankaları yakıp ahalinin mallarını gasb ediyordu. BOA. **HAT**. 100/3971. Öte yandan Süleyman Paşa bu süreçte İstanbul ile olan haberleşmesini Avusturya üzerinden sağlıyordu. Önce Avusturya'ya gönderdiği tahriratları buradan Bosna'ya, oradan da İstanbul'a ulaşıyordu. bkz. BOA. **HAT**. 38/1945.

göndermiş olduğu paranın büyük bir kısmını da Goşancalı kendisi ve kırcaliler için alıyordu. Şehirde bulunan Türkler yiyecek bulamazken Goşancalı, Zemun'dan pirinç, kahve ve şeker sipariş ediyordu.[344]

Bu süreçte Belgrad'da Goşancalı Halil'in, vezirlerin ve Sırp isyancıların farklı planları vardı. İstanbul ve onun Belgrad'daki temsilcileri, Belgrad'da bir şeyleri düzeltmenin iki yolu olduğuna inanıyordu: Birincisi, isyancıları memnun etmek; ikincisi ise Goşancalı Halil'i Belgrad'dan göndererek Belgrad'da tekrar Osmanlı yönetimini sağlamlaştırmak. Bu bağlamda III. Selim, Belgrad'da tekrar düzenin sağlanması adına birtakım değişiklikler yapılmasını öngörüyordu. Öncelikle 1791-1801 reformları dönemine geri dönülmesi gerekiyordu. Böylece 30 Ekim 1804 tarihinde Belgrad'a ulaşan fermanla çiftlikler yürürlükten kaldırılarak yerine yeniden tımar sistemi geliyordu. Yeniçerilerin şehirlerin dışında yaşamaları yasaklanıyor, halktan ne kadar vergi alınacağına dair talimat veriliyordu. Goşancalı Halil, kendi sekbanlarının binbaşısı olarak atanıyor, ancak kendisi de vezir Süleyman Paşa'nın sekbanı olarak hizmet vermekle görevlendiriliyordu. Ebubekir Paşa da Belgrad'ı terk ederek Bosna'ya geri dönecekti. Alınan bu kararlar neticesinde Ebubekir Paşa, 2 Kasım'da Belgrad'dan ayrılmış ve Süleyman Paşa Belgrad'da yalnız kalmıştı. Goşancalı Halil'in Süleyman Paşa'nın yanına sekban askeri olarak atanması ise eski bir taktikti. Goşancalı'ya makam verilerek oyalanması sağlanıyordu. Gerçekte ise Goşancalı'yı ortadan kaldırmak için hazırlık yapılıyordu. Bu süreçte devlet, Belgrad'daki Türklerin çoğunun Osmanlı yönetimine boyun eğeceğini ve yönetimin yanında olacağına inanıyordu. Zira Goşancalı'nın kırcalileri ahaliye sürekli zulümde bulunuyordu. Böylece bu sorunun çözümü ile ilgili Ada-yı Kebir Muhafızı Recep Ağa görevlendirildi. Recep Ağa, kırcalilerle görüşerek eğer Goşancalı'ya karşı ayaklanıp öldürülmesine yardım ederlerse onlara bir ödül verileceğinin sözünü verdi. Kırcali binbaşılarından ikisi bu işbirliği teklifini kabul etti. Ancak Goşancalı, kendine karşı oluşan muhalif gruptan çok daha güçlü durumdaydı. Bu muhalefetin farkında olan Goşancalı, öncelikle bu iki binbaşıyı kaleden varoşa sürgün etti. Aynı zamanda sipahiler ve yeniçeriler de ona karşı ayaklanmasına rağmen onları da dağıtmayı başardı. Eski yeniçeri ağası olan Hacı Bişço'yu ve bazı yeniçeri liderlerini yakalayarak idam etti. Süleyman Paşa'nın yardımcısı Veli Efendi'yi de hapse kapattı. Varoştaki isyancı binbaşıları beraberindeki yandaşlarıyla birlikte buradan da sürgün etti. Bu sürgün edilenler 300 kişi civarındaydı. Goşancalı Halil için hazırlanan bu tuzak böylelikle başarısız olmuş ve Belgrad muhafızı Süleyman Paşa, Belgrad'da esir gibi kalmıştı. Babıâli böylece Belgrad'daki sorunların çözümünde Süleyman

[344] **Istorija Beograda**, II, s. 20.

Paşa'nın yeterli olamadığını anlamıştı. Başka bir deyişle Paşa'nın Belgrad'da artık hiçbir etki ve yetkisi yoktu. Öte yandan Goşancalı Halil sorunu devam ederken Sırpların isyanı da çözüme kavuşamayacaktı. Böylelikle Babıâli, Belgrad'a bu kez de Nişli Hafız Paşa'yı göndermeye karar verdi.[345]

Hafız Paşa'nın Belgrad'a geleceği haberi alındığında Sırplar meclislerini toplama kararı aldılar. Toplanan meclis, belirledikleri şartları Babıâli'ye sunmak için bir elçilik heyetini İstanbul'a göndermeye karar verdi.[346] Ancak aldıkları bu karar III. Selim'in Belgrad'a bir ordu gönderme fikrini değiştirmek için yeterli değildi. Bu nedenle Hafız Paşa, tüm 1805 yılı ilkbahar ve yazında Belgrad için hazırlıklarını tamamlamaya çalıştı ve Temmuz 1805'te askerleriyle birlikte Morava Vadisi'nden Belgrad'a ulaşmak için yola çıktı.[347] Burada Osmanlı yönetiminin artık Sırplarla sorunları müzakere etmek yerine şiddet yoluyla çözmek yönünde plan değğiştirmesi Sırpları endişelendiren en önemli amildi.

Sırplar, Hafız Paşa'nın Belgrad'a girişini engellemeye çalışıyorlardı. Bu amaçla, Belgrad civarında bulunan askerlerinin büyük bir kısmını Morava'ya, bir bölümünü de Drina ve Karanovac'a yönlendirmişlerdi. Hafız Paşa'nın geliş haberi, Sırp-Türk ilişkilerinin yeni bir dönemece girmesi anlamına geliyordu. Sırplar kendileri için oluşabilecek tehlikelere karşı önlemler alma ihtiyacı hissederken bir taraftan da Zemun Kumandanı Baron Genej'den Haziran ayı ortalarında Zemun'dan serbest bir şekilde cephane alınmasına ve top teminine izin vermesini rica ediyorlardı.[348] Sırplar, daha önce şehre gelmiş olan Bosna Valisi Ebubekir Paşa döneminde bu tarz önlemler almaya gerek duymamıştı. Hatta paşa ile ılımlı bir şekilde müzakere yolunu tercih etmişlerdi. Ancak Hafız Paşa, Sırplar için önemli bir tehdit olmuştu. Bu durum Sırpları tekrar sorunları şiddet vasıtasıyla çözmeye itmişti. Buradan da anlaşılıyor ki, Hafız Paşa, Belgrad'a göndermek için doğru bir seçim değildi. Zira Paşa, Sırplarla müzakereye değil, savaşmaya geliyordu.

Karayorgi, Hafız Paşa'yı Morova'nın sol yakasında Sırpların ana ordusuyla birlikte beklemekteydi. Bunun üzerine Hafız Paşa nehrin sağ tarafına geçti. Burada ise İvankovaç'da Milenko Stojkoviç ile karşılaştı. Burada yenilgiye uğrayan Hafız Paşa Perakin'e çekilmek zorunda kaldı. Ardından Milenko Stojkoviç, Karayorgi'nin ordusuyla birleşerek Hafız Paşa'yı Perakin'de yaralamış ve Niş'e geri dönmek zorunda bırakmıştı. Hafız Paşa'nın gerçekleştirmiş olduğu başarısız isyan bastırma girişimi Sultan III. Selim ve divanını isyanı

[345] **a.g.e.,** s. 20-22.
[346] **a.g.e.,** s. 23.
[347] **a.g.e.,** s. 24.
[348] Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 24-25.

bastırmak için bu kez geniş önlemler almaya itti. Bu amaçla Sırplara karşı Türk ordularının komutanlığı için Rumeli Valisi İbrahim Paşa görevlendiriliyordu.[349] Aynı zamanda Hafız Paşa'nın yenilgisi sonrası Belgrad, devletin diğer bölgelerinden ayrı düşmüştü. Ne gıda temin edebiliyor ne savaş hazırlığı yapabiliyor ne de asker için yardım alabiliyordu. Yalnızca Sirem ve Banat'tan bazı temel gıda maddeleri temin edilebiliyordu. Ancak buradan da alım yapabilmeleri için nakit paraya ihtiyaçları vardı.[350] Bundan dolayı Belgrad Kalesi mürettebatı ciddi anlamda zor durumda kalmıştı. Hatta Türkler atlarını, silahlarını ya da kadınların ziynet eşyalarını satmak ya da rehin bırakmak suretiyle kendileri ve aileleri için yiyecek temin etmeye çalışıyorlardı.[351] Devlet, artık Temmuz 1805'te Sırp gailesiyle başa çıkmak için Avlonya Sancağı ve Arnavud Belgradı'nın tüm zeamet ve tımar sahiplerinden yardım istemişti.[352]

Avusturya raporlarına göre, Haziran 1805 başlarında Goşancalı Halil ve Karayorgi her iki tarafın da barış ve sadakat yemini ettiği bir anlaşma yapmıştı.[353] Bununla birlikte Karayorgi Goşancalı'nın kaleden çıkması için de gizli bir şekilde uğraşıyordu. Eğer bu durum gerçekleşirse reayalık vazifelerini gerçekleştireceklerini Süleyman Paşa'ya taahhüt ediyordu. Süleyman Paşa ise Goşancalı'nın Aşağı Kale ve cephaneyi elinde tuttuğu için onu zorlayamayacağını ancak bir yolunu bulup onu Kale'den çıkarmaya çalışacağını ifade ediyordu.

Aynı zamanda tedbiri elden bırakmayan Devlet, Hafız Paşa'ya 1806 Ocak ayında Sırplarla olan mücadeleye yardımcı olması amacıyla Avlonya, İlbasan ve Ohri sancaklarındaki alaybeylerinin erbab-ı tımar ve zuama ile birlikte Belgrad'a gitmesine karar vermişti.[354]

Öte yandan 1805 yılı Aralık ayı sonu itibariyle Belgrad muhafızlığı Rumeli Valisi İşkodralı İbrahim Paşa'ya verilmişti.[355] Paşa, bu görevi üstlenmesinin hemen akabinde Sırplar

---

[349] **Istorija Beograda,** II, s. 24.

[350] Bu dönemde Sırp isyancıların Goşancalı Halil ve Belgrad Muhafızı Süleyman Paşa'ya nakdi yardım yaptıklarına dair Sırp kaynaklarında bilgiler bulunmaktadır. Hatta aynı kaynaklarda Hafız Paşa meselesinin ardından bu yardımı kestikleri bilgileri de yer almaktadır. Bu bilginin doğru olduğu varsayıldığı takdirde, yapılan bu yardımın nedenini anlamak biraz güçtür. Ancak belki Sırpların bu yardımı, isyanlarının bir bağımsızlık savaşı olmadığını göstermek amacıyla yaptıklarını söyleyebiliriz. Zira yaptıkları nakdi yardımı kesmeleri, Osmanlı kuvvetlerinin Hafız Paşa komutasında üzerlerine gelmelerinin akabinde olmuştur.

[351] **Istorija Beograda**, II, s. 24. Belgrad'ın zahiresiz kalmasının bir diğer nedeni de Sırpların yolları kapamış olması idi. Bu nedenle İstanbul'a gönderdikleri tahriratta, Avusturya tarafından zahire satın almak istediklerini ifade ediyorlardı. Talepleri ise, 6-7 bin kile hınta ve 3-5 kile şairin (arpa) alınması idi. bkz.BOA. **HAT**, 38/1945.

[352] BOA. **C.AS,** 956/47532.

[353] Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 25.

[354] BOA. **C.AS.** 1027/45040.

[355] BOA. **HAT.** 40/2054.

üzerine bir sefer gerçekleştirmişti. İbrahim Paşa, çok sayıda askeri ile birlikte Sırplar üzerine yürümüş, eş zamanlı olarak Bosna Valisi Hüsrev Paşa da hareket etmişti. Bundan ötürü endişeye kapılan Sırplar, İstanbul'a bir memur göndererek istiman etmek istemişlerdi. Ancak bu sırada İbrahim Paşa, Niş'e varmış ve burada da askeri için zahire bulamaması nedeniyle, İstanbul'dan gelecek olan emri beklememiş ve gizlice İşkodra'ya dönmüştü.[356] Bu durum, isyanı bastırmak konusunda başarı sağlama eşiğine gelip, her şeyi bırakıp gitmek anlamına geliyordu. Nitekim bu son sefer, Osmanlı kuvvetlerinin Sırplara karşı başarı sağlamış olduğu en önemli girişimlerden biriydi.

Bu arada 1806 yılı itibariyle Arnavutlar da Sırp isyancılara saldırılarda bulunmaya başlamıştı. Daha öncesinde Devlet -Ağustos 1805'te- Sırp isyancılarla yaşanan çatışmalar sırasında Arnavutları mobilizasyon için kullanmıştı.[357] Aynı dönemlerde Osmanlı yönetimini önceki yılllarda oldukça uğraştırmış olan Pazvandoğlu da Osmanlı Devleti'nin yanında yer almış ve tüm ilkbahar ve yaz 1806'da Belgrad'daki Sırp ordusunun saldırılarını önlemeye çalışmıştı.[358] Hatta bir süre sonra Pazvandoğlu'na isyan ile ilgili olarak Belgrad memuriyeti verilmiştir.[359]

1.3 Belgrad'ın Sırplar Tarafından Alınması

Belgrad'da durumun tam anlamıyla bir isyana dönüşmesi ve büyük savaşın başlaması, 1806 Mayıs ayını ikinci yarısına denk gelir. 18 Mayıs tarihinde Karayorgi, beraberindeki Jakov Nenadoviç ve askerleri ile birlikte Drina'dan Topçuder'deki ordugâhına gelmişti. Ertesi sabah Belgrad Kalesi önüne gelen kuvvetler ile birlikte hendeklerin kazılmasına başlamışlardı. Böylelikle 20 Mayıs sabahı Sırp topçuları varoşu bombalamaya başladı. Hatta 500 top güllesi çok kısa bir sürede atılmıştı. Türkler de aynı şekilde şehrin surlarından cevap veriyordu. 23 Mayıs'ta ise piyade ve süvariler de savaşa başlamıştı. Bu çatışmalar sürecinde en çok yara alan bölge, Aşağı Varoş kısmı olmuştu. 25 Mayıs günü bombardıman bütün gün devam ederken Milenko Stojković, Pozerefçe ordusuyla Belgrad'a gelmişti.[360]

---

[356] **Cevdet Tarihi**, VIII, s. 72.
[357] Uroš C. Šešum, **a.g.t.,** s. 150. Arnavutlar ile Sırplar arasında isyan sırasındaki en büyük çatışma, 1809 yılının 31 Mayıs'ında Kameniçe'de ve 7 Temmuz'da Suvodol'da gerçekleşmişti. bkz. Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 51.
[358] Stojančević, **a.g.e.,** s. 51.
[359] **Cevdet Tarihi**, IX, s. 127. Ancak Pazvandoğlu'nun Şubat 1807'de vefatı üzerine, yerine hazinedarı İdris Paşa'ya Vidin valiliği verilmişti. Niş Muhafızı Hurşit Paşa'ya da Sırp isyanını bastırması için Sofya seraskerliği ile Rumeli eyaleti verilmişti. **a.g.e.,** s. 127. Burada eklemek gerekir ki, Pazvandoğlu uzun yıllar devlete asi bir ayan olarak yaşamış olmasına rağmen, hayatının son yıllarında özellikle Sırp İsyanı konusunda Osmanlı yönetimi ile işbirliği içinde olmuştur.
[360] Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 29; Djokić, **a.g.m.,** s. 56.

1806 Haziran ayındaki Avusturya raporlarına göre, Avusturya tarafından hala Sırplara silah satışında bulunulduğu görülebilir. Ancak Avusturya Savaş Konseyi, bundan sonra Sırplara silah satışının durudurulmasını emretmişti. Buna göre, askeri kumandanlık kendi vazifesini yaparak bu satışın gerçekleşmemesi için elinden geleni yapacaktı.[361] Bununla birlikte yine Avusturya raporlarından edinilen bilgilere göre, Zemun polisi tüfekçi Petroviç adlı bir kişi çok sayıda silahı iki arabaya yükleyerek kaçmıştı. Daha sonra Petroviç, ifadesi alınmak üzere karakola çağrıldığında, 200 kadar tüfeği Dimitar Bratoglic ve Stefan Jivkoviç adlı kişilere sattığını söylemişti. Bu isimler ise tüfekleri tüccar Aleksa N.'ye[362] 4.700 forinte (Macar para birimi) sattığını ifade ediyorlardı.[363]

Mayıs ve Haziran 1806 döneminde Belgrad'da devam eden çatışmalara rağmen henüz bir sonuç alınamamıştı. Sırp askerleri Belgrad Kalesi'ni ele geçirmek için hala yeterli hazırlığa sahip değildi. Sırplar ancak Temmuz ayındaki Mişar ve Deligrad'daki[364] zaferleri sonrası Belgrad'ı ele geçirmek için hazır hale gelmişlerdi. Bu nedenle işgal hazırlıkları tüm sonbahar boyunca sürdü. Kasım ayında Karayorgi ve diğer knezler, askerlerin büyük bölümü ile birlikte Belgrad'ın önüne gelmişlerdi. Sırp kuşatma güçlerinin merkezi -daha önceki çağlarda da olduğu gibi- çevreye hâkim konumda olan Taşmeydan (Tašmajdan)[365] bölgesindeydi.[366] Karayorgi, Kale'ye yapacağı bu hücumun gizli ve ani[367] olmasına dikkat etmişti. Belgrad'a dört grup halinde saldıracaklardı. İlk grup, yaklaşık 2 bin kişiden

[361] 4 Haziran 1806 tarihli rapor. bkz.Risto Jeremić, "Prodaja Oružja i Municije u Srbiju (1806, 1810, 818)", **Glasnik Istoriskog Društva u Novom Sadu**, XII, Novi Sad, 1939, s. 223-229, s. 224.

[362] Raporda yalnızca soyadının baş harfi verilen bu kişinin Aleksa Nenadović olduğu tahmin edilmektedir.

[363] Bu bilgiler, 28 ve 29 Temmuz 1806 tarihli Avusturya raporlarından alınmıştır. bkz. Risto Jeremić, **a.g.m.,** (1939), s. 224. Aynı şekilde Nisan 1807 tarihinde Petervaradin Askeri Kumandanlığı'ndan Topçu binbaşı Franz Kern, Dimitar Nikolic'in Milos Urosevic için 1744 forinte mühimmat, gülle, bombalar satın aldığını belirtiyordu. Ağustos 1808 tarihli raporda ise Sırpların Zemun'dan kugel model top satın aldıkları ancak Belgrad'a giderken askeri kumandanlık tarafından bu toplara el konulduğu ifade ediliyordu. Tarihsiz bir raporda ise Sırplara satılacak 6 fıçı barut için 100 forint kazanacağını söyleyen kişilerin ifadeleri mevcuttu. Esasında Avusturya hükümeti, isyanın başlangıcından itibaren Sırplara her türlü yardımı yasaklamıştı. Ancak raporlardan da anlaşılacağı üzere özellikle Avusturya'da yaşayan Sırplar tarafından Belgrad'daki Sırplara destek olunuyordu. Başka bir deyişle Avusturya hükümetinin Sırplara resmi bir desteği yoktu. bkz Jeremić, **a.g.m.,** s. 226-227.

[364] Mişar ve Deligrad'da Sırplar büyük başarı sağlamıştı. Bu başarıları da Belgrad'ı ele geçirmelerinde önemli bir itici güç olmuştu.

[365] Taşmeydan, Belgrad'ın Palilula bölgesinde yer alan semtin ismidir.

[366] Marko Popović, **a.g.e.,** s. 278. Öte yandan 30 Temmuz 1806'da Niş muhafızı Hurşit Paşa'nın kaimesinde Sırpların geçmiş suçlarının affını istedikleri belirtiliyordu. Bu isteği, Belgrad Muhafızı Süleyman Paşa bildirdiği gibi Sırplar da mazharlar gönderiyordu. Bununla birlikte Sırpların şimdilik taht-ı riayeti kabul edeceği görülse de "Sırp sorunu bitti" diyerek ihtiyatsız davranılmaması gerektiği ifade ediliyordu. bkz. BOA. **A. AMD.** 52/24. Sırpların özellikle Mişar ve Deligrad'daki başarılarının ardından bu şekilde bir talepte bulunmalarının, Belgrad'a hücuma kalkışmaları için bir taktik olması kuvvetle muhtemeldir. Zira buradaki amaç, Osmanlı kuvvetlerine beklemedikleri bir anda saldırmaktı.

[367] Sırp isyancıların kuvvetleri 25 bin asker ve 40 kadar toptan oluşuyordu. Diğer taraftan, bu isyancı askerler yeterince eğitilmiş/talimli değildi. Bu nedenle Belgrad Kalesi'nin tahkimatı ancak ani bir baskınla ele geçirilebilirdi. bkz. Marko Popović, **a.g.e.,** s. 278.

oluşuyordu ve Stanoje Glavaş[368] ve Vule Vuliçeviç kumandasındaydı. Grubun görevi, Aşağı Kale'de bulunan Vidin Kapı'ya hücum ederek varoşa girdikten sonra Kale'nin kuzeydoğu kısmına doğru Tuna'nın sol tarafına ilerlemekti. İkinci grup, yaklaşık 3 bin kişiden oluşuyordu ve Vasa Çarapiç kumandasındaydı. Görevleri, İstanbul Kapı vasıtası ile varoştan girerek Kale'nin diğer bölgesini ele geçirmekti. Üçüncü grup, Sima Markoviç kumandasındaki 3 bin kişiden oluşuyordu. Bu grubun görevi, Varoş Kapı'dan girerek Kale'nin güneydoğu bölgesini işgal etmekti. Dördüncü grup ise Miloje Petroviç kumandasında 3 bin kişiden oluşuyordu. Bu gruptaki askerler ücretli askerlerdi. Görevleri ise, Sava Kapı'ya saldırarak varoştan içeri girdikten sonra üçüncü gruba yardım etmekti. Karayorgi ise bu süreçte isyanın lideri olarak Taşmeydan'da bulunuyordu.[369]

Sırp isyancılar saldırıya geçmek için de 11-12 Aralık 1806 gecesini belirlemişlerdi. Zira ertesi gün Ramazan Bayramı'ydı ve Sırplar, Türklerin bayram dolayısıyla daha az ihtiyatlı olacaklarını düşünmüşlerdi. Böylece 12 Aralık şafağında Konda,[370] Sava Kapı'daki hendeklerde beklemeye başladı. Burada özellikle güçlü Türk nöbetçiler bulunmaktaydı. Konda'nın saldırısıyla buradaki Türk nöbetçilerin tamamı öldü, Konda ve beraberindeki Uzun Mirko da ciddi şekilde yaralandı. Bu sırada Miloje Petroviç, Sava Kapısı'nın yakınında bekliyordu. Kapı açılır açılmaz içeri girerek varoşu ele geçirdi.[371] Bu sırada diğer üç varoş kapısında da saldırı başladı. İsyancılar, hemen Kaptan Radiç Petroviç komutasında Kale'yi kuşatmaya başladılar. Petroviç, tüm teknik hazırlıkları üzerine almıştı. Kale'deki Türk mürettebat, Sırpların varoşu işgal edebileceğine ihtimal vermemişti. Şafak vakti yaptıkları top atışlarını insanlar önce bayram kutlaması zannetmişti. Daha sonra Sırpların hendeklerin büyük bir bölümünü ellerinde tuttuklarını fark etmiş ve savaşa başlamışlardı. Evlerinden aceleyle çıkan Türkler yarı giyinik yarı silahlı olarak savaşa giriştiler. Türk mahallelerinde şiddetin ve yağmanın önlenmesi için Karayorgi aynı gün öğleden sonra orduyu durdurdu ve Türklere Yukarı Kale'ye çekilmeleri için olanak sağladı. Bu yarım günlük çatışmanın bedeli -Sırp kaynaklarına göre- Sırplar için 50 ölü 60 yaralı, Türkler için ise, 250 civarı ölü, 1200 kadar da esir – ki çoğu erlerden oluşuyordu- idi. Bu kuşatma sırasında, 1789'daki Avusturya'nın Belgrad Kalesi'ni kuşatması sürecine dahil olan Sırp komutanlar, burada o tecrübelerini

[368] Stanoje Glavaş, Tuna tarafında Vidin ve Semendire Kapılarına 2000 kişiyle sahte bir hücum gerçekleştirdi. Ancak aynı zamanda Sava'dan Şabac Kapısı'na ve oradaki hendeklere 6000 kişiyle asıl hücumu gerçekleştirmişti. bkz. Pavle Vasić, "Beograd za Vreme Karađorđa" **Zbornik Istorijskog Muzeja Srbije**, 19, 1982, s. 55.
[369] Terzić, **a.g.m.,** s. 151- 152; **Istorija Beograda**, II, s. 28.
[370] Konda, daha önce de belirttiğimiz üzere, Goşancalı Halil'in adamlarından biriydi. Sırp isyancıların Kale'ye girmesine yardımcı olmuştu.
[371] **Istorija Beograda**, II, s. 28.

kullanıyorlardı. Ertesi gün Sırplar, mevcut toplar ile kaleyi bombaladılar. Oysaki surları tahrip için topları yeterince güçlü değildi. 13 Aralık itibariyle Yukarı ve Aşağı Kale'de de savaşıldı. Türkler Yukarı Kale'den varoşu bombaladılar. Sırplar bu arada biliyorlardı ki, buradaki Türkler Tuna ve Sava yoluyla Zemun'dan gıda tedarik ediyorlardı. Bu bağı kesmek için 500 kişiden oluşan bir Sırp müfrezesi 20-21 Aralık gecesi Aşağı Kale'nin tam karşısında bulunan Savaş Adası'na (Ratno Ostrvo) ayak bastı. Burada hendekler kazıp toplarını yerleştiren Sırplar 21 Aralık sabahı Zemun'dan gıda almak için hareket eden Türk kayıklarına saldırdılar. Sırpların, Savaş Adası'na çıkmaları yalnızca Zemun ile olan bağlantıyı kesmemiş aynı zamanda Aşağı Kale'deki bazı bölgelerin bombalanmasına da neden olmuştu. Aşağı Kale ise varoşun işgali dolayısıyla kadın ve çocukların yerleştirilmesi dolayısıyla da önemli bir yerdi. Bir hafta sonra isyancı askerlerin bir kısmı da Savaş Adası'na[372] yerleşmeye başlamıştı.[373]

Bu süreçte Belgrad muhafızı Süleyman Paşa her yönden sıkışmış durumdaydı ve Sırplarla uzlaşmaya sıcak bakıyordu. Sırplarla yapılacak olan barışı Süleyman Paşa da Goşancalı da kendi açısından değerlendiriyordu. Goşancalı bu süreçte yalnızca Belgrad'dan güvenli bir şekilde çıkarak İmparatorluğun başka bölgelerine doğru gitmek istiyordu. Hatta bu konuyla ilgili Karayorgi ile görüşmüş ve anlaşma dahi sağlamıştı. Ancak Goşancalı beraberinde Süleyman Paşa'yı da götürmek istiyordu. Süleyman Paşa cephesinde ise durum elbette farklıydı. Paşa, varoşun düşüşünü Goşancalı'yı Belgrad'dan gönderebilmek için kullanmak niyetindeydi. Zira böylece Belgrad'da Padişahın tek temsilcisi olacaktı. Bu amaçla Süleyman Paşa, Petervaradin'de bulunan Baron Genej'e isyancılarla arasında aracı olması ve Belgrad'a gıda temini konusunda yardımcı olması için başvurdu. Böylelikle Baron Genej 28 Aralık 1806 tarihinde Zemun'a geldi. Süleyman Paşa'nın bu isteğinin yanı sıra ana problem, Sırpların Savaş Adası'ndan kovulmalarının gerekliliğiydi. Bunun üzerine Zemun'da bulunan Albay Ferş, Sırpları sert bir şekilde adayı hemen terk etmeleri konusunda uyardı. Arşidük Karl da Sırplara adadan hemen çıkmalarını emretti. Zemun'a gelen Baron Genej'in bir görevi de Sırpları bu adadan çıkarmak olacaktı. Bu arada Sırplar, eğer Kale'de tam bir kontrol sağlarlarsa isyanın başarıya ulaşabileceği çok iyi biliyordu. Bundan dolayı Sırplar, Ocak 1807'de Süleyman Paşa ile bir anlaşma yapmış olmalarına rağmen sürekli Belgrad'da yeni bir ordu toplamaya çalıştılar. Belgrad'daki Sırp ordusunun komutanı Mladen Milovanoviç,

[372] Savaş Adası (ya da Büyük Savaş Adası/Velike Ratno Ostrvo), Tuna Nehri'nin Sava ile birleştiği noktada, Belgrad Kalesi ve Zemun'a eşit uzaklıkta bulunan bir adadır. Osmanlı'nın "Cengane Adası" olarak tabir ettiği bu ada, 2 Mart 1741 tarihinde imzalanan "Avusturya ile Hudut Mukavelenamesi"nin dördüncü maddesiyle Osmanlı Devleti'nin tasarrufuna bırakılmıştır. bkz. **Muahedat Mecmuası,** III, s. 135. Avusturya yönetiminin Sırpları bu adada istememesinin nedeni ise adanın Zemun'a çok yakın bir konumda olması olabilir.

[373] Popović, **a.g.e.,** (2006), s. 278- 279; VTerzić, **a.g.m.,** s. 148-149; **Istorija Beograda,** II, s. 29-30.

Süleyman Paşa ile anlaşma yaptıktan iki gün sonra Türklere yeni bir hücum gerçekleştirdi. Birkaç bin kişiden oluşan Sırp ordusu aniden 8 Ocak 1807'de Yukarı ve Aşağı Kale'yi doldurdu. Ancak Süleyman Paşa'nın bu hücuma direnmek için gücü yoktu. Ayrıca bu süreçte bazı yeniçeriler de Sirem ve Banat bölgesine kaçmıştı. Sırplar, Türkleri teslim olmaya zorladılar ve 8 Ocak 1807'de tüm Belgrad Kalesi'ni ele geçirdiler.[374]

Belgrad Kalesi'nin Sırplar tarafından ele geçirilmesinden kısa bir süre önce ise Belgrad'dan bir an evvel ayrılmak isteyen Goşancalı, Zemun tarafından çok sayıda gemi satın almış, ahaliden de gitmek isteyenlere engel olunmaması için Karayorgi ile mukavele yapmıştı. Kendi adamları ve ahaliden gelmek isteyenler gemilere binmişti. Ahalinin bir kısmı, Goşancalı gibi bir "hayta" ile gitmenin akıl kârı olmayacağını düşünerek Belgrad'da kalmıştı. Böylelikle Goşancalı, 27 Aralık 1806 tarihinde kendi kırcalileriyle birlikte Ostrujnitsa'ya gitmek üzere yola çıktı.[375] Goşancalı, Belgrad'dan ayrıldıktan çok kısa bir süre sonra Belgrad'da kalan ahalinin elindeki silahlar Sırplar tarafından toplandı. Ahali, Goşancalı ile gitmediklerine pişman oldu. Bir sonraki adım ise Sırplara varoş kapısının açılmasıydı. Binbaşı Aziz Bey, Sırplarla anlaşarak varoş kapısını açmış ve onların içeri girmesine müsaade etmişti. Ardından ise Aziz Bey, 100 nefer ile Karayorgi tarafından Niş'e gönderilmişti. Ancak Hasan Paşa Palankası yakınandaki Devebağırtan hanlarına geldiklerinde Sırp eşkıyası tarafında etrafları sarılmış ve öldürülmüşlerdi. Varoştan içeri girmeyi başaran Karayorgi, aynı şekilde Süleyman Paşa'ya da Niş'e gitmesini öğütlemişti. Eğer giderse Süleyman Paşa'ya Rumeli'de devlet tarafından başka bir mansıb verileceğini ileri sürmüştü. Süleyman Paşa da kapı halkı ile birlikte yola çıktı. Kendisine can güvenliği sözü verilerek yola çıkan Süleyman Paşa ve maiyetine Vula İliç Kolorac komutası altında silahlı Sırp müfrezesi eşlik ediyordu. Paşa ve maiyetine, Paşa Çesmesi (Pašina česma) denilen yere geldiklerinde Sırplar ani bir baskın gerçekleştirdiler. Süleyman Paşa'yı ve maiyetindeki erkekleri öldürdüler. Kadın ve çocuklar ise Belgrad'a geri döndü.[376]

Bu da demek oluyordu ki süreç devletin hiç de öngördüğü bir şekilde ilerlemiyordu. Zira devlet, Goşancalı Halil'in Belgrad'dan çıkışının ardından Sırpların isyana son vermesini bekliyordu. Daha önce İstanbul'a giden Belgrad bezirganbaşısı, istimanları için Goşancalı'nın

[374] Marko Popović, **a.g.e.,** s. 278- 279; Terzić, **a.g.m.,** s. 148-149; **Istorija Beograda,** II, s. 29-30, 32.
[375] **Cevdet Tarihi**, IX, s. 128; **Istorija Beograda,** II, s. 30.
[376] **Cevdet Tarihi**, IX, s. 129; Duran, **a.g.t.,** s. 47-48; **Istorija Beograda**, II, s. 34. Bu olayı Avusturya elçisi yasakçılarından Mehmet, Avusturya'ya gidip gelirken uğradığı Ada-yı Kebir'de rastgeldiği Belgrad'dan gelen dört neferden öğrenmişti. Bu neferler ise olayı şöyle anlatıyorlardı: Belgrad Muhafızının 300 kişiden oluşan kapı halkı Sırplar tarafından şehit edilmişti. Ayrıca Belgrad Muhafızı kaleden çıktıktan sonra da kaledeki yeniçeri ağası ve ocak zabitanının tamamı ile kadın ve çocukların katledilmiş, yalnızca kendileri kurtularak Ada-yı Kebir'e ulaşabilmişlerdi. bkz. BOA. **A.AMD**, 53/6.

Belgrad'dan çıkışını istida etmişti. Bununla birlikte Devlet, Sırplara güvenmediği için sözlerini tutup tutmayacaklarına göre hareket etme düşüncesindeydi. Buna göre, eğer sözlerini tutar ve istiman ederlerse Babıâli kendilerine farklı bir muamele yapacaktı. Eğer işi sürüncemede bırakırlarsa her taraftan üzerlerine saldırılacaktı. Sırpların bu zamana kadarki tavırları hep hıyanet yönünde ve yanıltıcı olması dolayısıyla "Moskovlu" olarak bilinip ona göre davranılması gerektiği ifade ediliyordu.[377] Ancak Sırplar, beklenenin aksine çok kısa bir süre içinde Belgrad Kalesi'ni tümüyle ele geçirmiş, Belgrad muhafızını da katletmişlerdi.

Bu süreci Belgradî Raşid şu şekilde anlatır:

"Arnavud ve sekban askeri binbaşısı Aziz Bey'i, Karayorgi para vererek Varoş kapusunu açtırıyor. Bu dönemde Vraçar ovasında bulunan yirmi bin kadar Sırplı da Belgrad'a geliyor. Aziz Bey 15 bin kadar Sırbı varoş kapısından içeri alıyor. Müşârünileyh muhassıl Süleyman Paşa ve mûmâileyh Goşancalı Halil Ağa Sırplunun derûn-ı istihkâma harben giremeyeceğini ve girmeğe dahi ihtimâli olmadığını bildiklerinden ve hatta olunan muhârebeler esnâsında bile kal'a-ı şâhâneden bir top dahi atılmağa hâcet mess etmeyüp yalnız istihkâm üzerinde bulunan toplar ile ol vakte kadar müdâfa'a olduğunu bilmiş olduklarından derûn-ı şehr ve istihkâmda ol derece tüfenk sadâsını işitdiklerinde "ahâli-i İslâm bayram sabahı şenlik ediyor ve belki bu bahâne ile kal'ayı dahi zabt etmek kasdları vardır" diyerek bir takım evhâm-ı fâsideye düşüp tahkîk etmeksizin avaneler ile kal'anın muhâfazasına bunlar da meşgûl olarak bir top güllesi bile atmadılar."[378]

"...Paşa-yı müşârün-ileyh ve Halil Ağa ellerini bağlayup kal'a bedeninden yalnız seyirci olmayup da bu harb esnâsında kal'adan şehir üzerine top atmağa ve oldukça imdâd vermeğe mübâşeret etmiş olsaydılar Sırplu fenâ derecede derûn-ı şehirden çıkarılup şehr-i mezkûr kemâ-kân yed-i İslâmda kalmış olurdu ancak bu bâbda pek uygunsuz bir hâl ve hareketde bulunduklarından Belgrad'ın Sırplu yedine geçmesine sebeb-i müstakillî oldular denilmesine müstehaklardır her nice ise Sırplu şerâit-i mezbûre ile esîr etmiş oldukları ahâliye te'minât-ı kâmile vererek politika yüzünü tutup herkes kendü hânesinde emin ve rahat olsun ve eslihalarını dahi istemem diyerek te'mîn ile ta'yînât dahi vermeğe başladı ve lâzım gelen mevki'lere asker koyup şehri tamâmıyla kabza-ı tasarruf ve teshîrine almış olduğundan şehrin Avusturya cânibine ve gerek kal'a-ı şâhâneye geçileceği yollarını kesüp bir kimesneye

[377] BOA. **HAT**. 134/5541.
[378] Duran, **a.g.t.,** s. 39-41.

bir tarafa gitmeğe yol bırakmayup bu esnâda daha göze görünür ve işe yarar ba'zı ahâliyi geceleri zâyi' ve telef etmeğe cür'etle mu'âhede ve mukavelenin aksi harekete tasaddî edüp bu hâl üzerine on sekiz gün mümtedd oldu." [379]

Bu sırada şehirdeki karışıklık elbette halka da yansımıştı. Özellikle Kale'nin işgali ve Süleyman Paşa'nın katledilmesinin ardından karışıklıklar artmıştı. Süleyman Paşa'ya yapılan saldırı, Belgrad'daki tüm Türklere yapılacak olan genel saldırının bir işaretiydi. Bu süreçte Türklerin çoğu öldürüldü, zengin olanlar mallarından yoksun bırakıldı. Kadın ve çocuklar ise korundu ancak Hristiyanlığa geçmeye zorlandılar. Daha sonra ise kadın ve çocuklar Tuna yoluyla Vidin'e gönderildiler. Yahudiler ve diğer unsurlar da şehirden kovulmaya başlandı. Birkaç yüz Yahudi, kadın ve çocuklarla birlikte Belgrad'ı terk ederek Sirem ve Banat'a iltica etti. Aynı zamanda çok sayıda Türk, Cincar ve Sırp tüccarlar ile zanaatkârlar da varoşu terk etti.[380]

Belgrad'da yaşanan bu olaylar, İstanbul'da telaşla karşılanmış ve bundan sonra isyancılar yok edilene kadar savaşma kararı alınmıştı.[381] Zira artık fiili olarak Belgrad'da Osmanlı yönetimi son bulmuştu.[382] Sırplar da, 1806 yazı itibariyle Rusya'nın önerisiyle Babıâli ile olan direkt ilişkilerini zaten kesmişlerdi.[383] Diğer taraftan, isyanın liderliğini üstlenen Karayorgi ise bu süreçte, askerî kapasitesi ve kişisel cesareti dolayısıyla büyük bir otorite ve güce sahipti ve kendi yönetiminin de monarşik bir yapıda olması gerekliliğine inanıyordu.[384]

Belgrad'ın Sırplar tarafından ele geçiriliş sürecinde esasında üç önemli tarihi özellikle belirtmek gerekir. Bunlardan birincisi, 12 Aralık 1806'da Sırpların Belgrad varoşunu işgal etmeleriydi. İkincisi, 29 Aralık 1806'da Goşancalı Halil'in Aşağı ve Yukarı Kale'yi teslim ederek Belgrad'dan ayrılması ve Belgrad'da yönetimin hem Sırp hem de Türklerin eline geçmesiydi. Nitekim bu süreçte kısa bir süre de olsa Belgrad'da yönetim düalizmi yaşanmıştı. Üçüncü tarih ise 7 Mart 1807'de Süleyman Paşa'nın Belgrad'dan çıkarak artık Belgrad'da tam bir Sırp yönetiminin kurulmasıdır. [385]

---

[379] **a.g.t.,** s. 41-42.
[380] **Istorija Beograda**, II, s. 33.
[381] **a.g.e.,** s. 34.
[382] Rajko L.Veselinović, "Proslave Dodišnice Oslobođenja Beograda od Turaka od Vremena Prvog Ustanka do Danas", **Godišnjak Muzeja Grada Beograda**, IV, 1957, ss. 195-206, s. 195.
[383] Gavrilović, **a.g.e.**, I, s. 4.
[384] Srđan Sarkić, "Ruski Projekti Državnog Uređenja Ustaničke Srbije" Zbornik Radova, Univerzitet u Novom Sadu Pravni Fakultet, XLVII, Novi Sad, 2013, ss. 25-37, s. 26.
[385] Milovan Ristić, "Prvi Komandant Beograda Pod Karađorđem Mladen Milovanović u 1807 Godine", **Godišnjak Muzeja Grada Beograda**, IV, 1957, ss. 159-176, s. 159.

Tablo II: Sırpların Osmanlı Devleti'nden Taleplerinin Gelişimi[386]

	1793-96	**1804**	**1805 (Sultan'dan İstekler)**	**1806 (İçko Barışı)**
1.	12 Nahiye knezi ve Belgrad'da bir adet baş knez olması.	Knezler ve baş knezin özgürce seçilmesi.	12 Nahiye knezi ve baş knezin özgürce seçimi.	Belgrad'daki baş knez ve 12 nahiye knezinin seçimi.
2.	Obor-knezler vergi toplayacak.	Vergiler başknez tarafından belirlenecek ve knezler tarafından toplanacak.	Baş knez ve obor-knezler vergi toplayıp Belgrad Muhafızı'na teslim edecek.	Obor-knezler vergileri toplayacak baş knez ise onu teslim edecek.
3.	Vergi kişi başı 15 kuruş olacak	Vergiler 1793 fermanındaki kadar kalacak ve artmayacak.	Sipahilere verilen vergi miktarı onaylanacak.	Porez, haraç ve diğer vergilerin miktarı belli olacak.
4.	Sipahiler yalnızca Belgrad'da oturacak.	_	Sipahiler artık köyden dışarı çıkmayacak.	Türkler yalnızca kalelerde yerleşebilecek.
5.	Türk zulmünün kol gezmesi engellenecek.	Dayıların ve çiftlik sahiplerinin kökü kazınacak	Tüm Türk askeri memurlar Sırbistan'dan çıkacak.	Yeniçeriler ve karışıklık çıkaran Türkler sürgün edilecek.
6.	Belgrad paşası yanında 600 silahlı adam bulundurabilecek.	Sırplar paşanın savunması için 1500 kişi verecek.	Baş knez koruma amaçlı silahlı insanlar çalıştırabilecek.	Belgrad'da 500 Türk 500 Sırp'tan oluşan karışık bir mürettebat olacak.
7.	Kilise ve manastırlar yeniden düzeltilecek.	Kilise ve manastırlar yenilenecek ve inanç özgürlüğü olacak.	Özgürce manastır ve kilise kurulabilecek.	İnanç özgürlüğü ve kilise ve okul kurma özgürlüğü olacak.
8.	Bu tarihe kadarki tüm vergiler kalacak ve devam edecek.	_	Sipahi topraklarından alınan gelir sultana parça parça ödenecek.	Sipahi topraklarından alınan gelir Sırplar tarafından Alaybeye verilecek. O da sipahilere havale edecek.
9.	Sırp milletinin askerleri paşalığın savunmasında görev alacak.	_	Sırplar topraklarını iç ve dış tehlikelere karşı koruyacak.	Sırplar sultanın emriyle sınırları koruyacak.

[386] Pantelić, **a.g.e.,** (1949), s. 102-103.

2. Sırp İsyanında Belgrad'da Sırp Yönetimi

2.1 Belgrad'da Sırp Yönetiminin Kuruluşu

Belgrad, Balkanların en güçlü kalelerinden biri olduğu için güçlü bir askerî yapıyı da temsil ediyordu. Belgrad, Sırplar tarafından ele geçirilir geçilmez hemen şehirde bir askerî yönetim kurulmuştu. Bu yönetimin başında Mladen Milovanoviç bulunuyordu. Miloje Petroviç ise Belgrad bekarlarının[387] kumandanı olmuştu. Böylelikle bu iki isim, Belgrad'daki en etkili ve en güçlü kişiler haline gelmişlerdi. Mladen'in buradaki görevi, aynı zamanda Sovyet'in[388] (Danışma Kurulu) de başkanı olarak Belgrad'da kalmak ve askerî ihtiyaçları tedarik etmek ve hazırlamak idi. [389]

Belgrad'da artık tam anlamıyla bir Sırp yönetimi kurulması demek Sırpların Osmanlı Devleti ile olan bağlarını kesmeleri ve devletten artık herhangi bir taleplerinin olmaması anlamına geliyordu. Bu nedenle 6 Mart 1807'de Semendire'deki mecliste İçko Barışı[390] tümüyle reddedilmişti.[391]

Sırp yönetiminin kuruluşu ile birlikte Belgrad'daki nüfusta da bazı değişiklikler olmuştu. Mladen, Belgrad'ın en üst düzey yöneticisi olarak ilk iş olarak Yahudileri şehirden kovmuştu. Belgrad'daki Yahudi sayısı bin civarındaydı. Bunlar da Sava yoluyla Sirem tarafına gitmek zorunda kalmıştı. Bir kısmı da Bosna ve Bulgaristan taraflarına gitmişti.[392] Buna mukabil aynı süreçte birçok entelektüel, hızlı bir şekilde Belgrad'a gelmişti. Örneğin, Belgrad kuşatması sırasında topçu sınıfını yönetmiş olan Gligorije Civriç, Sırp askerlere

---

[387] Bekarlar (Bećari), Birinci Sırp İsyanı dönemindeki gönüllü Sırp askerlerine verilen isimdir.
[388] Sovyet'in yapısı ve işleyişi ile ilgili detaylı bilgi için tezimizin 179. sayfasına bakılabilir.
[389] Ristić, **a.g.m.,** s. 163-164.
[390] İçko Barışı: Hem tüccar hem de diplomat olan Petar İçko, 1806 yazında İstanbul'a gitmiş ve Sırpların devlete karşı isyan etmediklerini, bazı fesad ehli nedeniyle işlerin bu hale geldiğini ve bundan böyle sadakatten ayrılmayacaklarını ifade etmişti. Ancak aynı dönemde Mişar ve Deligrad'da Osmanlı askerleri Sırplara yenilmeye başlamıştı. Öte yandan devlet, Rusya ile de savaşa girme ihtimalini düşünüyordu. Bir Rus savaşı çıkması halinde devletin iki ayrı cephede savaşması gerekecekti. Bu nedenle Sırplara bazı imtiyazlar tanınmıştı. Bu imtiyazlar arasında, sultanın Sırp reayasının suçlarını affetmek, reayadan bundan böyle porez vergisinin tahsil edilmemesi, vergilerin knezler tarafından toplanması gibi hükümler vardı. Bu maddeler de "İçko Barışı" olarak kabul ediliyordu. Detaylı bilgi için bkz. Aslantaş, **a.g.e.,** (2007), s. 109-111; 1806 Eylül ayı sonunda İstanbul'da bulunan Sırp elçisi İçko, beraberindeki Muhassıl Hasan Bey ile Semendire'ye geldi. Tüm Ekim ve Kasım ayı boyunca Muhassıl ve Sırplar "İçko Barışı"nın düzenlenebilmesi için müzakerelerde bulundular ancak başarı sağlayamadılar. Bu süre zarfında Belgrad'daki Türk mürettebat Sırplara karşı savaşmaya da devam etmişti. Bunun üzerine Petar İçko, Babıali'den Muhassıla yeni bir talimat istemek ve Belgrad'daki Türk mürettebata ferman iletmek için İstanbul'a tekrar gönderildi. Bu süreçte Osmanlı Devleti Rusya ile savaşa hazırlandığı için Sırp isteklerine karşı hoşgörüsüz yaklaşacağı düşünülmekteydi. **Istorija Beograda**, II, s. 26-27.
[391] Ristić, **a.g.m.,** s. 163.
[392] **a.g.m.,** s. 167.

düzenli talimler yaptıran Rus teğmen İlija Novokreşçeni, Pakrac'dan[393] Proka Slavonac bunlar arasındaydı. Konusunda uzman kişilerin Belgrad'a gelmesi, farklı alanlarda çeşitli düzenlemelere imza atmalarını sağlamıştı.[394] Öte yandan Sirem, Slovenya, Bosna ve güneybatı Makedonya'daki zengin Sırplar da Sırbistan'a taşındı.[395] Bu değişimin bir sonucu olarak, Sırplar arasında kültür hayatı da hızlı bir gelişme göstermişti. Bir ay içerisinde Belgrad'da iki tane ilkokul açılmıştı. Askerî başarıları sağlamlaştırabilmeleri içinse altyapının sağlam kurulması gerekiyordu. Bu amaçla Eylül 1808'te Belgrad Üniversitesi kuruldu ve Sırbistan'daki entelektüel kadroyu bünyesinde topladı. Bu kadronun içinde Ivan Jugoviç, Mihailo Grujoviç, Miljko Radoniç, Lazar Vojinoviç, Mihailo Popoviç ve elbette Dositej Obradoviç[396] gibi önemli isimler vardı. Dositej Obradoviç öğrencilere şu şekilde seslenmiştir: "Sizler milletimizi aydınlatan kişiler olacaksınız ve onlara tüm iyilikler için rehberlik edeceksiniz. Çünkü insanların yöneticisi ve hâkimi olduğunuzda insanların gelişimi, saygısı ve şerefi sizlere bağlı olacak."[397]

Sırplar bu süreçte Türklerin boşalttıkları evlerine yerleşmişlerdi. Üst düzey yönetim de aynı şekilde Belgrad muhafızı ve dayıların bırakmış olduğu binalara yerleşmişti. Mladen Milovanoviç ve Miloje Petroviç, dayılardan Mehmet Ağa Fotiç'in konağına yerleşmişti. Karayorgi, dayılardan Molla Yusuf'un evini işgal etmişti. Knez Sima Markoviç ve Pavle Popoviç yine dayılardan Aganlı Hüseyin'in evine taşınmıştı. Bu sırada 1807 yazında Belgrad'a gelen Rus başkonsolos (generalni konzul) Rodofinikin de Küçük Ali'nin konağına yerleştirilmişti.[398]

Avusturya cephesi ise durum karşısında hemen gerekli önlemleri almaya başlamıştı. Zemun kumandanı Albay Perş, hemen sınırın kapanması emrini vermişti. Aynı zamanda 28 Ocak 1807'de Baron Genej'e de haber göndererek Belgrad'daki Sırplara gıda ihracını

---

[393] Pakrac, Hırvatistan'ın Pojega-Slavoni bölgesinde bulunan bir şehirdir. Osmanlı döneminde Pakrac Sancağı'nın merkezi idi.

[394] Pavle Vasić, **a.g.m.,** (1982), s. 57.

[395] Milan St Protić, "Migration Resulting From Peasant Upheavals in Serbia During the 19th Century", **Migrations in Balkan History**, ed. Ivan Ninić, Srpska Akademija nauka i Umetnosti, Beograd, 1989, s. 93.

[396] Dositej Obradović şu fikri vurguluyordu: "Farklı krallıklardan ve bölgelerden olan Sırplar farklı isimler taşıyorlardı: Sırbistan'dakiler Sırplar, Bosna'dakiler Boşnaklar, Dalmaçya'dakiler Dalmaçyalılar, Hersek'tekiler Hersekliler ve Karadağ'dakiler Karadağlılar. Her yerde aynı dil konuşuyorlar, birbirlerini mükemmel bir şekilde ve kolayca anlıyorlar sadece küçük diyalektik farklar dışında." Bu fikirleri dolayısıyla D. Obradović, faydacı, rasyonel bir entelektüel olarak nitelendirilirken, 19. yüzyılın edebiyat reformcusu olarak da bilinmektedir. D. Obradović, Sırp aydınlanmasının ana figürüydü. bkz. Bataković, **a.g.m.,** s. 120, 122.

[397] Vasić, **a.g.m.,** (1982), s. 60. Bu dönemde Belgrad Üniversitesi'nde eğitim üç yıl sürüyordu. Birinci yıl şu dersler vardı: Dünya tarihi, Hesap, Almanca ve bir de askeri ders olan Kroki çizimi. İkinci yıl şu dersler vardı: Dünya tarihi; Macaristan, Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya ve Türk coğrafi-istastistiki tarihi; Almanca gramer; Hesap. Üçüncü sınıfta ise adı geçen devletlerin tarihi, Almanca gramer, 1459'a kadarki Sırp tarihi, Geleneksel hukuk, Devlet hukuku. bkz. Marković, **a.g.m.,** s. 217.

[398] **Istorija Beograda**, II, s. 34-35.

yasaklamıştı. Bunun üzerine Karayorgi, İmparator II. Franz'a, 30 Ocak 1807'de bu durumla ilgili olarak bir mektup göndermişti. Bu yasak Sırplar için büyük bir sorundu. Bunun nedeni o dönemde Belgrad'da büyük bir kıtlık yaşanıyor olmasıydı.[399]

Rus cephesi ise Belgrad'daki olayları dikkatle takip ediyordu. 18 Haziran 1807'de Belgrad'a Rus Dışişleri Bakanı Temsilcisi Pauluçi geldi.[400] Pauluçi zamanında Sırplar ile bir sözleşme imzalanmıştı ki buna "anayasal sözleşme" ya da "anayasal proje" isimleri verilmişti. Hatta bu sözleşme, "Pauluçi'nin Sözleşmesi" olarak biliniyordu.[401] 10 Temmuz 1807'de imzalanan bu sözleşme[402] 13 maddeden oluşuyordu. Bu maddelerin içinde, her şeyden önce Sırp halkından istenen Rus imparatorunun himayesini kabul etmeleriydi. Gerekli görüldüğü takdirde Vidin sınırında bulunan Rus askerlerine 20 bin Sırp askeri de destek vermeliydi. Ayrıca Sırpların ihtiyacı olan para, mühimmat, cephane gibi konularda da Rusya destek sağlayacaktı.[403] Bu da demek oluyordu ki bu süreçte Rusya, Sırplar'dan oldukça fazla şey bekliyordu.

Kısa bir süre sonra 2 Ağustos 1807'de Belgrad'a Rus diplomat Rodofnikin gelmişti. Mladen, onu top atışlarıyla karşılamış, o sırada Topola'da olan Karayorgi de Belgrad'a çağrılmıştı. Ancak Karayorgi, Rodofnikin'e oldukça kızgındı. Çünkü Belgrad'a askeri yardım getireceğini ummuş ama umduğunu bulamamıştı. 12 Ağustos'ta Rodofnikin, Rus İçişleri Bakanı Andrej Budberg'e yazdığı mektupta, Belgrad'da herkesi komutası altında toplayan iki kişi olduğunu, bunların Belgrad Kalesi Kumandanı Mladen ile tüccar Zivkoviç olduğunu yazıyordu. Mladen'in komutası altında 200 kadar asker olduğunu, Mladen ve Zivković'in Belgrad'daki ticareti ve tüm gelirleri ellerinde bulundurduklarını ifade ederken yönetimlerine itaat göstermeyenlere ise ölüm cezası uyguladıklarını belirtiyordu.[404] Esasında Rodofnikin'in Belgrad'ı ziyareti Sırp ileri gelenlerin beklediği gibi olmuştu. Görüldüğü üzere bu ziyaret bir yardım amacından çok, Belgrad'ın potansiyelini görebilme ziyareti idi.

---

[399] **a.g.e.,** s. 38; Danica Gavrilović, "Beogradski Magistrat u Vreme Prvog Ustanka", **Godišnjak Grada Beograda**, 19, 1972, ss. 5-33, s. 7.
[400] Ristić, **a.g.m.,** s. 164.
[401] Srđan Sarkić, **a.g.m.,** s. 27.
[402] Bu sözleşmeye Sırp tarafından Karayorgi, Mlenko Stojković, Vujica Vuličević, Stanoje Glavaš, Mihailo Stanković; Rus tarafından ise Pauluči, Rus General Ivan Ivanović Isajev ve onun sekreteri Lagatović imza koymuştu.
[403] Sarkić, **a.g.e.,** s. 31-33. Öte yandan 24 Ağustos 1807'de Osmanlı ile Rusya arasında düzenlenen Slobozia Mütarekesi'ne göre, Vidin ve Fethülislam arasına tecavüz eden Sırplar içinde Rus askerlerinin bulunması nedeniyle, buradaki Rus askerlerinin de bu anlaşma gereğince silah bırakmaları gerekmektedir. BOA. **A.AMD.** 53/18. Diğer taraftan 1807-8 sürecinde 4 bin Rus ve 4 bin Sırbın Eflak'tan Vidin'in kuzeyine kadar geldiğini bilmekteyiz. BOA. **A.AMD.** 53/51.
[404] Ristić, **a.g.m.,** s. 165-166.

Rusya'dan bekledikleri yardımları göremeseler de Sırp isyancılar, kendi yönetimlerini sağlamlaştırmaya devam ediyordu. Bunun önemli adımlarından biri de danışma kurulu niteliğinde olan Sovyet'i Semendire'den Belgrad'a taşımaları olmuştu. 1807 yılının son aylarında gerçekleşen bu adımla birlikte Belgrad'ı bir nevi başkent yapmışlardı. Ancak kağıt üzerinde her şey çok net olsa da fiiliyatta birçok problemle karşılaşıyorlardı. Nitekim Belgrad, hala sorunları çözülememiş ve bir düzen sağlanamamış bir şehir ya da başkentti. Örneğin, Miloje'nin askerleri (bečari) bazı kanunsuzluklar yapıyor ve Türk mallarına el koymaya çalışıyorlardı. Bu sıkıntılar dolayısıyla Sovyet, 26 Ekim 1807 tarihinde Belgrad Belediyesinin[405] (magistratının) organizasyonu hakkında bir nizamname hazırladı. Mladen Milovanoviç görevden alındı ve yerine başkan olarak Petar İçko getirildi. Sekreter olarak Mihajlo Grujoviç, politik komiser olarak İlija Feodoroviç Novokrşteni görevlendirildi. Belgrad'daki bu belediyecilik anlayışı "Belgrad magistratı" olarak ifade ediliyordu. Belgrad, bu tarzda ilk yönetsel düzenlemeye sahip olmuştu. Belgrad magistratı bu dönemde adli ve idari yönetim gücüne sahipti.[406]

1808 yılına gelindiğinde Rusya, bazı gözlemlerde bulunmak ve istihkam çalışmaları yapmak üzere Tuna ordusu komutanı mühendis binbaşı B. A. Gramberga'yı Sırbistan'a göndermişti. Esas görevi Belgrad Kalesi'ni yoklamak ve Kale'nin yenilenmesi için gerekenleri önermekti. Bunun yanında diğer Sırp sınırdaş kalelerini de ziyaret etmesi gerekiyordu. Belgrad'da kaldığı 3 ay süresince Belgrad'ın detaylı bir planını yaptırmıştı. 1790'daki Avusturya planları ile karşılaştırıldığında Kale'de çok büyük değişiklikler olmadığı fark edilmişti. Rus binbaşı, detaylı incelemeler neticesinde, kalenin topraktan yapılma bölümlerinin zarar görmüş ancak tüm duvarların iyi durumda olduğu sonucuna varmıştı. Böylece kalede planlanan çalışmalardan bazısı Gramberga'nin gözetiminde başlamıştı.[407] Rusya'nın bu kadar görünür bir şekilde Sırplara yardım etmesi, isyan sürecinde nadir karşılaşılan durumlardan biriydi. Yine de bu yardımın yalnızca Sırplar için olduğunu düşünmek şüphesiz mümkün değildir. Ancak yine de kalenin bu şekilde tekrar gerçekleşebilecek çatışmalara karşı yenilenmesi, Sırplar için son derece önemliydi.

Gerçekten de bir sonraki yıl Sırplar için tekrar büyük çatışmaların başladığı yıl olacaktır. Zira 1809 yılı itibariyle Osmanlı kuvvetleri, Sırplar üzerine önemli sayılabilecek saldırılar gerçekleştirecektir. Öyle ki 14 Nisan 1809 tarihinde Belgrad'dan Miloje Petroviç

[405] Belgrad Belediye yapılanması ile ilgili detaylı bilgi için tezimizin 177. sayfasına bakılabilir.
[406] 1811 yılında magistratın başkanına 1000, üyelerine ise 500 kuruş ödeme yapılıyordu. **Istorija Beograda**, II, s. 38; Gavrilović, **a.g.m.,** (1972), s. 7.
[407] Marko Popović, **a.g.e.,** s. 280.

komutası altında 1000 kişiden oluşan bir müfreze ayrılmıştı. Hatta Karayorgi, Sovyet'ten birkaç Sırp ileri gelenle birlikte onları uğurlamaya gelmiş, kendisi de 28 Nisan'da Yeni Pazar'a gitmek üzere hareket etmişti. Miloje Petroviç ise bu arada kendi müfrezesiyle birlikte Deligrad'a gitmiş, Haziran başında ise üç yüz adamıyla Deligrad'a Mladen Milovanoviç[408] de ulaşmıştı. Böylece Haziran ayı itibariyle ilk çatışmalar Kamenice'deki hendeklerde gerçekleşmişti. Bu bölgeyi Stevan Sinceliç koruyordu. Bölgede Türklerin ilerlemesi üzerine hendekler iyi savunulamamıştı. Stevan ölü ya da diri Türklerin eline geçmek istemediği için hendeği havaya uçurmuş ve tüm Sırpları ve Türkleri öldürmüştü.[409] Sırpların 1809 yazında Morava vadisinde yenilmeleri Belgrad'da paniğe neden oldu. Yeni Pazar'daki Karayorgi'den ise askerî seferlerle ilgili başarılı haberler geliyor ve bu da halkta sakinleştirici bir etki yaratıyordu. Aynı zamanda Drina'dan da güzel haberler geliyordu. Zira Ruslar da neredeyse Tuna'yı geçip Türklere saldıracaklardı. Ancak Karayorgi, Morava'daki sorunlar nedeniyle hemen Yeni Pazar'dan geri dönmüştü. Nitekim Türk ordusunun Morava'nın sol yakasına girmesinin ve Belgrad'a nüfuz etmesinin engellenmesi gerekiyordu.[410]

20 Temmuz 1809'da Drava Köprüsü'nde (Osijek'te) Hurşit Paşa ile Sırplar arasında büyük bir muharebe gerçekleşti ve birçok Sırp Türklere esir düştü. Aynı dönemde Vidin Valisi İdris Paşa da Sırpların üzerine askerlerini gönderdi ve Ada-yı Kebir'de Sırpların yapmış olduğu dört palankayı ele geçirdi. Yine aynı dönemde Belgrad'ı Sırpların elinden alabilmek için Bihke Sancağı Mutasarrıfı Süleyman Paşa, İzvornik Mutasarrıfı, İzvornik'te bulunan Ali Paşa ve Gradişte Kaptanı Osman Bey beraberce Sırbistan'a girmiş ve hayli ilerlemelerine rağmen Sırpların silahlanmış olmaları ve Rusya'nın Sırplara yardımı neticesinde Belgrad'a varamamışlardı.[411]

Bu sırada Goşancalı Halil bir kez daha Belgrad yakınında görünecektir. Zira Ağustos 1809'da Goşancalı Halil bir müfreze süvariyle birlikte Morava'nın sol kıyısında bulunan Pozerefçe'yi kısa bir süre işgal etti. Türk ordusunun Pozerefçe'de ortaya çıkması Belgrad'da tekrar paniğe neden oldu. Bu gelişmeler üzerine Karayorgi hemen Belgrad'ın savunma için hazırlanması emrini verdi. Sovyet ise bu emrin nasıl gerçekleşeceğini bilmiyordu. Zira şehir genel olarak savunmaya hazır değildi. Aşağı ve Yukarı Kale'deki surlar da hazır değildi. Toplar sınır bölgelerindeki siperlere gönderilmişti. Ordu niteliğini taşıyan bir yapı yoktu. Bu

[408] 7 Nisan 1809'da Sovyet'te Karayorgi, Mladen'e Ada Ciganlija'yı (Çingene Adası) hizmetlerinden dolayı hediye olarak vermişti. bkz. Ristić, **a.g.m.,** s. 173.
[409] Ranke, **a.g.e.,** (1892), s. 138; **Istorija Beograda**, II, s. 54. Bu muharebe Çerga nuharebesi (Bitka na Cegru) olarak bilinmektedir.
[410] **Istorija Beograda**, II, s. 54-55.
[411] **Cevdet Tarihi**, IX, s. 132.

nedenle durumdan Sovyet üyeleri de son derece endişe duyuyordu. Sırplar, hazırlıksız bir şekilde savaşla karşı karşıya gelmiş ve Belgrad'ı kaybetme ihtimalleri doğmuştu. Tehlikenin büyüklüğünün farkında olan Sırplar ne olursa olsun Belgrad'ı savunmak için çalışmaya başladılar. Bu amaçla, yiyecekler toplanıyor ve Yukarı Kale'ye taşınıyordu. Ayrıca varoşun etrafındaki siperler hızlıca temizlenmiş, Aşağı ve Yukarı Kale'nin surları toplarla döşenmeye başlanmıştı.[412] Öte yandan Karayorgi farklı bir adım daha atmıştı. Napolyon'dan, stratejik bir nokta olan ve Bosna sınırında bulunan Böğürdelen'i almasını ve Sırbistan'ın yeni statüsü için Osmanlı ile yapılacak müzakerelerde kendilerine yardım etmesini istemişti.[413]

Belgrad'daki bu karışık ortamı yaşayanlar arasında Rodofnikin de vardı ve durumu da pek parlak değildi. Rodofnikin, bu dönemde Belgrad'da Rus konsolosu olarak görev yapmaktaydı. Rodofnikin, bu süre zarfında bir yandan Sırpları Türklerle savaşmaları konusunda kışkırtırken aynı zamanda Sırplara, Rus ordusunun Eflak'tan Bulgaristan'a geçip Türklere saldıracağı konusunda sözler veriyor ve onları cesaretlendirmeye çalışıyordu. Ancak ilkbahar geçip yaz gelmesine rağmen Rus ordusu hala Tuna'yı geçmemişti. Bu olanlardan dolayı bahar ve yaz aylarında iki üç kez Belgrad'a gelden Karayorgi, Rodofnikin'e çok büyük bir öfke duyuyordu. Zira Rusya'nın birçok söz verip bunları yerine getirmemesi artık hem Karayorgi'de hem de Sırplarda ümitsizliğe neden oluyordu. Bu durumun Sırplar arasında şiddet hareketlerine dönüşmesi de ihtimaller arasındaydı ki, böyle de oldu. Miloje Petroviç'in askerleri (Bečari) bir toplantı sırasında Miloje Petroviç ve Mladen Milovanoviç'e saldırmıştı. Bu saldırıyı öğrenen Rodofnikin, aynı şekilde kendisine de bir saldırı gerçekleşebileceğinden neredeyse emindi. Bu nedenle 27 Ağustos gecesi Sovyet üyesi Jovan Protiç ve konsolosluktaki kendi maiyetiyle birlikte gemiyle Pançevo'ya[414] kaçmıştı.[415] Bu kaçış, Rusya ile Sırplar arasındaki önemli kırılma noktalarından biriydi. Bir sonraki kırılma noktası ise 1812'de Osmanlı Devleti ile olan savaşını sonlandıran Bükreş Antlaşması ile Rusya'nın Sırbistan'ı tam anlamıyla yalnız bırakması olacaktır. Ancak o vakit gelene dek Sırplar her şeye rağmen Rusya'dan yardım beklentilerini sürdürecektir.

Yine de Rusya'nın tutumuna alışmış olan Sırplar üzerinde Rodofnikin'in Avusturya'ya kaçışı büyük bir paniğe neden olmadı. Zira Sırplar Morava'da Türklere karşı

[412] **Istorija Beograda**, II, s. 54-55.
[413] Bataković, **a.g.m.,** s. 124. Karayorgi, 1810'da da Napolyon'a Fransa koruması altında geniş topraklarıyla bir Sırp Devleti kurulmasına dair bir teklif götürmüştü. Ancak Napolyon böyle bir girişimin, müttefiki olan Osmanlı Devleti ile bölgesel bütünlüğünü tehlikeye sokacağı gerekçesiyle reddetmişti. Alınan bu olumsuz cevap sonrası isyancılar, bir kez daha yönlerini Rusya'ya çevirmek zorundaydı. bkz. Bataković, **a.g.m.,** s. 124.
[414] Pançevo, bugün Sırbistan'ın Voyvodina Özerk Bölgesi'nde yer alan ve Tuna Nehri kıyısında bulunan bir şehirdir. Bahsedilen dönemde Avusturya'nın hâkimiyet bölgesinde idi.
[415] **Istorija Beograda**, II, 55-56.

sınırı korumak konusunda artık sorun yaşamıyorlardı. Bu sırada Eylül ayı başında Karayorgi Belgrad'a geldi ve Rodofnikin'e geri dönmesini öğütledi. Bu sırada tüm Eylül ve Ekim ayı boyunca Türklerle yaşanan çatışmalarda durum, Sırpların lehine dönmeye başlamıştı. Rus ordusu Tuna'yı geçmişti ve ana Türk ordusu da oradaydı. Ekim ayı başında Türkler, Pozerefçe'yi terk ettiler ve güneye, Morava Vadisi'ne doğru çekilmeye başladılar. Böylece Belgrad rahat bir nefes almıştı.[416] Bununla birlikte 1809'da aldıkları yenilgiler Sırplar arasında çeşitli sorunları da beraberinde getirdi. Özellikle Çerga Muharebesi'nde ve Morava vadisinde aldıkları yenilgi dolayısıyla Belgradlılar Mladen Milovanoviç ve Miloje Petroviç'i suçluyordu. Ama özellikle Miloje Petroviç'e karşı muhalefet büyüyordu. Bu muhaliflerin neler yapabileceğini iyi bilen Miloje, Avusturya'ya kaçmış, ancak Avusturya askerî yönetimi tarafından Sırbistan'a geri gönderilmişti. Miloje'nin dönüşü öngörülerini gerçek kılmış, Karayorgi'nin emriyle Böğürdelen'de öldürülmüştür.[417]

Esasında 1809 yılı tümüyle değerlendirildiğinde Belgrad ve Semendire Sancağı'nın tamamında, rüzgârın Osmanlı Devleti yönünde esmeye başladığını görmek mümkündür. Belgrad'ın henüz ele geçirilmemiş olması ve Morava bölgesinde alınmış olan bazı yenilgilere rağmen bu durum böyleydi. Zira Sırpların organizasyonlarında bazı çatlaklar oluşmaktaydı. Aynı zamanda Belgrad'ın Sırplar tarafından ele geçirilmiş olması dolayısıyla yaşanan sevincin ve gururun ilk ateşi sönmüştü. Ve Sırp halkı için tam bir sükûn ortamı söz konusu değildi. Hala savaş ihtimalleri üzerinde yaşıyorlardı ve bu durum da Sırpları isyanın lider kadrolarına karşı bir muhalif tavır geliştirmelerine olanak sağlıyordu.

Sırp halkının artık isyan sürecine daha eleştirel bakıyor olması, Karayorgi'nin faaliyetlerinin de farklı şekilde değerlendirilmesine neden oluyordu. 1810 yılı Ocak ayında Morava Nehri'nin orta yakasında bulunan Şumadiya ve diğer nahiyelerin halkı, Karayorgi'nin yaptıklarından şikâyetçi olmaya başlamıştı. Bu nedenle Karayorgi'ye, "bizler artık gidip Rumeli valisi ve Niş Seraskerinden af talebinde bulunup başımızın çaresine bakmak niyetindeyiz" demişlerdi. Karayorgi ise bir iki ay daha sabretmelerini, zira bu süre zarfında Rusya tarafından kendisine asker ve diğer başka yardımlar geleceğini belirterek halkı sakinleştirmeye çalışmıştı.[418] Ancak bununla birlikte Belgrad ve çevresindeki 50 bin kadar Sırp Avusturya'ya kaçmak için hazırdı.[419]

---

[416] **a.g.e.,** s. 56.
[417] **Istorija Beograda**, II, s. 40.
[418] BOA. **HAT**. 1110/44690-A.
[419] Milan St Protić, **a.g.m.,** s. 93.

Artık Sırp isyancılar birçok alanda sorun yaşıyorlardı. Halk, yönünü Osmanlı Devleti'ne doğru dönmeye istekliydi. Rusya'dan beklenen yardımlar bir türlü gelmiyordu. Ayrıca yönetim organizasyonunun da yenilenmesi gerekiyordu. Bu doğrultuda, 1811 yılı Ocak ayında Belgrad'da toplanan "Ulusal Meclis" (Narodna Skupština) Sırbistan'a yeni idari düzenlemeler getirdiği gibi Belgrad Belediyesi'ni de yeniden organize etti. 11 Mart 1811 tarihli emirle polis ve yargı birbirlerinden ayrıldı.[420]

Şubat 1811'de nihayet beklenen Rus ordusu da Belgrad'a giriş yaptı.[421] Ordu, bu tarihten 1812 yazına kadar Belgrad'da ikamet etti. Burada Albay Aleksandr Feodoroviç Bala komutası altındaki Nojšlotski piyade birliği vardı. Ayrıca yine onun komutası altında bulunan diğer Rus mürettebatı da Böğürdelen, Semendire ve Fethülislam'da bulunuyordu. Bu süreçte Belgrad'da bulunan Rus asker sayısı hiçbir zaman bin kişiyi geçmedi.[422]

Elde edilen bu Rus desteği ve yapılan yeniliklere rağmen Sırp isyancılar, isyanın aleyhlerine dönmesine engel olamamıştı. Bu süreçte artık Sırplar; Doğu Bosna, Stari Vlah dağları, Lim nehri, Novi Pazar, Niş, Leskofça ve Vidin'den kuzeye geçmişlerdi.[423]

2.2 Belgrad'daki Sırp Askerî Gücü

1809 yılı başına gelindiğinde uzun süredir devam eden savaş ortamı Sırbistan ve Belgrad'daki yaşamı militarize etmişti. Halk sürekli üniforma giyiyor ve düzenli olarak askerî talimlere katılıyordu. Bu talimler, Avusturya'daki "vojna granica"dan[424] gelen astsubaylar[425] tarafından gerçekleştiriliyordu. Çok katı olan bu talimlere Belgrad'daki zanaatkar ve tüccarlar da katılmak zorundaydı. Ancak bir süre sonra bu duruma isyan etmişlerdi. Zira bu kişiler, askerî talim yapma zorunluluklarının, işlerini engellediğini belirterek şikâyet ediyorlardı. Bu talimler varoş ile kale arasındaki "Kalemegdan" alanında sürdürülüyordu Bu arada askeri talimlere Belgrad Belediye başkanı olan Kapetan Radiç Petroviç de katılmaktaydı. Tüccarlar ayrıca, Radiç Petroviç'in geceleri insanları evlerinden alıp Yukarı Kale'de bulunan kışlaya getirmesinden şikayetçiydiler. Bu nedenle birçok tüccar ve zanaatkar Belgrad'dan kaçmış ya da talimlere katılmamak için saklanmıştı. Aynı zamanda Rus Başkonsolos Rodofnikin'e de bu konuyla ilgili şikâyette bulunmuşlardı. Hatta Belgrad metropolitinden de lehlerine aracılık

[420] **Istorija Beograda**, II, s. 40.
[421] **a.g.e.,** s. 40.
[422] **a.g.e.,** s. 52.
[423] Protić, **a.g.m.,** s. 93.
[424] Vojna Granica ya da Vojna Krajina: Osmanlı Devleti'nin Avusturya savunması için askerî sınır bölgesi anlamına gelmektedir.
[425] Avusturya'nın kendi askerlerini Sırplara talim yaptırmak üzere Sırbistan'a göndermesi, Birinci Sırp İsyanı boyunca yapmış olduğu en önemli yardımlardan biridir. Hatta belki de en önemlisi olarak değerlendirilebilir.

yapmasını istemişlerdi. Netice olarak, bu sorunu yine Sovyet çözmüştü. Sovyet'in kararıyla artık tüccarlar ve zanaatkârlar ne askerî talimlere katılacaklar ne de üniforma giyeceklerdi. Böylelikle 18 Şubat 1809'da Belgrad ordusunun[426] kaledeki resmi geçidi sırasında, Sovyet'in almış olduğu askerî talimlerle ilgili olan emir de ilan edilmiş oldu. Bu durumu bazı kesimler Belgradlıların Belgrad'daki Sırp yönetimine karşı ilk isyanı ve bunun bastırılmış olması olarak değerlendirmiştir. Nitekim Sırp tüccar ve zanaatkârların bu tavrı önemli muhalif nüanslar içermekteydi.[427]

Bununla birlikte askeri talimler konusunda Sırp yönetimine karşı isyan girişimleri son bulmamıştı. 1811 yazında bu girişim bir kez daha tekrarlandı. Zira Sırbistan'daki tüm Sırplar için askerî talim görevi tekrar getirilmişti. Elbette Belgrad sakinleri için de bu zorunluluk vardı. Tüccarlar ve zanaatkârlar bu talimlerin yine işlerine engel olduğunu söylerken Sırp askerlerin bir kısmı da (bećari) bu askeri talimler olmadan da Türklerle savaşabileceklerini iddia ediyorlar, bu talimleri gereksiz görüyorlardı. Askerî talimler konusunda tekrarlanan şikâyet ve direniş dolayısıyla Karayorgi, yeni bir düzenleme yapacağını bildirdi. Karayorgi, bu direnişi bir isyan gibi görüyordu. Bu nedenle de büyümeden, hızlı bir şekilde önlemlerin alınması gerektiğine inanıyordu. 1812 yazında Karayorgi ve Mladen'in adamları askerî talimlere karşı direnenlerin elebaşısı olduğunu düşündükleri üç tücccarı yakalatarak öldürttü.[428] Bu ise Karayorgi için en kısa yoldan çözüm anlamına geliyordu. Bu şekilde diğer Sırplara da gözdağı verilmişti.

Belgrad'daki askerlik alanında yaşanan sorunlardan bir diğeri de şüphesiz askerî ihtiyaçlardı. Büyük oranda dışa bağımlı olan Sırp isyancılar için ihtiyaçları karşılamak çoğu zaman büyük zorluklarla sağlanıyordu. Örneğin, Belgrad'daki Sırp askerleri genellikle gıda ihtiyaçlarını evlerinden karşılıyorlar, yalnızca silah ve kıyafet konusunda destek alıyorlardı. Komutanlar, kurşun ve silah gibi ihtiyaçları Avusturya'dan temin ediyor ve gerektiğinde askerlerine dağıtıyordu. Bu askeri ihtiyaçlarının kimisini de kendi üretimleri ya da Rus yardımıyla sağlıyorlardı.[429] Öte yandan belirtmek gerekir ki, Avusturya'dan sağlanan mühimmat, Avusturya Hükümeti tarafından değil, daha çok oradaki Sırp tüccarlar yardımıyla gerçekleşiyordu. Örneğin, 1809 tarihli bir raporda, Dimitar Markoviç isimli bir Sırp, Belgradlı Sırplarla gizli bir şekilde görüşüp onlara çakmak taşı sağlaması dolayısıyla Avusturya

[426] Bu arada Belgrad'daki ordu kumandanları sürekli değiştiriliyordu. Mladen Milovanoviç, Miloje Petroviç, Kapetan Radiç Petroviç, Knez Viçentije ve Knez Sima Markoviç bu makama gelmiş isimler arasındaydı. bkz. **Istorija Beograda**, II, s. 52.
[427] **a.g.e.,** s. 39-40.
[428] **a.g.e.,** s. 40-41.
[429] **a.g.e.,** s. 52-53.

yönetimi tarafından sorgulanmaya çağrılıyordu.[430] Mayıs 1810'da ise Sırpların Macaristan'a gidip silah satın aldığı ve hatta bu gidenler arasında bizzat Karayorgi'nin kardeşinin de olduğunu Avusturya haber almıştı. O nedenle Avusturya, kanunen bu yardımların yasaklanması ve kaçak silahlara el koyulmasını emretmişti. Petervaradin'de bulunan askerî kumandanlık bunu dikkate almıştı.[431] Temmuz 1810'da ise eğer Sırplar, Macaristan'dan silah satın alırsa, bunları nehir yoluyla Belgrad'a getirmeleri muhtemel olduğu için, kaçak silahların Belgrad'a ulaşmasının önlenmesi amacıyla devlet tarafından gemilerin kontrol edilmesi tavsiye ediliyordu.[432]

Askerî ihtiyaçları temin konusunda yaşanan zorluklar nedeniyle Sırplar, tamamen dışa bağımlı kalmak istemiyordu. Bu amaçla Belgrad'da bir dökümhane kurulmuştu. Elbette bu dökümhanenin kuruluşunda Rusların etkisini ve yardımını görmek mümkündür. 1808 Şubat ayında Zemun'daki askerî kumandanlığa, Yukarı Kale'de yapılan top dökümüyle ilgili haberler raporlanmaya başlamıştı. Ancak Sırplar ilk dökümlerde başarı sağlayamadılar. Bununla birlikte 1812'de Rusların Belgrad'dan ayrılışına kadar Rusların yardımıyla burayı ayakta tutabilmişler ve üretim yapabilmişlerdi. Burada her tarafı yeşile boyanmış top arabaları da üretilmişti. Aynı zamanda yine burada kurşun, fişek, piyadeler için mızrak üretiliyor, silah ve kılıç tamiri yapılıyordu. Ancak Ruslar, 1812'de Belgrad'dan ayrıldığında bu dökümhanenin işleri de tümden Sırplara kalmış ve ilk defa Sırplar tek başlarına burayı işler durumda tutma görevini üstlenmişlerdi. Öte yandan birçok hammaddeyi de kendileri sağlıyorlardı. Örneğin, Belgrad yakınındaki Havala'dan kurşun, Taşmeydan'dan güherçile (barutun hammaddesi), kurşun ise Sokol'dan çıkarılıyordu. Baruthane Valyevo'da kurulmuştu. Aynı zamanda Sava ve Tuna'da şaykalar inşa ediliyordu.[433]

Rusların Sırplara yapmış olduğu askeri yardımların bir diğeri de Eflak'ta bulunan kendi depolarından Sırplar için silah ve barut tedarik etmeleriydi. Bu malzemeleri de Aşağı Kale'nin limanına gemilerle getiriyorlardı.[434] Aynı zamanda Sırp subaylar ve topçular Rus üniformaları giyiyordu. Piyadeler ise siyah bir üniforma, beyaz tozluk giyerken başlarına kalpak[435] takıyorlardı.[436] Avusturyalı tercüman Agamal, Belgrad'da 1809'da Avrupa tarzı üniforma giymiş, düzenli birlikleri gördüğünü ifade ediyordu. Üniformaları, koyu renkli kısa

[430] 9 Şubat 1809 tarihli rapor. Jeremić, **a.g.m.,** s. 227.
[431] 31 Mayıs 1810 tarihli rapor. **a.g.m.,** s. 228.
[432] 8 Temmuz 1810 tarihli rapor. **a.g.m.,** s. 223-229, s. 228.
[433] Vasić, **a.g.e.,** (1982), s. 58; **Istorija Beograda,** II, s. 53.
[434] **Istorija Beograda**, II, s. 53.
[435] Buna "klobuk" diyorlardı. Bu, Ortodoks Rus geleneğinde olan, piskopos ve keşişlerin taktığı bir tür şapka idi.
[436] Vasić, **a.g.e.,** (1982), s. 66.

ceket, deri pantolon ve başlarında ise Avusturya sınır bekçilerinin başlıkları gibi başlıklardan oluşuyordu. Ancak 1812 yılına gelindiğinde Karayorgi, Sovyet'ten topçu üniformaları ile ilgili bir değişiklik yönergesi istemişti. Buradan şöyle bir sonuç çıkarılabilir ki Sırplar artık Rus üniforması giyemiyordu. Zira Rusya Türklerle barış yapmıştı.[437] Hatta eklemek gerekir ki Karayorgi artık daha önceki emareleri de göz önünde bulundurarak Rusya'nın Sırpların yanında olmadığını çok iyi biliyordu.

2.3 Belgrad'da Sırp Yönetiminin Sona Ermesi

1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nı sonlandıran Bükreş Antlaşması ile Rusya, anlaşmanın sekizinci maddesiyle Osmanlı'nın Belgrad ve diğer şehirleri tekrar ele geçirme hakkını kabul ediyordu. Bu da Sırpların Bükreş Antlaşması'nı reddetmelerinin ana nedeniydi.[438] Bükreş Antlaşması sonrası Sırplar, tam bağımsızlık fikrinden vazgeçerek, Eflak ve Boğdan gibi yarı bağımsız bir statüyü kabul etmeye razı durumdaydılar.[439] Babıâli ise artık Bükreş Antlaşması'nın vermiş olduğu güvenle Sırpların yarı bağımsızlık isteklerini de kabul etmeyecektir. Zira anlaşma maddeleri Osmanlı Devleti'ne Belgrad ve çevresini mürettebatı ile takviye edebilme hakkı tanıyordu. Buna mukabil Osmanlı Devleti, Sırpların geçmişleri konusunda genel bir af ilan etmekle de yükümlüydü. Aynı zamanda Sırpların içişlerine de karışılmaması gerekiyordu.[440]

Anlaşmanın sağlanması sonrası Babıâli, sürecin barış ve müzakere yoluyla devam etmesini istemişti. Bu amaçla Hurşit Paşa, anlaşma maddelerini görüşmek üzere Karayorgi'den bir temsilci göndermesini istemiş ancak bir sonuç elde edememişti.[441] Bunun üzerine çözüme kavuşamayan sorunlarla ilgili olarak Ekim 1812'de Sırpların elinde bulunan Belgrad, Semendire ve Böğürdelen Kaleleri ve diğer arazilerin Bükreş Antlaşması gereğince Osmanlı'ya teslimi hususunda Sofya Nazırı Çelebi Efendi tayin olunmuştu.[442]

Sırplar, artık Rus desteğinden de yoksundular. Bu durum Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'da kaybettiği toprakları ele geçirebilmesi için bir fırsat haline gelmişti. Devlet, savaşsız bir şekilde olmasa bile kaybettiği toprakları askerî gücüyle ele geçirebileceğine inanıyordu. Ancak Sırpların ne Bükreş Antlaşması'nı kabul etmeye ne de ellerindeki yerleri savaşsız bir şekilde Osmanlı Devleti'ne teslim etmeye niyetleri vardı.

---

[437] **a.g.e.,** s. 67.
[438] **Istorija Beograda,** II, s. 64.
[439] Batakoviç, **a.g.m.,** s. 125.
[440] Grugur Jakšić, **Akkermanska Konvencija Zaključena Između Rusije i Turske**, Beograd, 1911, s. 10; Mihail Gavrilović, **a.g.e.**, I, s. 8.
[441] **a.g.e.,** s. 16.
[442] BOA. **C.HR.** 69/3407.

Sırplar, hala Eflak-Boğdan gibi müstakil olmayı ve içlerine İslam ahalisinin girmemesini ve kalelerin de kendi ellerinde olmasını istiyordu. Bükreş'teki maddeler hatırlatıldığında kendilerinin başlı başına bir hükümet olmak istediklerini ve Rusların belirlediği şartları tanımadıklarını ifade etmişlerdi.[443] Bu nedenle Sadaret'ten Rumeli valisine giden yazıda, Sırpların artık sözle ıslah olup yola gelemeyecek durumda olmaları dolayısıyla ona göre muamele edilmesi emrediliyordu.[444]

Artık müzakerelerle sorunu çözemeyeceğini anlayan Babıâli, 1813'te Hurşit Ahmet Paşa'yı Belgrad sorununa memur olarak atamıştı. Ayrıca Rumeli Valisi Behram Paşa'nın yanı sıra Vidin Valisi Ahmet Paşa askeriyle Vidin tarafından, Bosna Valisi Darendeli Silahdar Ali Paşa Bosna tarafından Belgrad sorununa memur kılındı. Osmanlı Devleti'nin yapmış olduğu bu hazırlıklar karşısında tüm Sırp knezleri, Karayorgi ve diğer isyan reisleri durumu müzakere etmek üzere Belgrad'da toplandılar. Sırp ileri gelenleri, Osmanlı askerlerinin dört taraftan üzerlerine geldiğini bildiklerinden çözüm arayışına girmişler ancak çok sayıda asker ve muhafızlarının bulunmasına rağmen Bosna tarafından yüksek sayıda asker gelirse hallerinin kötü olacağını ifade ediyorlardı. Zira Bosna askerine karşı mukavemet ve müdafaaya kuvvetleri yoktu.[445]

Böylece Osmanlı askerleri ile Sırp askerleri arasında yaşanacak savaş artık kaçınılmazdı. İlk olarak Rumeli Valisi, Niş'ten asker getirmiş, ardından Vidin tarafından Ahmet Paşa, Bosna tarafından Ali Paşa yola çıkmış ve bir donanma filosu da Tuna'ya varmıştı. Sırplar gelecek olan bu ilk saldırıyı kuvvetleri yerinde bir şekilde bekliyordu. Türkler, ilk olarak Drina ve Timok'ta başarı sağlamışlardı. 28 Temmuz'da Hayduk Veljko öldürülmüş, birkaç gün sonra da Türkler Negotin'i ele geçirmişti. Aynı zamanda Leşeniçe ve Lozeniçe'ye de girmişlerdi. Bununla birlikte Deligrad'da Sırp direnişi ile karşılaşan Osmanlı ordusu ilerleyememiş ve burası Türkler için bir duraklama noktası olmuştu. Bu arada Karayorgi, 6 Temmuz 1813'te hastalanmış ve tifüs belirtileri göstermeye başlamıştı. Bundan ötürü Karayorgi, kendisini hemen Joşanitsa (Jošanica) Manastırı'na taşımalarını emretti. Oradan Kraguyefçe'ye ardından da 12 Temmuz'da Topola'ya geçti. Bu süreçte Karayorgi'nin yokluğu askerlerde demoralizasyona neden olmuştu. Hatta bu ortam dolayısıyla Sırp ileri

[443] **Cevdet Tarihi**, X, s. 108.
[444] BOA. **KK.** 35, s. 15.
[445] Hemdemî, **1228 senesinde Sırp İsyanı Üzerine Vuku Bulan Sefere Dair Bir Fikr-i Tarihiyedir,** İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Koleksiyonu, 34 Ae Tarih 382, s. 2.

gelenlerinden Stefan Jevtiç, 30 Ağustos tarihinde Zemun'a geçerek ortamı sakinleştirmek konusunda Avusturya'dan yardım istemişti.[446]

Türkler 1 Eylül itibariyle Poreç'i, 5 Eylül de Zasavica'yı[447] ele geçirdiler. 18-19 Eylül civarında ise Karayorgi artık Belgrad'da idi. Ancak ne olacağını ve ne yapması gerektiğini gerçekten bilmiyordu ve Avusturya'ya giden bazı Sırp ileri gelenlerin nasıl bir cevapla geleceğini merakla bekliyordu. Artık Belgrad'ın tehlikede olması dolayısıyla halk da Avusturya'ya kaçma eğilimindeydi. Bu kaçışın, süreci kötü etkileyeceğini düşünen isyancılar, 18 Eylül itibariyle kimsenin Avusturya'ya göç etmemesi konusunda bir emir çıkarmışlardı. 20 Eylül'de Türklerin Morava'da olduğu ve Böğürdelen'in de kritik durumda bulunduğuna dair gelen haberlerin ertesi günü, Karayorgi, beraberindeki Rus Konsolos Nedoba, Metropolit Leonije ve başkeşiş Spiridon Filipoviç gibi isimlerle Zemun'a kaçtı. Nedoba, hemen Zemun generalinden kendisi ve beraberindekiler için pasaport talebinde bulundu. Bu talep esnasında beraberindekilerin isimlerini gizli tutmak istese de kim olduklarını anlatmak zorunda kalmıştı. Sırp isyanı liderinin Zemun'a kaçtığını öğrenen Petervaradin kumandanı, Karayorgi'nin vakit kaybetmeden Fenek Manastırı'na gönderilmesini, diğerlerinin ise Zemun'da kalmasını ancak göz hapsinde olmaları gerektiğini ifade ediyordu. Ancak Karayorgi, buradan Graz şehrine geçecekti. Bu sırada Karayorgi'nin kaçtığı haberi hızla yayıldı ve Sırplar arasında bir kaosa neden oldu. Sırp askerler, istihkamları terk etti. Artık ortada ne Sırp askerleri ne de isyanın lider kadrosu vardı. Halk, Sava ve Tuna'nın karşı kıyısına kaçmaya başlamıştı. Böylece 23 Eylül akşamı Osmanlı askerleri Grocka ile Belgrad arasında görünmüştü.[448]

Karayorgi'nin Belgrad'dan kaçışı Sırbistan'ın tüm sınırlarındaki genel yenilginin işaretiydi artık. Daha 4 Ekim'de Türkler, savaşsız bir şekilde Semendire'yi ele geçirdiler. Bu sırada Belgrad artık neredeyse tamamen boşaldı. Şehirde hiçbir yönetici yoktu. Son Belgrad Belediye Başkanı (magistratı) Deli Corce (Djorđe) de kaçmıştı. Nitekim 5 Ekim 1813 sabahı Türkler ıssız Belgrad varoşunu ele geçirdiler. Varoşta sadece az sayıda Türk ve Yahudi kalmıştı. Yukarı ve Aşağı Kale ise boştu ve kapılar kendilerine sonuna kadar açılmıştı. Yalnızca bu sırada Aşağı Kale'deki limanda daha önce ülkenin iç bölgelerinden gelmiş olan Sırp köylüler[449] gemilere binerek kaçmaya çalışıyorlardı. Şehre ilk giren ise Rumeli'den

[446] Mihail Gavrilović, **a.g.e., I,** (1908), s. 39-40.
[447] Belgrad'ın kuzeybatısında kalmaktadır.
[448] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** (1908), s. 41, 43; **Istorija Beograda,** II, s. 56-57; Ranke, **a.g.e.,** s. 177.
[449] Bunlar, Belgrad'ın Sırpların eline geçmesinin hemen ardından Semendire Sancağı'nın diğer bölgelerinden gelip Belgrad'a yerleşen köylülerdi. Amaçları şehirdeki Sırp nüfusunu arttırmaktı. Zira biliyoruz ki, bu bölgede şehir nüfusunda Türkler, köy nüfusunda Sırplar ağırlıktaydı. Bu nedenle Türklerin Belgrad'ı terk edişi sonrası yerlerini Sırp köylüleri almıştı.

Karslı Ali Paşa olmuş ve gelir gelmez şehirde komutayı ele almıştı. Aynı zamanda Avusturya'ya kaçmış olan Karayorgi'nin de teslim edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Bu amaçla Zemun'daki Avusturyalı General Cervinik'ten, Karayorgi ve diğer isyan liderlerini teslim etmesini istemiş ve bu konuları görüşmek üzere de kendisini Belgrad'a davet etmişti. General Cervinik ise hem Belgrad'a gitmeyi hem de isyancıları Türklere teslim etmeyi reddetmişti. Bu aksiliklere rağmen artık Belgrad'da Türk çağı tekrar başlamıştı.[450]

Hem isyan liderleri hem askerler hem de halkın çoğu Belgrad'ı terk ederken Belgrad'da kalmayı tercih eden nadir isimlerden biri Miloş Obrenoviç[451] idi. Burada kalmasının ve af dilemesinin ödülü olarak da kendisine Rudnik, Pojega ve Kraguyefçe obor-knezliği verilmişti.[452] Miloş, isyanın lider kadrosunda yer almıyor olsa da önemli kumandanlardan biriydi. Zira Türkler, Belgrad'a girmeden hemen önce Miloş, Uziçe şehri kumandanı idi. Daha öncesinde ise 16 Temmuz 1813'te kendisinin Drina'ya giderek Sima Marković kumandası altındaki askerlere yardım etmesi emri verilmişti. Markoviç burada, Bosna üzerinden Türklerin gelmesini engellemeye çalışıyordu. Bir süre sonra Leşeniçe ve Lozemiçe'nin düşmesi sonrası Miloş, Zasavica'ya gönderildi. Burada hendekleri güçlendirecek ve Türklerin Sava üzerinden Böğürdelen'e girmesini engelleyecekti. Zacavica ve Ravnja'da Miloş; Stojan Cupiç ve Prota Matija ile birlikte Türklere karşı zorlu bir savunma vermişti. Ardından ise Uziçe'ye gönderilmişti.[453]

Osmanlı kuvvetleri, Belgrad'ın ardından Topola, Kraguyefçe, Alacahisar, Uziçe, Deligrad ve diğer yerleri de ele geçirmişti. Sırplar için Belgrad'ın düşmesi demek, esasında savaşın bitmesi demekti. Böylelikle Ekim ayına gelindiğinde Belgrad'a yavaş yavaş yeni Türk nüfus yerleşmeye başlamıştı. Ancak bu süre zarfında yalnızca bin 800 kadar kadın ve çocuk Belgrad'a gelebilmişti. Sırpların bir kısmı da gerillalık yolunu tercih etmişti. Örneğin; Sırp hayduk liderlerinden Stanoje Glavaş, beraberindekilerle Kolubara[454] civarında kol geziyordu. Hacı Prodan, 2 bin kişiyle Muçanj'a[455] çekilmişti. Osmanlı kuvvetleri ise Sırplara karşı hala ihtiyatlı davranıyordu. Bu nedenle Hurşit Paşa, 9 Ekim'de ani bir baskına karşı Belgrad'a

[450] **Istorija Beograda**, II, s. 57. Belgrad'dan kaçanlar arasında Mladen de vardı. Karayorgi ile Avusturya'ya kaçan Mladen, bir yıl sonra da Baserabya'ya geçmişti. 1821'de ise Sırbistan'a geri dönmüştü. Milovan Ristić, **a.g.m.,** (1957), s. 173.
[451] Miloş Obrenović, 1780 yılında Uziçe nahiyesine bağlı Dobrina köyünde doğmuştu. Sırp isyanı öncesinde ticaretle uğraşan Miloş, Zadar ve Dalmaçya'ya gidip gelmekteydi. bkz. Bartolomeo Kunibert, **Srpski Ustanak i Prva Vladavina Miloša Obrenovića**, çev. Mlenko Vesnić, Beograd, 1988, s. 46-47.
[452] Ranke, **a.g.e.,** (1892), s. 178-179; **Istorija Beograda,** II, s. 69.
[453] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** I, (1908), s. 52.
[454] Belgrad'ın güneyinde yer alan yerleşim yeri.
[455] Sırbistan'ın batısında kalan dağlık bölgedir.

Niş'ten bir askeri birlik göndermişti.[456] Ancak Sırpların bu süreçte daha fazla mücadele etmeye hem mental olarak hem de fiziksel olarak güçleri yoktu.

Sırplardan gelebilecek tehlikelerin önlenmesinin ardından nihayet Belgrad'da tekrar bir Osmanlı yönetimi kurulabilirdi. Böylelikle Sultan II. Mahmut, Belgrad Muhafızı olarak Süleyman Paşa'yı görevlendirdi. Esasında isyan sürecinde Süleyman Paşa, birçok kez Miloş Obrenović ve Miloş'un askerleriyle karşı karşıya gelmişti. Dolayısıyla yeni vezir ve Miloş birbirlerini iyi tanıyorlardı.[457] Hatta bu dönemde Miloş, bir nevi Sırpların temsilcisi haline gelmişti. Bu durum Miloş'un Süleyman Paşa ile sürekli iletişim kurmasını gerektiriyordu. Birbirlerini önceden tanıyor olmaları da bu ilişkiyi son derece önemli kılıyordu.

Süleyman Paşa göreve gelir gelmez 18 Ekim 1813'te genel af ilan etmişti. Elbette bazı isimler bu af kapsamının dışında tutulmuştu. Hariç tutulanlar arasında ikinci sırada Karayorgi vardı. İlk sırada ise metropolit Leontije bulunmaktaydı.[458]

Hayatın normalleşmeye başlaması ile birlikte Semendire Sancağı kazalarındaki reaya tekrar kazalara yerleşmeye başlamıştı. Reaya, Karayorgi ve avanesinin yapmış olduğu mezalimden kurtuldukları için devlete şükranlarını bildiriyordu. Aynı zamanda tüm kaza knezleri ve söz sahipleri de mahzarlar kaleme alarak daha önce Belgrad'da vukua gelen kabahatlerini kabul edip ancak artık çoluk çocuklarıyla birlikte devlete itaat ettiklerini taahhüd ediyorlardı.[459] Zira Belgrad'da yeni bir Sırp yönetimi filizleniyordu.[460] Bunun için de ilk şart, Osmanlı yönetimine itaat etmeleri ya da itaat ediyor gibi görünmeleriydi.

Öte yandan Zemun'da kalmayı tercih eden Sırplar da vardı. Bunlarla ilgili olarak Avusturya Hükümeti bir protokol hazırlanmıştı. Bu göçmenlerin sayısı yaklaşık 350 olmasına rağmen ismi belirlenebilen 327 kişi vardı.[461] Yapılan bu protokolde Belgrad'dan Zemun'a geçenlerin evli olup olmadıkları, ne zaman göç ettikleri, ne kadar süreyle Zemun'da kalacakları ve nereye yerleştirilecekleri gibi bilgiler mevcuttu. Avusturya Hükümeti, istemeyerek de olsa Sırpların Zemun'a geçmesine izin vermişti, ancak genellikle kısa süreli yerleşmelerine izin veriyordu. Daimi yerleşime izin için ise önemli bir şart vardı. O şart da ailenin erkeklerinin Avusturya ordusundaki "fraykor" birliklerine girmeyi kabul etmesiydi.

[456] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** (1908), s. 45-47.
[457] Mihailo Obrenović, **Miloš Obrenović ili Pogled na Istoriju Srbije od 1813 do 1839**, Beograd 1863, s. 30.
[458] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** (1908), s. 56.
[459] BOA. **HAT**. 952/40870.
[460] Lazar Celap, "Emigrirante Beogradskih Stanovnika u Zemun Posle Ponovnih Prelazaka Beograda pod Tursku Vlast u XVIII XIX Stoleću", **Godišnjak Muzeja Grada Beograda,** IV, Beogrrad, 1957, ss. 107-110, s.109.
[461] Vladimir Stojančević, "Protokol Izbeglica Iz Srbije u Zemun 1813. Godine", **Zborbik Istorijskog Muzeja Srbije**, 8-9, Beograd, 1972, ss. 43-85, s. 43.

Bu protokole göre görülüyor ki, 180'den fazla Zemunlu evlerine Belgrad'dan gelen göçmenleri kabul etmişti.[462]

İsyanın sonrasında geri dönüp süreci değerlendirmek aslında son derece önemlidir. Örneğin, Belgrad henüz tekrar Osmanlı yönetimine geçmeden evvel 1812 yılında Belgrad Defter Kethüdası Hasan Bey'in ifadesine göre, Sırplar Belgrad dayılarının idamı sonrası devlete itaat edecekken Rusya'nın tahrikleri neticesinde isyana devam kararı almışlardı. Hatta Rusya, Karayorgi'yi yüreklendirmek için ona krallık vadetmiş ve Belgrad'a bir general göndermişti. İsyanın başlangıç aşamasında Sırpların 10 bin kadar askeri olduğu söylense de Karayorgi ve sergerdelerin isyanın başlangıcında ancak 6 bin kadar eşkıya grubuna sahip oldukları söylenebilmektedir. Bunların da bir kısmı Karadağlı, bir kısmı Arnavut ve bir kısmı da Sırp idi. Bükreş Antlaşması ile, Belgrad Kalesi'nin Osmanlı'ya teslim edileceği ve Sırpların da Osmanlı reayası olmaya devam edeceği haberi Sırplara ulaştığında Sırp ileri gelenlerden Mlenko, 100 kadar eşkıya ile birlikte Belgrad'da bulunan Rus generale gitmişti. Artık Sırplar, Rusya'nın kendilerini kandırarak Osmanlı yönetimine asilik ettirdiğini düşünüyorlardı. Bu nedenle Rusya'nın, kendilerini Osmanlı'ya kırdırdığını, şimdi de devam eden Napolyoon tehditi dolayısıyla Fransa'ya kırdıracaklarını düşünüyorlardı.[463]

İsyan sürecinde Osmanlı Devleti'nin genel şartları da esasında son derece kötüydü. Belgrad'daki sorunları gözden kaçırmasındaki en önemli faktör de buydu. Zira devlet, isyanın başlangıcından bitişine kadar geniş imparatorluk topraklarında birçok farklı problemle uğraşmaktaydı. Örneğin, 1804 ve 1806 yıllarında Mekke ve Medine'deki Suudi emirler yönetimi ele geçirmişti. Ayrıca Mısır'ın Fransa işgaline uğraması ve ardından da 1805'te Mehmet Ali Paşa tarafından iktidarın ele geçirilmesi devletin sırtındaki yükleri ağırlaştırmaktaydı.[464] Bu bölgelerde yaşananlar esasında doğrudan Belgrad ve Sırbistan'ı da etkilemekteydi.

Çok fazla örneğini görmemekle birlikte isyanın dini veya kilise etkisi de söz konusuydu. Örneğin, din ile milliyetçilik kavramları üzerine çok sayıda çalışma yapmış olan Milorad Ekmečić, Güney Slavlarının milliyetçi düşüncelerle yaptıkları faaliyetlerde kiliselerin özel öneminden bahsetmektedir. Öte yandan din kavramının uluslar arasında bir "fay kırığı" etkisi yapması dolayısıyla, dini milliyetçiliğin de çok önemli tarihi krizler esnasında siyasi ve

[462] **a.g.e.,** s. 46-47.
[463] BOA. **C.HR.,** 101/5018.
[464] Agoston, **a.g.e.,** s. 104.

askerî stratejiler için bir temel oluşturduğu da düşünülmektedir.[465] Bununla birlikte Ortodoks Kilisesi'nin Sırp İsyanına fiili olarak büyük yardımlarda bulunduğunu söylemek pek mümkün değildir.

3. Sırp İsyanı Karşısında Devletlerin Tutumu

Sırplar 1806 sonunda Belgrad'ı ele geçirdikleri sırada Babıali Rusya'ya Napolyon'un müttefiki olarak savaş ilan etmişti. Rus diplomasisi ise 1807 başında Sırbistan'ın Osmanlı ile olan İçko Barışı'nı feshetmesi ile ilgileniyor ve Sırbistan'ın müttefiki olarak savaşa devam ediyordu. Böylelikle Sırbistan Avrupa'daki Napolyon Savaşları'nın girdabına çekiliyordu. Sırbistan'ın doğu sorunu çerçevesinde büyük güçlerin savaşına dahil edilmesi rastlantısal değildi. Sırbistan, özelikle de Belgrad, Sava ve Tuna'daki konumu bakımından Balkanlarda stratejik olarak önemli konumdaydı. Sırplar, Avrupa'nın merkezini ve Balkan yarımadasını korudukları gibi Eflak ve Boğdan'dan gelen yolları da kontrol ediyorlardı. Özellikle Belgrad, stratejik bir noktadaydı. Hem Ruslar hem de Fransızlar Belgrad'ı kendi stratejik planlarına dahil ediyorlardı. Kaldı ki 1807 ilkbaharında Dalmaçya'daki Fransız ordu kumandanı olan General Marmon, bazı planlar hazırlamıştı. Buna göre, Bosna'dan Sırbistan'a geçerek Eflak ve Boğdan'daki Tuna nehrine ulaşacaktı. Burada Türklerle birlikte Rus ordusuna karşı Napolyon'un ordusunun güney kanadını oluşturacaklardı. Buna mukabil, Rus Çarı I. Aleksandr, kendi ordusu ve işbirlikçileriyle birlikte karşıt bir plan hazırlamıştı. Buna göre ise Rus ordusu Sırbistan ve Bosna üzerinden Dalmaçya'ya gedik açacaktı.[466]

Hem Rus hem de Fransız planlarına bakıldığında Belgrad'ın ve Belgrad Kalesi'nin kilit nokta olduğunu görülebilir. Ancak Rusya ile Fransa arasındaki savaş 1807 Tilsit Barışı ile sona erdi. Oysaki Avrupa'daki Napolyon krizi Türklerin Rusya ile savaşından dolayı doğu sorunu ile bağlantılıydı. Böylelikle Rusların, Avusturya'nın ve Fransa'nın Sırbistan'a ve her şeyden önce de Belgrad Kalesi'ne ilgisi hiç azalmamıştı.[467]

Napolyon ise Türklerle müttefik olduktan sonra doğu sorununa ilişkin fikirlerini değiştirmişti. Önceleri müttefiki olan Türklerin Sırp isyanını bastırmada onlara yardımcıydı. Hatta 1806 sonbaharında III. Selim'e Sırpların Belgrad'da kökleşmesine/sağlamlaşmasına izin vermemesini öğütledi. Tilsit Barışı sonrası ise 1807 yazında Napolyon, Çar I. Aleksandr yönetimiyle birlikte Avrupa'daki Osmanlı topraklarının paylaşılması konusunda müzakereye

[465] Bojan Aleksov, "Perceptions of Islamization in the Serbia National Discourse", **Southeast European and Black Sea Studies**, 5/1, 2005, ss. 113-127, s. 115.
[466] **Istorija Beograda**, II, s. 63.
[467] **a.g.e.,** s. 63.

oturuyordu. 1807 ve 1808 müzakereleri sırasında Sırbistan hakkında konuşulduğu zaman elbette ki Belgrad ilk sırada yer alıyordu. Kimi zaman da Napolyon, Avusturya ve Rusya ile pazarlık aracı olarak Belgrad'ı kullanıyordu. Zira şehir bazen Avusturya'ya teklif ediliyor bazen de Türklerin tekrar ele geçirmesi için yardım edileceği söyleniyordu. Böylelikle Belgrad üzerindeki bu kararsız politikalar Napolyon yönetiminin çöküşüne dek devam etmişti. Rusya ise 1807-12 sürecinde Osmanlı, Avusturya ve Fransa ile uğraşırken Belgrad, tüm planlarında önemli rol oynamaktaydı. Zira Ruslar bu süreçte kendi amaçları doğrultusunda Sırplara Belgrad Kalesi'nde tophane inşası, döküm ve top tamiri atölyesi ve silah tamiri atölyeleri için yardım etmişti. İlaveten Rusya Şubat 1811'de kendi askeri mürettebatını da Belgrad'a göndermişti. Bunun nedeni hiç kuşkusuz 1812'deki Napolyon seferinin arifesinde Rusya'nın hem Avusturya hem de Fransa ile arasındaki emniyetsiz durumundan kaynaklanıyordu. 1812'de Fransa ile Rusya arasındaki savaş başladığı sırada Rus Genelkurmay'ından Dibiç isimli yüksek rütbeli bir memur bir süre Belgrad'da ikamet etmişti. Bu sırada Avusturya istihbaratı Dibiç'in Dalmaçya'daki Fransızlara bir saldırı planladığını kaydetmişti. Bu plan doğrultusunda bir Rus-Sırp ordusu Sirem ve Slovenya üzerinden Dalmaçya ve Lica'daki Fransızlara nüfuz edecekti.[468]

Bunun üzerine Avusturya gerçekten de Fransa'nın müttefiki olarak Napolyon'un 1812'deki Rusya'ya düzenlediği sefere katılıyordu. Zira Viyana'daki askeri çevreler Rusya'nın Sırplarla birlikte Sirem ve Slovenya'ya seferleri hakkındaki planlarının ciddi olduğunu kavramıştı. Bu konu hakkında Avusturya Dışişleri Bakanı Metternich'in de haberi vardı elbette. Bu bağlamda Metternich de Belgrad'daki Sovyet'e şöyle bir bildirimde bulunmuştu: Sırpların Sava ve Tuna'yı geçerek Avusturya'ya saldırmaları halinde Avusturya da Belgrad ve diğer şehirleri işgal edip ardından buraları Türklere teslim edecekti. Nihayetinde Rusya, Bosna üzerinden Dalmaçya ve Lica'ya yapacak oldukları seferden bir süre sonra vazgeçti ve Bükreş Antlaşması ile de Belgrad, Eflak ve Boğdan'dan çekildi.[469]

Büyük güçlerin Belgrad ile olan hesaplarının ya da Belgrad'a yardımlarının haricinde Sırp isyancılara Yunan yardımları olduğu da bilinmektedir. Örneğin, Selanik'teki bir Fransız konsolos 1806'da birçok Slav köylü ve Yunan tüccarın Sırp asilere gizli destekleri nedeniyle tutuklanmalarına dair Paris'e bilgi veriyordu. Nitekim Sırplara yardımda bulunan bir miktar Yunan, Bulgar, Eflaklı ve Cincar (Helenleşmiş Ulahlar) bulunmaktaydı.[470] Ayrıca 1807

[468] **a.g.e.,** s. 63.
[469] **a.g.e.,** s. 64.
[470] Bataković, **a.g.m.,** s. 126-127.

yılında Konstantin İpsilanti Sırbistan'a bir müfreze asker sevk ederek Sırplara yardımda bulunmuştu.[471]

3.1 Avusturya İle İlişkiler

Avusturya, Belgrad ve Sırbistan ile hep ilgilenmişti. Özellikle 17. yüzyılın sonlarından itibaren Belgrad'ı birkaç savaşta ele geçirmeyi ve Balkan yarımadasında kendi ilerleyişleri için temel oluşturmayı denemişti. Sırp isyanı başladığında Avusturya hükümdarı, isyana karşı çekimser davranıyordu. Sırpların Belgrad'ı ele geçirmesi ve Rus-Osmanlı Savaşı'nın başlaması sürecinde ise Avusturya'da Sırp sorununa ilişkin farklı bakış açıları gelişmekteydi. Askerî çevreler, Osmanlı yönetimi altındaki Hristiyanları kurtarmak adına Avusturya'nın Balkanlar'daki fetih politikasına devam etmesi gerektiğini savunuyordu. Çar I. Franz ve danışmanları da ilk fırsatta bu bölgeyi kendi topraklarına katmak düşüncesiyle Sırp isyanını kullanmak konusunda aynı fikirlere sahiptiler. Ancak yine de askerî ve politik çevrelerin, Birinci Sırp İsyanı'na Avusturya'nın müdahil olması konusunda bazı tereddütleri vardı. 1807 başında ilk kez, Avusturya ordusu generali ve askeri bakanı olan Arşidük Karl, Viyana'daki hükümete Avusturya'nın Belgrad'ı işgal etme gerekliliğine dair önerisini sunmuştu. Karl'ın, Avusturya İçişleri Bakanı Grof Stadion'a gönderdiği mektupların birinde bu konuyla ilgili önerileri şu şekildeydi: Avusturya, Belgrad'ı Sırbistan'daki huzursuzlukların Tuna ve Sava'daki ticareti engellediği gerekçesiyle işgal etmeliydi. Babıâli'ye ise Türk sınır bölgesinde barış sağlanır sağlanmaz Belgrad'ın Türklere tekrar geri verileceği bilgisi iletilmeliydi.[472] Avusturya İçişleri Bakanı Grof Stadion ise aynı fikirde değildi. Ona göre, Belgrad gibi önemli bir kalenin/şehrin işgali basit bir şey değildi. Aslında Sırp isyanı liderleri Avusturya ordusunu Belgrad'a seve seve kabul edeceklerini belirtiyorlardı.[473] Buna rağmen Avusturya kararsızdı.

İsyancılar da Avusturya'yı sürece bir şekilde dahil etmek niyetindeydiler. Nitekim Avusturya'dan yardım istemek amacıyla yola çıkan ilk Sırp heyeti Şubat 1805'te Viyana'ya varmıştı.[474] Sırplar, isyanın bu ilk dönemlerinde Avusturya'nın kendilerine silah, cephane, asker temini gibi konularda yardım edeceğini umuyor ve bekliyordu. Ancak aynı dönemde Avusturya, Napolyon tehdidi altındaydı.[475] Avusturya, Napolyon problemi ile uğraştığı için yeni bir düşman daha edinmek istemiyor ve dolayısıyla Türklerle ilişkilerini iyi bir şekilde

[471] Pavle Vasić, "İpsilantijev Korpus i Srbi", **Zbornik Istorijskog Muzeja Srbija**, Beograd, 1973, X, s. 42.
[472] **Istorija Beograda,** II, s. 64-65.
[473] **a.g.e.,** s. 65.
[474] Gurgur Jakšić, **Borba za Slobodu Srbije (1788-1816)**, Beograd, 1937, s. 29.
[475] Slavko Gavrilović, "Austrija i Ustanička Srbija (1804-15)", **Zbornik Matice Srpske za Istoriju**, 69-70, Beograd, 2004, s. 26.

devam ettirmek istiyordu.[476] Dolayısıyla 1807 Nisan ayı gibi erken bir dönemde Zagreb'in Avusturya Askerî Kumandanı, tüm sınırlarda Karayorgi'nin zaferlerine ilişkin haberlerin yayılmasından endişeliydi.[477]

Avusturyalı generaller Belgrad'ın işgali konusunu ikinci kez düşünmek zorunda kaldılar. Zira Rusya ile Osmanlı arasında imzalanan 1807 tarihli Slobozia Mütarekesi'nden sonra Sırbistan zor durumdaydı. Sırplar topraklarında neler olacağını bilemiyordu. Öte yandan Petersburg'daki I. Aleksandr yönetimi, Paris'teki Napolyon ile birlikte, doğu sorununun çözümü ve Avrupa'daki Türk imparatorluğunun paylaşılması hakkında müzakere halindeydi. Bu görüşmeler esnasında Sırplar, Belgrad'a dair neler konuşulduğunu bilmiyorlardı. Aynı şekilde Viyana da bu müzakerelerden endişe duymaktaydı. Bu sırada planlara göre, Belgrad'ın işgali için Avusturya'daki askerî çevrelerin Sırp isyan liderleri ile aralarındaki ilişkiyi gözden geçirmeleri ve onların Avusturya askerinin Belgrad'a girişine izin vermesini sağlamaları gerekiyordu. Aynı zamanda yarı eşkıya yarı padişahın adamı olan Ada-yı Kebir muhafızı Recep Ağa'yı da kazanmaları gerekiyordu.[478]

Bu arada Arşidük Karl, Şubat 1808'de Avusturya İçişleri Bakanı Grof Stadion'a neden Belgrad ve Ada-yı Kebir'in işgal edilmesi gerektiğine dair bir mektup daha gönderdi. Buna göre, Sırbistan ve Tuna stratejik olarak Avusturya için çok önemliydi. Bu nedenle Belgrad'ı işgal etmeleri halinde Tuna'nın kontrolünü de sağlayacaklardı. Bundan dolayı Karl, Sırp liderler ve Ada-yı Kebir muhafızı Recep Ağa ile müzakere yapma gerekliliğini öne sürüyordu. Bu bölgelerin gönüllü olarak teslim olmaları gerekiyordu. Daha önceleri Çar Franz ve Stadion bu tarz isteklere karşı durmuş olsalar da artık onlar da bu fikirlere olumlu yaklaşıyorlardı. Zira Fransa ve Rusya'nın Osmanlı'nın Avrupa'daki toprakları konusunda müzakere yaptıklarını biliyorlar ve bu müzakerelere dahil olmak istiyorlardı.[479] Yukarıda belirtilen planlamalar çerçevesinde Arşidük Karl, 6 Şubat 1808'de Petervaradin'deki Sloven askeri sınır komutanı Baron Simbschen'e Belgrad'ın Avusturya'ya teslimi hakkında Sırp liderlerle müzakereye başlaması için talimat göndermişti. Talimat, aynı zamanda Ada-yı Kebir'deki Recep Ağa ile müzakere yapmaları için Temeşvar'daki askeri sınır kumandanı General Duka'ya da gönderilmişti. Aynı emri 18 Şubat'ta Arşidük Ludvig de, Simbschen ve Duka'ya, askerî sınır baş müfettişi sıfatıyla göndermişti. Aynı şekilde Karlofça'daki metropolit Stratimirovic'e de bir mektup gönderilerek bu işlerle ilgilenmesi ricasında bulunulmuştu. Böylelikle

[476] **Istorija Srpskog Naroda: Od Prvog Ustanka Do Berlinskog Kongresa (1804-1878)**, ed. Slavko Gavrilović, Beograd 1981, s. 15.
[477] Bataković, **a.g.m.,** s. 122.
[478] **Istorija Beograda**, II, s. 65.
[479] **a.g.e.,** s. 66.

Avusturya'nın Belgrad'a girmesinin şartları Nisan 1808'de General Simbschen ve Karayorgi'nin katıldığı bir toplantıda görüşülmeye başlandı. Karayorgi, esasında Avusturya askerlerini Belgrad'da istemiyordu. Bu nedenle görüşmeler sırasında Karayorgi, Avusturya'nın şartlarının bir liste halinde kendisine verilmesini istemişti. General Simbschen de bu isteği kabul etmiş ve listeyi Karayorgi'ye vermişti. Ancak Avusturya'nın şartları ne Sırpların ilgisine ne de politik ihtiyaçlarına cevap veriyordu. Karayorgi ve bazı Sırp liderler Sırpların geleceği konusunda emin değillerdi. Zira Avusturya ile birleşmeye hazırdılar ama bu birleşmeden Sırbistan da bazı yararlar sağlamalıydı. Oysaki Avusturya'nın önerdiği şartlara göre, Viyana Hükümeti her şeyi istiyor ama hiçbir şey vermiyordu. Üstelik Avusturya'nın şartları içerisinde eğer Türkler Sırp isyanını bastırmayı başarırsa ne olacağına dair hiçbir şey yoktu. Aynı zamanda Karayorgi ve beraberindekiler, Avusturya'nın mecbur kalması durumunda Belgrad'ı yüzüstü bırakacağını çok iyi biliyordu. Zira bu durumu daha önce birkaç kez deneyimlemişlerdi. Ayrıca bu şartların Sırbistan'daki liderler arasında da direnişe neden olma ihtimali vardı. Nitekim artık Birinci Sırp İsyanı'nın, daha bu dönemde kendi temel amaç ve ödevlerini belirlemişlerdi. Sırbistan'daki halk, isyan ve savaşla birlikte tam bağımsızlık kazanmak istiyor ve topraklarında ne Macaristan'daki gibi bir feodal düzen ne de Avusturya'nın askeri bürokratik düzenini istiyorlardı.[480]

Belgrad'ı Avusturya'ya teslim etme şartlarının görüşüldüğü haberi Mayıs ayının ortasında sadece Rus konsolos Rodofnikin ve politik çevrelere değil tüm halka yayılmıştı. Öyle ki herkes Avusturya ordusunun Belgrad'a girmesine karşıydı. Öte yandan Avusturya'nın Belgrad'a Sırbistan'ın izni olmadan girmek için hazırlık yaptığına dair haberler yayılmaya başladı. Zira sabah akşam Avusturyalı silahlı müfrezeler Belgrad civarında Sava ve Tuna'da denizi kolaçan ediyordu. Bu arada Sırbistan içlerinden halk ordusu da Belgrad'a gelmişti. Ancak Karayorgi aynı ay içerisinde General Simbschen'e, Sırbistan'ın Belgrad'ı Avusturya'ya vermeyi kabul etmediği cevabını verdi. Sırplar, Rus koruması altında kalmak istiyordu. Sırp özgürlüğünün geleceğinin kefilleri Rus çarı ve Napolyon idi.[481]

Sırpların Avusturya'nın isteğini reddetmesi, Avusturya sınırındaki komutanlarda öfkeye neden olmuştu. Bu nedenle hemen Sırbistan sınırını kapattılar ve sınırdaki gözetim ve denetimi sıkılaştırdılar. Belgrad'da ise her şey sakince karşılanmıştı. Bu süreçte Avusturyalı bir tercüman Belgrad'daki Sovyet'e gelmiş ve Sovyettekilerin durumuna şaşırmıştı. Sovyet üyelerine tüm bu olanlarla ilgili ne düşündüklerini sorduğunda Knez Sima Markoviç şöyle

[480] **a.g.e.,** s. 66-67.
[481] **a.g.e.,** s. 67.

cevap vermişti: *"Sadece sabır, her şey birkaç gün içinde değişecek."* Nitekim Sırplar Belgrad'da Avusturya sınırının kapatılmış olmasına şaşırmamışlardı. Sınırın açılacağından da emindiler.[482]

Bu süreçte Avusturya tarafı ise Sırplara gerçekten öfkeliydi. Avusturya Çarı, özellikle iki nedenden ötürü Sırplara kızmaktaydı. İlki, Belgrad'ı teslim alma şartlarının yazılı olarak Sırplara verilmiş olması ve böylelikle şartların Rus diplomatların eline geçmesiydi. İkincisi ise elbette Sırpların bu şartları reddetmesiydi. Ancak tüm bu kızgınlığa rağmen kısa süre sonra ticari kaygılardan ötürü Viyana'dan gelen emirle sınır tekrar açıldı ve silah ve mühimmat hariç tüm malların geçmesine izin verildi.[483] Hatta bir şekilde askerî yardımların Belgrad'a ulaşması da mümkün oluyordu. Örneğin, Miloş Uroseviç bir mektubunda, Petervaradin Topçu Mıntıkasına giderek 2000 *Zentner* (elli kilogramlık bir ağırlık birimi) barut satın almaya niyetli olduğunu yazıyordu. Mektubun yazarı devamında Avusturya'nın sanki kendisine destek verdiğini düşündüğünü ifade ediyordu.[484]

Avusturya ile Sırplar arasındaki anlaşmanın bozulması aynı şekilde Ada-yı Kebir'deki Recep Ağa ile olan anlaşmanın da bozulmuş olması anlamına geliyordu. Kaldı ki 1809'da artık Avusturya ve Sırbistan'ın kendine has sorunları vardı. Avusturya, Napolyon ile yapılan yeni savaşta yenik düşmüştü. Sırplar ise aynı yılın yazında Çerga'daki yenilgiden sonra Türklere karşı zorla başarı sağlamışlardı. Hatta Karayorgi 1809 sonunda Türklerle barış için Avusturya'nın aracılığını tekrar istemişti. Bu arada Avusturya'nın Fransızlarla yapılan barış sonrası, I. Franz kendi kızı Maria Lujza'yı Napolyon'a eş olarak vermişti. Bu olay, Fransa ile Avusturya'nın politik işbirliğini de beraberinde getirmişti. Bu yaşananlar sonrası Viyana'daki askerî çevreler, Fransa ile kurulan yeni ilişkilerin, Avusturya'nın Balkanlara nüfuz etmesi için kullanılması gerektiğini düşünüyorlardı. Üstelik Sırp isyancılar ile de işbirliği öneriyorlardı. Bu düşünceyle Belgrad yönetimi ile Petervaradin askerî kumandanı Simbschen arasında işbirliği süreci başladı. Bununla birlikte I. Franz, Osmanlı ile Sırplar arasındaki görüşmelerde Avusturya'nın arabuluculuk görevi üstlenmesi halinde Avusturya tarafının tamamıyla Osmanlı yönetiminden yana tavır almasını emrediyordu.[485]

Zaman ilerledikçe Sırp sorunu Viyana Sarayı için de önemli bir soruna dönüşmüştü. Bu nedenle 10 Ekim 1809 tarihli bir memorandum düzenlendi. Bu memorandum, Count Klemens von Metternich Dışişleri Bakanlığı görevine geldikten hemen iki gün sonra

[482] **a.g.e.,** s. 67.
[483] **a.g.e.,** s. 67.
[484] 17 Ekim 1818 tarihli rapor. Jeremić, **a.g.m.,** s. 229.
[485] **Istorija Beograda**, II, s. 68.

düzenlenmişti. Burada Metternich, Sırp sorununun çözümü için iki alternatif sunmuştu: Belgrad, ya Osmanlı'nın elinde kalmalıydı ya da bir Avusturya şehri olmalıydı.[486]

Öte yandan Avusturya, Rusya'nın 1809 ve 1810 yıllarında Tuna'daki askeri başarısını endişeyle takip ediyordu. Esasında Avusturya, Osmanlı-Rusya Savaşı sırasında Rusya'nın Balkanlar'daki askeri faaliyetlerinden de endişe ediyordu. Ayrıca Rus askerî birliklerinin Sırplar arasında olması Avusturya'nın güney sınırlarını tehdit ettiği gibi Avusturya'nın Doğu Akdeniz ticaretini de engelliyordu. Napolyon'un Avusturya'yı Adriyatik kıyılarından mahrum bırakması da, Avusturya'nın Doğu Avrupa ticaretini karayoluna çevirmesine neden olmuştu. Bunun için ise Belgrad ve Niş'ten Selanik'e giden yol tercih edilmişti. Aynı zamanda Avusturya'nın Tuna üzerindeki ticareti de hızlı bir artış göstermişti. Avusturya'nın Doğu Avrupa ticaretinde yaşanan bu rota değişikliği Belgrad ile de sorunlara neden olmuştu. Zira artık Belgrad, Avusturya için temel ticari partner konumundaydı.[487] Bu durum ise Avusturya'nın Sırp yönetimi ile olan ilişkilerini de zorunlu kılıyordu.

Rus askerinin Tuna'ya inmesi ve tüm 1807-10 arasındaki Sırp-Rus askeri operasyonları Avusturya'nın Sırbistan'a karşı olan güvensizliğini artırmıştı. Avusturya halkı, Rusya garnizonunun Belgrad, Semendire ve Böğürdelen'e gelmesiyle Sırp sorununun da büyüdüğünü düşünüyordu. Sonrasında esasen Sırp-Rus işbirliği Tuna ile sınırlı kalmamış, Sırbistan'ın iç bölgelerine de yayılmıştı. Avusturya için, Rusya'nın atmış olduğu bu adımlar Sırbistan'da bir Rus işgali gibi algılanıyor ve Balkanlardaki Rus tehdidinin sağlamlaşmasına neden oluyordu.[488]

Öte yandan Avusturya liderleri -Metternich gibi- Sırp isyanının başarılı olması durumunda iç politik durumlarının kötü etkilenmesinden de endişe etmekteydi. Böyle bir başarı, Avusturya içindeki azınlıkları da etkileyecekti. Avusturya, Rusya'nın Ortodoks kimliği ile Sırpları kullanarak Balkanlardaki etki ve gücünü arttırması korkusuna da sahipti. Bu nedenle Metternich, Fransa ve Rusya'nın tutumlarına bakarak, Osmanlı ile Sırbistan arasında daha ciddi uluslararası sorunlar çıkmadan evvel barışı sağlamak için çabalamaları gerektiğini anlamıştı.[489]

---

[486] Lawrence P. Meriage, "The First Serbian Uprising (1804-13) and the Nineteenth Century Origins of the Eastern Question", **Slavic Review**, 37/3, 1978, ss. 421-439, s. 431.
[487] **a.g.m.,** s. 430.
[488] Slavko Gavrilović, "Austrija i Srpsko-Turski Odnosi 1812-1813. Godine", **Zbornik Matice Srpske za Istoriju**, 50, Novi Sad, 1994, ss. 7-31, s. 7-8.
[489] Meriage, **a.g.m.,** s. 432, 438.

Mart 1813'te Baron Stürmer, Metternich'e Sırp-Osmanlı barışının sağlanması için ya da düzenin oluşması için silahın gerekli olduğunu söylüyordu. Sırp isyancılar da bahar 1813'te Avusturya'dan silah, barut, kurşun gibi malzemeler talep ediyor ve tüm bunların bedellerini ödeyecekleri konusunda da söz veriyorlardu. Ancak bu istekleri Avusturya tarafından yine reddedilmişti. Zira Avusturya bu süreçte Sırpların, Osmanlı ile barışması için çalışıyordu. Hatta Avusturya, 1813 yılında "Türk-Sırp Barışı İçin Avusturya Önerileri" adı altında taslak bir anlaşma bile hazırlamıştı.[490]

Rusya'nın, Osmanlı yönetimi ile 1812 Bükreş Antlaşması'nı imzalaması ve Belgrad, Böğürdelen, Fethülislam ve Semendire'den çıkışı, Avusturya'yı rahatlatmıştı. 1813 sonbaharında ise Avusturya diplomasisi Osmanlı'yı Sırpları yenmeleri için cesaretlendirecekti. Hatta Sava ve Tuna'daki Avusturya askerî yönetimine, Sırplar ile savaşacak olan Türk ordusuna yalnızca gıda değil aynı zamanda barut ve kurşun yardımı da yapılması emri gelecekti. 1813 Ekim ayında Türk ordusu Belgrad'a girmeye başladığında sınırdaki Avusturya Ordu Kumandanlığı, Türk komutanlar ile haberleşme halindeydi ve Türklerin Sirem ve Banat'tan satın almak istedikleri ne varsa alabilmeleri için sınırı açmışlardı.[491]

Diğer yandan Avusturya'nın ya da Habsburg Hanedanı'nın isyan ve Sırplar üzerinde önemli bir etkisi söz konusuydu. Sırbistan Sırpları, isyan döneminde Sırp topraklarına gelen Habsburg Sırpları vasıtasıyla Avrupalı olmak ya da Avrupalı gibi yaşamak konularında fikir edinmişlerdi. Ayrıca Avusturya'nın gelişmişliğini de görme fırsatı yakalamışlardı. Ancak Habsburg Sırpları hiçbir zaman bir Sırbistan Sırbı olmamıştı. Hatta 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Avusturya'dan Sırbistan'a dönen Sırplar için "Nemaçkari (Nemačkari)" terimi kullanılıyordu. Bu ifade bir nevi "Avusturyalılaşmışlar" olarak çevrilebilir. Özellikle Sırbistan özerkliği sonrasında Avusturya'dan gelen bu Sırplar, devlet ve toplum arasında da sıkıntı yaratmış ve bazı durumlarda istenmeyen kişiler haline gelmişlerdi.[492] Esasında bu durum bir sonraki yüzyılda gerçekleşecek olan Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan mübadele sonrasında Türkiye'ye gelen mübadillere, Türkiye'de bulunan halkın bakış açısının bir benzeridir. Sırbistan Sırpları da bu yeni gelen unsurları, tam olarak kendi içlerine almayarak, onlara verilen haklar konusunda da sorunlar çıkmasına neden oluyorlardı.

[490] Slavko Gavrilović, **a.g.m.,** (1994), s. 18, 20, 22.
[491] **Istorija Beograda,** II, s. 68.
[492] Petar V. Krestić, "Political and Social Rivalries in Nineteenth Century Serbia: švabe or Nemačkari", **Balcanica**, XLI, Beograd, 2010, ss. 73-92, s. 74, 81.

Öte yandan Avusturya'nın Sırplar üzerindeki etkilerinden bir diğeri de -daha önce çok fazla dikkate alınmamış bir gerçeklik olarak- Belgrad'ın hemen karşı kıyısında bulunan ve Avusturya toprağı olan Zemun'un, 1749-1872 yılları arasında kendi askeri kumandanlığı bulunan, özerk bir belediye yapılanmasına sahip olmasıydı.[493] Nitekim bu durum da, Sırplar açısından bir örnek teşkil ediyordu. Coğrafi yakınlık ve Zemun ile olan sürekli seyrüsefer dolayısıyla Belgradlılar bu yapıyı da tanıma fırsatı bulmuşlardı.

Son olarak, birbirleri üzerinde oldukça fazla etki bırakan ve ortak tarihe sahip olan Avusturya ve Sırbistan'ın, kırılma noktası olabilecek bazı tarihlerinin benzeşmesi de ilginçtir. Bilindiği üzere Avusturya, 1805-1867 yılları arasında Avusturya İmparatorluğu, 1867-1918 yılları arasında ise, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu isimlerini almıştı.[494] Bu tarihler elbette Sırplar için çok tanıdıktır.

3.2 Rusya ile İlişkiler

İsyanın başlangıç döneminde -daha önce de ifade ettiğimiz üzere- Sırplar, yardım için ilk olarak Avusturya'nın kapısını çalmıştı. Avusturya cephesinden istedikleri ilgiyi görememeleri Sırpları, kendileri ile din ve ırk bağı olan Rusya'ya yaklaştırmıştı. Rusya ise bu süreçte Sırp isyanına dair bilgileri Viyana, Yaş, İstanbul temsilcileri ve Eflak Voyvodası Konstantin İpsilanti vasıtasıyla alıyordu. Konstantin İpsilanti, Rusya'yı isyanın derinleşebileceği yönünde de uyarıyordu.[495]

İsyanın başlaması ile birlikte Rusya ile Sırpların ilk diyaloğu, 1804 sonbaharı itibariyle olmuştu. İlk Sırp heyeti, Eylül 1804'te yola çıkmış, ay sonu itibariyle de Bükreş'e varmıştı. Sırplar burada Rus Konsolosu ile görüşerek yolculuklarının nedenini anlatmışlar ve pasaport almışlardı. Aynı işlemi Yaş'ta da tekrarlayan heyet, bir önceki duraktan farklı olarak Moldovalı tüccarlar olduklarına dair pasaportlar almışlardı. Petersburg'a 7 Ekim'de ulaşan heyetin içinde Prota Matija Nenadoviç, Jovan Protiç ve eski Avusturya subayı Petar Novakoviç Cardaklija[496] vardı. Bu dönemde Çar I. Aleksandr, Rusya'nın barışçıl bir dış politika yürütmesi gerekliliğine inanıyordu. Gerçekten de Rusya, Sırp isyanının başladığı

[493] Tanasije Z. Ilić, "Odbrana Zemuna od Kuge u Beogradu i Srbiji 1814 Godine", **Godišnjak Muzeja Grada Beograda,** III, Beograd, 1956, ss. 165-190, s. 168.
[494] Beydilli, "Avusturya", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 4, s. 174.
[495] Selim Aslantaş; "Sırp İsyanlarının Uluslararası Boyutu (1804-1813)", **Uluslararası İlişkiler,** 6/21, 2009, ss. 109-136, s. 113-114.
[496] Petar Novaković Cardaklija, Avusturya ordusunda hizmet vermiş bir Sırp idi. Ancak kendisinin Sırbistan'a gelmesinden önceki hayatı hakkında pek bir şey bilinmiyor. 1804'te Rusya'ya giden heyet üyelerindendi. Buradan geldikten sonra Karayorgi, onu 1805'te İstanbul'da, 1807'de Eflak'ta Sırp temsilcisi olarak hizmet vermesini sağlamıştı. bkz. Sarkić, **a.g.m.,** s. 27, 6. dipnot.

yıllarda Osmanlı ile dostça ve korumacı bir politika izliyordu. Zira Napolyon tehdidine karşı beraber hareket etmek için Osmanlı ile ittifak halindeydi. Heyet, elbette Çar ile görüşememiş, bunun yerine Dışişleri Bakanı Czartoryski ile görüşmüştü. Czartoryski bu görüşme sırasında; Karayorgi ve diğer Sırp liderler, Sırbistan'ın tüm bölgelerinin durumu, Türk birliklerinin kuvvet durumları ve Ebubekir Paşa'nın Belgrad'a gelişi konularında bilgilendirilmişti. Heyet, Harkov'dan[497] da sekreter olarak Todor Filipoviç'i heyete eklemiş ve Czartoryski'den Sırplara silah, cephane, asker, para temini ile Rus koruması altında Sırp otonomisinin sağlanması konularında yardım istemişti. Czartoryski ise "Sırbistan, Rusya'ya çok uzak ve Rusya Türklerle şu anda barış halinde" cevabını vermişti. Beklemedikleri bir cevap alan heyet, hemen geri dönmemiş, Kasım ayında Czartoryski, heyeti tekrar kabul etmişti. Görüşmenin detaylarını Çar Aleksandr ile paylaşan Czartoryski Çar'a, Sırplara en azından para yardımı yapmayı önermişti. Böylece Sırp heyeti 300 altın almış ve yıl sonu itibariyle geri dönmüştü. Bununla birlikte Sırplar esasında yalnızca para yardımı almamışlar, hem Çar Aleksandr'ı hem de Czartoryski'yi bu konu hakkında daha derin düşünmeye ve plan yapmaya sevk etmişlerdi.[498] Bu nedenle bu görüşmenin başarısız bir görüşme olduğunu söylemek yanlış olur. Zira bu görüşmenin faydalı olan kısmı, Rusya'nın, Sırp sorununu aracısız olarak, ilk elden anlamasını sağlamış olması idi.

Öte yandan biliyoruz ki Avusturya, isyanın başlangıç sürecinde Babıâli ve isyancılar arasındaki sorunları çözmek üzere müzakereci rolü üstlenmişti. Bu durum Avusturya'yı kendine rakip olarak gören Rusya'nın hiç hoşuna gitmiyordu. Nitekim Avusturya bu tutumu ile hem Babıâli hem de isyancılar içinde etkisini kuvvetlendiriyordu. İleriki dönemlerde ise bu tutumunun aksine Avusturya aktif bir şekilde isyancılara yardım etmek istememişti.[499]

Bu sırada Napolyon Balkanlarda oluşacak olan Sırp-Rus askeri işbirliği ihtimalinin coğrafi ve stratejik açıdan kendisinin Balkanlardaki durumu için ne kadar kritik olduğunu biliyordu. Ayrıca bu bölge Fransız ekonomisi için de önemliydi. Eğer Rusya Belgrad'da Tuna'nın güneyinde kendine sağlam bir yer kurmayı başarırsa, bu önemli iletişim ve ticari yol tehlikeye girebilirdi.[500] Rusya ise 1805 yılında Avusturya ile ittifak kurarak Fransa'ya karşı savaşmış ve yenilmişti. 1807'de şansını tekrar deneyen Rusya, ikinci yenilgiyi de aldıktan

[497] Harkov, bugün Ukrayna sınırları içinde olan şehirdir.
[498] Gurgur Jakšić, **a.g.e.,** (1937), s. 13-18; Vasilj Popović, **a.g.e.,** s. 23-24.
[499] Vasilj Popović, **a.g.e.,** s. 23.
[500] Meriage, **a.g.m.,** s. 426.

sonra Napolyon ile Tilsit Barışı'na imza atmış, hatta Rus çarı Aleksandr ile Napolyon arasında ittifak dahi sağlanmıştı.[501]

Fransa ile ilişkilerin normalleşmesine rağmen, Osmanlı-Rus ilişkileri kötüleşmeye başlamış ve Rusya, 1806 Kasım ayında Dinyester'i geçerek Osmanlı topraklarına nüfuz etmişti. Bu gelişme üzerine Osmanlı Devleti de 22 Aralık 1806'da Rusya'ya savaş ilan etmişti.[502] Bu durum da şüphesiz Sırp isyanı için de dengeleri değiştiren bir gelişmeydi. Bu süreçte Osmanlı Devleti, Rus savaşı ile uğraştığı için, Sırp isyancılar üzerine yeterince asker gönderememişti. Buna mukabil Rusya ise, Sırbistan'a Eflak üzerinden çok sayıda asker takviyesi yapmıştı.[503]

Rusya, Osmanlı Devleti ile yapmış olduğu barış görüşmeleri sırasında da Sırpları unutmamıştı. Bu müzakerelerde Rusya, Sırplar için, Rusya koruması ile birlikte sultanın egemenliği altında otonomi istemişti. Nitekim başlı başına bir Sırp bağımsızlığı fikri Rusya'nın istediği bir şey değildi.[504] Zira Rusya, Balkanlaeda bağımsız bir Sırbistan yerine kendisine bağlı/bağımlı bir Sırbistan'ı tercih ederdi.

1811 kış ve ilkbaharında ise Çar Aleksandr, Sırp sorununu Osmanlı ile pazarlık vesilesi olarak kullanıyordu. Bu arada Napolyon, Prusya (24 Şubat 1812) ve Avusturya (14 Mart 1812) ile yaptığı anti-Rus anlaşmalar ile diplomatik bir başarı sağlamıştı. Fransa, Avusturya ve Prusya'nın birleşen güçlerinin Osmanlı-Rus barış müzakerelerini sekteye uğratabileceğini düşünüyordu. Bu durum Rusya'yı alarma geçirmiş, Çar Aleksandr, Balkanlardaki bölgesel hedeflerini azaltmış ancak Sırp otonomisi konusundaki tavrını muhafaza etmiştir. Bununla birlikte Temmuz 1812 itibariyle -Osmanlı Devleti ile Bükreş Antlaşması'nı imzalandıktan hemen sonra- Çar Aleksandr, Balkanlardaki Rus birliklerini geri çağırdı.[505] Rusya'nın fiili yardımından mahrum kalan Sırp isyancılar, bu tarihten sonra tek başlarına kalmışlardı. Bu durum da Osmanlı ordularına karşı yenilgilerinin önünü açmıştı.

[501] Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye kadar**, TTK, Ankara 2014, s. 320.
[502] Aslantaş, **a.g.m.,** (2009), s. 121.
[503] **Cevdet Tarihi**, X, s.107.
[504] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** I, (1908), s. 4.
[505] Meriage, **a.g.m.,** s. 436-437.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BELGRAD'IN ÖZERKLİĞE GEÇİŞ SÜRECİ

1. İkinci Sırp İsyanı Öncesi Belgrad

1.1 Belgrad'da Süleyman Paşa Yönetimi

Osmanlı yönetimi, Belgrad'daki isyanın bastırılmasını memnuniyetle karşılamış hatta bundan dolayı 6 Ekim 1813'te İstanbul'da top atışları yapılmıştı. Bununla birlikte, Belgrad ve Sırp memleketinde yaşananların büyük Avrupa güçlerindeki -her şeyden önce de Rusya üzerindeki- etkisi İstanbul'dan endişe ile takip ediliyordu. 1813 Ekim ayı sonunda Osmanlı'nın Sırp isyanını bastırmasına dair Avrupa devletlerinden bazı olumsuz sesler gelmeye başlamıştı. Bu durum Osmanlı yönetimini bundan böyle Sırplarla barışçıl bir politika yürütmeye zorluyordu. Bu amaçla hemen genel af ilan edildi; Türk ordusuna, Sırplara zorbalık yapıkları takdirde ölüm cezası tehdidinde bulunularak Sırp reayası muhafaza edilmeye çalışıldı. Şehirdeki Türk askerî komutanları, eski knezlerle ve göç etmemiş isyan liderleriyle iletişim kurdu ve onlarla anlaşmalar yaparak bu isyancılara karşı sakin olmaya çabaladı. 7 Kasım'da Süleyman Paşa'nın şehrin yeni amiri ve Semendire Sancağı'nın valisi olarak atandığına dair padişah fermanı Belgrad'a ulaştı. Artık Belgrad Muhafızlığı görevi, Sırp isyanının bastırılması sürecinde de yer alan Süleyman Paşa'nın idi. Aynı zamanda bu fermana göre, Belgrad Kalesi'nde 3 bin askerin mürettebat olarak kalması emrediliyordu. Geriye kalan ordu ise dağıtılacak ve Rumeli Valisi Hurşit Ahmet Paşa da İstanbul'a gidecekti. Hurşit Paşa Belgrad'dan 24 Kasım'da ayrıldı ve 17 Ocak 1814'te, isyanı bastırmaya ilişkin başarılarından ötürü İstanbul'da törenle karşılandı.[506]

Henüz Hurşit Paşa Belgrad'da iken, önemli Sırp isyan liderlerinden Stanoje Glavaş (1763-1815) teslim olmuştu. 18 Kasım 1813 itibariyle de Bosna Veziri Ali Paşa'nın kahyası Sırbistan içlerinden Belgrad'a dönmüştü. Verdiği raporda buralardaki Sırpların artık tam anlamıyla sakin olduklarını ifade ediyordu. Böylelikle Bosna Veziri de 22 Kasım itibariyle Belgrad'dan ayrıldı. Sırbistan'da sükûnun sağlandığına inanan Vidin muhafızı Ahmed Paşa da 3 Kasım 1813 itibariyle Belgrad'dan ayrılmıştı.[507] Artık isyanın tam olarak son bulduğuna ve Belgrad ve Sırbistan'ın sakinleştiğine inanan Osmanlı idarecileri bu şekilde yavaş yavaş şehri terk ediyordu.

[506] **Istorija Beograda**, II, s. 70.
[507] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** (1908), s. 58-59.

Artık şehirde askerî mürettebatı ile başbaşa kalan Süleyman Paşa, gerçek anlamda muhafızlık görevini ifa etmeye başlamıştı. Bununla birlikte Belgrad muhafızlığı makamına Süleyman Paşa'nın seçilmiş olması, kimi görüşlere göre politik uzlaştırıcılık açısından uygun değildi. Zira Paşa, Karayorgi zamanında daha doğrusu Sırp İsyanı süresince Sırplarla savaşmıştı.[508] Bu nedenle geçmiş tecrübelerin Belgrad'da tekrar Osmanlı hâkimiyetini kurmaya çalışan Süleyman Paşa ile Sırp reayası ilişkilerine bir ket vurması ihtimal dahilindeydi.

Bu karamsar ihtimaller ile birlikte Süleyman Paşa, görevine gayet iyi başlamıştı. Sırp halkı kendisinden memnundu. Paşa, Aralık ayında isyan sonrasında kaçmayıp Sırp memleketinde kalmayı tercih etmiş olan tüm Sırp knezlerini iyi niyetinin bir göstergesi olarak Belgrad'a çağırdı.[509] Aynı şekilde sakinlik politikasını ve iyimser tutumunu devam ettiren Süleyman Paşa, isyan sırasında Belgrad ve çevre nahiyelerden göçmüş olanların özellikle de Avusturya'daki göçmenlerin evlerine geri gelmesini istiyordu. Zira bölgede düzen ancak bu şekilde sağlanabilirdi. Bu nedenle Aralık ayında Belgrad'da Sırp knezleri ile yaptığı toplantıda bu konuyu dile getirerek knezlere bazı emirler vermişti.[510] Böylece Paşa'nın anlayışlı bir yönetim tarzına sahip olması bölgedeki göçmen sorununun çözülmesine katkı sağlamıştı. Kaldı ki göçmenlerin geri dönmesi, Türk politikasının temel görevlerinden biriydi. Avusturya'dan Sırbistan'a dönmek konusunda tereddüt yaşayan çok sayıda Sırp vardı. Ekonomik ve politik nedenlerden ötürü bu göçmenlerin geri dönmeleri çok önemliydi. Nihayet Nisan 1814 itibariyle Avusturya'dan 30 bin civarında göçmen Belgrad ve çevre nahiyelere geri geldi. Göçmenlerden çok az bir sayı -300 kadar aile- Sirem ve Banat'ta kalmıştı.[511] Türk nüfusu ise bu süreçte hemen bir araya gelmişti. Sırp reayası haricindeki diğer reayanın bir kısmı da geri dönmüştü. Dönmeyenlerin yerine ise askerlerle birlikte yenileri yerleştirilmişti. Aynı zamanda çok sayıdaki Yahudi göçmen de Dorćol'daki evlerine geri döndü. Bir kısmı ise geri dönmekten korkuyordu. Zira Belgrad'da yapacak bir işlerinin olmadığını düşünüyorlardı.[512]

Paşa, aynı zamanda Belgrad'da bazı önlemler alma ve düzenlemeler yapma gereği duymuştu. Zira Belgrad Kalesi'ne girdiklerinde burayı son derece bakımsız bulmuşlardı. Bu nedenle Süleyman Paşa'nın ilk işlerinden biri, şehrin etrafındaki surları tamir etmek, onu

[508] **a.g.e.,** s. 68.
[509] **a.g.e.,** s. 64.
[510] **Istorija Beograda,** III, s. 70.
[511] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** (1908), s. 65-66.
[512] **Istorija Beograda**, II, s. 70-71.

toplarla ve askerî ambarla desteklemek, savaş gereçleri ve gıda tedarik etmekti. Paşa, 1813 sonu ve 1814 başında bu işlere ciddi bir şekilde zaman ayırmıştı. Aynı zamanda bazı nahiyeler Belgrad'daki bu çalışmalar için işçi vermek zorunda bırakılmıştı. Daha 1814 Ocak ayında tüm bu işler için iç bölgelerden birkaç yüz kişi Belgrad'a gönderilmişti. Ancak halkın Belgrad Kalesi'nin tamiri için şehre çağrılması durumu zor kullanılmadan yerine getirilememişti. Bu durum reaya arasında Osmanlı yönetimine karşı memnuniyetsizlik ve mutsuzluk katsayısını arttıran bir durumdu.

Böylelikle Belgrad'ın yavaş yavaş eski canlılığına kavuşması gerçekleşmeye başlamıştı. Öyle ki ticaret bile yeniden rayına oturmaya başlamıştı. Ancak bu sırada bu normalleşme çabalarını engelleyen başka büyük bir sorun ortaya çıkmıştı: veba. Belgrad'ın savaş ortamından yeni çıkmış ve normalleşmeye çalışan mutsuz ya da kötü durumda olan halkına veba da katkı yapmıştı. 1813 sonbaharında başlayan veba 1814 bahar ve yaz aylarında şehirde büyük nüfus kayıplarına neden oldu. Üstelik hastalık Belgrad Kalesi'ni tamir etmek için farklı nahiyelerden gelen insanlara da bulaştı. Bu süreçte kaç kişinin vebadan öldüğü tam olarak bilinememekle birlikte her gün en az 10 kişinin öldüğü tahmin edilmektedir. Ölenler gece arabalarla Tuna'ya getiriliyor ve nehre atılıyordu. Bu nedenle 1814 Haziran ve Temmuz aylarında veba nedeniyle şehir neredeyse terk edilmiş gibiydi. Ticaret tekrar durmuş; hastalık dolayısıyla köylüler şehre gerekli yiyecekleri getiremediğinden şehirde açlık başlamıştı. Kimi Belgradlılar ise çareyi kırsal bölgelere kaçmakta bulmuştu. Belgrad ve çevresinin bu denli zorlu bir salgın sürecinden geçiyor olması Zemun Askerî Kumandanlığı'nı da hemen acil önlemler almaya itmişti. Özellikle gemilerin Tuna ve Sava'ya yaklaşmaması konusunda tedbirler alınıyordu. Veba salgını vakaları Eylül ayı itibariyle azalmaya başladı. Ancak Belgrad yönetimini zorlayan yeni bir sorun baş göstermek üzereydi. Bu da Sırpların kendi içlerinde gerçekleşen Güneybatı Sırbistan'daki Hacı Prodan isyanı[513] idi.[514] Bu isyan, Birinci

[513] Hacı Prodan İsyanı: Bu dönemde biliniyor ki Miloş, Sırp memleketindeki kasaba ve köyleri sürekli gezerek tedrici olarak reayayı devlete isyan için hazırlamaktaydı. Bu nedenle ilk yaptığı işlerden biri, Sırp reayasının bir kısmını devlete karşı ayaklandırıp daha sonra bunların devlete itaatlerinin sağlanması için görevin kendisine verilmesini sağlamak olacaktır. Böylece Miloş, Sırp reayasının daha önce ellerinden alınan silahlarının geri verilerek tekrar silahlandırılmalarını sağlayacaktı. Nitekim Miloş, Hacı Prodan isimli bir Sırbı bu planı çerçevesinde isyan etmeye teşvik etmişti. Dolayısıyla ortaya çıkan isyan nedeniyle Süleyman Paşa'ya giderek eğer izin verilirse bu isyanı bastırabileceğini ve isyancıları yakalayacağını taahhüt ediyordu. Hatta bu durum karşısında İslam askerinin dahi rahatsız olmamasını istiyordu. Böylece Süleyman Paşa, Miloş'a bu konuda izin vermişti. Miloş da hemen Sırp ileri gelenlerden oluşan bir grup ve lüzumundan fazla asker toplayarak sonbahar 1814'te Hacı Prodan'ın üzerine göndermişti. Miloş'un planladığı şekilde Hacı Prodan ve etrafındakilerin isyanı bastırılmış ve Hacı Prodan ile bir kısım Sırp, Miloş tarafından idam edilmişti. Miloş, devlete olan bağlılığının göstergesi olarak isyancıların bir kısmını da Süleyman Paşa'ya göndermişti. Böylece Miloş'un oyunu istediği şekilde başarı kazanmıştı. bkz. Duran, **a.g.t.**, s. 16. Belgradî Raşid, yukarıda da görüldüğü üzere Hacı Prodan'ın isyan sırasında öldürüldüğünü söylemektedir. Ancak farklı kaynaklara baktığımızda hem olayla hem de Hacı Prodan'ın akıbeti ile ilgili farklı bilgilere rastlanmaktadır. Hatta ileride de değineceğimiz üzere Hacı Prodan'ın

Sırp İsyanı sonrasının önemli isimlerinden biri haline gelen Miloş Obrenoviç'in de yardımlarıyla kısa sürede ama şiddetli bir şekilde bastırılmıştı.[515]

1814 başında sırtındaki yükler ağırlaşan Süleyman Paşa, Sırbistan'daki halk üzerinde baskı kurmaya başladı. Sırp ileri gelenlerden bazılarına baskınlar düzenlendi. Yapılan bu baskının arkasında Avrupa'daki Napolyon İmparatorluğu'nun çöküşünün endişesi de vardı. Ayrıca Avusturya'nın Napolyon'a karşı kazandığı zafer sonrası Rusya'nın da Türklerle savaşa gireceği haberleri geliyordu. Süleyman Paşa da bu haberlerin hepsini biliyor ve kendince önlemler alıyordu. Hatta Karayorgi ve diğer isyan liderlerinin de Rusya'ya gittiğini biliyordu.[516] Olasılıkları tahayyül edebilen Süleyman Paşa, Karayorgi'nin Rusya ile ittifak kurarak Belgrad'a tekrar saldırma ihtimali üzerinde duruyor olmalıydı. Belgrad'da Süleyman Paşa yönetiminin sertleşmesinin nedenini ancak bu şekilde açıklamak mümkün olabilir.

Süleyman Paşa'nın bu endişeleriyle bağlantılı olarak Paşa'nın dikkat ettiği bir nokta da Sırp halkının Birinci Sırp İsyanı sonunda bozguna uğramış olmasına rağmen ellerindeki silahların henüz alınmamış olmasıydı. Bu nedenle Paşa, Sirem ve Banat'taki Avusturya sınır yönetimine Sırpların ne kadar silah taşıdığını bile sormuştu.[517] Hatta 1814 kışı ve 1815 baharını Sırp köylerininde silah araması yapmakla geçirmişti.[518] Bu nedenle bölgede yine korku ve terör dönemi başlamıştı. Paşa'nın müfettişleri sancağı baştanbaşa dolaşıyor ve halkı silahsızlandırıyordu.[519]

Sırp reayasının Süleyman Paşa yönetiminin faaliyetleri dolayısıyla memnuniyetsizliklerinin yanı sıra dönemin Rumeli Valisi Ali Paşa da bu bölge ile ilgili olumsuz düşüncelerini Babıâli'ye aktarıyordu. Hatta Ali Paşa, Süleyman Paşa'nın muhafızlıktan azledilmesi gerektiğini, Belgrad'ın bir tarafı Sırp diğer tarafı da Avusturyalı olduğu için olur olmaz adamların Belgrad'a muhafız tayin edilemeyeceğini ifade ediyordu. Ali Paşa, Süleyman Paşa'nın vakit kaybetmeden azledilmesini, yeni Belgrad muhafızı tayin edilene kadar da Rumeli valisi olan kendisinin Belgrad'da ikamet etmesini öneriyordu. Ali

---

Avusturya'ya kaçtığı bilgisi yer almaktadır. Bu durumun Avusturya raporlarında da bu şekilde geçmesi dolayısıyla biz de Hacı Prodan'ı Avusturya'ya kaçmış olarak kabul etmekteyiz. bkz. Slavko Gavrilović, "Srpsko Pitanje Prema Izveštajima austriskih diplomata Stirmera i Hudelista 1815-1817", **Zbornik Matice Srpske za Istoriju**, 1996, ss. 87-116, s. 90; Ayrıca bkz. Leopold Ranke, **Srpska Revolucija**, Beograd, 1991, s. 140.

[514] **Istorija Beograda**, II, s. 71; Tanasije Z. Ilić, "Odbrana Zemuna od Kuge u Beogradu i Srbiji 1814 Godine", **Godišnjak Muzeja Grada Beograda,** III, Beograd, 1956, ss. 165-190, s. 172, 182.

[515] **Istorija Beograda**, II, s. 70-71; Mihail Gavrilović**, a.g.e.,** (1908), s. 73.

[516] **a.g.e.,** s. 71.

[517] **a.g.e.,** s. 71.

[518] Šešum, **a.g.t.,** s. 159. Ayrıca 1814 Mayıs ayında yaz başlangıcı nedeniyle Rumeli kazalarından 300 nefer sekban toplanarak aylık yirmişer kuruştan altı aylık bedelleri olan 36.000 kuruş da Belgrad'a gönderiliyordu. BOA. **C.AS,** 665/27955.

[519] **Istorija Beograda**, II, s. 72.

Paşa'nın Süleyman Paşa'ya bu denli muhalefet etmesi Babıâli'yi konuyu Bosna Valisi Hurşit Paşa'ya da sormak durumunda bırakmıştı. Hatta Babıâli, Belgrad muhafızlığı için adı geçen Hurşit Paşa'nın muhafiz olması durumunda Sırp gailesinin tekrar vuku bulacağı ihtimali üzerinde de duruyordu.[520] Böylelikle Ağustos 1814'te İstanbul'dan bir temsilci Belgrad'a gelmişti. Görevi, Belgrad ve Sırbistan'daki durumu tahkik edip rapor etmekti.[521] Bu sırada Ali Paşa, Süleyman Paşa'yı Belgrad'dan gönderebilmek için çalışmaya devam ediyordu. Nitekim Ali Paşa, bir müddet sonra Babıâli'ye Süleyman Paşa'nın fesatlarını konu alan tahriratlar sunmaya başlamıştı. Bu tahriratlarda Ali Paşa, Süleyma Paşa'nın daha önce Bosna Eyaleti'nde fesad çıkardığını, şimdi de Belgrad'da Sırp reayasına zulmettiğini ve bu bilgileri Rumeli ayanlarından aldığını bildiriyordu. Ali Paşa'ya göre, Süleyman Paşa'nın bu fesatlarına ayrıca oğlu Mustafa Paşa da yön vermekteydi.[522]

Rumeli Valisi Ali Paşa bir yönüyle çok haklıydı. O da Belgrad'ın bir tarafının Sırp, diğer tarafının Avusturyalı olması dolayısıyla soruna açık bir yer olmasıydı. Zira Belgrad'da geçmişten gelen sorunlar devam ediyordu. Örneğin, 1815 yılı başında daha önceden Belgrad'da mahsur kalan ve sonrasında yakalanan yüz beş adet Sırp'a cezaları verilmişti. Ayrıca Çaçka'da yaşanan bir çatışma sırasında da Sırplara ait üç adet bayrak ele geçirilmişti. Yine bu dönemde Sırpların Belgrad'daki havraları ateşe verdiği bilgileri gelmekteydi. Zira Yahudiler, devletten bunların tamirini istemekteydiler.[523] Bu ortam ise elbette Belgrad ve Sırp memleketinde işlerin yolunda gitmediğinin en önemli göstergelerinden bazılarıydı. Hatta belki de yeni bir isyanın ayak sesleriydi.

Bu süreçte Avusturya ile ilişkiler de çok iyi değildi. Hacı Prodan'ın Avusturya'ya kaçışından sonra Babıâli, suçlunun Osmanlı'ya iadesini talep edince Avusturya Hükümeti bunu reddetti. Bu nedenle Avusturya'nın İstanbul elçisi, Babıâli'den sert bir uyarı aldı. Söz konusu uyarıda, Reisülküttâp, Avusturya'ya mütekabiliyet ilkesi gereğince muamele edileceğini ifade ederek kendisine gözdağı veriyordu. Başka bir deyişle Avusturya Hükümeti, Osmanlı Devleti'ne kaçmış olan olası bir suçlunun ülkesine iadesini talep ederse Reisülküttâp, Hacı Prodan'ın örneğini göz önünde bulundurarak olası suçluyu iade etmeyip hapishanede tutacağını bildiriyordu. Ayrıca Reisülküttâp, Avusturya Hükümeti'nin bir hırsız ya da *herhangi bir suçluyu* ülkesine iadesinin talebi ile ilgili olarak Babıâli'nin her zaman Belgrad

[520] BOA**. HAT.** 1298/50456.
[521] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** (1908), s. 78.
[522] BOA. **HAT**. 425/21812-A; **HAT**. 21812-B.
[523] BOA. **HAT**. 1134/45201.

Antlaşması'nın 18'nci maddesine[524] göre davrandığını ilave ediyordu. Avusturya Elçisi, Reisülküttâbın bu tutumu karşısında çok endişeli değildi. Elçiye göre Babıâli'nin bu nadir olabilecek sert tutumunun sebebi, tüm hazinesiyle beraber Avusturya'ya kaçmış olan Pazvandoğlu'nun oğlunun iadesinin de Viyana tarafından reddedilmiş olması olabilirdi. Bu nedenle elçi, Hacı Prodan nedeniyle Reisülküttâbın bu tavrının zamanla yumuşayacağından emindi.[525]

Avusturya, Sırbistan'ın sorunlarından bir türlü uzak kalamıyordu. Zira bu kez de kaçak Sırplar tarafından Avusturya'nın İstanbul Elçisine bir mektup yollanmıştı. Bu mektupta, Sırbistan'a dönmüş olan yurttaşlarının durumunun iyileştirilmesiyle ilgili olan bir dilekçe sunulmuştu. Avusturya Elçisi, bu dilekçeyi dikkate aldı. Ancak bu konu hakkında yavaş ilerlemesi gerektiğini biliyordu. Zira elçiye göre Osmanlı Hükümeti, topraklarına yönelik her türlü dış müdahaleye karşıydı. Öte yandan Osmanlı yönetimi, asilere -asilere önderlik etmiş reisler hariç olmak üzere- törensel olarak genel bir af ilan etmişti. Buna karşılık şimdiki Belgrad muhafızı ve diğer Osmanlı kumandalarının Sırplara farklı ya da kötü davrandıklarını söylemek mümkündü. Ancak elçi, bunun kanıtlanması gerektiğini düşünüyordu.[526]

Bu sorunların ötesinde hem Süleyman Paşa'yı hem de Belgrad halkını ilgilendiren bir diğer önemli problem mevcut zahire sıkıntısıydı. Eldeki maddi imkânsızlıklara rağmen Babıâli, Avusturya eğer zahire vermeyi kabul ederse pahalı olup olmadığına bakılmaksızın zahirenin alınması gerektiğini ifade ediyordu.[527] Ancak Süleyman Paşa'nın içinde bulunduğu mali sıkıntılar kendisini çaresiz bırakıyordu.

Yaşanan mali sıkıntılar Süleyman Paşa'nın Sırp knezleri ile yapmış olduğu toplantılara dahi yansıyordu. Örneğin, Paşa bu süreçte Sırp knezlerini birkaç kez daha huzuruna çağırmıştı. Sırp knezleri ile görüşmelerinin birinde Paşa, knezlerden halktan 1500 kese para toplamalarını istedi. Knezler bu istek dolayısıyla şaşkına dönmüşlerdi. Zira istenen bu miktar

---

[524] Belgrad Antlaşması'nın 18. maddesi: "Tarafeyn reayasından müfsid ve asi ve bed-hâh olanlar iki cânibden dahi kabul olunmayup bir veçhile himaye olunmaya. Bu makule evvel fesad ve çeteci ve daretci her kimin reayası olur ise olsun her hangi toprakta bulunur ise müstehak oldukları cezaları tertib oluna ve ihtifa ederler ise haberleri alınıb zâbıtaları agâh oluna ki, haklarından gelseler ve zabıt ve baş olanlar dahi bu misillü eşkıyanın haklarından gelinmekte ihmal ve tekâsül ederler ise mes'ûl ve nuʿâteb olub azl ve hakkından geline ve ulûfelü ve dirliklü kendü hallerinde olmayup böyle şekavet edenlerin taʿaddileri külliyet ile mündefiʿ olmak içün mutlaka hırsızlık ile taʿayyüş eden haydud dedikleri kıtâʿ-ı tarik saklanmayub ve beslenmeyüp gerek kendülerin ve gerek saklayanların haklarından geline ve bu makule fesad âdet-i müstemiresi olanlar sonradan salâh-ı suretin gösterir ise dahi iʿtimad olunmayup baʿid yerlerde iskân ettirile." bkz . **Muâhedât-ı Umûmiyye Mecmûʿası**, III, 1297, s. 128-129.

[525] 10 Şubat 1815 tarihli belge. Slavko Gavrilović, "Srpsko Pitanje Prema Izveštajima Austriskih iplomata Stirmera i Hudelista 1815-1817", **Zbornik Matice Srpske za Istoriju**, 1996, ss. 87-116, s. 90.

[526] 25 Şubat 1815 tarihli Ştitmer'den Metternich'e giden rapor. Slavko Gavrilović, **a.g.m.,** (1996), s. 91.

[527] BOA. **HAT.** 1298/50456.

kişi başı neredeyse 22 kuruşa tekabül ediyordu.[528] 1815 Şubat ayı başındaki bir diğer görüşmede ise Süleyman Paşa yine tüm nahiye ve kaza knezlerini huzurunda toplayarak knezlerden Belgrad'ın tahkimi için kendi kaza ve nahiyelerinden adam getirmelerini istiyordu.[529] Süleyman Paşa'nın Sırbistan'daki sert yönetimi ve knezleri şehre davet etmesi komşu Avusturya'da da endişeye neden oldu. Belgrad'da geçmişte yaşananlar dolayısıyla Avusturya, Sırp knezlerinin ya hapsedileceklerini ya da öldürüleceklerini düşünüyordu.[530] Nitekim Avusturya, Belgrad'a olan coğrafi yakınlık avantajını kullanarak Belgrad'da yaşananları ve yaşanabilecekleri Babıâli'den çok daha iyi bir şekilde değerlendirebiliyordu.

Sırplar ise gitgide Süleyman Paşa'yı daha fazla suçluyorlar, bu da Paşa'ya karşı muhalefetin büyümesine neden oluyordu. 1815 yılı Şubat ayında Süleyman Paşa, mevcut sorunlara çözüm olarak, Sırpların yaşadıkları kazalardan işe yarar birer knez, bir iki papaz ve kocabaşının rehin alınıp İstanbul'a gönderilmesini ve Rum Patriği marifetiyle İstanbul'da ikamet ettirilmesini istiyordu. Süleyman Paşa'nın böyle bir talebinin olması muhtemeldir ki, Sırpların devlete karşı bir harekete kalkışmaları ihtimalini öngörmesinden kaynaklanmaktadır. Öte yandan aynı dönemde Belgrad'da bulunan 95 haydukun idam emri de gelmişti.[531] Bu demek oluyor ki Belgrad'da sorunlar giderek büyüyor, ancak müzakere yolunu seçmek yerine alınan sert tedbirler Sırpları bir kez daha isyana yönlendiriyordu.

Belgrad'da olayların kötüleşmesine neden olan en önemli olaylardan biri ise 25 Şubat'ta Stanoje Glavaş'ın öldürülmesiydi. Bilindiği üzere Stanoje Glavaş, 1813'te isyanın bastırılması sonrasında kaçmamış ve ülkede kalmayı tercih etmiş önemli Sırp liderlerinden biriydi. Hatta bu süreçte İstanbul yolunu korumakla görevlendirilmişti. Glavaş'ın öldürülmesi elbette tüm Sırbistan'da yankı uyandırdı. Özellikle bu olay sonrasında artık Sırplar can ve mallarının devlet tarafından korunacağından emin değildiler. Bu durum Sırp reayasını bir araya getirmiş ve bazı önlemler almaya ve isyan için hazırlanmaya sevk etmişti.[532]

Belgrad'daki Sırpların almış oldukları önlemlerden bir tanesi kiliseyi kendileri ile devlet arasında aracı kılmaktı. Bu amaçla Belgrad Piskoposu Dionisije ve yazıcısı Sima Milutinoviç, Sultana bir rica mektubu kaleme almıştı. Bu mektup aynı zamanda tüm Sırp knez ve kmetlerinin mührünü taşıyordu. Ayrıca Mart 1815 itibariyle Belgrad ve Sırbistan'daki problemleri ilk elden anlatmak üzere bir Sırp heyeti İstanbul'a gitmek üzere yola çıkmıştı.

[528] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** (1908), s. 78.
[529] Mihail Gavrilović, **Miloš Obrenović**, II, Beograd, 1909, s. 133.
[530] **Istorija Beograda**, II, s. 72.
[531] BOA. **HAT.** 1134/45201-D.
[532] **Istorija Beograda**, II, s. 72.

Knezler Belgrad'dan çıktıklarında gayet mutluydu. Hatta kimisi, kendileri daha Belgrad'a dönmeden önce sorunların çözüme kavuşacağına inanıyordu.[533]

Belgrad'da rüzgârın tekrar bir Sırp isyanı ihtimali yönünde estiği bu dönemde Avrupa'da da bilindiği üzere Viyana Kongresi toplanmıştı. Avrupa'nın düzenini yeniden şekillendirmek üzere Avrupa devletlerinin bir araya gelmeleri Sırpların da kendi isteklerini bu devletlere anlatmaları için bir fırsat haline gelmişti. Nitekim Viyana Kongresi'ne Sırpların adına Prota Matija Nenadoviç de gitmiş ve Rus ve Avusturya çarlarına, İngiliz Prensine ve Prusya kralına Sırp sorununa dair çeşitli ricalarda bulunmuştu. Şüphesiz Kongre'ye yalnızca seyirci olarak katılmış olsalar da,[534] Osmanlı Devleti'nin dahil olmadığı böyle bir uluslararası kongrede Sırpların yardım isteme amacıyla bulunması, Sırp sorununun henüz bitmediğinin en önemli göstergesiydi. Ancak Osmanlı yönetimi hala bunu görmek istemiyordu.

1.2 İkinci Sırp İsyanı

Yukarıda değinildiği üzere İkinci Sırp İsyanı'nı hazırlayan birçok neden vardı. Bunlardan biri de 1814 sonbaharında Pojega Müsellimi Latif Ağa ile Sırplar arasında bazı çatışmaların yaşanmış olmasıydı. Esasında ikinci Sırp isyanını da bu olaylar harekete geçirmişti.[535]

Sırpların bu memnuniyetsizliklerinin en önemli tanıklarından biri şüphesiz Avusturya idi. Avusturya raporlarına göre, Avusturya'nın İstanbul Elçisi Nisan ayında Reisülküttâb'a hitap ederek Belgrad muhafızının oradaki reayaya kötü bir şekilde davrandığını ve Sırplar aleyhine konuştuğunu bildiriyordu. Reis Efendi buna cevap olarak, kötü muameleden şikâyet eden Sırpların bu muameleyi hak ettiklerini, zira Sırpların suçlu ve isyancı olduklarını ifade ediyordu.[536] Ayrıca Süleyman Paşa'nın Sırp reayasına bu baskıcı tutumundan dolayı İkinci Sırp İsyanı için Mihail Gavriloviç, aynı zamanda "Süleyman Paşa ile savaş" ifadesini de kullanmaktadır.[537] Buradan da anlaşılacağı üzere, ikinci isyanın başlangıcı da devlet yönetimine karşı değil, yönetimi temsil eden kişilere karşı idi.

Artık fiili olarak ortaya çıkmaya hazırlanan isyanın lideri olarak Sırp ileri gelenleri Miloş'u seçmişlerdi. Bunun nedeni Miloş'un halk arasında popüler bir kişi olmasıydı. Bu seçim sırasında da ısrarla kalkışılacak bu hareketin Türk devletine karşı değil, yalnızca

[533] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** (1908), s. 136 -137.
[534] Vasilj Popović, **a.g.e.,** (1940), s. 65.
[535] Kunibert, **a.g.e.,** s. 59.
[536] 10 Nisan 1815 tarihli Avusturya Elçisi Ştitmer'den Metternich'e giden rapor. Slavko Gavrilović, **a.g.m.,** (1996), s. 92.
[537] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** (1908), s. 147.

Süleyman Paşa'nın zulmüne karşı olduğu tekrarlanıyordu.[538] Böylelikle 23 Nisan 1815'te Takova'da ikinci isyan başladı. Bu ikinci isyana Belgrad Muhafızı, birinci isyandaki gibi hazırlıksız yakalanmıştı. Zira Sırbistan'ın diğer bölgelerindeki palanka ve şehirlerde çok az Türk askeri vardı. 1815 Şubat ayı sonu Avusturya raporlarına göre, Belgrad'da 6000, Böğürdelen'de 800, diğer yerlerde de 2500 kadar asker vardı. Dolayısıyla tüm Sırbistan'da yalnızca 10 bin civarı asker bulunmaktaydı. Süleyman Paşa ise isyan çıktığını duyar duymaz, askerlerini Belgrad'dan, vekili olan İmşir Paşa komutasında isyan bölgelerine gönderdi. Paşa, yalnızca 1500 askerle Belgrad'da kaldı. Paşa'nın aldığı bir diğer önlem ise daha kişiseldi. Nitekim Ostrujnitsa'da Miloş'un kardeşi Jevrem'i yakalatmış ve Belgrad'a getirterek Nebojşa Kulesi'ne hapsetmişti. Ancak Miloş, isyan sürecini başlatmıştı ve geri adım atmaya niyeti yoktu. Miloş[539] bu süreçte tek başına, yalnız bir isyan ya da boşuna bir kalkışma yerine genel ve büyük bir isyan için halkının gücünü korumayı istiyordu.[540]

İsyanın başladığı dönemde Belgrad'ın hal ve durumunu anlamak için Belgrad Kalesi'nin kendi ihtiyaçlarını tedarik etmek konusunda çektiği sıkıntıları gözden geçirmek faydalı olacaktır. Nitekim Mayıs 1815'te yani Belgrad ve çevresinde artık fiili anlamda bir Sırp isyanı söz konusuyken, Belgrad Kalesi'nin binasının yenilenmesi gerekiyordu. Bunun için gerekli olan levazımat daha önceden Avusturyalı bezirgânlardan satın alınmıştı. Hatta en son elli bin kuruş tutan masrafın yalnızca yirmi bini ödenebilmişti. Bu sefer de yine alınacak bazı malzemeler olması sebebiyle Avusturya'ya başvurulmuş ancak Avusturya önceki alımın borcu ödenmeden bir kuruşluk dahi bir şey veremeyecekleri cevabını vermişti. Bu mali sıkıntılar nedeniyle kalede çalışacak amelenin dahi parası verilemiyordu. Süleyman Paşa, devletten daha önce 2 bin kuruş talep etmişti. Bu talebi bile yerine getirilmemişken yeni bir talepte bulunması da anlamsız olacaktı. Böylece borç bularak amelelerin paralarını ödemişlerdi. Öte yandan isyan başlamış olmasına rağmen kalenin bir şekilde tamir edilmesi gerekiyordu. Bunun için de bir yıllık bir süreye ihtiyaçları vardı.[541] Esasında yalnızca bu örnekle bile, devletin Belgrad üzerinden elini çoktan çektiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

---

[538] Šešum, **a.g.t.,** s. 159.

[539] Miloş, bu dönemde Rudnik başknezi ve Kraguyefçe ile Pojega nahiyeleri obor-knezi idi. bkz. Svirčević, **a.g.e.,** s. 78.

[540] Mihailo Obrenović, **a.g.e.,** s. 32; **Istorija Beograda**, II, s. 72-73. Bu dönemde Belgrad Kalesi'nde tam olarak 6600 sekban askeri bulunuyordu. BOA. **HAT.** 1134/45201-D. Miloş'un kardeşi Jevrem'in tutuklanmadan önce Miloş tarafından Macaristan'a hayvan satmak üzere gönderildiği bilinmektedir. İsyana yeni başlayacak olan Miloş'un yaşadığı para sıkıntısı, kardeşini bu şekilde para tedarik etmek için göndermesine sebep olmuştu. Ancak Jevrem'in Süleyman Paşa'nın kuvvetleri tarafından ele geçirileceği hesaba katılmamıştı. bkz. Kunibert, **a.g.e.,** s. 69; Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** (1908), s. 154.

[541] BOA**. C.AS**, 472/19697.

Bu çaresizlikler içerisinde bulunan Süleyman Paşa, Tuna ve Sava nehirlerinin öneminin farkındaydı. Zira isyancılar özellikle Sava'ya çıkıp Sirem ile bağlantı kurmak isteyeceklerdi. Bundan ötürü Paşa, Sava kıyısında bulunan Palej'deki (şimdiki ismiyle Obrenovac) hendekleri 300 kadar asker ile destekledi. Ancak Mayıs ayı başında Miloş burayı ele geçirdi ve Sirem'e geçiş yolunu açtı. Böylece 1813'de Sırbistan'a geri dönen mültecilerden Sırp isyancılara yardım ulaşmaya başladı.[542]

Bu ortam içerisinde Süleyman Paşa'nın çabaları yetersiz kalıyordu. 1815 Mayıs ortasında artık Belgrad'ın ülkenin iç kısımlarıyla olan bağı kopmuştu. Güçlü Sırp müfrezeleri isyanın başında şehrin etrafındaki yolları gözetim altına almıştı. Bu müfrezeler 15 Mayıs'ta şehrin yakınında otlayan Türk sığırlarına ani bir baskın gerçekleştirmiş ve onlara el koymuşlardı. Aynı gün isyancılar Türk atlarını kaçırmayı denemişler ama başarısız olmuşlardı. Zira Türkler isyancı saldırısını top ve tüfek ateşiyle püskürtmüştü. Ancak ardından Belgrad muhafızı, isyancıları engelleyememiş ve palanka ve şehirleri yavaş yavaş isyancılar ele geçirmeye başlamıştı.[543]

Süleyman Paşa, Belgrad'da yaşanan olayların büyümesi üzerine durumu vakit kaybetmeden İstanbul'a bildirdi ve isyanın bastırılması konusunda yardım talep etti. Ardından 1200 süvari ile Semendire'ye doğru sefer düzenledi. Buna karşılık olarak Sırplar da 22 Haziran'da Grocka'da Türkleri bekliyordu. Yaşanan çatışmalarda Türkler herhangi bir başarı elde edemediler. Babıâli, Sırbistan'daki isyanı haber alır almaz Rumeli Valisi Maraşlı Ali Paşa'ya ve Bosna Valisi Hurşit Paşa'ya bir emir gönderdi ve askerleriyle birlikte isyan bölgesine gitmelerini emretti. Süleyman Paşa'ya da diğer askerler gelene kadar Belgrad'ı koruma emri verilmişti.[544]

Belgrad'ı korumakla yükümlü olan Süleyman Paşa'dan İstanbul'a giden Haziran 1815 tarihli kaimede Paşa, Sırpların Belgrad'a artık 2-3 saat kadar mesafede olduklarını bildiriyordu. Öte yandan 27 Nisan 1815'te Paşa'nın kethüdası İmşir Paşa, beraberindeki orduyla Belgrad'dan çıkarak Çaçka'ya doğru yola koyulmuştu. Burası isyanın merkezi konumundaydı. İmşir Paşa'nın bir süre sonra Belgrad'a geri dönmesi gerekiyordu ancak bunun için fazlaca ianeye ihtiyacı vardı. Aynı şekilde Maraşlı Ali Paşa da, İmşir Paşa'nın maiyetiyle birlikte Çaçka'da mahsur kalıp cephane ve zahireye ihtiyaçları olduğunu belirtiyordu. Zira Sırplar, buraya çok sayıda asker ve iki adet topla gelerek Çaçka'yı muhasara etmişlerdi. Türk ordusu da Uziçe'ye çekilmek zorunda kalmıştı. Bu sırada aralarına

[542] **Istorija Beograda**, II, s. 73.
[543] **a.g.e.,** s. 73.
[544] **a.g.e.,** s. 73-74.

Arnavutluk ve Bosna'dan gelen askerler de dahil olmuş, ancak Sırplar tarafından dağıtılmışlardı. Çaçka'daki bu yenilgi, Süleyman Paşa'nın isyancılara karşı hareketinin de belirleyicisi niteliğindeydi.[545]

Miloş'un bir sonraki hedefi Pozerefçe olacaktı. 7 Temmuz'da Miloş Türk mürettebatını yenilgiye uğratarak Pozerefçe'yi ele geçirdi. Süleyman Paşa ise buradaki Türk mürettebatına yardım ulaştıramadı. Bunun üzerine Paşa, Vidin'den destek istemiş, ancak bu ne kara yoluyla ne de gemilerle mümkün olmuştu. Bunun üzerine sınırdaki Avusturya yönetimine Türk askerlerini gemiyle geçirmesinin mümkün olup olamayacağı soruldu. Ancak Avusturya yönetimi buna izin vermedi. Süleyman Paşa da Rumeli'nin diğer bölgelerinden gelecek yardımı beklemek zorunda kaldı.[546] Paşa'nın Belgrad'da bu şekilde çaresiz kalması bazı farklı girişimlerde bulunmasına da neden olmuştu. Örneğin Paşa, daha önce maiyetinde olup sonrasında tevkif olmuş olan askerleri ve bir miktar Belgrad ahalisini dahi Sırplar üzerine göndermiş ve bu mürettebat Sırplara galip gelmişti.[547]

Ancak artık Sırplar Belgrad'a 2-3 saat mesafede bulunan noktaya ordugahlarını kurmuşlardı. Artık Semendire de bir süredir isyancıların işgali altındaydı. Buna mukabil Belgrad, Çaçka, Kraguyefçe, Pozerefçe, Yagodina kaza ve nahiye knezleri toplanarak devlete riayet edeceklerini bildirmişlerdi.[548] Sırpların aniden yön değiştirmelerinin birden fazla nedeni olabilir. Ya Osmanlı ordusundan gerçekten çekinmişler ve yenilmekten endişe etmişler, ya da bu isyan fikri, zaten başından itibaren başarısızlık üzerine kurulmuştu. Böylece devlet ile birçok konuda müzakere etme fırsatı yakalayacaklardı. Belki de başlı başına bir hile yapmışlardı. Yani, isyanın devam ettiği dönemde af dileyerek geri çekilecek, sonrasında aniden Osmanlı kuvvetleri üzerine gideceklerdi. Ancak yapılan mzakerelerden memnun kalmaları neticesinde gerçekten Osmanlı'ya itaat yolunu tercih etmişlerdi. Nedenin hangisi olduğu tam olarak bilinemeyecek olsa da isyanın seyri artık değişiyordu.

Aynı şekilde Bosna Valisi Hurşit Paşa da 1 Temmuz 1815 tarihli kaimesinde Miloş ve dört adet knezin, nezdine gelerek eman dilediklerini ve bundan sonra padişaha riayet edeceklerini söylediklerini yazıyordu. Hurşit Paşa'nın, Sırplarla ilişkiler konusunda değindiği hususlar aşağıdaki gibidir:

[545] BOA. **HAT**. 1129/45045-L; BOA. **HAT**. 1124/44960. **Istorija Beograda**, II, s. 73.
[546] **Istorija Beograda**, II, s. 73.
[547] BOA. **HAT**. 1124/44960.
[548] BOA. **HAT**. 1387/45293-B.

1. Sırpların af taleplerini değerlendiren Hurşit Paşa, Sırpların çok kez affedildiklerinin ama tekrar tekrar isyana başvurdukları üzerinde duruyordu. Bu nedenle bunların af dilemelerine itimat edilmemesi gerektiğini özellikle belirtiyordu.

2. Miloş, ele geçirilmişken -daha doğrusu af dilemek için huzuruna gelmişken- hapsedilmesinin de bir fayda sağlamayacağını, bunun yerine Miloş'un tüm knezleri getirmesi ve reayayı yatıştırmasının daha iyi bir çözüm olacağını belirtiyordu.

3. Hurşit Paşa, Belgrad pişgâhında Rumeli Valisi Maraşlı Ali Paşa ile de bu konularda mülakat yapmıştı. Hurşit Paşa, eğer Miloş söz verdiği üzere davranmazsa, kendisinin tevkif edilmesi, knezlerin ise idam edilmesi gerektiğini söylüyordu.

4. Son olarak, bu isyan son bulduktan sonra Belgrad muhafızlığı görevine Süleyman Paşa'nın yerine başka birinin gelmesinin daha uygun olacağını söylüyordu.[549]

Aynı dönemde Avusturya'nın isyana ve Osmanlı Devleti'ne bakışı ise şu şekildeydi:

1. Belgrad'daki Osmanlı kumandanları, Avusturya hudut kumandanlarına, İkinci Sırp İsyanı'na açık destek verdikleri ve Sırbistan'dan kaçan kişileri himaye ettikleri yönünde suçlamalarda bulunuyordu. Avusturya'nın İstanbul Elçisi'ne göre ise bu kumandanlar kendi hatalarını örtbas etmek için bu şekilde bir suçlama yolunu tercih etmişlerdi. Bu bağlamda Reisülküttâb, Avusturya'ya kaçmış Ada muhafızı Recep Ağa'nın kardeşleri ve yeğeninin Avusturya devletince kabulü dolayısıyla Avusturya Elçisi'ne şikayette bulunurken aynı zamanda Belgrad muhafızının firar etmiş suçlu Sırpların iade edilmesi talebini de dile getiriyordu. Bununla beraber Reis Efendi, Avusturya'nın şimdiye kadar Haci Prodan'ın ve diğer isyan reislerinin iadesini ihmal ettiğini de ekliyordu.

2. Avusturya'nın İstanbul Elçisi'ne göre, Osmanlı Devleti yeni isyanın çıkma sebebinin Belgrad muhafızının kötü yönetimi dolayısıyla olduğuna inabmıyordu. Osmanlı Devleti'ne göre, isyanın çıkma sebebi, Sırp milletinin rahatsız karakteri ve idareye karşı çıkmaya teşne olmasıydı. Tüm sebeplerin en önemlisi ise Sırp milletinin Rusya'dan yana olması, Rus ordusunun Besarabya'ya girişi ve Babıâli'nin Rusya'yla Bükreş Antlaşması'nın hayata geçirilip geçirilmemesi konusunda yapacağı görüşmeleri idi. Başka bir deyişle Osmanlı yönetimi Sırp isyanının nedenlerini gözlemlemesine rağmen Sırbistan'daki kötü idarenin isyanın en önemli sebeplerinden biri olduğunu kabul etmek istemiyordu. Öyle ki kendi bahçesine bakmaktansa komşunun bahçesine bakıyordu.

3. Napolyon'un Elba adasından kaçışı ve Petersburg Hükümeti'nin Fransa'ya karşı tüm birliklerini gönderme gereksinimi, Sırplar lehine Babıâli'yle görüşmelerini daha uygun

[549] BOA. **HAT.** 1133/45169.

bir döneme ertelemesine neden oldu. Çok erken isyana kalkışan şanssız Sırp milleti, Avrupa'da cereyan eden olaylardan dolayı tek başına kaldı ve büyük ihtimalle Rusya'nın kurbanı oldu.

4. Osmanlı Devleti'nin, Avusturya'yı sürekli olarak isyancılara destek vermekle suçladığı su götürmez bir gerçekti. Bu nedenle şayet Sırp ileri gelenlerden Zivkoviç ve Sırp Knezi Sima Markoviç Zemun'a gelirse, onların gelişini Bâbıâli, Avusturya'nın Sırp isyanına sıcak bakması olarak değerlendirebilirdi. O nedenle bu iki kişinin Zemun'a gelmesi durumunda vakit kaybetmeden Besarabya ve Hotim'e gönderilmesi Slavonya Kumandanı'na emredildi.[550] Nitekim bu konuda Osmanlı yönetimi tarafından daimi surette suçlanan Avusturya, bir süre sonra iyi niyetinin göstergesi olarak Osmanlı yönetiminin istediği doğrultuda davranmaya başlamıştı. Babıâli, Avusturya'nın Osmanlı Hudut Kumandanlarına ve Belgrad Kale Mürettebatına gönderdiği iaşe ve Avusturya tarafından Sırbistan'a giden kaçak baruta el koyulması konularından dolayı memnun kaldığını Avusturya Dışişleri Bakanlığı'na bildiriyordu.[551]

5. Reisülküttâb, Bosna Valisi ve sabık Vezir Hurşit Ahmet Paşa'nın asilerin üzerine gideceği için ordusuna lazım olan malzemelerin Avusturya'dan temin edileceğini, bunlar için ödenecek olan meblağın bir kısmının nakit, geri kalanının ise doğrudan Avusturya Devlet Hazinesi'ne gönderileceğini Avusturya Elçisi'ne bildirmişti. Avusturya Elçisi, bunun kabul edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Çünkü böylelikle Avusturya, asilere destek vermediğini Osmanlı yönetimine göstermiş olacaktı.[552]

6. Viyana'dan danışman Hudelist'ten gelen rapora göre, Osmanlılar isyancı Sırplara saldırmak üzere her tarafta hazırlanıyordu. Ordunun Başkumandanı Bosna Valisi Hurşit Paşa idi. Orduyu beslemek için Osmanlı yönetimi, Avusturya'ya başvurdu ve Avusturyalılar elinden geleni yapacağını ifade etti. Ruslar ise her zamanki gibi Sırplara destek veriyor, ancak Sırplar yine de yenileceklerdi.[553]

7. Avusturya'nın İstanbul Elçisi, Sırp isyancılar üzerine gidecek olan Osmanlı ordusu için Avusturya tarafından iaşe sağlanacağını Reisülküttâba bildirmişti. Bundan başka

---

[550] 26 Temmuz 1815 tarihli Ştitmer'den Metternich'e giden rapor. Slavko Gavrilović, **a.g.m.,** (1996), s. 93. Buna göre, 800 kadar Sırbın Sırbistan'a geçtiğinin haberi birkaç gün önce İstanbul'a ulaştı. Söz konusu mülteciler Avusturya'ya girerek silahsızlandırılmayıp isyanın patladığını duyunca silahlı olarak Belgrad'a geçmişlerdi. Şimdiye kadar bu konu hakkında Babıâli, Avusturya Elçisi'ne başvurmamıştı. bkz. 26 Temmuz 1815 tarihli İstanbul'daki Avusturya elçisi Ştitmer'den Metternich'e giden rapor. Gavrilović, **a.g.m.,** (1996), s. 93.

[551] 25 Ekim 1815 tarihli İstanbul'daki Avusturya Elçisi Ştitmer'den Metterniche giden rapor. Slavko Gavrilović, **a.g.m.,** s. 107.

[552] 10 Temmuz 1815 tarihli Avusturya elçisi Ştitmer'den Metterniche giden rapor. Slavko Gavrilović, **a.g.m.,** s. 97.

[553] 28 Temmuz 1815 tarihli Viyana'dan danışman Hudelist'ten Metternich'e giden rapor. Slavko Gavrilović, **a.g.m.,** s. 99.

Avusturya Elçisi, Sırpların, Osmanlı kuvvetlerinden kaçarak hem kendileri hem de eş ve çocuklarını kurtarmak için Avusturya'ya geçmesinin o kadar kolay olmayacağını belirtiyordu. Zira Avusturya, hudut civarında bir koridorun inşa edildiğini ve tüm suçlu kişilerin Avusturya'nın iç bölgelerine gönderileceğini söyledi. Öte yandan, yapılmış ve görmezlikten gelinmiş olan iaşe veya mühimmatın geçişi konusunda Sırplara izin verilmesi olayının tekrar meydana gelmemesi konusunda Slavonya'da Ceneral Freiherrn von Simschen uyarılıyordu.[554]

8. Rusya'nın Bükreş'teki temsilcisinin Grof Nesselrode'ye gönderdiği fakat Avusturya Hükümeti tarafından yolu kesilmiş mektuba göre, Rus ordusunun Hotim civarında bulunması asi Sırpları isyana teşvik ediyordu. Zira Bosna'da meydana gelen sert veba Bosna Valisinin onlara karşı yürümesini önlüyordu.[555]

Avusturya'nın sıkı bir şekilde takip ettiği isyan süreci, artık nihayet bulmak üzereydi. Olayların daha da fazla büyümeden bastırılması önemliydi. Böylelikle bu isyana bir son vermeye kararlı olan Belgrad'daki mürettebat 12 Ağustos 1815'te Belgrad'dan iki koldan Sırplar üzerine gitmek üzere asker çıkaracakken Belgrad ve çevresindeki kazaların reayaları istiman talebinde bulunmuştu.[556] Ancak Rumeli Valisi Maraşlı Ali Paşa'ya gönderilen emirde, Sırpların bu istiman taleplerine güvenilmeyerek gerekli tedbirlerin alınması istenmiş ve Paşa'ya hemen Belgrad'a girmenin yolunu bulması emredilmişti.[557]

Aynı şekilde Miloş da, tekrar tekrar af dileyip bundan böyle padişahın reayası olmayı kabul edeceğini Hurşit Paşa'ya istida ediyordu. Hatta Miloş, yanındaki knezleri alıp Hurşit Paşa'ya götürmesi için delilbaşının yanlarına gelmesini Hurşit Paşa'dan rica ediyordu. Bunun üzerine delilbaşı, 1000 kadar süvari ile Leşnitsa tarafına gitmiş, aynı şekilde Miloş ve yanındaki dört knez de 1000 nefer süvari ile buraya gelmişti. Böylece delilbaşı, knezleri alarak Hurşit Paşa'nın huzuruna çıkarmıştı. Hurşit Paşa'nın en önemli isteği, Sırpların elindeki tüm silahların alınması idi. Buradaki knezlerin karar verme yetkilerinin olmaması dolayısıyla Hurşit Paşa'nın yanında 10 kadar Sırp nefer rehin olarak bırakılmış ve bu talep Miloş'a bildirilmişti. Miloş ise bu talebi Belgrad'da bulunan knez ve papazlara danışmıştı. Zira bu dönemde Köprü tarafından Rumeli Valisi Maraşlı Ali Paşa, Vidin tarafından Vidin Seraskeri ve Bosna tarafından da Hurşit Paşa'nın hareket halinde olması Miloş'u endişelendiriyordu. Bu nedenle danıştığı kişiler de silahların toplanması talebinin kabul edilebileceğini belirtiyordu.[558]

---

[554] 25 Ağustos 1815 tarihli Ştitmer'den Metternich'e giden rapor. Slavko Gavrilović, **a.g.m.,** s. 101.
[555] 26 Ağustos 1815 tarihli Danışman Hudelistten Metternich'e giden rapor. Slavko Gavrilović, **a.g.m.,** s. 102.
[556] BOA. **BEO.AYN. d.** 193, [s. 32].
[557] BOA. **BEO.AYN. d.** 193, [42].
[558] BOA. **HAT**. 1136/45241; Duran, **a.g.t.,** s. 19.

Bu sırada Morava'da bulunan Rumeli Valisi Ali Paşa; Belgrad, Semendire, Pozerefçe, Kraguyefçe, Yagodina ve Çaçka havalisinin nahiye ve kaza knezlerinin huzuruna gelerek devlete itaatlerini bildirdiklerini haber veriyordu.[559]

Bu gelişmelerden de anlaşılabileceği üzere esasında Maraşlı Ali Paşa ve Hurşit Paşa'nın bölgeye gelişinin ardından Miloş ve diğer isyan liderleri hem Hurşit Paşa ile hem de Maraşlı Ali Paşa ile görüşmüş ve af dilemiş, ardından da sorunları müzakere etme fırsatı yakalamışlardı. Bu müzakereler sırasında Sırplar, daha yumuşak mizaçlı olan Maraşlı Ali Paşa'ya daha yakındı. Bu nedenle Maraşlı Ali Paşa ile anlaşma sağlamanın daha kolay olacağına inanıyorlardı. Maraşlı Ali Paşa, Hurşit Paşa gibi silahların teslim edilmesini de istemiyordu. Ali Paşa için, Sırpların, ordusunu Belgrad'a geçirmesine izin vermesi yeterliydi. Nitekim Maraşlı Ali Paşa, Sırp liderlerle 24 Ağustos'ta Belica'da[560] bir anlaşma yaptı ve bu arada Sırp temsilciler de İstanbul'a gitmek üzere yola çıktı. Böylelikle birkaç gün sonra Ali Paşa'nın birkaç bin askerle Belgrad'a geçmesine müsaade edildi ve 30 Ağustos itibariyle Belgrad'a girildi. Hemen İstanbul'a haber verilerek isyanın bittiği bildirildi.[561]

Böylece isyanı bastırmak konusunda yetersiz kalan Süleyman Paşa'nın Belgrad'daki rolü artık Maraşlı Ali Paşa'ya aitti. Ali Paşa, akıllı bir politika ile sorunu çözen ve isyanı sonlandıran kişi olmuştu. Muhtemelen de devlet tarafından ödüllendirilecekti. Bu ödül ise elbette onun için Belgrad muhafızlığı makamına oturmaktı. Zira daha önceden de bilindiği üzere Maraşlı Ali Paşa, Belgrad muhafızlığı için Süleyman Paşa'nın yetersiz olduğunu ve yerine geçici süre bile olsa kendisinin geçebileceğini devlete bildirmişti. Bu isyan belki de Maraşlı Ali Paşa için de bir fırsata dönüşmüştü.

Şüphesiz Sırpların hem Hurşid Paşa hem de Maraşlı Ali Paşa ile müzakere sürecine girmeleri nedensiz değildi. Bunun en önemli nedenlerinden biri, Sırpların daimi surette isyanın nedeni olarak yalnızca Belgrad muhafızı Süleyman Paşa'yı görmüş olmalarıydı. Nitekim Maraşlı Ali Paşa taafından İstanbul'a gönderilen Sırp knezlerinin takrirleri ve Sırp reayasının Rum patriğine gönderdikleri kâğıtlar bütünüyle Belgrad muhafızı Süleyman Paşa'ya yapılan şikâyetlerden ibaretti. Ayrıca İstanbul'a giden knezler de devletten bizzat af diliyorlardı.[562]

Sırplar ile müzakerelerin sürdüğü dönemde Süleyman Paşa da hala Belgrad'da ikamet etmekteydi. Zira Sırp isyancılara karşı Rumeli Valisi Ali Paşa, Niş Canibi Seraskeri ve Bosna

[559] BOA. **HAT.** 1110/44689.
[560] Belica, Yagodina'da bir yerleşim yeri.
[561] **Istorija Beograda**, II, s. 74. Sırplar böylece Hurşit Paşa'nın yanına gitmekten vazgeçmişlerdi. Dolayısıyla Hurşit Paşa'nın yanında rehin olarak bıraktıkları neferleri de Sırp milleti adına feda etmişlerdi. bkz. Duran, **a.g.t.,** s. 21.
[562] BOA. **HAT**. 1112/44757.

Valisi Bosna tarafından gelirken Tırhala Sancağı mutasarrıfının da Vidin kolundan askerleriyle gelmesi Süleyman Paşa'ya da rahat bir nefes aldırmıştı. Sırp isyancılar meselesini diğer mevkidaşlarına bırakan Süleyman Paşa, Belgrad'daki farklı sorunlar ile ilgileniyordu. En önemlisi ise şüphesiz zahire sorunu idi. Bununla ilgili Petervaradin generaline bizzat talepte bulunmasına rağmen bir türlü cevap alamıyordu. Bu nedenle Vidin Muhafızı gemiyle Belgrad'a buğday göndermişti. Ancak Tuna üzerinden gelen gemi, Ada-yı Kebir muhafızı Recep Ağa'nın kardeşleri tarafından durdurulmuş ve buğdayın bir kısmı alınmıştı. Bir kısmını da Sırplar ele geçirmişti. Bundan dolayı geri kalan miktar da Vidin'e geri gönderilmek zorunda kalmıştı. Bu nedenle Belgrad'daki zahire ihtiyaçları had safhada idi.[563] Ancak isyanın bittiği haberinin gelmesi Belgrad'da hem Paşa'ya hem de ahali ve reayaya rahat bir nefes aldırmıştı.

İsyanı sonlandıran Maraşlı Ali Paşa; Miloş ve diğer knezlerle olan tüm görüşmelerini yalnızca sözlü olarak yapmış, bunları yazıya dökme gereği duymamıştı. Bu nedenle yapılan müzakereler yalnızca anlatılanlar kadarıyla bilinmektedir.

Branko Perunçiç, Maraşlı Ali Paşa ile Miloş arasındaki ilk sözlü müzakereleri dört maddede değerlendirmektedir:

1. Sırplar, Maraşlı Ali Paşa'nın kâhyasının 7-8 bin askerle Belgrad'a girmesine engel olmayacaktı.

2. Maraşlı Ali Paşa ile Sırp temsilcilerden oluşacak bir heyetin Sırp isteklerini padişaha sunmak üzere İstanbul'a gitmesine izin verilecekti.

3. Sırp isyancılar bulundukları yerlerde kalmaya devam edeceklerdi.

4. Maraşlı Ali Paşa bu süreçte Drina'da bulunan Boşnaklara[564], Sırplara saldırmamaları konusunda bir emir verecekti.[565]

Bu maddeler, Miloş ile Ali Paşa arasındaki ilk müzakerede alınan kararlardı. Esas kararlar daha sonra alınacaktır. Bu nedenle bu ilk müzakereyi bir nevi ateşkes gibi değerlendirmek de doğru olacaktır.

Belgrad'daki bu ateşkes ortamı dolayısıyla Osmanlı yönetimi Belgrad'ın etrafında 8-10 bin kadar asker bekletiyordu. Bu askerlerin görevi, Sırplar tarafından başlatılabilecek olası bir hücuma karşı Belgrad Kalesi'ni korumaktı. Esasında yeni gelen bu askerlerle birlikte Belgrad'daki Osmanlı ordusu, isyancıların üzerine hücum edebilecek hale gelmişti. Ancak

[563] BOA. **HAT.** 1110/44689.
[564] Burada bahsedilen Boşnaklar, Bosna Valisi Hurşid Ahmet Paşa komutasındaki Bosnalı askerlerdir.
[565] Yusuf Hamzaoğlu, **Osmanlı Dönemi Sırbistan Türklüğü,** Logos-A Yayınevi, Üsküp, 2004, s. 238 (B. Peruncic'in Krusevac u Jednom Veku kitabından, s. 45).

zahire sorunun çözülmemiş olmasından dolayı Osmanlı ordusunun böyle bir harekete kalkışması mümkün görünmüyordu. Avusturyalılar, Belgrad'ın ihtiyaçlarını sağlamak için elinden geleni yapmıştı. Ancak 1815'te mahsul o kadar iyi olmadığı için Avusturyalıların kendi gereksinimlerini de göz önünde bulundurmaları gerekiyordu.[566] Nitekim bu kez de zahire sıkıntısı Osmanlı ordusunun elini kolunu bağlayan faktör olmuştu. Böylece Belgrad'da artık bir çatışma ihtimali de kalmamış oluyordu.

Böylelikle Sırplar ile Osmanlı yönetimi arasında nihai kararı vermek üzere Miloş ile Maraşlı Ali Paşa arasında 1 Ekim'de tekrar müzakereler başladı. 5 Kasım'da ise anlaşma sağlandı. Elbette bu anlaşma da yine yalnızca sözlü olarak yapılmıştı. Buna göre:

1. Sancak dahilindeki şehir ve kasabalarda Osmanlı idaresi tekrar sağlanırken nahiye, knejina (knežina)[567] ve köylerde 1791-1801 döneminde olduğu gibi nispeten özerk bir yönetim kurulacaktı.

2. Sırplardan toplanacak vergilere Türkler karışmayacak ve Sırplar, vergilerini kendileri toplayarak idareye teslim edecekti.

3. Yargı sisteminde de Sırpların davalarına müsellemlerin yanında bir knezin bulunması şartı getirilerek değişiklik yapılacaktı.

4. 12 nahiyenin merkezi Belgrad olurken aynı zamanda Ulusal Kançılarya/Knezler Konseyi (Narodna Kançılarya) burada kurulacaktı.

5. Ölüm cezaları yalnızca Maraşlı Ali Paşa tarafından uygulanabilecekti.

6. Miloş, baş knez olarak ilan edilecekti.[568]

Avusturya raporlarında ek olarak şu maddeler de bulunmaktadır:

1. Sırbistan, Babıâli'ye yıllık 7000 altın ödeyecek,

2. İstanbul'da Sırpları temsil eden bir temsilci olacak,

3. Sırplar, Osmanlı Devleti'nin savaşacağı her harbe 10.000 asker gönderecektir.[569]

Fakat yapılan bu anlaşmada mevcut olan birçok hukuksal ve zirai soruna çözüm getirilememişti.[570] Yalnızca sipahilere bazı haklar verilmişti. Bu haklardan biri, öşür toplama

---

[566] 9 Eylül 1815 tarihli Danışman Hudelist'ten Metternich'e giden rapor. Slavko Gavrilović, **a.g.m.,** (1996), s. 105.

[567] Knežina tabirinin esasında bir Türkçe karşılığı bulunmamaktadır. Bu nedenle Türkçe okunuşu olan "knejina" olarak ifade etmeyi uygun bulduk. Sırplara özgü bir idari birim olan knejinalara ait detaylar tezimizin 4. bölümünde yer almaktadır.

[568] Hamzaoğlu, **a.g.e.,** s. 239 (B. Paunović, Beograd Kroz Vekove, s. 45).

[569] 4 Aralık 1815 tarihli Danışman Hudelist'ten Metternich'e giden rapor. Slavko Gavrilović, **a.g.m.,** (1996), s. 108.

[570] Adam Nikolić, "Turski Sipahiluci (Zijameti i Timari) u Srbiji (1815-1830)", **Zbornik Muzeja Prvog Srpskog Ustanka**, III-IV, Beograd, 1965, ss. 43-75, s. 43.

haklarının kendilerine verilmesiydi. Buna göre, sipahiler kendi sipahiliklerinden çıkma hakkına sahipti. Yapılan bu sözlü anlaşmaya göre sipahiler yılda sadece bir kez köylerinden çıkacaklar ve gelirlerini üç gün içinde toplayarak köyden ayrılacaklardı.[571]

Yapılan bu anlaşma doğrultusunda birçok yenilik ve düzenleme yapma ihtiyacı doğmuştu. Örneğin, sancaktaki nahiye, knejina ve köyler yeniden belirlendi. Politik ve adli yönetim elbette Osmanlı Devleti'nin yani Belgrad muhafızının elindeydi. Her nahiyede bir kadıyla birlikte bir müsellim vardı. Yerel yönetimler anlamında Sırplar idareye dahildiler. Knejina ve köylerde eskiden olduğu gibi yine knez ve kmetler vardı. Bunlar genel düzenin ve barışın korunmasından ve vergilerin toplanmasından sorumluydular. Yine ikinci isyan sonrası alınan kararlarla nahiyelerde müsellem ve kadıların yanında knezler de bulunuyordu. Bu nahiye knezleri Sırpların yargılanması gerektiği durumlarda kadı ve müselleme eşlik ediyordu.[572]

Bu sözlü anlaşma Belgrad ve Semendire Sancağı'na yeni bir düzen getirirken en çok da Miloş'un Belgrad'daki politik gücünü arttırmıştı. Hatta kendi yerini sağlamlaştırabilmek adına isyanın sonunda, Petro Moler, Kapetan Radiç Petroviç, Kujunciye Jovan Delje gibi önemli isimler, Miloş'un ihbarıyla vezirin adamları tarafından öldürülmüştü.[573] Nitekim Miloş'un bu yaptıkları ileriki yıllarda yapacaklarının küçük bir örneğiydi.

Ancak Miloş'un bilmediği ve hesaplarının dışında olan bir şey vardı. En büyük rakibi olan Karayorgi henüz eski emellerinden vazgeçmemişti. Karayorgi'nin Arhimandrit Filipoviç adlı bir kişiye yazdığı mektup, Avusturya yönetiminin eline geçmişti. Bu mektupta Karayorgi'nin, birçok Sırp reisini Hotim'de toplamış olduğu yazıyordu. İkinci mektuba göre ise Sırpların Osmanlı Devleti'ne katılması ile ilgili bilgiler vardı, ancak ayrıntılara yer verilmiyordu.[574] Bu da gösteriyor ki Karayorgi iki yıldır Sırp memleketinden ayrı olsa da kendi davasına hizmet edecek şekilde çalışmaya ve süreci takip etmeye devam ediyordu.

Bu isyanın tek kaybedeni belki de Süleyman Paşa idi. Artık Belgrad'da kalması mümkün olmayan Paşa, Selanik'e tayin olunurken Belgrad muhafızlığı görevine de, bekleneceği üzere, Maraşlı Ali Paşa getiriliyordu. Buna karşılık Süleyman Paşa Belgrad'dan ayrılmak istemiyordu. Hatta Belgradî Raşid'e göre Paşa, Belgrad'dan ayrılmak için kendisine üç yüz bin kuruş harcırah ve 600 mekkari hayvan verilmesini istemiş, bu istekleri

[571] **a.g.m.,** s. 56.
[572] Svirčević, **a.g.e.,** s. 79-80.
[573] **Istorija Beograda**, II, s. 83
[574] 15 Ekim 1815 tarihli Danışman Hudelist'ten Metternich'e giden rapor. Slavko Gavrilović, **a.g.m.,** s. 106.

karşılanmadığı müddetçe de Belgrad'dan ayrılmayacağını belirtmişti.[575] Sonrasında bazı kaynaklarda Paşa'nın Osmanlı yönetimi kararınca idam edildiği gibi bilgilere rastlansa da[576] Süleyman Paşa'nın Bosna valiliği görevine getirildiği ve hatta buraya yerleştirildiğine dair Osmanlı Devleti'nin vesikalarında bilgi bulmak mümkündür.[577]

Böylelikle Aralık 1815 itibariyle, isyanla ilgili olan Sırpların affedildiklerine dair padişah fermanının verilmesiyle isyan süreci tam olarak sonlanmıştı. Hayatın normalleşmesi adına bu süreçte Rumeli Eyaleti'nin farklı yerlerine dağılmış olan ailelerin Belgrad'a dönmeleri konusunda da emir veriliyordu.[578] Nitekim Belgrad Kalesi'ndeki hane sayısı 150-200'e kadar düşmüştü. Dolayısıyla bu ahalinin geri döndürülmesi gerekiyordu. Hatta Rumeli kazalarında yaşayanlardan da buraya gelmek isteyenler olursa kendilerine müsaade edilmesi gerektiği belirtiliyordu.[579]

Bu şekilde Belgrad ve Semendire Sancağı'nda kurulan yeni düzen, sağlamlaştırılmaya çalışılıyordu. Kimi görüşlere göre, esasında 1815 sonrası, Semendire Sancağı'nda yarı otonom bir sistem kurulmuştu.[580] Yazılı olarak ifade edilmemiş olsa da fiili olarak gerçekten de durum böyleydi. Özellikle yerel yönetimlerde Sırpların sahip olduğu haklar ve yetkiler bunun en önemli göstergelerindendi.

2. Belgrad'da Devlet Düzeninin Sağlanması

2.1 Belgrad'da Maraşlı Ali Paşa Yönetimi

Maraşlı Ali Paşa, Belgrad'a geldiğinde ilk olarak, daha önce dayılardan Mehmet Ağa Fotiç'in kullandığı eve yerleşmişti. Süleyman Paşa şehri terk ettikten sonra ise Maraşlı da vezirin Yukarı Kale'deki konağına yerleşti. Kısa bir süre sonra da yeni vezir, -adet olduğu üzere- Miloş ve diğer Sırp ileri gelenleri kendi konağında topladı. Paşa, bu toplantı sırasında Miloş'a üç kez "Padişaha sâdık mısınız?" diye sordu. Miloş, "evet" cevabını verdi. Aynı

[575] Ayrıca Rumeli a'yânlarından Sirozî İsmail Bey-zâde Yusuf Muhlis Bey (daha sonra uhdesine rütbe-i vezâret virilerek Sirozî Yusuf Paşa olarak anılmıştır) ve Temürhisâr a'yânı Mahmud Bey ve Hasköylü meşhur Emin Ağa ve İvranyeli Hüseyin Paşa ve daha bunlara mümâsil a'yânlar birer mikdâr asker ile Maraşlı Ali Paşa'nın ma'iyyetine verilüp Belgrad'a gönderilmişlerdi. Bu nedenle Ali Paşa, bu sırada bu mürettebat ile Belgrad'da bulunuyordu. bkz. Duran, **a.g.t.,** s. 23.
[576] 4 Aralık 1815 tarihli Danışman Hudeliist'ten Metternich'e giden raporda olduğu gibi. Gavrilović, **a.g.m.,** s. 108.
[577] BOA. **HAT**. 1537/53.
[578] BOA. **C.DH.**, 73/3613.
[579] BOA. **C.HR.**, 44/2185.
[580] Luković, **a.g.m.,** s. 287.

zamanda knezler de Sırp halkının Maraşlı Ali Paşa'yı Belgrad muhafızı olarak görmekten mutluluk duyduklarını ifade ettiler.[581]

Belgrad'da eski yaşantının geri dönmesi için en önemli konu elbette hem Müslüman hem de Hrıstiyan nüfusun tekrar şehre geri dönmesiydi. Nitekim -daha önce de belirtildiği üzere- 1816 itibariyle Belgrad Kalesi'nin nüfusu 150 haneye kadar düşmüştü. İsyan süresince ahali Rumeli'nin farklı yerlerine gitmişti. Dolayısıyla Sırp sorunun ortadan kalkması sebebiyle ahalini geri dönmesi isteniyordu. Aynı zamanda yine Rumeli kazalarında iskân edilmiş olan ve Belgrad'a gelmek isteyenlere de müsaade edilecekti.[582] Öte yandan Sırplar da küçük ya da büyük gruplar halinde geri dönmeye başlamışlardı (Özellikle de 1817-33 yılları arasında yoğun bir göç mevcuttur). Bunların bir kısmı Avusturya'ya göç edenler olduğu gibi bir kısmı da ilk defa Sırbistan'a gelenlerdi. Ancak Sırp yönetimi, ilk defa bu topraklara gelen Sırpların yeni köyler kurmalarına izin vermiyordu.[583] Bunun nedenlerinden biri, yeni gelen Sırplar ile Sırbistan Sırpları arasındaki kaynaşmayı sağlamak olabilir. Nitekim sonraki dönemde bu iki Sırp grubu arasında sıkıntılar yaşandığını ve bu yeni gelenlerin Sırbistan Sırpları içerisinde eritilemediğini görmek mümkündür.

Belgrad'a nüfusun yerleştirilmesinin yanı sıra hayatın normalleştirilmesi için ahali ve reaya arasındaki ilişkinin de düzenlenmesi gerekiyordu. Bu konuyla ilgili olarak da çok yol kat edilmişti. Ancak Belgrad'daki Hristiyan nüfus için hayat hala kolay ve düzenli değildi. Yeni Türk yönetimi Maraşlı Ali Paşa tarafından yürütülüyor ve şehirde yolsuzlıklar/kötü olaylar hala devam ediyordu. Örneğin,1816 yılı Aralık ayında Miloş'un konağına bilinmeyen saldırganlar tarafından saldırılar gerçekleşmişti.[584] Bu nedenle hayatı normalleştirmenin kolay olmayacağı aşikârdı. Zira Belgrad, iki büyük isyan yaşamış ve isyanlar sırasında yaşananları ne ahalinin ne de reayanın unutması mümkün değildi.

Avusturya cephesi de Belgrad'daki durumun normalleşmediğinin farkındaydı. İstanbul'daki Avusturya elçisi, 1816 yılında Sırbistan'ın tamamen sakinleştirilmediğini ve şu andaki haberlere göre Sırbistan hakkında kesin bir şey paylaşamadığını dile getiriyordu. Bununla birlikte Osmanlı ricalinin Sırbistan'da cereyan etmiş olaylardan dolayı herhangi bir endişesi olmadığını da ilave ediyordu.[585]

---

[581] **Istorija Beograda**, II, s. 75.
[582] BOA. **C.HR,** 15/743.
[583] Šešum, **a.g.t.,** s. 263.
[584] **Istorija Beograda**, II, s. 82.
[585] 25 Nisan 1816 tarihli Avusturya'nın İstanbul Elçisi Ştitmer'den Meterbih'e giden rapor. Slavko Gavrilović, **a.g.m.,** s. 110. Aynı raporda, "Asya'dan gönderilmiş ve Sırbistan'a gitmek üzere Çanakkale civarında tecemmu etmiş 12.000 yoksa 14.000 askerle ilgili henüz haber yoktur" bilgisi de yer almaktadır.

Bu süreçte Miloş'un hızlı yükselişi de devam etmekteydi. 1 Şubat 1816 tarihinde toplanan Sırp Meclisi, Miloş'u Semendire Sancağı dahilindeki knezlerin lideri olarak belirlemişti.[586] Bir süre sonra da Maraşlı Ali Paşa tarafından ba-buyruldu baş knez olmuştu.[587] Bundan böyle Sırp baş knezi unvanıyla Belgrad ve Sırbistan'daki en yetkili kişi haline gelen Miloş, hem Babıâli hem de Belgrad muhafızı ile ilişkilerde Sırp milletinin temsilciliğini üstleniyordu.

Knez Miloş 1815-16 sonrası Sırp ulusal idaresini gitgide güçlendirirken Belgrad Muhafızı, Belgrad'da ve diğer kalelerde hala yönetimi sıkıca elinde tutuyordu. Ayrıca bu dönemde Maraşlı Ali Paşa ile Miloş arasındaki ilişki gerçekten iyiydi. Miloş da 1816'nın ilk yarısında az sayıda adamla Belgrad'a yerleşmişti.[588] Maraşlı Ali Paşa ile yapılan anlaşma neticesinde Belgrad'da ikili bir yönetim tesis edilmişti. Belgrad Muhafızı kaledeki garnizonun ve Müslümanların lideri konumundayken Miloş, Sırpların en tepedeki knezi olmuştu.[589] Bu süreçte oldukça hızlı bir şekilde çevre nahiyelerde ilerleyen "Sırp bağımsızlığı" düşüncesi, Belgrad'da aynı kolaylıkla yayılamıyordu. Özellikle de Türk siyasi ve adli yönetiminin yetkilerini kısıtlama konularında zorluk yaşıyorlardı.[590] Ancak yine de Sırplar parça parça Türklerin elinden yetkilerini almayı başarıyordu.

Miloş'un bu şekilde Sırplar arasında etkisi artarken aynı zamanda en büyük rakibi ve Birinci Sırp İsyanı'nın lideri olan Karayorgi de Miloş için hala önemli bir tehditti. Zira Miloş, Karayorgi'nin Sırbistan'a geri gelmesinden ve kendisini elde ettiği güç ve iktidardan mahrum bırakmasından endişe duyuyordu. Hatta Karayorgi gibi, ilk isyan sonrası Avusturya üzerinden Rusya'ya geçip Bucak bölgesine yerleşmiş olan Sırplardan dahi, "Karayorgi yandaşı" oldukları için endişe ediliyordu. Miloş'un bu endişeleri bir süre sonra çok daha büyüyecektir. Zira Bucak bölgesindeki Sırplar, artık memleketlerine dönmek istemekteydiler. Böylece 30 haneden oluşan (yaklaşık 150 kişi) bu Sırplar, Rusya Devleti'nden izin almış ve Bükreş'e gelmişlerdi. Elbette gelecek olan bu insanların, Sırp memleketine girebilmeleri için Osmanlı yönetimi tarafından bir mahzuru olup olmadığının incelenmesi gerekiyordu. Eğer bu gelecek kişilerin gelmesinde bir mahzur olur ve Osmanlı yönetiminin bu insanları Rusya'ya geri göndermesi gerekirse Osmanlı yönetiminin bir bahane bulması gerekiyordu. Bahane olarak da, Sırp memleketinde yaşayan Sırpların bu insanları istemedikleri söylenecekti. Ancak böyle bir bahaneye gerek kalmamış ve bu insanların arasında mahzurlu sayılabilecek kimse

[586] Šešum, **a.g.t.,** s. 161.
[587] BOA. **HAT**. 1130/45046.
[588] **Istorija Beograda**, II, s. 82-83.
[589] Divna Djurić-Zamolo, **Beograd Kao Orijentalna Varoš Pod Turcima 1521-1867**, Beograd, Mızej Grada Beograda, 1977, s. 212.
[590] **Istorija Beograda**, II, s. 83.

olmaması ve Rusya'nın da izin vermiş olması dolayısıyla, vatanlarına dönmelerinde bir sakınca görülmemişti. Ayrıca bu insanların başka diyarlarda bırakılmasının da uygun olmadığı belirtilmişi.[591] Şüphesiz bu göçmenlerin geri dönmeleri Miloş'un en son istediği şeydi. Ancak bu konuda söz söyleme yetkisine sahip değildi. Bu nedenle Karayorgi sorunu konusunda detaylarla ilgilenmektense sorunu kökten çözmeye karar vermiş, bunun için de Rusya'dan tekrar Sırp memleketine dönen Karayorgi'yi öldürterek kesik başını da Belgrad muhafızına teslim etmişti.[592]

Karayorgi'nin varlığı dolayısıyla endişe duymuş olan yalnızca Miloş değildi. Zira Rusya'ya kaçan Karayorgi artık aynı zamanda Rusya ile yaşanabilecek bir sorunun da baş aktörü olabilirdi. Zemun'da bulunan Avusturyalı General Czervinka'nın verdiği bilgilere göre, Rus Çarı'nın rızasıyla Karayorgi, Sırp milletini kışkırtmak ve yakında çıkacak savaşa hazırlık yapmak amacıyla Sırbistan'a dönmüştü. Bükreş'ten alınan mektuba göre de Rus ordusu Prut nehrinde savaşa hazır bir halde bekliyordu. Elbette bu bilgileri Babıâli de almıştı. Haberin doğru olup olmadığını kontrol etmesi için Belgrad muhafızını görevlendirmişti. Muhafız, Karayorgi'nin Sırbistan'a gelmesinin Rusya ile bir savaşa neden olabileceğini söylüyordu.[593] Ancak ne Osmanlı yönetiminin ne de Avusturya'nın korkuları gerçekleşmişti. Karayorgi'nin öldürülmesi, tüm bu ihtimalleri geçersiz kılıyordu. Belki de Miloş, Sırbistan'da kendi hâkimiyetini güçlendirmek adına Karayorgi'yi öldürtürken, aynı zamanda Osmanlı Devleti'ne faydası dokunacak bir işe imza atmıştı. Ancak şu da var ki, Avusturya ve Osmanlı Devleti, Karayorgi'ye çok büyük anlamlar yüklese de Rusya için Karayorgi zayıf bir karakterdi.

Zaman ilerledikçe Sırp reayası Miloş'un bu sert tutumundan ve bazı faaliyetlerinden rahatsızlık duymaya başlamıştı. Bu da Miloş'a karşı büyüyen bir muhalif grup oluşturmuştu. Hatta Sırpların, Miloş ile yaşadıkları sorunları dile getirmek üzere Belgrad Metropoliti İstanbul'a gitmişti. Metropolitin deyimiyle Sırp reayası ile Miloş arasında geçen olaylar ve Miloş'un faaliyetleri şunlardı:

---

[591] BOA. **BEO.AYN. d.** 194, [s. 62, 68].

[592] BOA**. HAT.** 132/5473; 495/24301. Esasında Karayorgi'nin ölümü ile birlikte bu sorun tam olarak bitmemişti. Zira Karayorgi'nin çocukları ve taraftarları hala hayattaydı. Hatta Dorđje Popović, Miloş'a gönderdiği 20 Haziran 1819 tarihli yazıda, Birinci İsyan'ın liderlerinin Baserabya'dan Tameşvar'a geldiğini söylüyordu. Bu durum açıktır ki Miloş'un bunlara karşı önlem almasını gerektiriyordu. bkz. Branko Peruncic, **Beogradski Sud (1819-1839**), Beograd: Istorijski Arhiv Beograda, 1964. s. 65, KK, III, 135 (Bu eser, Sırbistan Devlet Arşivi Fonlarından biri olan "Beogradski Sud"un matbuʿ şeklidir. Bu nedenle bu kaynaktan alınan bilgiler bire bir arşiv belgelerinden alınmadır. Dolayısıyla sayfa numaralarının yanında kaydedilen "KK" ile başlayan numaralar arşivde kayıtlı oldukları numaralardır).

[593] 21 Ağustos 1817 tarihli rapor. Slavko Gavrilović, **a.g.m.,** (1996), s. 112.

1. 1820'de Sırp reayası Miloş'a karşı ayaklanmış, ancak Miloş bu ayaklanmayı bastırmayı başarmıştı. Ardından Miloş, bu ayaklanmanın İslam ahalisinin reayayı tahriki dolayısıyla çıktığını iddia etmişti.

2. Miloş bazı Sırplarla ittifak ederek devlete muhalefet ediyordu.

3. Miloş ile Maraşlı Ali Paşa arasında vaki olan anlaşma gereğince cizye ve vergilerini azar azar ödeyeceklerini kararlaştırmışlardı.

4. Miloş, Sırp reayasını Belgrad Kalesi'ne yakın bir köyde toplayarak bazı bahaneler öne sürerek idam etmişti.

Metropolit, Miloş'un bunlar gibi birçok hilelere başvurduğunu söylüyordu. [594]

Miloş'un faaliyetleri dolayısıyla oluşan bu muhalefet reaya ve Belgrad metropoliti ile sınırlı kalmayıp Sırp knezlere de yayılıyordu. Örneğin, Nisan 1821'de Pozerefçe knezleri Marko ve Stefan, Maraşlı Ali Paşa'ya başvurarak Miloş'un faaliyetleri hakkında bilgi veriyorlardı. Buna göre Miloş, Silahdar Ali Raşid Bey'i kazadan ihraç etmişti. Miloş'un kardeşi Avram da 2 bin kadar pandurla Pozerefçe'ye gelmişti. Ayrıca Miloş, Semendire kazalarının her köyünden 10-15'er reaya tertib ederek Pozerefçe'de toplamıştı. Bu güruhtan beklentisinin ihtilali def etmek mi ya da yaymak mı olduğu anlaşılamamıştı.[595]

Pozerefçe ve Poreç nahiyeleri obor-knezleri Marko Abdula ve Stevan Dobrnac ise -ki bu knezler Miloş'tan sonra en güçlü ve en zengin kişilerdi- 1821 itibariyle Miloş'a karşı isyana girişmişlerdi.[596] Hatta bu kişiler Belgrad muhafızına gönderdikleri şikâyet mektubunda Josif isimli bir knezin Miloş'un emriyle zorla evlerine girmiş olduğunu ve yapılan zulümlere artık mecallerinin kalmadığını belirtişlerdi. Bu sorunlar nedeniyle Pozerefçe Kazası ve çevresinin tüm sakinleri ittifak ederek bir araya gelmiş ve Miloş'un zulmüne çözüm bulunması gerektiğini ifade etmişti.[597]

Miloş'a karşı oluşan bu muhalefetin büyüdüğü noktalardan biri Mayıs 1821 dönemine rast gelmekteydi. Bu tarihte Köprü Palankası semtlerinde yedi kazanın reayası ile üç kaza knezi bir araya gelerek Miloş'a karşı hareket edeceklerken Miloş bunu haber alarak hemen kardeşini bir bahane ile Böğürdelen'den getirip bu 3 knezin yakalanması için görevlendirmişti. Knezlerin ikisi yakalanırken biri kaçmayı başarmıştı. Mihail Gavriloviç, bu kaçan knezin Uzun Mirko olduğunu ve Ostrujnitsa'ya kaçtığını belirtirken Osmanlı arşiv vesikaları kaçan knezlerden birinin Alacahisar Mutasarrıfı Şeyhsuvar Paşa'ya sığındığı bilgisini vermektedir. Miloş'a karşı yapılan bu başarısız girişim, ertesi gün duyulduğunda tüm

[594] BOA. **HAT.** 1130/45046.
[595] BOA. **HAT.** 1278/49556-B.
[596] Kunibert, **a.g.e.,** s. 142-143.
[597] BOA. **HAT**. 1278/49556-Ç.

Belgrad varoşunda bir panik havasına neden olmuştu. Zira ahali de reaya da oluşabilecek çatışma ortamından endişe ediyordu. Bu panik havası köylere yayıldığında reayanın bir kısmı Kraguyefçe'ye bir kısmı da Avusturya'ya kaçmaya başlamıştı.[598] Bu kaçış da şüphesiz halk arasındaki moral bozukluğuna katkı yapmıştı.[599] Miloş'a karşı oluşan muhalefetin fiili anlamda ortaya çıkması Miloş için sorunun büyüdüğü anlamına geliyordu. Sırpların bağımsızlığı için çaba sarfeden Miloş, bu aşamada halkın ve knezlerin önemli bir kısmının desteğinden yoksundu. Buna rağmen, kendisine ve kurduğu sisteme yönelik muhalefeti savuşturmayı başarabiliyordu.

Osmanlı yönetimi açısından Sırplar arasındaki bu gerilim birçok fayda sağlamakla beraber aynı zamanda bazı olumsuzluklara da neden oluyordu. Zira Miloş, bu dönemde kendisini ve oluşturduğu sistemi korumak adına etrafında askerler topluyordu. Osmanlı yönetimi için sorun olan kısım tam da buydu. Devlet, bu toplanan askerlerin Miloş'un korunması için mi yoksa devlete karşı oluşabilecek bir isyan hazırlığı için mi olduğundan emin olamıyordu. Örneğin, Alacahisar mutasarrıfı Şeyhsuvar Paşa, Perakin tarafından bir adamın ve Perakin knezinin kendisine geldiğini ve Sünne denilen yerde Knez Milosav'ın bin kadar Sırplı ile ikamet ettiğini, Miloş'un da 10-15 bin kadar Sırplı ile toplandığını ihbar ettiğini bildiriyordu.[600]

Aynı nedenlerden ötürü Maraşlı Ali Paşa, Miloş'un bir adamının Rusya'ya gidip gelmesi dolayısıyla endişeliydi. Zira bu gidiş gelişin içeriğine ve neleri muharebe ettiklerine dair bilgiye vakıf değildi. Bu endişe dolayısıyla da Belgrad ve Niş istihkamlarının kuvvetlendirilmesi gerektiğini düşünüyordu. Elbette bunu alenen yapamayacağını bilen Ali Paşa, bir bahane bularak Belgrad, Semendire, Pozerefçe ve Köprü Palankası'na asker gönderilmesini istiyordu. Bu dönemde Ali Paşa'yı endişelendiren ve istihkamları kuvvetlendirmek istemesine neden olan bir durum da Miloş'un Belgrad ve Niş gümrükleri ile diğer bazı iltizamların ihalesini istemiş ve ret cevabı almış olmasıydı. Bu nedenle Sırpların şimdilik cizyelerini ödeyip sâdık reaya gibi görünüyor olsalar da tekrar isyana başvurarak Belgrad'ı muhasaraya kalkışmaları endişesini taşıyan Ali Paşa, Babıâli'den bazı tedbirler alınmasını istiyordu.[601]

---

[598] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 72.
[599] BOA. **C.HR.** 109/5423; Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 72.
[600] BOA. **HAT**. 1137/45266-A.
[601] BOA. **HAT**. 1291/50100. Miloş'un Rusya ile münasebetleri sürekli devam etmiş ve bölgedeki muhafızların casusları vasıtasıyla bu durum hakkında bilgi alınmıştı. Örneğin, 1820 yılı sonlarında Miloş bir nefer adamını Avusturya üzerinden Rusya'ya göndermişti. Bu gruba, Rusya'dan Miloş'un maiyetine katılmak üzere bir nefer kazak tayin edilmiş, neferler beraberce Eflak'a oradan da Avusturya yoluyla Miloş'un yanına geri dönmüşlerdi. Bu dönemde Miloş'un bu adamı da aralık aralık Rusya'ya gidip gelmekteydi. Osmanlı idaresi bunları da Sırpların arasına gönderdikleri casuslar vasıtasıyla öğrenebiliyordu. BOA. **HAT.** 1157/45900.

Bu aşamada Maraşlı Ali Paşa'nın endişeleri gerçekten yersiz değildi. 1821 Temmuz döneminde Miloş'un yer altından 7-8 adet top çıkardığı, elindeki kundakları da tanzim ve termim ettiği, Avusturya'dan 2-3 araba kadar silah satın aldığı, çok sayıda cephane tedarik ettiği ve ayrıca Kraguyefçe'nin etrafını da şaranpo ile çevirdiği bilgilerini içeren haberler alınmaktaydı.[602]

Bu noktada Devletin, Sırpların Belgrad'da tekrar bir isyana tevessül etmeleri ihtimalinden korkmasının çok ciddi bir nedeni vardı. O da 1821 yılı başı itibariyle başlayan Rum isyanı idi. Rumların böyle bir işe kalkışmış olması elbette daha önceden devlet nezdinde "kabahatli" olan Sırp milletinin aynı şeyi tekrarlamasından endişe edilmesine neden oluyordu. Hatta belki de bu iki millet birleşerek devlete karşı bir isyana kalkışabilirdi. Bunun için de Osmanlı yönetimi, Sırplara karşı önlemlerini hızla almıştı. Nitekim Rum İsyanı henüz başlamadan çok kısa bir süre önce bir Sırp heyeti, devlete bazı isteklerini bildirmek üzere İstanbul'a gitmişti. Sırp heyetinin Babıâli ile müzakereleri devam ederken ortaya çıkan Rum isyanı neticesinde Sırp heyeti İstanbul'da Bostancıbaşı'nın konağında hapsedilmişti. Bu yolla Devlet Sırpları, Rumlar ile işbirliği yapmaları ihtimaline karşı denetim altında tutmaya çalışıyordu. Belgrad Muhafızı da Babıâli de Miloş'un Filik-i Eterya ile olan bağlantısını ve birbirleriyle muhabere halinde olduklarını çok iyi biliyordu.[603] Yine bu duruma önlem olarak Patrikhane'den Belgrad Metropolitine bir mektup gelmişti. Mektupta Patrikhane, Rum isyanının önde gelen isimlerinden Aleksandr İpsilanti ve Mihail Suco'nun hareketlerini kınadığını bildiriyordu.[604] Dolayısıyla Patrikhane'nin desteklemediği bir isyanı, Sırp milletinin de desteklememesi bekleniyor ya da umuluyordu.

Diğer taraftan Miloş ve Sırp milletinin ise Rum isyanı dolayısıyla devletin kendilerini haksız yere suçlaması ve üzerlerine asker gönderebileceği gibi endişeleri vardı. Bu nedenle Miloş, devlete olan bağlılığını sürekli göstermeye çalışıyordu. Nisan 1821'de Hüseyin Paşa komutasındaki bir Osmanlı ordusunun Niş'e yaklaştığı haberini alan Sırplar ve elbette Miloş oldukça endişelenmişti. Hatta bu bilgiyi Maraşlı Ali Paşa, Miloş'a bizzat vermişti. Artık İstanbul'daki Sırp heyeti de hapisteydi. Miloş, bu gelişmeler nedeniyle hazırlıklı olması gerektiğinin bilincinde olarak tüm nahiye knezlerine silah, barut ve kurşun almaları ve gizli yerlerde saklamaları emrini vermişti. Zira çok açıktı ki Hüseyin Paşa, Sırplar için geliyordu. 19 Nisan'da ise gerçekten Hüseyin Paşa 5-6 bin askerden oluşan birliğiyle Niş'e varmıştı. Olacakları hem Miloş hem de Sırplar merakla beklemekteydi. 20 Nisan'da Miloş, Maraşlı Ali

[602] BOA. **HAT.** 1138/45295.
[603] Mirjana Marinković, **Turska Kancelarija Kneza Miloša Obrenovića**, Istorijski Institut SANU, Beograd, 1999. s. 51-52; Kunibert, **a.g.e.,** s. 152.
[604] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 62.

Paşa'ya başvurarak, Niş'e gelen ordunun nedenini sormuştu. Paşa da Miloş'a, devlete sadık oldukları müddetçe devletin kendilerini himaye etmekten başka bir şey yapmayacağını belirterek endişeye gerek olmadığını ifade etmişti. Ancak Miloş için bu yeterli bir cevap değildi. Paşa'dan istediği bilgileri alamayan Miloş, bu durumu İstanbul'da bulunan Sırp heyetine bir mektup göndererek sormuştu. Heyet, Babıâli'den aldıkları cevabı Belgrad'a haber verdiklerinde Sırplar da rahatlamıştı. Zira Niş'e gelen bu ordu yalnızca sınırdaki Fenerlilere karşı önlem amaçlı gönderilmişti.[605]

Aynı dönemde İstanbul'dan gelen emir ile Belgrad esnafına Eflak'taki hareketlere bakmamaları ve sakin kalmaları söyleniyordu. Miloş ise 27 Nisan'da Niş, Vidin, Adakale ve Bosna paşalarının temsilcilerine mektup göndererek Sırbistan'da her şeyin sakin olduğunu ve hiçbir kuşkuya gerek olmadığını ifade etmişti.[606] Böylece çevre sancak ve eyaletlerin de Belgrad ve Sırplardan yana kuşku duymamalarını sağlamaya çalışıyordu. Bu örneklerden anlaşılabileceği üzere Miloş ve Osmanlı yönetimi birbirlerinden ciddi anlamda endişe ediyordu.

Bu gergin ve öngörülemeyen ortam, şüphesiz halka da yansımıştı. Haziran 1821 itibariyle Belgradlı Sırplar ile Türklerin arası da oldukça gerilmişti. Sırplar hayatlarından endişeliydi. Zira Türklerin arasında, Belgradlı Sırpların ancak bayrama kadar yaşayacakları konuşuluyordu (Bu da Temmuz ayı başına denk gelmekteydi). Bu durum da Sırp reayasının Belgrad'dan kaçışına neden olmuştu. Miloş ise 18 Haziran'da bir adamını Belgrad, Böğürdelen ve Valjevo nahiyelerine göndererek Belgrad Sırplarının geri dönmelerinin sağlanmasını isterken Belgrad'daki knezlerine ayrıca, kendi izni olmadan kimsenin varoştan çıkmamasını emretmişti. Bu süreçte Belgrad gerçekten karışıklık içindeydi. 26 Haziran akşamı 20 kadar topçu, Savamala tarafındaki bir Sırp evine zorla girmişti. Ertesi gün bu olayın duyulmasıyla tüm Sırp nüfus alarma geçmiş ve Türkler ile Sırplar arasındaki gerilim artmıştı. Temmuz ayı itibariyle Türklerin Sırplara yaklaşımı daha da sertleşmişti. Özellikle de İpsilanti'nin Eflak'tan kaçtığı haberinin duyulması bunda etkili oldu. Belgrad civarındaki Sırp köylerinden de, Türklerle ilgili birçok şikâyet geliyordu. Özellikle de reayanın çektiği sıkıntılarla ilgili Belgrad'daki knezler Miloş'a raporlar veriyordu.[607] Ulusal Kançılarya, bununla ilgili önlemler almaya çalışıyordu. Örneğin, Türklerin zorbalıklarından bunalarak

[605] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 53, 62-63, 66; BOA. **HAT**. 1139/45317. Öte yandan Belgrad Kalesi'nin 1820 yılında evlad-ı fatihan ihtiyacı 1300 olarak belirlenmişti. Bir önceki yıl 1000 nefer olan sayıyı Ali Paşa 1300'e çıkarıyordu. Bu kadar neferin ulufe, tayinat, mühimmat, çadır ve diğer malzemeler için 6 aylık ihtiyacı olan para da 43.691 kuruş olarak belirleniyordu. BOA. **C.AS.** 995/43506. Paşa'nın, kaledeki asker sayılarını arttırması önlem almasını gerektirecek durumlar olduğunu göstermektedir.
[606] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 64.
[607] **a.g.e.,** s. 74-76, s. 80.

Belgrad'ı tüm ailesiyle terk eden Prota Jovan Vranić'e Belgrad'a geri dönmesi için yazı gönderiyorlardı.[608] Görüldüğü üzere, bu dönemde siyaset ve diplomaside yaşanan gelişmeler halk düzeyine inerek sosyal hayatın da doğrudan etkilenmesine neden olmuştu.

Bu gelişmeler karşısında Miloş da bazı önlemler alma gereği duymuştu. 1821 yazında birkaç ay içerisinde askeri materyal, silah, güherçile, demir, savlo gibi malzemeler satın alınırken yer altından da toplar, fişek ve şarapnel çıkarmıştı. Böylelikle Crnuca'da ve Novaci'deki manastırlar ana cephane ambarı olarak kullanılmıştı. Bu süreçte Dj. Spirta, Hacı Bajiç, H. Nikola Brzak ve Naum İçko, Miloş'un aracısı ve tedarikçisi olmuştu. Aynı şekilde Avusturya'daki birçok Sırp da Miloş'a malzeme tedark etme konusunda yardım ediyordu. Miloş'un yaptığı bu hazırlıklardan şüphesiz Türkler haberdardı. Miloş'un bu memurlarının içinde Türkler de vardı[609] Bu hazırlıklar ise Belgrad'daki ortamı daha çok karıştırıyordu. Zira devlet, artık Sırplara yönelik şüphelerinin gerçek olabileceğinden endişe ediyordu.

Dönemin Niş muhafızı Hüseyin Paşa da Miloş'un faaliyetleriyle bu nedenle özellikle ilgileniyordu. Sırpların hal ve hareketlerine dikkat edilmesi gerektiğini vurgulayan Paşa, Sırpların silah ve cephane tedarik ettiğinin farkındaydı. Kaldı ki Hüseyin Paşa, Niş'in Belgrad ve çevresinin kilidi olması hasebiyle Niş'in de çok iyi korunması gerektiğini belirtirken Niş'e 2 bin kadar sekbanı tedarik edilmesini istiyordu.[610]

1821'in Eylül ayında Sırpların kiliselerde toplandığı ve bu toplantılarda Sırp reayasının Miloş tarafından devlete karşı kışkırtıldığına ve Miloş'un 600-700 kadar haydut toplayarak bunları Vidin tarafından getirmiş olduğu haydutlar ile bir araya getirerek bunları Şehirköy, Berkofça ve Sofya hudutlarına kadar ulaştırdığına dair bilgiler gelmekteydi.[611] Bu kritik zamanda Maraşlı Ali Paşa ise oldukça hastaydı. Vücudunda ödemler (vodena bolest) oluşmuştu. Paşa, artık hastalığı nedeniyle hareminden dışarı çıkamıyordu.[612] Nitekim Paşa, 3 Eylül 1821 (5 Zilhicce 1236) tarihinde Belgrad'da vefat etti.[613] Böyle kritik bir zamanda Paşa'nın ölümü, sipahiler ve yerli neferatını oldukça endişelendirmişti.[614]

Esasında Paşa, Sırpların tekrar isyan edeceği konusunda bu kadar endişe duyulmadığı bir yıldan fazla bir süre önce, 24 Haziran 1820 tarihli kaimesinde, Belgrad muhafızlığı görevinden alınmak istediğini belirtiyordu. [615] Ancak Paşa'nın bu isteği kabul edilmedi. Maraşlı Ali Paşa, çok isteyerek hatta çabalayarak Belgrad muhafızı olmuştu. Ancak beş yıllık

[608] Perunčić, **a.g.e.,** (1964), s. 106-7 (KK, II, 319).
[609] Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 84.
[610] BOA. **HAT.** 1139/45311-Ç.
[611] BOA. **HAT**. 1137/45266.
[612] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** II (1909), s. 81.
[613] Branko Perunčić, **Uprava Varoši Beograda: 1820-1912**, Beograd 1970, s. 32 (KK-ıı-332); **HAT**. 753/35563.
[614] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 82.
[615] BOA. **HAT.** 1550/5.

süre sonunda görevi bırakmak istemesi de düşündürücüdür. Nitekim süreç içerisinde Hacı Mustafa Paşa'dan sonra Sırp reayası ile en iyi anlaşabilen Belgrad muhafızı olmuştur. Aynı şekilde Miloş ile olan ilişkileri de son derece olumludur. Belki de Paşa, Belgrad'da yaşanacak sorunları öngörmüş ya da Belgrad'ın esasında devletin gözünden çok zaman önce düştüğünü ve eski önemini yitirdiğini bizzat yaşayarak anlamıştır.

2.2 Belgrad'da Abdurrahman Paşa Yönetimi

Erzurumlu Abdurrahman Paşa, Ada-yı Kebir muhafızı iken Belgrad'a atanmıştı.[616] Yeni muhafızı, karışıklık içinde olan bir Belgrad beklemekteydi. Maraşlı Ali Paşa'nın ölümü ile oluşan panik ortamında halk, ansızın can ve mal güvenliği konusunda endişe duymaya başlamıştı. Miloş, ailesini Vidin'e göndermiş, aynı şekilde Türklerin bir kısmı da şehirden aceleyle değerli eşyalarını çıkarmaya başlamıştı. Sırplar da kaçma telaşındaydı. 16 Eylül 1821'de Sırp ileri gelenlerinden Gavrilo Nikolajeviç, Miloş'a "Ne olacaksa şimdi olacak" diyordu.[617] Bu da demek oluyordu ki Sırplar bu ortamda ciddi bir şekilde Osmanlı saldırısından korkuyorlardı. Aynı şekilde Türkler de bir Sırp hareketi olması ihtimalinden ya da Osmanlı yönetiminin Sırplar üzerine düzenleyebileceği bir saldırının ortaya çıkaracağı terör ortamından endişe ediyordu.

Abdurrahman Paşa, 60 süvari ve 150 kadar piyade ile böyle bir Belgrad'a giriş yapmıştı. Paşa, gelir gelmez Ali Paşa'nın mürettebatının bir kısmını Belgrad'dan çıkarmıştı.[618] Bunun nedeni şuydu: Abdurrahman Paşa, Belgrad muhafızlığı göreviyle görevlendirildiğinde müteveffa Maraşlı Ali Paşa dairesi halkından olan gedikli ve asker sergerdeleri ile hatta ahaliden bazılarının Ali Paşa'ya bazı işlerde kefil olduğunu öğrenmişti. Hatta Ali Paşa döneminde bu tarz bazı işler için Miloş'a dahi haber veriliyordu. Ali Paşa'nın ölümü sonrasında bu kişiler Abdurrahman Paşa'dan daha önceki borçlarını talep ettiler. Abdurrahman Paşa da bu kişilerin eğer Belgrad'da 2-3 gün dahi kalırlarsa fitne çıkaracakları endişesiyle kendilerine hemen paralarını vermiş ve sergerdeleri, fesat çıkaran askerleri ve gediklilerinden kalede istihdam edilmeyenleri Belgrad'dan uzaklaştırmıştı.[619]

Gönderilen bu askerî kadronun yerine çevreden askerler tedarik edilerek Belgrad Kalesi'nin desteklenmesi gerekiyordu. Bu nedenle Vidin'den Belgrad'a asker sevkiyatı yapılacaktı. Konuyla ilgili malumat alan Miloş, hemen tüm kaza knezlerini ve kocabaşılarını

[616] Duran, **a.g.t.,** s. 63.
[617] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 86.
[618] **a.g.e.,** s. 104.
[619] BOA. **HAT.** 1128/45033.

toplayarak Belgrad'a gelecek askerler konusunu görüşmüştü. Miloş, gelecek askerlerin kendileri için geldiğini ve Belgrad'da bu ara çok sayıda asker toplandığını belirterek bu askerlerin Belgrad'a ulaşmalarını engellemeyi teklif ediyordu. Ancak söz konusu knez ve kocabaşılardan Pozerefçe kazası knezleri, "Eğer şimdi bu askerlerin gelmesini engellersek isyanımızı ortaya çıkarmış oluruz. Böylece devlet üzerimize çok sayıda asker gönderir. Bununla da başa çıkamayıp altında kalırız. Ayrıca gelen asker o kadar çok sayıda değil. Yine de biz hazır ve amade olalım. Üzerimize gelirlerse elimizden geleni yaparız" demişti. Bu cevap üzerine Miloş da askerin gelişini engellememişti.[620]

Vidin tarafından Belgrad'a gelen bu askerlerin yanı sıra Aralık 1821 tarihli nahiye knezlerinin Ulusal Kançılarya'ya sunduğu rapora göre, Bosnalıların ve Arnavutların da gemilerle Belgrad'a gelmesinden söz ediliyordu. Hatta 12 Aralık'ta Bosna'dan gelen bir gemide 60 Türk vardı. Yine Tuna üzerinden de 30 Arnavut Belgrad'a gelmişti. Sırp knezleri bu durumun nedenini bilmiyordu.[621] Bununla birlikte gelen tüm bu grupların kendilerine saldırmak için gelmediklerini zamanla anlayacaklardı. Zira hem Rum isyanının hem de İstanbul'da tutuklu bulunan Sırp heyeti meselesinin uzayacağı, yani kısa sürede çözülemeyeceği artık aşikârdı. Bu nedenle ortamın nispeten sakinleşmesi bekleniyordu.

Yine de her iki taraf da birbirini dikkatlice takip ediyordu. Örneğin, 17 Mart 1822 tarihinde, Sırp knezlerinden Djordje Popoviç'ten Miloş'a giden raporda; bir gün önce Belgrad Muhafızına İstanbul'dan gelen tatarının iki adet ferman getirdiği, bunlardan birinde İstanbul'da yeni doğan veliahttan ve ona yapılan şenlikten bahsedilirken diğerinde, Sırbistan'da tezkeresi olmayanların hiçbir yere gitmesine müsaade edilmemesi emrinin yer aldığı belirtiliyordu. Popoviç, bu arada Belgrad Muhafızı ile görüşmüştü. Abdurrahman Paşa, bu görüşmede kendisine "ne var ne yok" diye sorduğunda, "her şey iyi ve sakin" cevabını vermişti. Kendisi de Paşa'ya İstanbul'dan gelen tatarı sorduğunda ise Paşa, yalnızca bir ferman geldiğini, ikinci bir fermanın olmadığını söylemişti. Ancak kendisine sözlü mesajların geldiğini de eklemişti.[622] Buna göre Sırp knezler ile Belgrad muhafızlarının nispeten gayr-i resmi ilişkilerinin olduğunu da söylemek mümkündür.

Belgrad muhafızlarının Sırp knezleri ile kurduğu bu yakın ilişkinin en önemli nedenlerinden biri, elbette onları kontrol altında tutabilmekti. Zira Sırpların tekrar isyana tevessül etme ihtimallerinin olduğu yönünde sürekli uyarılar geliyordu. Bu uyarılardan biri de Abdurrahman Paşa'ya Niş Muhafızı tarafından gelmişti. Miloş'un bazı hal ve hareketlerinin

[620] BOA. **HAT.** 1138/45290.
[621] Peruncic, **a.g.e.,** (1964), s. 122 (KK, II, 350).
[622] Perunčić, **a.g.e.,** (1970), s. 33 (KK-II-626).

değişmesi nedeniyle dikkatli olunması öğütleniyordu.[623] Abdurrahman Paşa'nın bu ihtiyatlı tavrından dolayı olacak ki, Miloş'un İstanbul'a gönderdiği mektupta, Abdürrahman Paşa'nın görevden alınarak yerine Belgrad muhafızlığı için Köprü Voyvodasının tayin edilmesi isteniyordu.[624]

Abdurrahman Paşa da Miloş'un peşini gerçekten bırakmıyordu. Paşa, Miloş'un bazı dağlarda zahire ve cephane sakladığını öğrenmiş ve bunların mümkün olursa Miloş duymadan yakılmalarını emretmişti.[625] Böylece bu görevi yerine getirmek üzere buraya bir adam tayin edilmiş ancak bu cephane ortadan kaldırılamamıştı. Bu arada Miloş da kendi milletine güvenmediği için cephanenin etrafına şaranpo ve karakollar inşa etmiş ve içine de 20'şer tüfekli adam yerleştirmişti. Yine de Abdurrahman Paşa tarafından buranın gözetim altında tutulması ve fırsat bulunduğunda ortadan kaldırılması emri veriliyordu.[626]

Öte yandan Paşa, Eflak'taki olaylar sırasında da son derece itinalı davranmıştı. İpsilanti'den Miloş'a gelen mektuplar Abdurrahman Paşa'nın eline geçmişti.[627] 1825 yılı dolaylarında Abdurrahman Paşa, Miloş'tan artık oldukça şikâyetçiydi. Zira Miloş bir süreden beri savaş malzemesi tedarik ettiği gibi aynı zamanda Sırpları kendisine tâbi kılmak için de var gücüyle çalışıyordu. Abdurrahman Paşa'nın deyişiyle "Miloş, kendi kendine bir şey olmaya çalışıyordu". Nitekim Miloş bu dönemde, kendine yardımcı olmayan kaza ve nahiye knezlerini değiştirmiş, birkaç tanesini idam ederek yerlerine kendi istediği kişileri yerleştirmişti. Hatta kendi kardeşlerini knez olarak atamıştı. Abdurrahman Paşa'nın göndermiş olduğu casusların belirttiğine göre de Miloş her gün "yalan sözlerle" Sırp milletini Osmanlı yönetimine karşı hırslandırmaya çalışıyordu.[628] Yine bu amaca hizmet etmesi için reaya arasında, bundan böyle Belgrad'a muhafız gelmeyecek diyerek söylentiler çıkarılmıştı.[629] Böylelikle Miloş, isteklerine ulaşabilmek için reayayı isyana teşvik ediyor ve hatta Bosna, Vidin ve Alacahisar reayasını dahi melanetine ortak etmeye çalışıyordu. Öte yandan bu günlerde haydut teftişi adı altında hudutlara 300-500 kadar Sırp sevk etmişti. Kragıyefçe'deki konağının etrafına şaranpolar çektirirken Zemun'dan da damadı vasıtasıyla

[623] BOA. **HAT.** 1138/45299. Durumla ilgili olarak gerekli tedbirin alınması konusunda Vidin Muhafızı Derviş Paşa'ya, Bosna Valisi Celalettin Paşa'ya ve Alacahisar Mutasarrıfı Şeyhsuvar Abdi Paşa'ya da haber verilmişti. BOA. **HAT**. 1138/45299.
[624] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 90.
[625] BOA. **HAT.**1129/45042-E; **HAT.** 1129/45042-F.
[626] BOA. **HAT.** 897/39478-B.
[627] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 94.
[628] BOA. **HAT.** 1135/45206.
[629] BOA. **BEO.AYN. d.** [s. 23-24].

çok sayıda tüfek satın almıştı. Dolayısıyla Abdurrahman Paşa, Miloş'un bu hareketlerini "mukaddime-i isyan" olarak değerlendiriyor ve tedbir alınmasını ihtar ediyordu.[630]

Esasında Miloş'un bu tarz adımlar atması elzemdi. Zira bir isyana hazırlanmak gibi bir niyetinin olmasının yanı sıra -ki henüz yeterli güce sahip olmamasından dolayı bu durum daha düşük bir ihtimaldir- kendine karşı büyüyen muhalefetin fazlasıyla farkındaydı ve bunu engelleyebilmek adına her yolu deniyordu. Nitekim Osmanlı yönetimi ile yaşanan sorunlar sırasında da bu muhalif grup kaybolmamıştı.

1824 yılında Hasan Paşa Palankası'ndan 3-5 kişi, Semendire'ye gelmiş, buradan da kendilerine 8-10 kişi dahil olmuş ve hep beraber Pozerefçe'ye gitmişlerdi. Burada da Pozerefçe reayasının cümlesi kendilerine dahil olmuştu. Böylelikle oluşan bu grup Miloş'un küçük kardeşi ve Pozerefçe Knezi Jovan'ın evini basarak burada Jovan'a "Miloş'u ve seni knezlikte istemiyoruz" demişlerdi. Jovan ise "bana izin verin bu durumu gidip Miloş'a ifade edeyim" demişti. Jovan'ın Miloş'un yanına gitmesi üzerine Pozerefçe'de toplanan reaya, Hasan Paşa Palankası'na geri dönmüş ve burada Miloş'un taraftarı olan 3-5 panduru öldürmüşlerdi. Ardından reayanın çoğu tekrar Pozerefçe'ye geçerek Jovan'ın mal ve hayvanlarını yağmalamıştı. Bu süre zarfında reayanın bir kısmı da Miloş'un bulunduğu Kraguyefçe'de toplanmıştı. Bu olaylardan ötürü İslam ahalisi ve sipahiler de endişelenmeye başlamıştı. Hatta bu nahiyelerde bulunan Müslümanların bir kısmı Belgrad'a firar etmeye başlamıştı.[631]

1825 yılında vuku bulan Miloş'a karşı ayaklanmada ise 500-600 civarında Sırp ölmüştü. Miloş, yine bu fesadı çıkaranların bir kısmını idam etmiş ve bu ihtilafı sona erdirmişti. Aynı zamanda bu fesadın Karayorgi'nin memleketinden olanların çıkardığı ihtimali üzerinde duruyordu.[632] Abdurrahman Paşa ise Sırplar arasında meydana gelen hatta belki de büyüyebileceğini düşündüğü bu sorunlar nedeniyle Belgrad Kalesi için asker talebinde bulunuyordu.[633]

Esasında Miloş'a karşı oluşan bu muhalif tavrı Miloş iyi bir şekilde kullanıyordu. Belgrad Muhafızı tarafından herhangi bir davranışı konusunda eleştirildiği anda devlete sâdık olduğunu, yalnızca kendine karşı isyan etmeye kalkan Sırp reayasına karşı önlemler aldığını

[630] BOA. **HAT.** 1112/44770-A.
[631] BOA. **HAT**. 1112/44748-C; **HAT**. 1112/4447448-B. Bu bilgileri verenlerden biri olan Ada-yı Kebir muhafızı Recep Ağa, bu bilgileri casusları vesilesiyle edindiğini, bu süreçte Sırplara itimat edilemeyeceğini, bu nedenle Sırpların ne yapmaya çalıştıklarını anlamaya çalıştığını ifade ediyordu. Sırpların bu davranışları göz önünde bulundurularak Semendire Sancağı dahilindeki kale ve palankaların savunmalarına dikkat edilmesi gerektiğini söylüyordu.
[632] BOA. **BEO.AYN.d.** 611, [s.5].
[633] BOA. **HAT.** 1111/44743.

dile getiriyordu. Örneğin, Miloş'un bazı askerî talimler yaptırdığına dair bilgiler alınmış ve kendisine bunun nedeni sorulmuştu. Miloş, kendi milletine emniyetsizliği dolayısıyla, asker tedariki için kendi istekleri ile gelip yazılan başıboşlardan 100 kadarını topladığını ve başlarına da Avusturya tarafından firar eden bir muallim asker tayin ettiği cevabını veriyordu.[634]

Bu ortam içinde bir de Haziran 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı haberi Belgrad'a ulaşmıştı. Beklenmedik bir şekilde bu hadise Belgrad'da, Bosna'daki gibi şiddet hareketine neden olmamış ve yeni sisteme gayet yumuşak bir geçiş sağlanmıştı. Hatta Belgrad ahalisi, merkezden bir emir gelmemesine rağmen kendi istekleriyle yeni kurulan ordunun talimlerine katılmak istemişti.[635] Nitekim daha Eylül ayında -ocağın kaldırılmasından henüz birkaç ay sonra- Belgrad'da bulunan İslam ahalisi, Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin talimlerine ziyadesiyle ihtimam gösteriyordu. Hatta bu konuda maharetli oldukları duyulmaya başladığında Petervaradin'de bulunan Sirem Eyaleti Generali ve Avusturya Devleti İkinci Ser-askeri olan general, bizzat bu talimi seyretmek üzere Belgrad'a geleceğinin haberini vermişti. Böylelikle Zemun'a gelip oradan Belgrad'a geçtiğinde, Osmanlı Devleti'nin şanına yakışır bir resmî tören ile karşılanmış, Tuna sahiline ve Zemun'a nazır olan Belgrad Kalesi'nin kuzey bölümündeki alana çıkarak askerî talimi izlemişti. Talimi izleyen General, "Bu derece bir talimi bizim askerimiz dört senede ancak icra edebilir. Bunların bu kadar az vakitte bu kadar iyi iş çıkarmaları garip" demişti. Buna cevaben kendisine Memalik-i İslâmiye'de bu talimi yapabilen 400 bin kişi olduğu ve bir taraftan da diğerlerinin talim için çalıştıkları ifade edilmişti.[636]

Ocağın kaldırılması olayını bu şekilde sorunsuz hatta başarıyla atlatan Belgrad'ın esas problemi çok daha farklıydı. 5 Nisan 1826'da Rusya, büyük ölçüde Sırp sorunu nedeniyle Osmanlı Devleti'ne ültimatom vermişti. Zira 1821 Ocak ayından beri İstanbul'da tutuklu bulunan Sırp heyeti meselesi henüz çözüme kavuşmamıştı. Ayrıca Bükreş Antlaşması'ndaki Eflak-Boğdan ve Sırbistan'a dair hükümlerin yerine getirilmesi isteniyordu. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması, her bölgede Belgrad kadar rahat olmamıştı. O nedenle Devlet, bu sorunla uğraşıyordu. Ayrıca yeni bir ordu kurması oldukça fazla zaman isteyecekti. Yeni bir

[634] BOA. **HAT.** 1126/45017-A.
[635] Gültekin Yıldız, **Neferin Adı yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devletinde Siyaset, Ordu ve Toplum**, İstanbul, 2009, s. 186. Ayrıca 24 Eylül 1826 tarihli vesikada Belgrad ahalisi ve Belgrad'da bulunan erbab-ı tımar ve yerlü neferatının haftada iki gün talim yaptığı belirtilmektedir. Abdurrahman Paşa'nın tutumu da ahaliyi talimler konusunda şevklendirir. bkz. BOA. **HAT.** 301/17922-B.
[636] BOA. **HAT.** 301/17922-E.

sorunla baş etmeye hazır olamayan Osmanlı yönetimi, ültimatom sonrası süreci 7 Ekim 1826'daki Akkerman Muahedesi ile sonlandırmıştı.[637]

Akkerman Muahedesi'nin 5. maddesi Sırplar ile ilgiliydi. Bu maddeye göre, Osmanlı Devleti, Bükreş Antlaşması'ndaki Sırplarla ilgili olan 8. maddeyi icra edeceğini kabul ediyordu.[638] Esasen Sırplara ilişkin maddeler anlaşmanın ek senedinde mevcuttu. Buna göre; Sırplar memleketlerinde ibadetlerini serbestçe icra edebilecek; içişlerinde bağımsız olacaklar ve sergerdelerini kendileri seçecekler; Sırp memleketinden daha önce ayrılmış olan Sırp kazaları tekrar iltihak edilecek; tüm vergiler yalnızca bir vergi çeşidinde toplanacak; ehl-i İslama müteallik ve râci olan tüm mal ve emlakın idaresi Sırplara terk oluacak; Sırplar serbestçe ticaret edebilecek; kendi mürur kağıtlarıyla devletin sınırları ierisinde geşt ü güzar edebilecekler; memleketlerinde bimar-hane ve mekteb-i tıphaneler inşa edebilecekler ve kalelerin muhafazasına mahsus olanlardan başka ehl-i İslam'ın Sırp memleketinde sakin olmaları yasak olacaktı.[639]

Bu anlaşma ile Belgrad ve Sırbistan'da Sırplar artık avantajlı konumda olan kesimdi. Bu ortam içinde Osmanlı yönetimi Belgrad muhafızını değiştirme kararı almış ve Abdurrahman Paşa'yı 1826 Aralık ayı ortalarında Bosna'ya tayin etmişti. 18 Aralık'ta Paşa, Sırp knezlerini Belgrad Mahkemesi'ne çağırmış ve haberi onlara bizzat vermişti.[640] Böylece Belgrad'da Hüsetin Paşa dönemi başlayacaktı.

2.3 Belgrad'da Hüseyin Paşa Yönetimi

Eski Niş muhafızı Hüseyin Paşa'nın Belgrad muhafızlığı görevine geldiği dönemde, artık Belgrad ve Sırbistan için olaylar hız kazanmış ve sorunların çözümü için karar sürecine girilmişti.

Hüseyin Paşa göreve geldikten kısa bir süre sonra Miloş, Belgrad'daki nahiye knezlerini Kragujefçe'de toplamıştı. Ayrıca Pozorefçe'de bir rivayete göre 700, birine göre 1200, diğerine göre ise 10 bin kadar asker tertip etmişti. Belgrad'da olan üç Avusturyalı terzi ile Kraguyefçe'de bulunan terzileri huzuruna çağırarak bu askerlere askerî kıyafet dikilmesini istemişti. Ayrıca Semendire kazasından ağaçlar kestirerek Morava yoluyla Pozerefçe'ye nakl

[637] Şerafettin Turan, "1829 Edirne Antlaşması", **Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Dergisi**, 9/1-2, Ankara, 1951, ss. 111-151, s. 111-112; Kunibert, **a.g.e.,** s. 185; Vasil Popović, **a.g.e.,** (1940), s. 69; BOA. **HAT**. 1152/45727.
[638] Grugur Jakši, **Akkermanska Koncencija Zakljućena Između Rusije i Turske**, Beograd, 1911, s. 19; **Muâhedât-ı Umûmiyye Mecmûʿası**, IV, İstanbul, Ceride-i Askeriye Matbaası, 1298, s. 60-61.
[639] **Muâhedât-ı Umûmiyye Mecmûʿası**, IV, s. 69-70.
[640] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 245.

ettirmiş ve kasarnalar[641] inşa ettirip tertip ettiği askerleri de buraya yerleştirmişti. Hüseyin Paşa da bu bilgiler ışığıda, Miloş'un bu hareketlerini tek başına yapmaya cesaret edemeyeceğini, mutlak surette Miloş'u Rusya'nın tahrikinin söz konusu olduğunu tahmin ediyordu.[642] Miloş'a bu durum sorulduğunda cevap olarak şunları ifade etmiştir: "*Ben Devlet-i Aliyye'nin sâdık kulu olup rızâ-yı âliye mugayir harekette bulunmak haddim olmayıp asker tahririm dahi hâşâ ki bir gûne niyet-i faside ile olmayarak mukaddema Sırplu reayasının yaramazları, hakkımda suikasd niyetiyle üzerime hücum etmiş olduklarından o makule yaramazları tehditten dolayıdır*" demekteydi.[643]

Hüseyin Paşa, Miloş'un askerî talimlere devam ettiğini tahkik ettirmesinin ardından bu konuyu elbette Miloş'a bir kez daha sormak istiyordu. Böylece Bazerganbaşı Alekse marifetiyle Miloş'a bu askerî talimleri ve askerlerine üniforma diktirmesinin nedeni sorulmuş, cevap olarak artık üniforma yapımına son verildiği ve talimlerin de bittiği bilgisi alınmıştı. Paşa talimlerin gerçekten bitip bitmediğini bu kez de casusları vasıtasıyla tahkik ettiriyordu. Gerçekten de Miloş'un üniforma yapımını durdurduğu, köylerden takım takım getirip talim yaptırdığı askere izin verildiği ve Kragujefçe ile Pozerefçe'deki talimlere de son verildiği öğrenilmişti.[644]

Miloş'un bu tehlikeli faaliyetlerinin yanı sıra bir süre sonra ortaya çıkan Osmanlı-Rus Savaşı da, elbette Hüseyin Paşa'ya, Sırpları denetim altında tutma görevi yüklüyordu. Nitekim Hüseyin Paşa, reayanın bu karışık ortamdan faydalanarak isyan edebileceğini düşünüyor ve bu nedenle gerekli tedbirlerin alınmasını istiyordu. Paşa'nın önermiş olduğu tedbirler ise şu şekildeydi:[645]

1. Bosna'ya hem-hudud olan Böğürdelen, Uziçe ve Sokol Kalelerinde çok sayıda asker ve bir adet muhafız olmasına rağmen, ayrıca ahalileri dahi her ne kadar cesur adamlar ise de, üzerlerine gelebilecek kuvvetli bir hücuma karşı mukavemet edemeyecekleri aşikârdır. Ayrıca zahire ve asker ile ianeye muhtaç olacaklardır. Bu nedenle bu üç kalenin bulunduğu bölgeler Bosna'ya 60-70 saat mesafede olması dolayısıyla buradan asker ve zahire eriştirilmesi kolay olacağından, Bosna Valisi Abdurrahman Paşa'ya emr ü ferman buyrularak Böğürdelen ve Uziçe Kaleleri için dörder bin nefer asker ile Bosna mirimiranlarından birer mirimiran ve Sokol Kalesi için ise bin nefer ile bir kapudan veya

[641] Kasarna, kışla anlamına gelmektedir.
[642] BOA. **HAT.** 1123/44940.
[643] BOA. **HAT.** 1133/45157.
[644] BOA. **HAT.** 1137/45278.
[645] BOA. **HAT.** 952/40909.

sergerdegandan belirlenmesi gerekmektedir. Toplamda 9 bin askerin kendi bölgelerinde hazır olarak beklemeleri, eğer Sırp isyanı zuhur ederse bu askerlerin izne gerek duymadan hemen bu kalelerin mevkilerine hareket etmeleri gerekmektedir.

2. İkinci Sırp İsyanı sırasında Rumeli Valisi bulunan müteveffa Maraşlı Ali Paşa, Sofya'dan kethüdası Mahmud Bey'i hızlıca 4-5 bin asker ile Köprü Kalesi muhafazasına göndermişti. Böylece Sırplar da ileriye gidememiş ve Ali Paşa'nın bu hareketi çok fayda sağlamıştı. Köprü Kalesi'nde asker ile bir muhafız mevcud ise de kale harap bir şekilde olduğundan kale ve köprünün muhafazası ve Sırpların ileriye gidememesi için çok sayıda askere ihtiyaç vardır. Bu nedenle mirimirandan Üsküp Sancağı Mutasarrıfı Priştineli Yaşar Paşa 2 bin nefer, İvranyeli Hasan Paşa bin nefer, Niş muhafızı Osman Paşa'nın kethüdası da bin nefer olmak üzere toplam 4 bin neferin kendi bölgelerinde hazır bir şekilde beklemeleri ve Sırp isyanı zuhur ederse yine izne gerek duyulmadan derhal hareket ederek Köprü Kalesi muhafazasına gelmesi gerekmektedir. Eğer gelen bu mürettebat kaleyi boş bulursa buradan üç saat uzaklıkta bulunan Yagodina'da istihkama çekilmeleri gerekmektedir. İkinci Sırp İsyanı döneminde Maraşlı Ali Paşa'nın maiyetinde bulunan Ada-yı Kebir muhafızı Hacı Abdülkerim Paşa, Yagodina'ya gönderilerek burada ikamet etmesi istenmişti. Bu nedenle şimdi de Yagodina'nın zabtı zor olmayacaktır. Ayrıca gerekli olan zahirenin de Niş tarafından Osman Paşa marifetiyle sağlanması gerekir.
3. Semendire Kalesi'nde de muhafız olarak Zülfikar Paşa, asker ve ahalisi olmasına rağmen buranın da çok sayıda askere ihtiyacı vardır. Bu nedenle burası için de bin neferin hazır bulunması gerekmektedir. İsyanın zuhuru halinde de vakit kaybetmeden buraya gitmeleri gerekmektedir.
4. Alacahisar, Perakin ve Aleksence (Aleksinac) Palankaları da Sırp hududunda yer almaları dolayısıyla buraların muhafazaları şarttır. Alacahisar Sancağı mutasarrıfı Şeyhsuvar Paşa, kendi sancağında ikamet etmesi dolayısıyla burayı muhafaza edecektir. Perakin ve Aleksence palankaları ise birer muktedir sergerde ve çok sayıda asker ile muhafaza edilmelidir. Aynı şekilde belirlenen askerlerin Sırp isyanı ihtimaline karşı hazır bir şekilde beklemeleri gerekmektedir.
5. Belgrad Kalesi varoşunda taşradan gelerek tedricen iskan etmiş 7-8 bin kadar reaya olduğundan, eğer Sırplar isyan ederse varoştaki bu reayanın da isyancılara destek vermesi mümkün olacaktır. Bu nedenle ilk olarak bunların kahr u tenkillerine bakmak lazım gelecektir. Ayrıca kalenin büyüklüğü göz önüne alınarak buna göre çok sayıda askere

ihtiyaç olduğu da aşikârdır. Mevcut olan askerden başka, mahiyeleri 25'er kuruştan 1500 nefer mahiyeli sekbana ihtiyaç vardır.

6. Bosna Valisi Abdurrahman Paşa'nın, Eyalet-i Bosna'nın tahammülüne göre 25-30 binden az olmamak üzere asker ile hazır bulunması, Sırpların isyana teşebbüs etmeleri durumunda yaza ve kışa bakılmaksızın Bosna'dan hareket edip Sırplar üzerine gelmesi gerekmektedir. Ayrıca Niş Muhafızı Osman Paşa maiyetine de münasip kazalardan 10 bin asker tertip edilerek ihtiyaç duyulduğu anda hemen toplanarak Sırplar üzerine gitmeleri gerekmektedir. Diğer kalelerin muhafızlarının da kalelerin civarlarında bulunan Sırpları kahr u tedmirleri gerekmektedir. Böylece Rusya'nın yardım etmesine vakit kalmayacaktır. Ayrıca Sırpların çoğu Miloş'un mugayiri olduğu için aralarında ayrılık bulunmaktadır.

Hüseyin Paşa, bu endişeleri taşımasına ve isyana karşı birçok önlem almasına rağmen 25 Mart 1828 tarihli kaimesinde Miloş'a başknezlik unvanının bir ferman-ı âli olarak verilmesini talep ediyordu.[646] Esasında Miloş'a bu unvan, Maraşlı Ali Paşa döneminde verilmiş, ancak bir ferman-ı âli ile kayda alınmamıştı. Burada muhtemeldir ki Paşa, bu ünvanın Miloş'a verilmesinin, Sırpların Rusya yerine Osmanlı Devleti lehine hareket etmesini sağlayacağını düşünüyordu. Öte yandan Belgrad, Miloş'a bağımlı yaşıyordu. Zira Belgrad için gerekli olan zahireyi dahi Miloş, Avusturya'dan kendisi sağlıyordu.[647]

Miloş'un Rusya ile olan ilişkilerinin de devam ettiği Belgrad Muhafızı tarafından biliniyordu. Bu kritik dönemde 1828 Haziran ayı içerisinde Rusya'dan Miloş'a bir kurye geldiği öğreniliyor; kuryenin getirdiği evrakta ise, Rusya'nın, Osmanlı Devleti ile aralarında bazı sorunlar olduğu bilgisinin yer aldığı ve Akkerman Muahedesi ile bağlantılı olarak Osmanlı Devleti ile aralarında savaş olması durumunda, Sırplara bu savaşla ilgilenmeyerek kendi işleri ile meşgul olmalarının öğütlendiği anlaşılıyordu.[648]

Gerçekten de Rusya'nın ifade ettiği üzere, 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlamış olması Hüseyin Paşa'yı Belgrad ve Sırbistan'ı korumak için daha sert tedbirler almaya itmişti. Daha önceden de tecrübe edildiği üzere, Belgrad Kalesi'nde bulunan askerî mürettebat konusunda sürekli sıkıntılar yaşanmıştı. Bu sıkıntılar Hüseyin Paşa döneminde de devam etmekteydi.

Nitekim Osmanlı-Rus Savaşı'nın devam ettiği sırada Belgrad Kalesi'nde bulunan 2 bin Boşnak askeri kaçmıştı. Bu açığı kapatmak isteyen Hüseyin Paşa, Rumeli kazalarından

[646] BOA. **HAT.** 1131/45082.
[647] Bu satış için her 100 kıyyesi için 48 kuruştan 500 bin kıyye hınta alımı için Avusturya ile anlaşma yapılmıştı. BOA. **HAT.**1116/44808-A.
[648] BOA. **HAT.** 1130/45050-B.

voyvoda ve ayanlar maiyetine girmek üzere 3 bin neferin toplanıp bölgeye gönderilmesini istemişti. Ancak bu istek uygun bulunmamıştı.[649] Öte yandan Hüseyin Paşa, Miloş'un padişah emirlerine mugayir faaliyetlerini sürdürdüğünden de haberdardı. Nitekim bu faaliyetler hakkında kendisine çok rapor gelmekteydi. Bunlardan biri, Miloş'un Belgrad'dan 12 bin kadar amele toplayarak dağlardan yol açmaya çalıştığı, özellikle de Požerefçe'den Poreç'e[650] kadar 15 saat mesafede iki araba yan yana geçecek şekilde geniş yollar açtığı belirtilmekteydi. Ayrıca bu süreçte Belgrad'da bulunan Sırp reayanın her hanesine zahire ve ağnam yardımı yaptığı söylenmekteydi. Hatta Eflak'tan zahire ve tuz getirebilmek için Poreç palankasına iskele inşasına başladıkları yönünde bilgiler vardı. Ancak Hüseyin Paşa, bu bilgilerin doğru olmadığını düşünüyordu. Paşa, Miloş'un yalnızca 1-2 yıldır ara ara 300-500 amele toplayarak Pozerefçe, Poreç ve Kraguyefçe'den Bosna tarafında Yenipazar'a doğru bozulmuş yolları tamir ettiklerini, bazen de yeniden yol açtıklarını ifade etmekteydi. Bununla birlikte, yaprıkları bu işlerin isyan emaresi olarak algılanamayacağını ancak Rusya ile ittifak etmesi durumuna dikkat edilmesini belirtiyordu.[651] Daha önce de değinildiği üzere bu ihtimal Hüseyin Paşa'nın en büyük korkusu idi. Yoksa Sırpların kendi başlarına bir isyana kalkışabileceklerine inanmıyordu.

3. Sırbistan'ın Özerklik Kazanması

3.1 Özerklik Öncesi Miloş'un Politikaları

Sırbistan'ın özerkliğe kavuşma sürecinin oldukça sert dönemeçleri vardı. Sırp isyanları, Bükreş Antlaşması, Akkerman Muahedesi ve Edirne Antlaşması bunların en önemlileriydi. Ancak burada Akkerman Muahedesi sonrasında, Sırp meselesinin artık Osmanlı lehine dönemeyecek sürece girdiğini de söylemek mümkündür. Kaldı ki Miloş'un başknezlik unvanını alarak Sırp lideri konumuna gelmesi de bu dönemeçlerden biriydi. Esasen Miloş da hedeflerine ulaşabilmek için en başından beri şartların olgunlaşmasını beklemişti.

Gerçekten, Maraşlı Ali Paşa'nın Miloş'a muradının ne olduğunu sorduğunda verdiği cevaba bakarak dahi Miloş'un temayülünün ne yönde olduğunu açıkça görmek mümkündür. Zira Miloş, "Bükreş kasabasında Devlet-i Aliye ile Rusya beyninde imzalanan müsalahanın 8.

[649] BOA**. HAT.** 1037/42984-A.
[650] Poreç, bugün Hırvatistan'ın şehirlerinden olan Poreç değildir. Bahsedilen yer çok kısa bir süre Poreç ismini kullanmış olup bugün "Donji Milanovac" olarak bilinen Sırbistan'ın Tuna kıyısında bulunan bir şehirdir. Yalnızca Osmanlı hâkimiyeti süresinde buraya Poreç denilmiştir.
[651] BOA. **HAT.** 1111/44734-B.

maddesinde karargir olan Sırb imtiyazatını taraf-ı Devlet-i Aliyye'den istida eylediğini" belirtiyordu.[652] Bununla birlikte, Miloş'un Balkan ve Sırp politikası'nın kırılma noktası 1829/30 dönemi olacaktır. Bu dönemin öncesi ve sonrasında Miloş'un farklı bakış açılarına sahip olduğunu görebiliriz.[653] Biz burada Miloş'un ilk dönemdeki -1829 öncesi- politikasını anlamaya çalışacağız.

Miloş, 1815 yılındaki ikinci isyan sonrası yavaş yavaş gücü bünyesinde toplamaya başlamıştı. Emin ve sağlam adımlarla ilerleyen Miloş, Belgrad'ın yönetimini kademe kademe elinde toplamıştı. İlk olarak, yargı idaresini eline almak için çalışan Miloş, Belgrad muhafızının elinde bulunan "ölüm cezası verme" hakkını -yalnızca Sırplara verilmek üzere- almıştı. Ardından finansal idare konusunda Türkleri devre dışı bırakmayı düşünmüş, böylece kendi iktidarını güçlendirmek için Türklerin vergi sisteminden yararlanmaya karar vermişti. Bunun için ilk olarak mukataa gelirlerini toplama hakkını Belgrad muhafızından almıştı. Akabinde gümrük gelirlerini toplama hakkı elde etmişti. Diğer vergileri toplama hakkını da alan Miloş, kısa bir sürede tüm Belgrad'ın vergilerini toplayan kişi haline gelmişti. Böylelikle finansal idarenin ardından sıra, politik-idari yönetimi elde etmeye gelmişti.[654]

Miloş bunun için de ilk olarak dönemin Belgrad Muhafızı Maraşlı Ali Paşa'ya verdiği borçlarla Paşa'yı kendine bağlamayı bilmişti. Knez Miloş'un yavaş yavaş finansal ve idari yönetimde söz sahibi olması Belgrad'da yönetimi, düalist bir yapıya büründürmüştü. Bununla birlikte yönetim-organizasyon problemleri nedeniyle Sırplar arasında da iki grup meydana gelmişti. Bunlar mutlakıyetçiler ve özerklikten yana olanlardı. Miloş ise elbette birinci grubun içinde yer alıyordu. Bu tarz gruplaşmanın yanı sıra, Sırplar mensup oldukları meslek grupları ya da topluluklara göre de ideolojik ayrılıklar yaşayabiliyorlardı. Bunlar özellikle ulusal liderler (narodne starešine), nahiye ve knejina knezleri, hayduklar ve milli bir ayaklanma isteyenler idi. Miloş, bu grupları kendisine engel olarak görüyor ve dirençlerinin kırılması gerektiğini düşünüyordu.[655] Nitekim adı geçen bu gruplar, Miloş'un kurmuş olduğu sistemi yok edebilirdi. Bu da uzun yıllar boyunca kendine muhalif olan Sırplarla uğraşmasını gerektirmişti. Zira Miloş, Sırp özerkliğine giden yolun ancak kendisi sayesinde açılabileceğine inanıyordu. Bu nedenle de tüm eleştirilere rağmen kendi bildiği yolda ya da belirlediği politika doğrultusunda yoluna devam ediyordu.

---

[652] BOA. **HAT.** 1130/45046.
[653] Vladimir Stojančević, "Politički Pogledi Kneza Miloša Obrenovića na Pitanje Oslobođenja Balkanskih Naroda", **Istoriski časopis Organ Istoriskog Instituta Srpske Akademije Nauka**, IX-X, Beograd, 1959, s. 345.
[654] Svirčević, **a.g.m.,** s. 82.
[655] **a.g.m.,** s. 83-84.

Miloş'un kendisi için engel teşkil eden kişilerden biri de vladika Hacı Melentije Nikşiç idi. Miloş, bu isimle üst yönetimi ele geçirmek konusunda savaş halindeydi. Hacı Melentije, 1815 sonunda beraberindeki Sırp heyetiyle birlikte İstanbul'a giderek Sırp isteklerini sunduktan sonra Belgrad'a dönmüştü. Döner dönmez de hem Sırp halkını hem de Sırp ileri gelenlerini Miloş aleyhine kışkırtmaya başlamıştı. Esasen Hacı Melentije, Miloş'un karşılaştığı sorunlardan yalnızca biriydi. Kendisine karşı büyüyen muhalefet artık kişilerle sınırlı kalmıyor ve toplu isyanlara dönüşüyordu. Örneğin, Miloş daha 1817'de Pavle Cukiç, Sima Markoviç ve Dragiç Gorunoviç liderliğinde bir isyanla karşı karşıya kalmıştı.[656] Kaldı ki bu isyan gelecekte yaşanacak olanların küçük bir örneğiydi. Zira 1815-30 yılları arasında Sırplar tarafından Miloş'a karşı yedi isyan meydana gelmişti. Bunlardan en önemlisi de 1825 yılında meydana gelecek olan Djakova İsyanı (đakova buna) [657] idi.[658]

Bu isyanın en büyük nedenlerinden biri, Miloş'un Karayorgi taraftarlarıyla olan meselesinin hala kapanmamış olmasıydı. Bu nedenle 30 bin kadar Sırp, Miloş'un ikamet ettiği Kragujefçe'ye yakın bulunan Karayorgi'nin köyü olan Topola ve civar köylere toplanmıştı. İçlerinde Semendire nahiyesinden birkaç papaz da vardı. Miloş'un yanında ise onu korumak amacıyla 15 bin kadar Sırp toplanmıştı. Miloş, beraberindekilerle birlikte kendisine karşı toplanan halk kitlesinin üzerine hücum etmiş ve ilk aşamada her iki taraftan bin civarında Sırp ölmüştü. Bazı papazlar ise Miloş tarafından yakalanıp idam edilmişti. Böylelikle Miloş'a karşı oluşturulan muhalif grup dağıtılmış, bu olaylar sırasında Semendire Sancağı'ndaki 70 köy de yağmalanmıştı.[659] Ocak ayında başlayan bu isyan yaz ayları ile birlikte tamamen nihayet bulsa da artık Sırplar, Miloş'a bundan böyle güvenemeyeceklerini ve Miloş'un bu tavırlarına da müstahak olmadıklarını düşünüyorlardı. Bu nedenle tekrar bir isyan çıkması da ihtimaller içindeydi.[660]

Tüm bu olaylarla ilgili olarak Miloş'un hedef tahtasında Karayorgi ailesi ve yandaşları vardı. Miloş ile Karayorgi ailesi arasındaki hizipleşme uzun süreli olarak her iki tarafın da uğraşmak zorunda kaldığı bir soruna ve rekabete dönüşmüştü. Elbette burada şunu da belirtmek gerekir ki Miloş, esasında Karayorgi'nin lideri olduğu birinci isyanın içinden

---

[656] **a.g.m.,** s. 85-86.
[657] Djakova İsyanı, Sırp reayası tarafından Miloş yönetimine karşı 1825 Ocak ayında başlayan bir köylü ayaklanmasıdır. Burada isyancıların Miloş'tan talepleri vergilerin düşürülmesi ve yetkilerini kötüye kullanan knezlerin değiştirilmesi idi. bkz. Djakova Buna, http://srpskaenciklopedija.org/doku.php?id=ђакова_буна,; Erişim Tarihi: 1.06. 2018.
[658] Bojan Mitrović, "Taming the Assembly: National Representation in Serbia (815-1859)", **East European Quarterly**, XXXVII/1, 20003, ss. 51-66, s. 54.
[659] BOA. **HAT.** 1115/44803-G.
[660] BOA. **HAT**. 1114/44793.

sıyrılarak çıkmış bir karakterdi. Dolayısıyla Miloş, Karayorgi'nin hareketi içinden doğmuştu, Karayorgi Miloş'un düzeni içinden değil. Üstelik Karayorgi, Miloş'un emriyle öldürülmüştü. Bunlar da, Karayorgi ailesi ve yandaşlarının, yönetimi Miloş'un elinden almak için gerekli itici gücü sağlıyordu.

Bu çabanın en önemli yürütücüsü, Karayorgi'nin oğlu Aleksi idi. Aleksi'nin Sırp milletine çağrı niteliğinde kaleme aldığı metinde, pandurlarıyla zorla Sırp milletini kendisine itaat ettiren Miloş'un aynı zamanda yaptıkları işlerden dolayı kardeşleriyle birlikte Müslüman bile olabileceği ifade ediliyordu. Her kim knez Miloş'u öldürürse, o kişiye başknezlik rütbesi, Kraguyefçe knezliği ve yıllık 100 bin Macar altını verileceğini, Miloş'un kardeşi Avram'ı öldürene ise Böğürdelen knezliği ve yıllık 50 bin Macar altını, diğer kardeşi Jovan'ı öldürene ise Semendire knezliği verileceğini, yine Miloş'un taraftarı olan diğer knezleri de öldürenler için çeşitli knezlikler ve belli miktarlarda paralar verileceği taahhüt ediliyordu.[661] Hatta bu durumla ilgili olarak Çorapik isimli bir Sırp -daha önce Avusturya tarafına kaçmıştı- Miloş'un öldürülmesi için çalışırken bununla ilgili hazırladığı evraklar Belgrad'daki Sırp knezlerinin eline geçmiş ve Miloş, kendisi için hazırlanan suikast girişiminden haberdar olmuştu.[662]

Osmanlı yönetimi ise Sırpların Miloş'un kötü muamelesine karşı isyan etmeleri ve buna bağlı olaylarla ilgili gelen haberlere ilk aşamada itibar etmemişti. Ardından Belgrad ve Niş muhafızlarından gelen bildirimler üzerine durumun ciddiyetini anlamıştı. Buna göre, Babıâli, Miloş ile Sırp reayası arasında büyük olaylar yaşandığını ve 5-6 bin civarında reayanın öldüğünü öğrenmişti. Miloş, bu isyanı çıkaranları idam etmişti. Osmanlı idarecilerinin tahminlerine göre, bu olaylar Karayorgi'nin adamları ve Rumların kışkırtması neticesinde ortaya çıkmıştı.[663] Bu süreçte devlet, olaylara müdahil olmamış, yalnızca uzaktan seyretmeyi tercih etmişti. Sırpların tüm enerjilerini kendi aralarındaki anlaşmazlıklara harcamaları Osmanlı idaresini Sırplarla uğraşmak zorunda bırakmıyor, bu da bir süre de olsa bölgedeki yöneticilere rahat bir nefes aldırıyordu.

Miloş'un Sırplar arasında yaşanan bu gerginliğin son bulması ya da kendi politikalarına karşı muhalif grupların oluşmasını engellemesi için yeni adımlar atması gerekiyordu. Bunun için de bazı hilelere başvurmuştu. Bu amaçla kendisine Rusya'dan gelen bir mektubu kullanmıştı. İkamet ettiği Kraguyefçe'de Sırp milletini toplayarak bu mektubu halka okuyan Miloş, Bosna'dan Drina Suyu, Yeni Varoş (Nova Varoš), Seniçe (Senica) ve

[661] BOA. **HAT.** 1113/444773-D.
[662] BOA. **HAT.** 1113/44773-A.
[663] BOA. **BEO.AYN**. **d.** 611 [s. 1, 5].

Yenipazar'a dek; Rumeli taraflarında da Kurşunlu ve Ürgüp kazaları vesair yerleri Osmanlı'nın Rusya'ya teslim ettiğini, Rusya'nın da kendisine beylik verdiğini iddia etmişti. Hatta bundan sonra kiliselerde Rusya'ya dua edileceğini, şimdilik Semendire Sancağı dahilindeki zuama ve erbab-ı tımara muhalefet etmeyerek bu senenin mahsulatlarını bir an evvel vermelerini, nasıl olsa bundan sonra def olunacaklarını söylüyordu. Ayrıca hudut meselesine dair Miloş, güya elinde bir emr-i âli olduğunu da Sırplara ilan etmişti. Miloş'un bu hareketleri dolayısıyla Niş muhafızı Hüseyin Paşa, Miloş'un Niş tarafına hücum etmesinden endişe ediyordu.[664] Miloş'un hilelerinden bir diğeri de Rusya'dan gelen başka bir mektubu kullanmak olmuştu. Gelen bu mektupta da güya Rusya, Avusturya ve İngiliz krallarının Semendire Sancağı'nın beylik olması, Sancakta tüm ayinlerin serbestçe yapılması ve kiliselere çan asılabilmesi hususlarına dair yetkilerin Miloş'a verilmesi konusunda Devlet-i Aliyye'ye yazdıklarını ifade ediyordu.[665] Bu yalan haberlerle Miloş, milletini kendine bağlamayı hedefliyordu. Yine bu amaçla Nisan 1826'da Miloş, Pozorefçe ve Semendire ve civarda bulunan altı kaza reayasından dört bin kadarını Hasan Paşa Palankası'nda toplayarak birçok konuda müşavere etmiş ve kendisine tâbi olmalarını öğütlemişti.[666] Miloş'un muhaliflerine karşı aldığı önlemlerden bir diğeri de kardeşi Avram'ı kazalara göndererek buradaki reayadan birbirlerine kefil olmaları ve dinleri üzerine yemin etmelerini istemek olmuştu. Ancak Valyevo reayası Avram'a, Sırplar içinde birçok haydut olduğu ve onlara kefil olamayacaklarını söylemişti.[667] Miloş'un bu çabalarına rağmen, yapmaya devam ettiği usulsüzlükler nedeniyle muhalifleri artıyordu. Halk nezdinde en çok eleştirilen faaliyeti de vergi usulsüzlükleriydi. Miloş'un toplamakla yükümlü olduğu vergileri fazla topladığı ve devlete teslim etmesi gereken miktarı teslim ettikten sonra geri kalanını kendi elinde tuttuğu biliniyordu. Nitekim bu dönemde Miloş, bir kişiden alması gereken 9 kuruş 11 para 1,5 akçe yerine her kişiden 20 kuruş alarak fazlasını kendine saklıyordu.[668] Bu da zaten isyanlardan ve olaylardan yorulmuş olan reayayı bir kat daha yoruyordu. Ancak muhtemeldir ki Miloş aldığı bu paraları askeri hazırlıklar için gerekli mazemelere yatırıyordu. Örneğin, 1827 yılında Avusturya tarafından Rusya tarzında şapka yapımı için malzeme almıştı. Bu bağlamda destesi 12'şer adetten oluşmak üzere 90 deste şapka almıştı.[669]

[664] BOA. **HAT.** 1130/45054-L.
[665] BOA. **HAT.** 1129/45042.
[666] BOA. **HAT.** 1113/44773.
[667] BOA. **HAT.** 1111/44743.
[668] BOA. **HAT.** 1130/45050-A.
[669] BOA. **HAT.** 1136/45256-A.

Miloş'un Rusya ile ilişkileri ise gerçekten devam ediyordu. Elbette Miloş'un Rusya ile, milletine anlattıklarından farklı olarak devam eden bir iletişimi vardı. Gelen Rus kuryeler bazen bir haberle bazen de bir emir ya da nasihatle geliyordu. Örneğin, 19 Eylül 1819'da Rusya'nın İstanbul Elçisi Strogonov, Miloş'a bu dönemde Türk tarafına dikkat etmesi ve Türklerle olan iyi ilişkilerini koruması nasihatini veriyordu.[670] Miloş'un Rusya ile olan ilişkisine bir örnek de -ki bu durum bir Rus kurye marifetiyle öğrenilmişti- 40 adet Sırp çocuğun talim için Rusya'ya gönderilmesi, bir Rus kuryenin de bu çocukların masraflarını almak için bölgeye gelmesiydi.[671]

Miloş'un bu tehlikeli faaliyetlerini -çocuklara yatırım yapacak kadar- çok iyi bilen Babıâli, özellikle Rusya ile ilişkiler dolayısıyla endişeliydi. Rusya'nın Ada-yı Kebir tarafından Sırbistan içine inmesi halinde Sırpların isyan etmeye teşebbüslerinden endişe ediliyordu. Bununla birlikte Miloş'un, Rusya'ya uymayarak Osmanlı'nın kendisine olan güvenini kaybetmek istememe ihtimalini de göz önünde bulunduruluyordu. Bu nedenle de bu konuyla ilgili olarak İstanbul'daki knezlerin[672] bilgileri yoklanmıştı.[673]

Öte yandan Miloş'un, bu 15 yıllık süre zarfında en çok uğraştığı konulardan biri de başknez unvanını ferman ile alabilmek olmuştu. Bunun için defalarca Belgrad muhafızlarıyla görüşmüş, hatta bu muhafızlar bu istekleri İstanbul'a bildirmişlerdi. Bu isteğin bir örneğini de 10 Eylül 1818 tarihinde Belgrad'da olan Kethüda Katibi Esbak Necip Efendi'nin Sadarete yazdığı yazıdan öğreniyoruz. Buna göre, Miloş bir knez ve 3-4 adamını kadıya göndererek kadıdan Miloş'un ferman ile başknez tayin edilmesini Belgrad muhafızından bir mahzar ile talep etmesini istiyordu. Ancak kadı efendi, bu tarz bir maslahata cesaret edemeyeceğini belirtmişti. Sırp heyeti, "durumdan Belgrad muhafızının haberi var, hemen sizden ilam isteriz" demelerine rağmen kadı efendi, "Paşayı görmeden size bu ilamı veremem" diye cevap vermişti.[674] Burada esas mesele başknezliğin padişah fermanı ile verilmesiydi. Yoksa Maraşlı Ali Paşa zaten kendisine bu unvanı vermişti. Uzun süre bu isteğini yineleyen Miloş, Hüseyin Paşa'dan da aynı talepte bulunmuş ve Paşa, bununla ilgili isteğini İstanbul'a bildirmişti. Ancak bu isteğin gerçekleşmesi 1830'da Sırplara verilen fermana kalacaktır.

[670] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 63.
[671] BOA. **HAT.** 1129/45042-A.
[672] İstanbul'da bulunan bu knezler, 1821-26 yılları arasında İstanbul'da Bostancıbaşı'nın Konağı'nda hapis kalan knezler değil, Akkerman Muahedesi sonrasında Sırbistan'a geri dönen Sırp heyetinin yerine gönderilen knezlerdir.
[673] BOA. **HAT.** 1133/45175.
[674] BOA. **HAT.** 1116/44809-C.

Miloş'un 1813-1830 arasındaki politikalarına baktığımızda fark edilen ilk şey Miloş'un hızlı yükselişidir. Bunun en önemli nedenlerinden ikisi, Miloş'un Osmanlı yönetim tarzını iyi özümsemiş olması, doğru stratejik adımlar atması ve gerektiğinde yerinde hilelere başvurarak başarılı bir politika izlemesidir. Örneğin Miloş, ikinci isyanın başarı kazanamayacağını tahmin edecek kadar zeki bir liderdir. Hatta muhtemeldir ki bu isyan, başarısız olmak üzere planlanmıştı. Zira Miloş, elindeki askerî gücün Osmanlı kuvvetlerine üstün gelemeyeceğinin baştan beri farkındaydı. Öte yandan Hacı Prodan isyanında olduğu gibi bu isyanın da bir hileden ibaret olması çok muhtemeldir. Kısacası ikinci isyan sonrasında elini güçlendiren taraf Miloş olmuştu.

3.2 Sırbistan'ın Özerkliği Kazanma Aşamaları

Sırplar özerklik aşamalarının ilk ikisini Bükreş ve Akkerman Antlaşmaları ile geçmişlerdi. Bilindiği üzere bu anlaşmalar Sırplara ait önemli maddeler içeriyordu. Sırp özerkliğini nihai aşamaya taşıyacak olan süreç ise 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı ve ardından 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması ile başlamıştı.

Edirne Antlaşması'nın 6. maddesi Sırbistan'a dairdi: Burada, Akkerman Muahedesi'nin 5. maddesine ekli olan Sırbistan hakkındaki senette yazılı olan şartların, meydana çıkan türlü sebep ve engeller yüzünden yerine getirilemediği belirtilmişti. Bu madde gereğince, Osmanlı Devleti, Akkerman Muahedesi şartlarını, zaman kaybetmeksizin "kemâl-i dikkat ve i'tinâ ile tatbik edecek ve Sırbistan'dan ayrılmış olan 6 nahiyeyi" de derhal geri verecekti". Sırbistan'a verilen imtiyazlara dair neşredilecek ferman, antlaşmanın imzasından bir ay sonra, resmen Rusya'ya bildirilecekti.[675]

Edirne Antlaşması'nın 6. maddesi gereğince, iç işlerinde istiklâl kazanan Sırbistan'a dair 30 Eylül 1829'da neşredilen imtiyaz fermanı, İstanbul'daki Sırp knezlerine verilerek Miloş'a gönderilmiş ve bir örneği de -yine antlaşma gereğince- Edirne'deki Rus murahhaslarına verilmiştir. Böylece Sırbistan Emâreti/ Prensliği, Osmanlı Devleti'nin, yerli bir bey tarafından idare olunur mümtaz bir eyâleti şeklinde teşekkül etmiş oluyordu.[676] Ferman Belgrad'a ulaştığında önce vezirin divanında okunmuş, bir gün sonra da Sırplara tercüme etmeleri için verilmişti.[677]

---

[675] Şerafettin Turan, **a.g.m.,** s. 138-139.
[676] Duran, **a.g.t.,** s. 146.
[677] Aleksa Simić'in 15 Aralık 1829 tarihli raporu. bkz. Perunčić, **a.g.e.,** (1964), s. 448, (KK VII, 633). Aleksa Simić, dönemin en belirgin kişiliklerinden bir tanesidir. Birçok farklı görevde bulunan Simić, 1823 Şubat ayında Miloş'un kararıyla Belgrad bezirganbaşısı ve Miloş ile Belgrad muhafızı arasındaki aracı memur olmuştu. bkz.

Fermanın Müslüman ahali üzerindeki etkileri şüphesiz çok kuvvetliydi. Dönemin Belgrad Muhafızı Hüseyin Paşa, fermanı farklı bir şekilde yorumlamış ve ahaliye "gelen emr-i âliye göre hane ve emlak her neyiniz varsa Sırplara satın ya da kiraya verin. Çünkü şu anda şiddetli kış nedeniyle Belgrad'dan hicret edemezsiniz ama ilkbaharda Belgrad ahalisi diğerleri gibi hicret edecektir" demişti. Bu nedenle ahali de hemen emlak satışına başlamıştı.[678] Sırbistan kazalarından birçok Sırp Belgrad'a gelerek emlak satın almaya başlamıştı.[679] Bu sayede 1829 yılı sonu itibariyle Belgrad'da Sırp nüfusu oldukça artarken Müslüman nüfus azalmıştı.

Belgradlı Müslümanların emlaklarını satarak Belgrad'dan ayrılmaları ile ilgili Belgradî Raşid şöyle bir hikâye anlatır:

"Tuhaf nev'inden olarak Belgrad hânedânından meşhur Yahik Hasan Bey ile Miloş'un mu'ârefesi olduğundan ol esnâda mîr-i mûmâ-ileyhi Topçu Deresi'ne celb eyleyüp "sen nereye hicret edeceksin" deyü suâl eylediğinde mîr-i mûmâ-ileyh dahi cevâb olarak Belgrad'dan böyle emlâk ve akarının değer [ve] bahâlarını alup da evlâd ü iyâliyle hicret etmek hakkımızda bir ni'met-i uzmâdır lâkin Belgrad'ın mine'l-kadîm hâkinin iktizâsı yanup yakılmak harb ve cidâl etmek ve ehl-i serhaddın eski darb-ı misâline mürâca'at olununca "serhadâtda iskân edenlerin mâlı göl karısı dul parası pul kendüsü maktul ze'âmet ve tımârı mahlûl" olduğunu bilüp de "iskânı kabul edenlerin hakkında böyle hicret etmeklik doğrusu ni'met add olunmaz da ne olabilir ancak benim aklımca biz Belgrad'dan hicret edemeyiz" kelâmını îrâd edince merkum Miloş Bey kendüsüne hitâben "bu eski akıldır hicret olunacağına şübhe kalmadı hemen sen kangı tarafa hicret edeceksin" suâl-i evvelini tekrâr eyledikde "Bosna tarafına akraba ve ta'allukatım olduğundan ol tarafa gitmek niyetim vardır" cevâb verdikde merkum Miloş Bey yine cevaba tasaddî ederek "seni sevdiğimden niyet etmiş olduğunuz üzere Bosna tarafına gitmemenizi ihtâr eylerim çünki az vaktin içinde oradan dahi hicrete mecbûr olursunuz hemen sen doğru Anadolu tarafına hicret eyle" deyü tavsiye-i dostâneyi îfâ eyledi."[680]

Belgrad'da Müslümanların Sırplara emlaklarını sattığı haberi İstanbul'da duyulunca hemen Belgrad'a bir emir gönderilerek bu durumun hemen yasaklanması, satanların aldıkları parayı Sırplara geri vermeleri, vermeyecek olanların ise şiddetle yola getirilmeleri

---

Mirjana Marinković, **Turska Kancelarija Kneza Miloša Obranovića**, İstorijski Institut SANU, Beograd, 1999, ss. 28-35.

[678] Duran, **a.g.t.,** s. 87.

[679] 7 Aralık 1829 tarihli Belgrad Mahkemesi knezlerinin raporunda, Belgradlı Türklerin evlerini Sırplara satmaya başladıkları ifade ediliyor. bkz. Perunčić, **a.g.e.,** (1964), s. 447-448, (KK-VIII, 266).

[680] Duran, **a.g.t.,** s. 89.

isteniyordu. Ayrıca Sırbistan'a verilen imtiyazda Belgrad varoşunun müstesna olduğu bildiriliyordu. Bu emre rağmen istihkâm derununda olan hane ve emlaklar geri alınamamış ve Sırp elinde kalmıştı. Diğer birçok noktada ahali, aldıkları parayı harcamaları ya da başka nedenlerden dolayı hane ve emlaklarını geri alamamışlardı.[681] Bu durum Belgrad'ın hızlı bir şekilde Sırplaşmasına olanak sağlamıştı. Zira Belgrad, Sırbistan'ın en kalabalık Türk nüfusuna sahip bölgelerinden biriydi. Aynı zamanda da şehir nüfusu olarak Türkler ağırlıktaydı. Bu olaylar Belgrad'daki tüm nüfus dengelerini değiştirmişti.

Devletin verdiği emir esasında geçiciydi. Başka bir deyişle Devlet, Müslümanlara Belgrad'dan ayrılmamalarını söylerken bu insanlara gelecekte ne olacağına dair hiçbir şey söylemiyordu. Zira önünde sonunda ahali Belgrad varoşunu terk etmek zorunda kalacaktı. Öyle ki, 1829 fermanının hemen ardından Rusya Elçisi, Belgrad Kalesi varoşundan Müslümanların çıkarılmasını ve Sırplara verilecek nahiyeler meselesinin hızlı bir şekilde icrasını istiyordu. Sırplar da bu fırsatı kaçırmayarak bu işlerin halledilmesi konusunda acele edilmesi için Babıâli'ye baskı yapıyordu.[682] Bu nedenle her iki tarafın da müzakereleri yürütecek heyetlerini hızlı bir şekilde belirlemesi gerekiyordu.

Miloş ise Sırp imtiyazları hakkında verilmiş olan 2 berat ile ilgili olarak Aralık 1829'da İstanbul'a gönderdiği mektupta, imtiyazların verildiği haberini İstanbul'da bulunan Sırp vekillerinden aldığını ve Sırp milleti adına Devlet-i Aliyye'ye müteşekkir olduğunu bildiriyordu.[683] Akabinde Miloş, İstanbul'da müzakereleri yürütecek heyeti de belirlemişti. Buna göre, Osmanlı Devleti'nin vermiş olduğu emr-i âliyi müzakere etmek üzere Sırbistan'da bulunan Knez Lazarov ile İstanbul'da bulunan Knez Sava ve Knez Marko'yu görevlendirmişti.[684]

Sırp memleketine dahil edilecek kaza ve nahiyeler için Belgrad'a Hacegân-ı Divân-ı Hümâyun'dan Tophâne-i Amire Kâtibi El-hac Ahmed Keşşaf Efendi gönderilmişti.[685] Keşşaf Efendi'nin görevi, Sırbistan hududunu tahdid etmek, hicret eden ve edecek ahalinin bırakacakları emlak ve akarlarını yazarak deftere kaydetmek, icarları kaydederek defter

[681] **a.g.t.,** s.90-91. Aynı şekilde Knez Petar Lazarević'in 10 Şubat 1830 tarihli raporunda, Belgrad vezirinin Türklere kesinlikle mülklerini satma konusunda yasak getirdiği ifade ediliyor. bkz. Perunčić, **a.g.e.,** (1964), s. 456, (KK-V-49).
[682] BOA. **HAT.** 1117/44852.
[683] BOA. **HAT.** 1128/45034-J.
[684] BOA. **HAT.** 1028/42811-E.
[685] BOA. **HAT.** 1109/44685-C.

yapmak ve hazırladığı bu defterleri, Miloş'a, Belgrad muhafızına ve İstanbul'a göndermekti.[686]

Bu sırada İstanbul'da Sırp heyeti ile Reisülküttab'ın görüşmeleri başlamıştı. Bu görüşmeler sırasında heyete Miloş'tan bir takrir geldi. Buna göre Miloş, Müslümanların emlaklarının satışı konusunda Babıâli yetkilileri ile aralarında anlaşamadıkları konular olduğunu belirtirken, aynı zamanda Sırplara dair maddelerin İstanbul'daki görüşmeler neticesinde nihai kararın gecikmesi, Sırp milleti ile Sırp rüesası arasında soruna neden olabileceği ihtimalinden bahsetmekteydi. Bu süreçte Belgrad'da oluşabilecek sorunlardan endişelenen Devlet, Miloş'a bir nasihat mektubu göndermişti. Zira Sırp milleti kendilerine verilecek imtiyazların bir an evvel karara bağlanması konusunda ısrar ediyordu. Bu durumun da bir fesada neden olmaması için mektupta, "varoşta asker ikame ettirilecek" ifadesi de vardı.[687]

Miloş, Belgrad ve Sırbistan'da Padişah tarafından verilecek fermanın hazırlıklarını da sürdürmekteydi. Bunun için köylerde bulunan Sırplara, sipahilere verecekleri varsa vermelerini tembih etmişti. Aynı şekilde Sırplara, "siz de sipahi ve alay beylerine tembih edin ki, sipahiler köylerine giderek tımarları mahsullerinden kalmış olan bakayalarını ahz etsinler ve Mart ayına bırakmasınlar. Eğer reayada alacakları kalırsa sonra verilmeyecektir. Ve Mart ayından sonra sipahiler köylere gelmesinler" diyerek tembih etmişti. Ayrıca kale mevkilerinde olan ve olmayan mahallerde sakin olan Müslümanların tüm mal ve dükkanlarını Sırplara satmalarını istemekteydi. Öte yandan bu dönemde reaya arasında da birçok şayia dolaşmaktaydı. Örneğin, "devlet kale kapılarına kadar bize vermiştir" şeklinde lakırdılar konuşulmaktaydı. Müslümanlar arasında ise mal ve mülklerini şimdi satarlarsa değer pahaları üzerinde satılacağı, sonraya kalırsa düşük değer ile alınacağı kelamları yayılmaktaydı. Bu konu dolayısıyla endişeli olan Belgrad vücuhu ve ahalisi Hüseyin Paşa'ya giderek, reaya arasında konuşulanları tekrarlamş ve devletin ahali hakkındaki kararını sormuştu. Zira ona göre hareket edeceklerdi ki perişan olmasınlar. Elbette Hüseyin Paşa, devletin henüz Belgradlı Müslümanlar için bir kararının olmadığı cevabını vermişti. Bu sırada ahaliden bazıları da mülk ve dükkanlarını tekrar Sırplara satmaya başlamıştı. Devlet tarafından Belgrad ahalisinin ne olacağına dair karar verilmemiş olmasına rağmen Hüseyin Paşa, ahaliye gelecek emri beklemeleri konusunda tembihlerde bulunuyordu. Ancak Paşa da ahalinin perişan olmaması için kararın devlet tarafından bir an evvel verilmesini istiyordu. Bu arada reaya arasında

[686] Duran, **a.g.t.,** s. 91.
[687] BOA. **HAT.** 1117/44852.

Belgralı Müslümanlar hakkında konuşulanlar Bosna'da dahi duyulmuş ve yaşananlar Bosna Eyaleti'nde bulunan bazı nahiyelerde mütemekkin ahaliyi de rahatsız etmişti.[688] Bu bağlamda müzakereler devam ederken en büyük sıkıntıyı yine ahali çekiyordu. Devletin, hala kendileri ile ilgili bir karar vermemiş olması, hatta Sırplara vermiş olduğu fermanda ahali ile ilgili net bilgiler olmayıp olacaklara açık kapı bırakması işlerin daha da karmaşıklaşmasına neden oluyordu.

Belgrad varoşunda ahali ile Sırp reayası arasındaki sorunların yanı sıra Belgrad'daki knezler de şehirde farklı uygulamaları hayata geçirmeye başlamıştı. Örneğin, çarşıların muhafazasıyla görevli memurları kaldırıp bunların yerine "pandur" namıyla Sırp askerleri getirmişlerdi. Bu gelişme üzerine ahali mahkemeye gitmiş ve Sırpların bu davranışlarına atıfta bulunarak bundan böyle Müslümanların Belgrad'dan çıkarılacağına dair havadislerin olduğundan bahsetmişlerdi. Aynı şekilde Belgrad Muhafızına da anlattıkları olaylar neticesinde Paşa, knezleri çağırarak bu tarz davranışlarından vazgeçmelerini ve bu durumları Miloş'a haber vermelerini istemişti. Hüseyin Paşa, "böyle işleri bana sormadan yapmak olur mu?" diye özellikle sormuştu. Ahaliye ise şimdilik bir şey yapmamalarını ve İstanbul'dan gelecek olan emri beklemelerini yinelemişti. Bu olayların akabinde Miloş, Hüseyin Paşa'ya gönderdiği mektupta Belgrad'da yaşananlardan hiç haberinin olmadığını ve bu knezleri ahz ettiğini bildirmişti.[689]

Esasında Miloş, Belgrad varoşunda yaşanan bu olayların Sırp davası için faydalı olduğunu iyi biliyordu. Nitekim bu olayları devlete isteklerini kabul ettirebilmek adına kullanmayı da bilmişti. Miloş, Belgrad varoşunda Sırpların Müslümanlara saldırıda bulunduğunu, Müslümanların Belgrad'daki durumuna dair problemler çözülmedikçe de bu saldırıların devam edeceğini söylüyordu. Bu nedenle Müslümanların bir an evvel başka mahallere nakli gerekiyordu.[690]

Öte yandan reayanın bu denli cesaret kazanması, daha önce talep edilip ret cevabı alınan bazı istekleri kimseye danışmadan hayata geçirmelerine neden oluyordu. Bunlardan biri, Belgrad'daki kiliselere çan asma meselesiydi. Sırplar, Böğürdelen, Poriçe ve Kraguyefçe kiliselerine sorgusuz sualsiz çan asmışlardı. Hatta Belgrad'da bulunan kiliselerde de çanlar asılacağı havadisleri yayılmaya başlamıştı. Bunun için de Belgrad'da bulunan üç kilise için çanlar getirilmiş ve asılacak olan yerleri kiliselerde inşaya başlanmıştı. Netice olarak çanların

[688] BOA. **HAT.** 1118/44897-A.
[689] BOA. **HAT.** 1126/45024-O.
[690] BOA. **HAT.** 1028/42811-C.

asılmasına ve çalınmaya başlamasına kimse engel olamamıştı. Elbette bu durumun Sırplar ile Müslümanlar arasında soruna neden olacağı öngörülüyor ve dikkatli olunması isteniyordu.[691] Bir sonraki adım ise Miloş'a Avusturya kralı tarafından "ekselans" unvanının verilmesiydi. Bu unvanın ne anlama geldiğini Belgrad ricali tam olarak bilmiyordu. Unvanın ne olduğu sorulduğunda bunun Petervaradin ve emsali bölgelerdeki generallere verildiğini öğrenmişlerdi. Ayrıca Miloş'un kendi milleti içinde daha yüksek mertebede görünmek amacıyla bu unvanı bizzat talep ettiği de söylenmekteydi.[692]

Rusya cephesi ise süreçten memnundu. 3 Aralık 1829'da Rus memuru Orlov tarafından İstanbul'a giden mektupta; Edirne Antlaşması gereğince Sırp maslahatı ile ilgili verilen iradeden memnuniyet duydukları, bu iradenin Edirne ve Akkerman Antlaşmaları'ndaki Sırplara ait maddelere uygun olduğu ve altı nahiye meselesinin de bir an evvel çözümünü bekledikleri ifade ediliyordu.[693] Buradan da görüleceği gibi esasında 1830 fermanının bir an evvel hazırlanması için hem Rusya hem de Miloş tarafından Babıâli'ye baskı yapılıyordu. Bu durum da konunun yalnızca siyasi ve diplomatik alanda ele alınmasına neden oluyor ve ahalinin durumu göz ardı ediliyordu.

Böylelikle süreç Osmanlı Devleti'ni 1830 fermanını vermeye götürmüştü. Artık bu fermanla Bükreş, Akkerman ve Edirne Antlaşmaları'nda söz verilen Sırp meselesine dair konular bir ferman olarak yayınlanıyordu.

1830 Fermanı şu maddeleri içeriyordu:

1. Sırplar kendi kiliselerinde serbestçe ayinlerini yapabilecek.

2. Sırp başknezliği Miloş ve sonrasında ailesine verilecek. Başka bir deyişle Sırp başknezliği, kalıtımsal olarak Miloş Obrenoviç'in ailesine veriliyordu.

3. Miloş, Sırbistan'ın ve milletinin içişlerini bir meclis marifetiyle idare edecek.

4. Sırpların ilhakını talep ettikleri altı nahiye meselesi, Osmanlı Devleti ve Rusya tarafından tayin edilecek memurlar vasıtasıyla karara bağlanacak.

5. Sırplardan alınan vergilerin ve Niş harici Semendire Sancağı'nın tüm tımar ve zeamet gelirlerinin miktarları altı nahiye meselesinin çözümü sonrası tesis edilecek.

[691] BOA. **HAT.** 1117/44849; Belgrad'daki Saborna Kilisesi'nde ilk çan 12 Şubat 1830'da çalmıştı. bkz. **Istorija Beograda**, II, s. 92.
[692] BOA. **HAT.** 1126/45024-J.
[693] BOA. **HAT.** 1028/42811-D.

6. Sırplara Osmanlı Devleti iç işlerinde müdahale edemeyecek. Ayrıca Devlet, Sırplardan alınan vergilerde fazla nesne talep edemeyecek.

7. Sırplardan ticaret yapmak isteyenler hem Miloş'tan hem de Osmanlı Devleti'nden geçiş kâğıtları alıp devlet bünyesinde bulunan diğer reaya gibi ticaret yapabilecek ve kimse onlara müdahale etmeyecek. Sırpların, geçiş kağıtlarını alabilmeleri için "harç" namıyla herhangi bir bedel alınmayacak. Öte yandan gerekli gümrük vergileri haricinde başka bir şey talep edilmeyecek.

8. Belgrad gümrüğü ve ardından İstanbul'a gelen mallar için eskisi gibi vergi alınacak. Yedi senede bir malın değerinin artışı tahkik edilerek Belgrad Gümrüğü'nden giden malların gümrük vergisi, Sırp vergisi olarak topluca Miloş'a ihale edilecek.

9. Sırp memleketinde oluşabilecek bazı olumsuz durumlar için Miloş, asker istihdam edebilecek.

10. Sırplar hastane ve mektep yapabilecek.

11. Kaleler mevkisinde olmayan kazaların idareleri voyvodalardan alınarak Miloş'a verilecek. Sırp kazalarında yaşayan Müslümanlardan emlak ve arazilerini satıp bütünüyle bölgeden ayrılmak isteyenler, tayin olunacak memurlar vasıtasıyla satışları gerçekleştirebilecekler. Bölgeyle ilişkilerini kesmek istemeyenlerin arazileri ise, belirlenecek hasılatlar ile Sırplar tarafından vergileriyle birlikte Belgrad Hazine'sine teslim edilecek, hazine ise bu hasılatları sahiplerine ulaştıracak.

12. Kıla-ı Hakaniye mustahfızları haricinde Sırp memleketinde Müslüman ahalinin oturması yasaklanacak.

13. Miloş'un maaşı fakirlere ağır gelmeyecek şekilde Sırplar tarafından belirlenecek.

14. Bundan sonra seçilecek başknez için Osmanlı Devleti berat verirken, yeni gelen başknez de kendi gelirleri üzerinden Osmanlı Devleti'ne 100 bin kuruş verecek.

15. Sırpların seçmiş olduğu metropolit ve piskoposların İstanbul'a gelmelerine gerek olmadan İstanbul Rum Patrik'i tarafından tayin edilmeleri sağlanacak.

16. Miloş vasıtasıyla kurulacak meclisin üyeleri, kanunlara mugayir hareketleri ya da çeşitli suçları olmadıkça azl edilemeyecekler.

17. Sırpların kendileri ile ilgili postalara Osmanlı Devleti müdahale etmeyecek.

18. Müslümanlar, Sırpları zorla çalıştırmayacak.

19. Sırbistan'da var olan Kıla-ı Hakaniye haricinde sonradan yapılan palanka ve istihkamlar yıkılacak.

20. Sırbistan hala Osmanlı Devleti içerisinde olması hasebiyle, Osmanlı Devleti ihtiyaç halinde Sırplardan parası karşılığında koyun ve zahire alabilecek.

21. Sırp işlerinin yürütülmesi için Sırp vekilleri İstanbul'da daimi olarak kalacak.[694]

Verilen bu fermanla elbette tüm sorunlar çözülmemişti. Bu nedenle İstanbul'dan, Sırp hududu meselesini çözmek üzere Lebib Efendi, 20 Kasım 1830'da yanında berat-ı âli ve ferman-ı âli ile birlikte Belgrad'a varmıştı.[695] Lebib Efendi, Belgrad'a gelir gelmez ilk iş olarak Belgrad Gümrüğü kantar, tahmis, balık saydiyesi ve rüsumat-ı sairenin tamamını Miloş'a teslim etti. Öte yandan Zemun tarafına tüccar ve sairlerin taşınması için kayık gediklerine ahaliden bazıları berat-ı âli ile mutasarrıftı. Bunlar da hemen Miloş'a terk edilmiş ve eski sahiplerine de Miloş tarafından altışar yüz kuruş ödenmişti. Çarşı muhafazası için pandurlar, Sırp polisi tarafından ikamet ettirilmişti. Akabinde en önemli mesele olan hudut meselesine geçilmişti. İlk olarak Bosna tarafının hududunun belirlenmesi gerekiyordu. Bu konuya Vidin Valisi Ağa Hüseyin Paşa'nın da nezareti gerekli olduğundan, Ağa Hüseyin Paşa tarafından Belgrad'a memur olarak Hacı Hasan Efendi gönderilmişti. Miloş tarafından ise üç Sırp reisi, yeni Belgrad muhafızı Vecihi Paşa tarafından silahdar Salih Ağa, Lebib Efendi tarafından ise bir mühendis ve bir memur tayin edilerek Bosna tarafında tahdid olunacak hududa gönderilmişlerdi.[696]

1830 fermanı esasen birçok soruna açık kapı bırakmıştı. Bu fermanın Sırpların hayatında büyük değişimlere sebep olduğunu da söylemek pek mümkün değildir. Zira 1815 yılından itibaren Sırplar, kademe kademe birçok hak elde etmişlerdi. Elde ettikleri bu haklar birden kendilerine sunulmadığı için çok büyük etkiler yapmıyordu. İlaveten Sırpların kendilerine ait meclislerinin olması ve Sırp knezlerinin birçok konuda söz sahibi olmaya başlaması da Belgrad ve Semendire Sancağı'ndaki yapının kademeli bir şekilde evrildiğinin en önemli göstergeleriydi.

---

[694] Ayşe Özkan, **Miloş'tan Milan'a Sırp Bağımsızlığı**, İstanbul, 2011, s. 23-25. Fermanın tam metni için bkz. Duran, **a.g.t.,** s. 244-247. Öte yandan bu fermanla çözümlenmeyen sorunların çözümü ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Özkan, **a.g.e.**
[695] BOA. **HAT.** 1128/45034.
[696] Duran, **a.g.t.,** s. 114.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BELGRAD'IN SOSYO-EKONOMİK VE İDARİ YAPISI

1. Belgrad Kalesi'nin Önemi

1.1 Belgrad Kalesi'nin Tarihsel Önemi

Günümüzde Belgrad Kalesi'nin olduğu bölgede ilk yerleşim, neolitik ve eneolitik[697] döneme rastlamaktadır. Bu dönem ile ilgili en eski kalıntılar, kalenin Yukarı Şehir/Kale kısmında ve Zindan Kapı bölgesinde bulunmuştur. Romalılar ise bölgeye milattan önceki dönemin son yıllarında gelmişler ve bu süreçte bu bölge için Keltler ile mücadele etmişlerdi. Buradaki Roma lejyonlarının varlığı şüphesiz şehrin bir Roma şehri olarak gelişmesine yardım etmişti. Bununla birlikte erken dönemde buradaki Roma dönemi istihkamları ile ilgili çok az şey bilinmektedir. Muhtemelen lejyonların buraya gelmesinden hemen sonra kampın bulunduğu yerin etrafı toprak duvarlar ve tahta siperlerle çevrilmişti. İkinci yüzyıl sonlarında ise buralar taş surlarla güçlendirilmişti. İmparator Justinians'ın (527-565) burada kurduğu savunma sistemi çok kez barbar saldırılarına uğramıştı. Bunun gibi Avarların saldırılarına da uğramış, hatta Avarlar istihkamları yıkmaya başlamışlardı. İmparator Heraclius'un saltanatının (610-641) ilk dönemlerinde ise Bizans'ın Balkanlardaki etkinliğinin azalmaya başlaması dolayısıyla Bizans'ın Tuna'da kurduğu savunma sistemi Avarlar ve Slav istilası ile birlikte tahmini olarak 610 yılında çökmüştü.[698]

İmparator Manuel Commenus (1143-1180) döneminde Belgrad, yine Bizans'ın Macaristan'a olan seferlerinde merkez noktası olmuştu. Bizans kaynaklarına göre, Belgrad'da yeni kalenin inşasına 1151'de Zemun istihkamlarından yıkılan taşlarla başlanmış, kalenin yapımında Macar esirler kullanılmış ve kalenin yapımı 1165'te tamamlanmıştı. Kale, yukarı şehrin stratejik parçası olan platoda, bugünkü Zafer Anıtı ile Defterdar Kapı'nın yanında bulunan çeşme [Sokullu Mehmet Paşa Çeşmesi] arasında inşa edilmiş ve burası intizamsız bir üçgen şeklinde tasarlanmıştı. Kale duvarları yarı dairesel çokgen kulelerle de desteklenmişti. Bu yeni yapı, 12. yüzyıl Bizans askerî mimarisinin tipik bir örneğiydi. Büyüklüğünün fazla olmaması ise ekonomik nedenlerdendi. Ancak Bizans, 12. yüzyılın sonu itibariyle Belgrad'ı kaybetmiş ve güneye doğru çekilmek zorunda kalmıştı. Bizans'ın Tuna kıyısını kaybetmesi sonrasında Belgrad için mücadele verecek yeni topluluklar belirmişti. Bunlar Sırp ve Bulgar halklarıydı ki, Tuna'nın güneyindeki eski Bizans'ın hakimiyet alanında ortaya çıkmışlardı.

[697] Neolitik ile Bronz dönem arasındadır.
[698] Marko Popović, **a.g.e.,** s. 320-321; Zamolo, **a.g.e.,** (1977), s. 159; Marija Bajalović-Hadžipešić, "Unutrašnje Utvrđanjje Beogradskog Grada", **Godišnjak Grada Beograda**, XXXVIII, 1991, s. 36.

Bölgedeki asıl değişiklik Sırp lider Stefan Dragutin'in 1316 yılındaki ölümü sonrasında gerçekleşti ve Belgrad, bir Sırp toprağı haline geldi. Bu süreçte Sırplarla Macarlar arasında sürekli çatışmalar yaşanıyordu. Öte yandan artık 14. yüzyıl itibariyle Osmanlı Devleti de Balkanlara girmişti.[699]

Belgrad Kalesi, Sırp lider Despot Stefan Lazareviç döneminde (1389-1427) büyük değişimler ve yenilenme süreçleri geçirdi. Kaleyi beş kısma ayıran Lazareviç, bu bölümlerden ikisini Aşağı Kale kısmında konumlandırmıştı. Yukarı Kale kısmında ise kendi ikametgahı, tüm askeri birimler, kilise ve feodal beylerin mülkleri vardı.[700] Nitekim Belgrad'da 1404-1427 arasında yoğun bir yapı faaliyeti gerçekleştiği görülmektedir. Bu süreçte eski istihkamlar tamir edildikten sonra, Yukarı Kale'de yeni bir tane daha inşa edilmişti. Planlara göre, bu 300x160 metre ölçüde dikdörtgen yapıdaydı. Bu yeni yapılan istihkamın üç tarafı 7 metre uzunluğundaki surlardan oluşuyordu. Burada her istihkamın güçlendirilmesi esas olarak istihkamın savunma sistemindeki pozisyonu ve fonksiyonuna bağlıydı. Aynı prensiple iç ve dış istihkamda bulunan kulelerin ve tabyaların pozisyonu ve sayısı da buna bağlıydı. Dolayısıyla kalenin saldırıya açık kuzeydoğu ve güneydoğu kısımlarına çok daha fazla dikkat ediliyordu. Aşağı Kale'nin ortaya çıkışı ise Yukarı Kale'nin yapısal olarak tamamlanması sonrasına denk gelmektedir. Aslında görünen o ki Aşağı Kale, ilk yapı programında yoktu. Bu değişimin nedeni Belgrad'ın hızlı bir şekilde büyümesi idi. Nitekim Belgrad, Lazarević döneminde güçlendirilmiş bir ortaçağ şehrine dönüşmüştü. Savunma alanı, bu dönemde öncekinden çok daha fazla genişlemişti.[701]

Yine aynı dönemde Yukarı Kale'de dört kapı mevcuttu ve isimleri de baktıkları yöne göre yani Kuzey, Güney, Doğu ve Batı Kapı şeklinde belirlenmişti. Doğu Kapısı, hemen yanında inşa edilmiş olan özel savunma kulesi dolayısıyla büyük öneme sahipti. Batı Kapısı (Bugünkü Kral Kapısı) ise nispeten daha az önemseniyordu. Zira burası zorlu bir coğrafyaya sahipti. Kuzey Kapısı ise Aşağı Kale ile Yukarı Kale'yi birbirine bağlıyordu.[702] Kalenin en önemli kapısı ise Güney Kapısı idi. Burası ana iletişim yolu üzerinde bulunuyor, Eski Roma yolu olarak anılan ve Belgrad-İstanbul arasının ana iletişim güzergâhının başlangıç noktasını oluşturuyordu. Dolayısıyla burası şehrin ana kapısıydı.[703] Kapıları önemli kılan bir diğer faktör ise bu dönemde tehlikenin yalnızca karadan bekleniyor olmasıydı. Zira nehirler hala Sırplar ve Macarlar tarafından korunuyordu. Bu nedenle bu savunma sistemi nehirler

[699] Marko Popović, **a.g.e.,** s. 322-323.
[700] Aslantaş, **a.g.m.,** (2011), ss. 13-37, s. 16.
[701] Marko Popović, **a.g.e.,** s. 324; Aleksandr Ivanović, "Južnja Kapija Beogradskog Gornjeg Grada", **Godišnjak Grada Beograda**, XLII, Beograd, 1995, ss. 17-44, s. 22.
[702] **Istorija Beograda**, (1995), s. 60.
[703] Ivanović, **a.g.m.,** s. 22.

kaybedildikten sonra çökmüş, Belgrad'ın bu hızlı büyümesi de Despot Stefan Lazarević'in ölümü sonrası son bulmuştu.[704]

Belgrad Kalesi, bir sonraki önemli değişim sürecini şüphesiz Osmanlı yönetimine girmesiyle yaşayacaktı. Kalenin ve şehrin 1521'de Osmanlı tarafından ele geçirilmesi sonrası Osmanlı yönetimi, kendi savunma ihtiyaçları doğrultusunda kalede yenileme ve tamir çalışmaları yapmıştı. 1568'de kale duvarının hemen yakınına bir baruthane kurulmuştu. Bir süre sonra da Sava Nehri tarafında kale duvarının hemen yakınına tophane yapılmıştı. Fetihten sonra ilk kurulan yapılardan biri de 1526 tarihli tersaneydi.[705] Bu ilk dönemde Yukarı Kale'de dizdarın dairesi, silah cephaneliği ve buğday ambarı da bulunmaktaydı.[706]

Belgrad'ın bu ilk dönemlerinde buraya giderek Belgrad'ı bize anlatan az sayıda kişi vardır. Bunlardan biri olan Tabib Ramazan, "Er-Risale El-fethiyye Es-Süleymaniyye" adlı eserinde Belgrad ve Böğürdelen Kaleleri için, "bu iki kalenin selameti ile Macaristan memleketi korunmuş, kilitlenmiş ve yenilmezliğini sürdürmüştü" demektedir.[707]

Şüphesiz Belgrad'ın resmini çizen esas kişi Evliya Çelebi olmuştu. Evliya Çelebi, Belgrad'ı ziyareti sonrasında Kale'nin görünüşünü tarif etmiştir. Evliya Çelebi, Yukarı Kale için dokuz kat ve beşgen şekilde ve tüm çevresinin 5 bin 100 adım olduğunu söylerken, hisar duvarları üzerinde de 5 bin 60 adet dendan-ı beden olduğunu söyler. Aşağı Kale'nin ise Sultan II. Mehmet döneminde muhasara edildiği dönemde henüz olmadığını, daha doğrusu o bölgenin küçük bir varoş olduğunu ifade etmektedir. Sultan II. Mehmet, fethi gerçekleştiremeden döndükten sonra ise bu bölge yeniden inşa edilerek istihkâm haline getirilmiştir. Böylece dört kat bölmeden oluşan Aşağı Kale'ye dört adet de kapı inşa edilmişti. Evliya Çelebi, Osmanlı fethi sonrasında ise Aşağı Kale'nin hemen Tuna kenarında büyük bir liman olduğunu ve gümrükhanenin de burada bulunduğunu ifade etmektedir. İç kale kısmı ise dört kapıdan oluşuyordu. Aynı zamanda hanelerin ve çarşının da bulunduğu İç Kalede tüm kale neferatı yer alıyor ve buraya başkalarının girmesi yasaklanıyordu.[708]

Kalenin fethinin ardından Belgrad ve Belgrad Kalesi, bilindiği üzere Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki mücadelenin merkezi haline gelmişti. 1791 yılındaki Ziştovi Antlaşmasına kadar Belgrad, Avusturya tarafından üç kez işgal edilmişti. Dolayısıyla Belgrad Kalesi'nde Avusturya'nın da oldukça etkili değişimleri ve eklemeleri bulunmaktaydı.

---

[704] Marko Popović, **a.g.e.,** s. 325.
[705] Aslantaş, **a.g.m.,** (2011), s. 29.
[706] Marko Popović, **a.g.e.,** s. 167.
[707] İlhan Türkmen, "II. Murat'ın Belgrad Muhasarası", **International Journal of History**, 6/1, 2014, ss. 189-198, s. 190. (Tabib Ramazan, Er-Risale El-fethiyye Es-Süleymaniyye, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan Nüshası, Sıra: 6189, Numara:1279, v: 39b'den alıntı).
[708] **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi,** s. 187-188.

1688 yılında Avusturya işgaline uğrayan kalede[709], Avusturyalılar, Despot Stefan Lazareviç dönemi planlarından farklı çok büyük değişiklikler olmadığını görmüşlerdi.[710] Böylece kale, Avusturya yönetimi tarafından bazı tamiratlardan geçmişti. İlk olarak, bu süreçte en fazla zarar gören kalenin güneydoğu siperlerine yönelinmiş; Saat Kulesi Kapısı adıyla bilinen kapı inşa edilmiş, Yukarı Kale'nin güney ve batı kapıları da iki tabya ile sağlamlaştırılmıştı. Sonbahar 1690'da Belgrad'ın tekrar Osmanlı hakimiyetine girmesiyle Osmanlı Devleti de bu işgali izleyen yıllarda, Avusturya'nın başlamış olduğu çalışmaları devam ettirdi.[711] Ancak 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması ile birlikte, henüz planlar hayata tam olarak geçirilemeden kaledeki yapısal çalışmalar son buldu.[712]

Öte yandan aynı antlaşma neticesinde Budin'in kaybı sonucunda bir sınır kalesi haline gelen Belgrad Kalesi, bu tarihten itibaren sınır kavramıyla birlikte anılmaya başlanacaktır. Nitekim artık burası hem bir kale-şehir hem de bir sınırdır.

Böylece Belgrad Kalesi, 1699 yılı sonrasında Osmanlı Devleti'nin Avusturya sınırındaki en güçlü kalesi olmasından dolayı en kalabalık garnizona sahip kalelerden biriydi. Aynı zamanda Tuna donanmasının da bir kısmı burada bulunmaktaydı. Dolayısıyla Belgrad, Osmanlı'nın Balkanlardaki savunma hattının merkeziydi.[713] Nitekim hem Osmanlı Devleti hem de sınırın karşı yakasında bulunan Avusturya, sınırda bulunan kalelerine sürekli asker yetiştirme ihtiyacı duyuyor ve bunun için de sürekli yeni asker toplamaya çalışıyordu. Bunların arasında gönüllü askerler de önemli yer tutuyordu. Bu askerlere yapılan ödemelerin sürekliliği ise sınırdaki askeri hareketliliğin gerçekleşme sıklığına bağlıydı. Diğer taraftan bu sınır alanlarının - özellikle de savaşlar vesilesiyle - genellikle aynı din, dil ve etnisiteyi paylaşan insan gruplarını ayırdığı da bir gerçektir.[714]

---

[709] Bu işgalden hemen önce serdar Yeğen Osman Paşa, kale ve varoşu boşaltarak kadın ve çocukları beş yüz kadar gemiye bindirerek Niğbolu, Rusçuk, Silistre, İsakçı, Şumnu, Hezargrad ve Dobruca taraflarına göndermişti. bkz. Nazire Karaçay Türkal, **Silahdar Fındıklı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2012, s. 1165. Aynı şekilde Budin'in kaybından hemen önce yıllardır süren savaş döneminde Belgrad Kalesi Osmanlı askerinin kışladığı yer haline gelmişti. Zira 1696/97 yılı Kasım ayına kadar Budin'de ikamet eden asker, sonrasında bahara kadar Belgrad'da ikamet ediyordu. Nazire Karaçay Türkal, **a.g.t.,** s. 911.

[710] Nikola Samardžić, "The Emergence of the Baroque in Belgrade", **The Peace of Passarowitz, 1718**, (Ed. Charles Ingrao, Nikola Samardžić ve Jovan Pešalj), West Lafayette, 2011, s. 256.

[711] Hatta bu dönemde Belgrad Kalesi ile ilgili Andrea Cornaro'nun planları bulunmaktadır. Orjinallleri günümüze ulaşmamış olan planların kopyaları Morando Visconti tarafından yapılmış ve bu kopyalar Viyana Savaş Arşivi'nde saklanmaktadır. Cornaro, kalenin üst şehir bölümünde topçu tahkimatları prensibiyle yeni istihkâmlar kurmayı planlamıştı. Detayları için bkz. Marko Popović, **a.g.e.,** s. 328.

[712] Popović, **a.g.e.,** (2008), s. 328.

[713] Ömer Gezer, **Kale ve Nefer: Habsburg Sınırında Osmanlı Askeri Gücünün Yeniden Örgütlenmesi (1699-1715),** Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2016, s. 41-42.

[714] Mark L. Stein, **Osmanlı Kaleleri: Avrupa'da Hudut Boyları**, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, 2007, s. 16, 19, 21, 116.

1717'deki Avusturya işgali döneminde ise Avusturyalılar kalede hemen yeniden yapılanma çalışmalarına başlamışlardı. Yapılacak işlerin listesinin başında Cornaro'nun planlarında olan Yukarı ve Aşağı Kale surlarının uzatılması ve tamir edilmesi vardı. Ayrıca Yukarı Kale'de geniş ve derinliği 60 metre olan bir kuyu açmışlardı ki burası Roma kuyusu olarak bilinmekteydi.[715] Avusturya, bu çalışmaları kaleyi henüz kesin olarak elde etmeden önce, başka bir deyişle Osmanlı ile anlaşma sağlamadan önce başlatmıştı. İki devlet arasında anlaşmanın sağlanması 1718'de Pasarofça Antlaşması ile olacaktı ve Osmanlı tarafı esasında bu anlaşma ile Belgrad'ın kaybını imzalayacaktı. Bu kayıp, Osmanlı Devleti üzerinde bomba etkisi yapmıştı. Nitekim bu durum ilk defa sınır kavramının anlamının ve öneminin ne demek olduğunu devlete göstermişti. Zira 1699 Karlofça Antlaşması ile kaybedilenler bu denli etki yapmamıştı. Artık Avusturya ile olan sınırda Vidin Kalesi vardı.[716] Bundan böyle Belgrad Kalesi'nin tüm işlevini uzun bir süre Vidin Kalesi yürütmek zorunda kalacaktı.

1739 itibariyle tekrar Osmanlı hakimiyetine giren Belgrad'da bu kez de Osmanlı yönetimi tadilat ve yenileme çalışmalarına başlamıştı. Aşağı ve Yukarı Kale siperleri 1717 öncesinde olduğu gibi inşa edildi ya da yenilendi. 1740 itibariyle başlayan çalışmalar neredeyse yirmi yıl sürdü. Çalışmalar bittiğinde kale bugün gördüğümüz şekli almıştı. Türkler genel olarak kalede "vauban"[717] modelini takip etmişlerdi.[718] Ayrıca yeniçeri sayısı arttırılmıştı. Daha önce kalede 3.010 yeniçeri varken, şimdi bu sayı 6.000'e çıkarılmıştı. Belgrad'daki tüm bu gelişmelere rağmen Belgrad Kalesi, bir daha Vidin Kalesi'nin önemini yakalayamamış ve onun önüne geçememişti.[719] Diğer taraftan, Belgrad'ın tekrar ele geçirilmesinden hemen sonra Yukarı Kale'de Sultan Mahmut Camii'nin de inşasına başlanmıştı. Belgrad'ın ana camisi olan bu caminin minaresi güzel havalarda Sirem ve Banat'tan dahi görülebiliyordu. 1742 yılında da dönemin Belgrad muhafızı Mehmet Paşa, Babıali'den Belgrad muhafızları için kalenin içinde bir konak yapılması konusunda izin istemişti. Bu yeni muhafız konağı için Yukarı Kale'de şehir surlarının kuzeybatısında Roma kuyusunun bulunduğu yere kadar olan mevki belirlenmişti. Kısa sürede tamamlanan konak,

[715] Marko Popovic, **a.g.e.,** s. 329.
[716] Mahir Aydın, "The Belgrade Fortress Before The Treaty of Passarowitz (1697-1717)", **Belgrade 1521-1867,** Belgrade, 2018, s. 115.
[717] Fransız Askerî mimarî uzmanı Sebastien Lesprestre Marquis de Vauban (ö. 1707), kale mimarisine yeni bakış açıları getirmiştir. Vauban, yüksek duvarlı ve kuleli kaleler yerine daha alçak yapıda kaleler yapılmasını uygun bulmuştu. Zira yüksek kaleler, düşman ateşine kolay hedef olabiliyordu. Aynı şekilde kalelerden yapılan top atışlarının da yine alçaktan olmasının daha yararlı olacağını ileri sürmüştür. Ayrıca tabyalı kale mimarisine de birçok yenilik getirmiştir. bkz. Semavi Eyice, "Kale" **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 24, s. 236.
[718] Marko Popović, **a.g.e.,** s. 330.
[719] Aydın, **a.g.m.,** (2018), s. 116.

1743 yılı başında ikamet edilmeye hazırdı. Böylece dönemin Belgrad Muhafızı Pir Hacı Mustafa Paşa buraya taşınmıştı.[720]

Belgrad, Avusturya tarafından son bir kez daha, 1789-1791 Osmanlı Avusturya Savaşı sırasında işgale uğramış, ancak kalede bu son Avusturya işgaline dair pek iz kalmamıştı.[721] Bunun nedeni de elbette işgal süresinin çok kısa olmasıdır. Böylece Belgrad Kalesi, 1791 Ziştovi Antlaşması ile birlikte 1867 yılına kadar kesintisiz olarak Osmanlı Devleti hakimiyetinde kalacaktır.

Belgrad'ın geri alınışının ardından tahta geçen III. Selim, göreve gelir gelmez sınır kaleleri konusunda kanunnameler çıkararak kale muhafızlarının organizasyonu ve kale neferlerinin görev tanımlarını belirlemişti. Böylelikle atamaları objektif kriterlere bağlarken aynı zamanda kadroları sabitleyerek bürokratik bir yapı oluşturmuştu. Ancak III. Selim'in bu yenileme ve değişim çalışmaları, kale askerlerinin kalelerden firar etmesini engelleyememişti. Zira biliyoruz ki, eskiden kale neferleri buralarda yaptıkları sınır ticareti nedeniyle aldıkları yevmiyelere razı oluyorlardı.[722] Ancak sistemin değişmesi birçok olumsuzluğu da beraberinde getirmişti. Artık kale neferleri, ticaretle zenginleşerek askerlikle olan bağlarını yitirmeye başlamışlardı. Belgrad Kalesi için de bununla ilgili en önemli örnek, kale muhafazası ile görevli yeniçerilerin son Osmanlı Avusturya savaşında kaleyi terk ederek Avusturya'ya teslim etmeleri idi. Nitekim daha önce de anlattığımız üzere yeniçeriler bu davranışları sonucu yıllarca Belgrad Kalesi'ne girme konusunda yasaklı olmuşlardı.

Belgrad'ın en önemli dönemlerinden biri olan Birinci Sırp İsyanı zamanında da Belgrad Kalesi, isyancılar için sıra dışı bir şekilde politik ve stratejik öneme sahipti. Aşağı ve Yukarı Kale, taktik ve savunma açısından bakıldığında Belgrad'ın tamamını temsil ediyordu. Aşağı Kale ise aynı zamanda direnme alanı yani Belgrad savunmasının anahtarı idi.[723] Sırplara verilen 1830 fermanının ardından, bilindiği üzere, Türklerin bir kısmı Belgrad'ı terk etmiş; yerli İslam ahalisinin hanelerini satıp varoştan ayrılmaları, varoşun Sırpların eline geçmesine neden olmuştu. Miloş'un dairesi de burada olması dolayısıyla, Miloş istediği gibi ikamet ve dilediği gibi hükümet ediyordu. Böylece kale içinde bulunacak olan muhafız ve müstahfız askeri mahsur şeklinde kalacağından Babıali'den Belgrad muhafızına emir gönderilerek "Belgrad kürsi-i memleket ve makarr-ı muhafız olmaktan naşi kale

[720] Radmila Tričković, "Beogradska Tvrđava i Varoš 1739-1789. Godine", **Godišnjak Grada Negrada**, XX, Beograd, 1973, ss. 49-88, s. 51.
[721] Marko Popović, **a.g.e.,** s. 331.
[722] Yeşil, **a.g.e.,** s. 16-17, 17. dipnot. Ayrıca III. Selim askeri ıslahatlarını, Yeniçeri Ocağı dışında kalan ocakların kanunnamelerini düzenlemek için Yeniçeri Ocağı'nın eğitim ve öğretim usullerini kabul ederek gerçekleştirmişti. bkz. Enver Ziya Karal, **III. Selim'in Hatt-ı Hümayunları: Nizâm-ı Cedîd (1789-1807),** TTK, Ankara, 1988, s. 44.
[723] Terzić, **a.g.m.,** s. 148.

müştemilatından olan mahaller memnuiyyet-i ehl-i islam fıkrası hükmüne dahil olmayacağından behemehal oralardaki hanelerini satanların iadesiyle hanelerinin Sırplıdan istirdadı Belgrad muhafızına emr olundu".[724]

Öte yandan Osmanlı Devleti Belgrad Kalesi'nin bölümleri olan Aşağı ve Yukarı Kale'yi farklı amaçlarla kullanmıştı. Osmanlı döneminde Yukarı Kale, askerî mürettebatın yerleşme alanı olmuştu. Savunma sisteminin en önemli parçası olan Sava Limanı bölgesi de askeri anlamda kilit noktasıydı. Aşağı Kale ise daha çok sivil hayatın hüküm sürdüğü bölgeydi.[725]

Şüphesiz kale yapılarının olmazsa olmazı olan "varoş" Belgrad Kalesi'nde de mevcuttu. Varoş kelimesi, Macarca kökenli bir kelime olup "tahkim edilmemiş yerleşim yeri" ya da "dış mahalle" olarak tanımlanabilir.[726] Belgrad denince ilk olarak akla, gerçek hayatın hüküm sürdüğü başka bir ifadeyle halkın yaşadığı "varoş" gelmekteydi. Hatta Belgrad, Singidunum olarak bilindiği Roma zamanında da kendi sivil varoşuna sahipti. 1521'deki Osmanlı hakimiyetine kadarki sürede varoş, aşağı Kale'de yer alıyordu. Osmanlı hakimiyeti ile birlikte kalenin ve varoşun fizyonomisi değişerek son halini almıştı. Kalenin dışı ve çevresi yeni varoş olarak genişletilmişti. Bununla birlikte şehir ve yeni varoş bir bütünlük kazanmıştı. Şehirde ve varoşta tehlikeli duvarlar ve hendekler vardı. Tüm bu yapıya Belgrad deniyordu ve duvarın ve hendeklerin dışı mahalle ve köy olarak kabul ediliyordu.[727] Kale ile varoş arasındaki bölge ise "Kalemegdan" olarak biliniyordu. Osmanlı idaresi döneminde varoş surlarında beş ana giriş noktası vardı. Bunlar; Semendire Kapı, Vidin Kapı, İstanbul Kapı, Varoş Kapı ve Sava Kapı idi. Bu girişlerin arasında en büyük ve en iyi tahkim edilmiş olanı ise İstanbul Kapı idi.[728]

Osmanlı dönemi kaynaklarına göre, Belgrad varoşu iki mahalleden/bölge/semt müteşekkildi. Tuna'daki mahalle, Palilula ve Sava'daki ise Savamala idi. İstanbul Kapısı'nın içinden Palilila'ya, Varoş Kapısı'ndan da Savamala'ya gidiliyordu.[729] Yapısal olarak dörtgen bir şekle sahip Belgrad varoşu şehrin doğusunda uzanıyor, kale ise, üçgen görünüşü ile batı kısımda yer alarak varoşa bitişik konumda yer alıyordu.[730]

---

[724] **Lütfi Efendi Tarihi,** Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988, c. 4-5, s. 789.
[725] Marija J. Neskovic, **Zastita i Revitalizacija Beogradske Tvrdjave kao Istorijskog Jezgra Grada**, Univerzitet u Beogradu Arhitektonski Fakultet, Doktorska Disertacija, 2015, s. 27.
[726] Svetlana Ivanova, "Varoş: The Elites of the Reaya in the Towns of Rumeli, Seventeenth-Eighteenth Centuries" **Provincial Elites in the Ottoman Empire**, 2005, ss. 201-246, s. 201.
[727] Todor Stefanović Vilovski, **Stari Beograd: Postanak i Razvitak Srpske Varoši i Kulturne i Društvene Prilike u Njemu (1820-1850),** Beograd, 1911, s. 3-4.
[728] Terzić, **a.g.m.,** s. 148.
[729] Peruničić, **a.g.e., (**1964), s. 13.
[730] Dragoljub M. Jovanović, "Iz Zbirke Gravira Staroga Beograda: Plan Beograda od Gabrijela Bodenera", **Godišnjak Muzeja Grada Beograda**, I, 1954, ss. 99-104, s. 100.

Belgrad varoşu, aynı zamanda büyük bir ticari market niteliğindedir. Rumeli mallarının Sava Limanı'ndaki büyük miktardaki devir daimi nedeniyle Belgrad varoşu, ticaret anlamında Balkanlarda büyük ve kozmopolit bir merkez durumundaydı. Belgrad yoluyla Türkler Avrupa'ya açılırken, Orta Avrupa da Balkanlara nüfuz edebiliyordu.[731]

Birçok seyyahın ifade ettiği üzere 16 ve 17. yüzyıllarda varoşun etrafında bir istihkâm yoktu. Bu istihkâmın oluşturulması ancak 1680-1688 yılları arasında gerçekleşebilmişti. Bunun nedeni muhtemeldir ki, Viyana kuşatması döneminde Belgrad'da bir savaş çıkması endişesi idi.[732] Ahmet Cevdet Paşa ise Belgrad varoşu denen yerin esasında varoş olmayıp etrafı hendeklerle muhat ve müstahkem kapılarla mahfuz dış kale olduğunu ve asıl varoşun bu kapılar ve hendekler haricinde olan Sırp şehri olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca dış kale dahilinde Sırpların oturmasının yasak olduğundan da bahsetmektedir.[733]

Belgrad'ın konumu itibariyle bir ticaret merkezi olması, kalenin askerî ve diğer ihtiyaçlarının da nispeten kolay karşılanmasına neden oluyordu. Öyle ki, kalenin barut ihtiyacı Selanik Baruthanesi'nden karşılanıyordu. Örneğin 1787'de - Osmanlı-Avusturya ve Osmanlı - Rusya savaşları öncesi- Selanik'ten kaleye gelen barut miktarı 1.500 kantardı. Bunun için ödenen miktar ise 2.500 kuruştu. Kaleye alınacak kokoroz için ödenen miktar ise 15 bin idi. Kalenin zahiresi de genellikle Eflak'tan alınıyordu. Ancak Belgrad-Eflak arası uzun mesafe olduğundan gelen zahire Niş'te saklanıyordu. Örneğin yine aynı dönemde Eflak'tan 10 bin kile hınta ve 10 bin kile dakik (ince un) alınmıştı. Kalenin silah ihtiyacı ise çevre kalelerden ya da İstanbul'daki Tophane'den karşılanıyor,[734] Kaledeki topçuların bazı mühimmatları İstanbul'dan getirtiliyordu.[735] Kalenin tamir ve bakımı ise merkez vasıtasıyla gerçekleştirilir, öncelikli olarak İstanbul'dan bir mimar gönderilerek yapılması gereken işler belirlenir ve bir maliyet tablosu çıkarılırdı.[736] Tamir işlerini gerçekleştirmek üzere ise çevre köylerdeki Sırp ve Yahudi köylüler seçilmekteydi.[737]

Belgrad Kalesi büyük kale olması nedeniyle mürettebatı da oldukça kalabalıktı ve bu mürettebat hiyerarşik olarak farklı görevlere sahipti. Kalenin komutanları olan dizdarların görevi; kalenin savunması, bakımı, onarım ve topların konumlanması gibi işlerden

[731] Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 34.
[732] Zamolo, **a.g.e.,** (1977), s. 164.
[733] **Tezakir** 13-20, s. 114.
[734] Aydın, **a.g.m.,** (2018), s. 103.
[735] BOA. **DBŞM.d.** 5525, s. [43-45]. Yine aynı dönemde Belgrad Kalesi'ne yardım için gelen toplamda 1060 neferatın dağılımları ise şöyleydi: Filibe kazasından 100, Tatarpazarı'ndan 60, Samakov'dan 20, Leskofça'dan 15, Alacahisar'dan 25, Köstendil'den 50, Pirlepe'den 20, Şehirköy'den 30, Razlika'dan 20, Üsküp'ten 50, Priştine'den 40, Prizren'den 30, Vulçıtrın'dan 20, Debre'den 30 nefer.
[736] Aydın, **a.g.m.,** (2013), s. 15.
[737] **Istorija Beograda**, III, s. 82.

oluşuyordu. Dizdarların amirleri ise muhafızlardı. Bunlar kalelerin bulunduğu sancakların yöneticileriydi. Belgrad muhafızı, tüm Semendire Sancağı'nın yöneticisi durumundaydı ve Belgrad Kalesi dizdarlarının da amiriydi. Askeri mürettebat olarak ise kalede yeniçeriler ile topçu, top arabacı, cebeci, lağımcı ve humbaracı gibi kapıkulu askerlerinin yanı sıra azeb/kale azebleri, hisar eri/müstahfız, gönüllü ve fâris/süvâri sınıflarından piyade ve süvariler vardı.[738]

Sonuç olarak, Belgrad Kalesi Güneydoğu Avrupa'da bulunan tahkim edilmiş yerler arasında özel bir yer tutuyordu. Kalenin tarihi, yüzyıllar boyunca Avrupa'nın kaderine şekil veren olaylarla iç içe bulunuyordu. Dolayısıyla kalenin kökeni ve evrimini Belgrad şehrinin tarihinden ayırmak mümkün değildir. Sınırdaki konumu nedeniyle stratejik bir noktada olan Belgrad, bunun sonucu olarak da kendisini fetih rotalarında, göçlerin ve ticaretin içinde buluyordu. Bu durum şehrin ve kalenin gelişimini ve kaderini etkiliyordu. Su yollarına olan yakınlığı da şehrin bu su yollarını kontrol altında tutmasını sağlıyordu.[739] Osmanlı Devleti'nin kalelere -elbette Belgrad Kalesi'ne de- verdiği önem derecesini anlamak için ise kalelerin savunma ve şehirlerin güvenliğini sağlama konularına verdiği öneme bakmak gerekir.[740] Daha önce de çokça değinildiği üzere, Belgrad Kalesi'nin devlet tarafından yeteri kadar önemsenmediğini bu kriterlere bakarak da çok net bir şekilde görebiliriz.

1.2 Belgrad Kalesi'nin Yapısal Özellikleri

Kalenin en önemli yapılarından biri, özellikle kale savunması bakımından şüphesiz kale kapıları idi. Belgrad Kalesi'nin kapılarının isimleri, dönemlere göre değişiklik göstermektedir. Farklı devletlere ev sahipliği yapan kale, Avusturya ve Osmanlı dönemlerinde yapılarına farklı isimler alabiliyordu. Aşağıda görüleceği gibi kapı isimleri de sürekli olarak değişime uğramıştır.

Ayrıca büyük kapılar, açıldıkları yönün uzantısında olan önemli merkezlerin ismini alıyordu.[741] Belgrad Kalesi'ndeki Vidin Kapısı, İstanbul Kapısı bu kapılar arasındadır.

Belgrad Kalesi'ndeki kapıların bir grubu da barok özellikler taşıyordu. Kapıların kimisi kısmen kimisi bütünüyle barok tarzda idi. Bunlar; IV. Karla, Birinci Su Kapısı, Kral Kapısı, Karanlık Kapı, Leopold Kapı ve Sava Yamacı Kapısı idi.[742]

Kalede bulunan mevcut kapılar şunlardır:

---

[738] Aydın, **a.g.m.,** (2013), s. 18-19.
[739] Marko Popović, **a.g.e.,** s. 319.
[740] Aydın, **a.g.m.,** (2013), s. 11.
[741] Aydın, **a.g.e.,** (2016), s. 38.
[742] Mila Vuluvić, "Kapije Beogradske Tvrđave" **Godišnjak Grada Beograda**, XIX, 1972, s.167.

1. İstanbul Kapı (Stambol-Kapija):

1723-1736 yılları arasında Avusturyalılar tarafından Belgrad varoşunda yapılan ana ve en büyük kapıydı. Avusturyalılar kapıya "Virtemberg Kapı" diyorlardı. Kapı bugünkü Cumhuriyet Meydanı (Trg Republike) bölgesinde yer alıyordu.[743]

2. Kral Kapısı (Kralj-Kapija):

Kral Kapısı, 17. yüzyılın sonunda Küçük Kapı (Mala Kapija) olarak karşımıza çıkmaktadır. 18. yüzyılın ilk yarısındaki planlarda "Bresch Thor" olarak isimlendirilen kapı, 18. yüzyılın ikinci yarısında Şabaç Kapı (šabačka kapija), Gizli Kapı (Tajna Kapija), Gizli Bosnalı Kapısı (Sakrivena Bosanska Kapija), Uğrun Kapı (ogrun kapija) ya da sürekli kapalı olan Bosnalı kapı (Bosanska kapija) olarak adlandırılmıştır. 19. yüzyılın ortasında ise kapının ismi Çifte Kapı (Dvojne Kapije) ve Su Kapısı (Vodena Kapija) ve nihayet Kral Kapısı olarak görülmektedir. Kapı, bazı kaynaklarda Sava Kapı olarak da işaretlenmiştir. Kapının saklı-gizli isimlerini almasının sebebi dik Sava yamacına dönük olmasından kaynaklanmaktadır.[744]

3. Defterdar Kapısı (Defterdareva Kapija):

Yukarı Kale kısmında yer alan bu kapı, Tuna Nehri'ne bakmaktadır. Kapı, 1577'de Sokullu Mehmet Paşa tarafında inşa ettirilmiş,[745] 18. yüzyılın ortalarında Küçük ve Muhaberat Kapısı (Malom ve Kominikacionom Kapija) olarak isimlendirilmiştir. Bazı planlarda ise Yukarı Kale'nin Kapısı (Kapija Gornjeg Grada) ve Barut Kapıcık (Barutna Kapijica) olarak görülmektedir. Bu ismi almasında muhtemelen Avusturya'nın Aşağı Kale'de yapmış olduğu büyük barut deposu etkilidir. 19. yüzyılın ortalarıyla birlikte Defter Kapısı ifadesini görmekteyiz. Bazı kaynaklarda ise Aşağı Şehir İçin Kapı (Kapija za Donji Grad) olarak da anılmaktadır. Bazı kaynaklarda "küçük" ifadesinin kullanılması da muhtemelen kapının gösterişsiz yapısından kaynaklanıyordu.

4. Saat Kapı (Sahat Kapija):

1688'deki Avusturya işgali döneminde Avusturyalılar tarafından inşa edilen ve Yukarı Kale'de bulunan Saat Kapı, İstanbul Kapısı'na da komşudur. Bu kapı planlarda İstanbul Kapısı (Stambol Kapija, Carigradska, Konstantinopolska Kapija) olarak da anılır. Ancak bu durumda kalede iki İstanbul Kapı olması dolayısıyla Saat Kapı ismi benimsenmiştir. Zira bu kapı saat kulesinin altında bulunmaktadır.

[743] Zamolo, **a.g.e.,** (1977), s. 167.
[744] Vuluvić, **a.g.m.,** s. 161.
[745] David A. Norris, **Belgrade: A Cultural History**, Oxford University Press, 2009, s. 19.

5. İç İstanbul Kapısı (Unutrašnja Stambol Kapija):

Yukarı Kale'de bulunan bu kapı için de aynı anlama gelen üç isim belirtmek mümkün olacaktır. Bunlar; İstanbul, Çarigrad ve Konstantinapol idi. 17. yüzyılın sonunda Yeni Kapı (Nova Kapija) olarak da bilinmektedir. 18 ve 19. yüzyıl planlarında İç İstanbul Kapı olarak geçmektedir.

6. Dış İstanbul Kapı (Spoljna Stambol-Kapija):

Bu kapı için de İstanbul, Carigrad ve Konstantinapol isimlerini görmek mümkündür. Ancak erken dönemde Dış İstanbul Kapı olarak kabul edilmiştir.[746] Bu kapı kalenin güneydoğu girişinde yer almakta ve Karayorgi ve İstanbul Kapısı'na komşu bulunmaktadır.

7. Karayorgi Kapısı (Karađorđeva Kapija):

Avusturya'ya karşı savunma amaçlı Yukarı Kale'de inşa edilen bu kapı, Duvarla Örülü Kapı (Zazidana Kapiija) olarak da anılıyordu. Bu kapı, bir süre sonra kullanımdan çıkarıldı. Bunun nedeni ise kalenin bu bölümündeki kapı sayısının azaltılarak güvenliğin artırılması düşüncesi veyahut kapının gereksiz görülmüş olması olabilir. Ayrıca bu kapıdan 1807'de Sırp İsyanı sırasında isyan lideri olan Karayorgi'nin geçmesi dolayısıyla bu ismi aldığı söylenmektedir.[747]

8. Sava Yamacı Kapısı (Kapija Savske Padine):

Kral Kapısı'nın önünde ve Sava'ya doğru olan güzergahta bulunmaktadır. Bundan dolayı Sava Kapısı (Savska kapija) ya da bazı kaynaklarda Gizli Kapı (Skrivena kapija) olarak da bilinir.[748]

9. Leopold Kapısı (Leopoldova Kapija):

Semendire ve Vidin istikametinde olduğu için bu kapı 18. yüzyılda Semendire (Smederevska Kapija) ya da Vidin Kapısı (Vidinska Kapija) olarak da anılıyordu. Kapı 19. yüzyılda Yukarı Vidin Kapısı (Gornja Vidinska Kapija), Üçüncü Vidin Kapısı (Treća Vidinska Kapija) olarak da adlandırılmıştır. Ayrıca 19. yüzyıl planlarında bu kapı, Yukarı Kale'nin kuzeydoğu bölgesindeki alanın uç kısmında olduğu için Hücum Kapısı (Napadna Kapija) olarak da yer almıştır. Leopol Kapı'nın önünde onu koruyan ve Yukarı Kale'nin kuzeydoğu tarafına yerleşmiş bir dış tahkimat da bulunuyordu.

[746] Vuluvić, **a.g.m.,** s. 161.
[747] **a.g.m.,** s. 161-162; Norris, **a.g.e.,** (2009), s. 23-24.
[748] Vuluvić, **a.g.m.,** s. 162.

10. Vidin Kapısı (Vidin-Kapija):

Vidin Kapısı, kalenin kuzeydoğu çıkışında ve Aşağı Kale bölgesinde yer almaktadır. Kapı; Vişnitsa ve Semendire yönünde olduğu için bu adlarla da anılmış, daha sonra ise kapıya İç Vidin ve Aşağı Vidin isimleri de verilmiştir.

11. Tuna Kapısı (Dunav-Kapija):

Literatürde Avusturya limanının kapısı olarak da geçen ve Aşağı Kale'de bulunan bu kapı, genelde isimsiz bir kapı olarak da anılmaktadır.

12. Birinci Su Kapısı (Prva Vodena Kapija):

Bu kapı, Tuna tarafından gelirken İkinci Su Kapısı'nın devamında yer alır. Ortaçağ'daki eski Sava limanına yakın bir mevkide konumlanan Kapı, 18. yüzyılın ilk yarısında Yeni (Nova) Kapı olarak isimlendirilmiş, aynı yüzyılın sonunda ve sonrasında ise Su-kapija ya da Vodena Kapija olarak anılmıştır. İlaveten aynı yüzyılda Dizdar (Dizdareva Kapija) Kapı isminin de kullanıldığını görmekteyiz. Kapının bu ismi alması ise muhtemelen dizdarın evine yakın konumda olmasından dolayıdır.

13. İkinci Su Kapısı (Druga Vodena Kapija):

Tuna Kapısı'ndan sonra yukarı doğru giderken İkinci Su Kapı ile karşılaşılmaktadır. Osmanlı döneminde Su Kapısı (Vodena Kapija) olarak da bilinen Kapı'ya sonrasında, Birinci Su Kapısı'ndan ayrılması için, İkinci Su Kapısı ismi verilmiştir.

14. Sava Kapısı (Sava-Kapija):

Bu Kapı, kaleden Sava Nehri'ne çıkış noktasıydı. Kapıyla ilgili olarak Şabac ve Bosna Kapısı (Sabačka ve Bosanska Kapija) isimleri de kullanılmıştır. Bu isimlerin ortaya çıkmasının nedeni, Kapı'nın açıldığı yönün Şabac (Böğürdelen) ve Bosna'ya giden yöne doğru olmasındandır.[749]

15. Karanlık Kapı (Mračna Kapija):

Bu kapı yeni tabya sisteminin bir parçası olarak 1740 sonrasında inşa edilmişti.[750] Sava Kapısı ile aynı güzergâhta olan bu kapıya Türk planlarında Karanlık Tabya (Mračna Tabija) deniyordu. Diğer bazı planlarda ise Sava (Savska Kapija), Şabaç (šabačka Kapija) ve Boşnak (Bosanska kapija) Kapı olarak belirtiliyordu. Burası gerçekten karanlık bir geçit olmasından ötürü sıklıkla kullanılan bir kapı değildi.

[749] **a.g.m.,** s. 162, s. 167-168.
[750] Aleksandr Fotić, "Janičarski Amblemi (Nišani) na Mračnoj Kapiji", **Godišnjak Grada Beograda,** LV-LVI, Beograd, 2008-2009, ss. 115-127, s. 116.

16. Dış Sava Kapısı (Spoljno Sava-Kapija):

Avusturya planlarında Tek Resmi Kapı (Jedna Formalna Kapija) ismine sahip olan Kapı, Sava'ya inen büyük merdivenlerin altında bulunuyordu. Burası Sava Kapı'dan ayırılması için Dış Sava Kapı olarak adlandırılıyordu.

17. IV. Karla Kapısı (Kapija Karla IV):

Uzun süre Prens Eugen Kapısı (Kapija Princa Eugena) olarak anılan Kapı'nın en yeni belgelere göre IV. Karla Kapısı ismini aldığı görülmektedir.[751]

Belgrad Kalesi Tabyaları ise şunlardır:[752]

1	Aşağı Tabya	11	Müfrez Tabya
2	Aziz Paşa Tabyası	12	Saat Kulesi Tabyası
3	Baş Tabya	13	Saray-ı Atik Tabyası
4	Beyaz Tabya	14	Sultan Mustafa Tabyası
5	Çatal Tabya	15	Sultan Tabyası
6	Çifte Tabya	16	Şerif Paşa Tabyası
7	İcadiye Tabyası	17	Top Tabyası
8	Kemankeş Tabyası	18	Yemin Tabya
9	Liman Tabyası	19	Yeni Tabya
10	Mecidiye Tabyası	20	Yesar Tabya

Sırbistan'da bulunan diğer kale ve palankalar şunlardır:[753]

1	Aleksence	11	İpek	21	Poduyevo
2	Batoçina	12	Karanovac	22	Pojera
3	Belgrad	13	Kolari	23	Rajan
4	Boriç	14	Kraguyefçe	24	Rudnik
5	Böğürdelen	15	Kruşevac	25	Sokol
6	Çaçak	16	Leskofça	26	Şehirköy/Pirot
7	Devebağırtan/Yagodina	17	Leşnja	27	Trstenik
8	Gorgoşefçe/Knijevac	18	Niş	28	Uziçe
9	Hram	19	Obrenovac	29	Valyevo
10	Humka/Topolovnik	20	Paraçin		

[751] Vuluvić, **a.g.m.,** s. 162.
[752] BOA, **DBŞM.d** 16152; Stein, **a.g.e.,** s. 54-55.
[753] Miroslav Pavlović, **Vojno Administrativno Uređenje Smedrevskog Sandžaka (1739-1788),** Univerzitet u Novom Sadu Filozfski Fakultet Odsek Za Istoriju, Doktorska Dicertacija, Novi Sad, 2016, s. 217.

2. Belgrad'daki Sırp Kurumları

Belgrad'da idari anlamda en tepe noktada vezir ya da muhafız denilen paşalar vardı. Paşalar, bölgelerine atandıklarında kendi maiyetleriyle birlikte gelirlerdi.[754] Ancak bununla birlikte Sırpların da "knez" adı verilen yöneticilerle yerel yönetimlere dahil olduğu bilinmektedir. Knezlerin yönetim konusunda profesyonelleşmesi de Birinci Sırp İsyanı sırasında gerçekleşecektir.

28 Nisan 1804'te, yani birinci isyanın hemen başında Ostrujnitsa'da toplanan mecliste Sırplar, 10 maddelik bir program kabul etmişti. Sırp tarihçilere göre, bu ilk Sırp yönetimsel ya da otonom programdı. Bu programın 8. maddesinde, Hristiyan reayanın nahiyelerde kendi knezlerini seçebilmeleri ve Belgrad muhafızının ise bunları onaylayacağı hükümleri yer almaktaydı. Akabinde, en tepede olan ve tüm Sırbistan'ın knezi olan kişi seçilmeliydi.[755]

1805 sonuna gelindiğinde Sırplar askeri, politik, ekonomik ve hukuki organizasyonlarını sağlamışlardı. Sovyet yani Sırp Danışma Kurulu kurulana dek yönetim meclisin elindeydi. Ulusal meclis 1808'de yasalarını belirlemişti. Aldıkları temel kararlar şunlardı:

1. Sovyet, kumandanlar, voyvodalar, knezler ve tüm halk Karayorgi'yi Sırbistan'ın lideri olarak kabul edecekti. Lider, bir baba gibi halk için kaygılanacaktı.
2. Yönetime katı bir itaat sağlanacaktı. Tüm emirler, lider ve danışma kurulunun uzlaşması sonucu belirlenecek ve alınan kararlar hiyerarşik bir şekilde ilan edilecekti. Yani, lider danışma kuruluna, danışma kurulu nahiye kumandanlarına onlar da daha alt kadroya bu kararları bildireceklerdi.[756]

Özellikle isyan döneminde hayata geçen ve bir kısmı daha sonra da varlığını sürdüren ya da şekil/isim değiştiren kurumlar aşağıda incelenmektedir.

2.1 Belgrad Belediyesi (Belgrad Magistratı)

Hacı Mustafa Paşa'nın muhafızlığı döneminde - 1793-1801 yılları arasında - Sırbistan'daki Sırplar kendi oborknezlerini ve kmetlerini seçebiliyordu. Dolayısıyla yerel

[754] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 268; Aydın, **a.g.e.,** (2016), s. 77.
[755] Milorad Ekmečić, "Dozrevanje Ideje o Srpskoj Nacionalnoj Državi Godine 1806", **Zbornik Matice Srpske za Istoriju**, 57, Novi Sad, 1998, s. 66.
[756] Ljušić, **a.g.m.,** s. 86.

yönetimlerde Sırpların oldukça söz sahibi olduğunu söylemek mümkündür.[757] Bu pratik, Sırplara yerel yönetimler anlamında deneyim kazandırmıştı.

Belgrad'da bir belediye yapılanmasının ortaya çıkışı ise Sırpların Birinci Sırp İsyanı sırasında Belgrad'ı ele geçirdikleri döneme denk gelmektedir. Belediye/magistrat, 1807 yılı Ekim ayı sonunda Sovyet'in 26 Ekim'de yayınladığı tüzük sonrası kurulmuştu. 2 Kasım 1807 tarihli Baron Simbschen raporunda, Belgrad Belediyesi'nin Peter İčko önderliğinde kurulduğunu haber veriliyordu.[758]

Bu yapı idari ve yargısal görevleri haiz olduğu gibi, bir polis teşkilatını da bünyesinde barındırıyordu. Magistratın iç işlerini yargıç ve polis birlikte gerçekleştiriyordu. Bünyesinde bir mahkeme bulunan Magistratın yargısal görevi, bölgesel olarak Belgrad nahiyesini kapsıyordu.[759] Mahkeme bir başkan, iki üye -ki bunlar genelde iki yargıç oluyordu- ve bir sekreter ya da yazıcıdan oluşuyordu. Başkan genelde atanarak belirleniyor, yargıçların ise nahiye meclislerinde seçilmesi gerekiyor, ancak pratikte her zaman bu usul izlenmiyordu. Belgad Magistratının başkanı, hem mahkemenin başkanı hem de varoşun yöneticisi idi.

Polis teşkilatı[760] ise mahkemenin bir organı olarak düşünülebilir. 1809 Mart ayında Fransız basını Belgrad Polis Teşkilatı ile ilgili bir haber yayınlamıştı. Buna göre Belgrad'da polis teşkilatı sokaklarda düzenin sağlanması için nüfusa -tüccarlara yaklaşımında olduğu gibi-dikkat ediyor, böylece bu teşkilat genel güvenliği sağlamaya çalışıyordu. Belgrad magistratı ile Belgrad'daki askeri yönetim arasındaki ilişki ise tam olarak tesis edilememişti. Bunun nedeni Karayorgi'nin askeri ve sivil yönetimin ayrılması gerektiğini düşünmesindendi. Hatta bu nedenle resmi olarak birinin diğeri üzerinde etki kurmasını yasaklamıştı.[761]

Zaman ilerledikçe belediyecilik konusunda deneyim kazanan Sırplar, 1813 yılına geldiklerinde Sırbistan'ı artık 13 belediyeye ayırmışlardı. Politik öneminden dolayı Belgrad başkent statüsündeydi. Aynı zamanda Belgrad'ın coğrafi konumu onu en büyük ve en önemli magistrat haline getiriyordu.[762]

Belgrad magistratının ilk başkanı Petar İčko olmuştu. Kendisi isyan sürecinde tanınan bir kişi olmakla birlikte aynı zamanda Belgrad'da Elçi Aziz Efendi'nin ilk tercümanlığını yapmıştı. Aynı şekilde Rodofnikin ve Avusturya'daki Türk yetkililerin de tercümanlık

[757] Danica Gavrilović, **a.g.m.,** (1972), s. 5.
[758] **a.g.m.,** s. 7.
[759] Magistrattaki yargı gücünün bir üst aşamasında Sovyet bulunuyordu. Sovyet, büyük vilayet mahkemesi gibi bir yapıdaydı. Başka bir ifadeyle, bir çeşit temyiz mahkemesi gibiydi.
[760] Polis teşkilatı, bir nevi mahkemenin yürütücü/icracı organı olarak da kabul edilebilir. bkz. Danica Gavrilović, **a.g.m.,** s. 8.
[761] **a.g.m.,** s. 8-9, s. 13.
[762] **a.g.m.,** s. 16.

görevlerini üstlenmişti. 16 Mayıs 1808'de ölen Petar İčko'nun yerine Radič Petrović gelmişti. Radič, Mayıs 1808'den tahmini Haziran 1809'a kadar görevde kaldı. Onun ardından ise 1810 yılı başına kadar Ivan Jogoviç başkan oldu. Kendisi başkanlığa gelmeden önce Karlofça'da profesör idi.[763]

2.2 Danışma Kurulu/Sovyet (Praviteljsvujušči Sovjet)

Sırpça ifadesiyle "Pravoslavjujušći Sovyet", bir nevi danışma kurulu görevi üstleniyordu. Hatta Kurul, bazı Sırp kaynaklarında konsey anlamına gelen "Savet" kelimesi ile de nitelendirilmektedir.

Sovyet kurulana dek Sırbistan'daki yönetimin en tepesinde ulusal meclis ve seçtikleri liderler bulunmaktaydı. Rusya ise 1804 sonunda Prota Matija Nenadoviç'i Sovyet'i kurması konusunda teşvik ediyordu.[764] 15 Ağustos 1805'te toplanan meclis, Sovyet'i kurmuş ve bunun için nahiyelerden temsilci istemişti.[765] Kuruluş aşamasının hemen ardından Sovyet'e kimin liderlik edeceği büyük tartışmalara neden olmuş, nihayetinde Ekim 1805'te Karayorgi, Sovyet'in bir numaralı ismi olmuştu. Sovyetin lideri olarak Karayorgi'nin Sovyetin kararlarını da uygulama yükümlülüğü bulunmaktaydı.

Ancak Karayorgi'nin Sovyet lideri olarak belirlenmesinin ardından durumun Sırbistan'a ilan edilmesi sonrası bazı itirazlar ve muhalif sesler duyulmaya başlanmıştı. Sözkonusu muhalefetin aşılması maksadıyla Prota Matija Nenadović'in Sovyet içindeki "Savet" yapısının lideri olması, Karayorgi'nin ise tüm Sovyet'in lideri olması kararlaştırılmıştı. Esasında bu yapı, tek bir kurum ancak iki lider meydana getirmekteydi.

Sovyet'in Tüzüğü ise 7 Aralık 1805'de Sovyet ve Meclisin birlikte yapılan toplantısında kabul edilmişti. Bu Tüzükle birlikte Sovyet'e, Sırbistan'daki tüm kurumlarla ilgili kuralları koyma hakkı verilmişti. Aynı zamanda bu kurum milletin kasası olarak nitelenecek, vergi toplama ve iskeleleri elinde tutma hakkına sahip olacaktı. Yine Sovyet'in silah ve cephane sağlama ile bunları halka uygun bir şekilde paylaştırma yükümlülüğü bulunmaktaydı. Bunların haricinde, yukarıda değinildiği gibi, şüphesiz Sovyet en üst yargısal güçtü. Ve bir vilayet mahkemesi gibi çalışıyordu.[766]

---

[763] **a.g.m.,** s. 5, 16, 17.
[764] Ljušić, **a.g.m.,** s. 83.
[765] Branko Petrić, "Neka Pitanja Razvoja Pravosuđa u Prvom Srpskom Ustanku", **Zbornik Radovao Sudstvu i Zakonitısti u Prvom Srpskom Ustanku**, Beograd, 1979, s. 39; Sarkić, **a.g.m.,** s. 26.
[766] Ljušić, **a.g.m.,** s. 85.

İlk kuruluş noktası Voljevac olan Sovyet, burada uzun süre kalmadı ve Karayorgi'nin bir ziyareti sonrası 1805 sonbaharında Bogavac'a, iki ay sonrasında ise Semendire'ye taşındı. Sovyet'in Semendire öncesi çalışmaları ile ilgili çok fazla bilgi olmamakla birlikte Semendire'ye gelmesinin ardından oldukça aktif çalıştığını söylemek mümkündür. Belgrad'ın Sırplar tarafından ele geçirilmesi sonrası, 1807'nin ilk aylarında bölgeyi Semendire yerine Belgrad'dan yönetmek daha kolaydı. Böylelikle Sovyet, Belgrad'a taşındı ve Belgrad artık idari bir merkez konumuna yükseldi. 1807 yılı sonuna kadar tamamen Belgrad'a taşınan ve Birinci Sırp İsyanı sonuna kadar burada kalacak olan Sovyet'in Semendire ayağında ise yalnızca iki yazıcı bırakılmıştı.[767]

Sovyet, kurulduğu dönemde yalnızca hukuki anlamlar ifade ederken, Belgrad dönemi ile birlikte farklı fonksiyonlar da kazanacaktır.[768] Bu da şüphesiz Sovyet'in iş yükünü aniden arttırmıştı. Zira artık, en yüksek idari ve adli organdı. Başka bir deyişle ülke ekonomisi, dış politika ve sınırlara asker tedarik edilmesi gibi konularda da tek yetkili merci idi.[769] Bu görevlerinin yanı sıra Sovyet'in çok daha yerel görevleri de vardı. Örneğin, 1807 sonu itibariyle Sovyet, Belgrad'da Sırplara tapu veriyordu.[770]

Sovyet, 12 üyeden oluşuyordu. Bu üyelere halk kasasından küçük bir ödeme de yapılmaktaydı.[771] Sovyet'in 1807 sonrası devamlı üyeleri arasında Dositej Obradoviç ve Pavle Popovoviç de vardı. Ocak 1811'de ise Sovyet'te bazı yeni düzenlemelere gidilmiş, idari yönetim ile adli yönetim birbirinden ayrılmıştı. Sovyet'in yanında büyük bir milli mahkeme (Veliki Narodni Sud) kurulmuştu. Mahkemenin üyeleri Sovyet'in üyeleriydi.[772] İlaveten Sovyet'in içinde politik önemi oldukça büyük olan ancak küçük bir organizasyon niteliğinde olan Voyvoda Meclisi de yapılanmıştı.[773]

Böylelikle tüm Birinci Sırp İsyanı sırasında Sovyet, esasında yönetimin merkez organı olmuştu. Zira yasama, yürütme ve yargıyı bünyesinde topluyordu.[774] Bununla birlikte Sovyet'in hiçbir zaman yönetimin üst organı olmadığını iddia eden çalışmalar da vardır. Buna

---

[767] **a.g.m.,** s. 84; Petrić, **a.g.m.,** s. 39; **Istorija Beograda**, II, s. 51.
[768] Ljubica Kandić, "Skupštine u Prvom Ustanku", **Zbornik Radovao Sudstvu i Zakonitısti u Prvom Srpskom Ustanku**, Beograd 1979, s. 52.
[769] **Istorija Beograda**, II, s. 51.
[770] Danica Gavrilović, **a.g.m.,** (1972), s. 10.
[771] Ranke, **a.g.e., (**1892), s. 115.
[772] **Istorija Beograda,** II, s. 51-52.
[773] Svirčević, **a.g.m.,** s. 68.
[774] Ljušić, **a.g.m.,** (2010), s. 87. İsyan yönetimi savet isminin kalıcı olmadığına karar verdikten sonra farklı isimler kullanmaya başlamıştı. P. Sovjet Serbski, Sovjet Narodni Serbki, Opštenarodni sobor, Nacionalni sabor Serbijanski, Sinod, Savet, Upravni Savet vs.

göre, Sovyet'in askeri, idari ve hukuki fonksiyonunun haricinde sistemin üst politik organının otoritesini sağlamayı başaramadığı iddia edilmektedir.[775]

Diğer taraftan, Sovyet yönetiminin merkezi ve üst düzey organizasyonunda Rus etkisi olduğunu da belirtmek gerekir. Daha alt düzey organların -mahkeme gibi- organizasyonunda ise Avusturya etkisi vardı. Bu Avusturya etkisi ise, şüphesiz komşu Zemun'un magistratından kaynaklanıyordu. Zira Zemun Magistratı (1749-1871) Sırp isyanı döneminde otonom idari ve yargısal bir kurumu temsil ediyor ve Sırplara örnek oluşturuyordu. Bu magistratın da idari adli ve kolluk kuvvetleri görevleri vardı.[776]

Esasında Sovyet, bir kurum olarak ortaya çıktığında Sırp ileri gelenler, bu kurum sayesinde liderlerinin gücünün sınırlanabileceğini düşünmüşlerdi. Ancak liderleri olan Karayorgi ise Sovyet'in kendi rakiplerini yenmek için bir yardımcı kuvvet olabileceğine inanıyordu.[777] Gerçekten Sovyet'in çalışmalarına baktığımızda Karayorgi'nin yönetim alanını daralttığını söylemek pek mümkün değildir.

Sonuç olarak, Belgrad magistratı ve Sovyet, Birinci Sırp İsyanı dönemimim ürünleriydi. Dolayısıyla isyanın son bulmasıyla, bu kurumlar da geçerliliklerini yitirmişti. Ancak bu kurumların yerini, İkinci Sırp İsyanı sonrası Osmanlı yönetiminin de varlığını kabul ettiği farklı kurumlar alacaktır.

2.3 Ulusal Kançılarya (Belgrad Mahkemesi/Beogradski Sud)

Ulusal Kançılarya'nın kuruluşu, İkinci Sırp İsyanı'nın hemen sonrasına denk gelmektedir. İsyanı sonlandıran Miloş ile Maraşlı Ali Paşa'nın sözlü anlaşması ile birlikte Sırplar, Belgrad'da Ulusal Kançılarya kurma hakkı elde ettiler. Sırpların en yüksek idari ve adli birimi olacak olan bu kurum, Sırp knezi ile Belgrad veziri/muhafızı arasında aracılık işlevi de görecekti. Bununla birlikte ilk kuruluş aşamasında Kançılarya, daha çok Belgrad Mahkemesi olarak görev yapmıştı.[778]

Kançılarya 12 nahiyeyi temsil eden 12 knezden oluşuyordu ve merkezi Belgrad idi. Bu kurum Sırpları ilgilendiren konularda bir nevi danışma meclisi olarak da çalışmıştı. Adli anlamda temel görevlerinden biri, haksızca verilen cezaları önlemek ve büyük suçları olan Sırpları yargılamaktı. Ölüm cezası verme konusunda ise herhangi bir yetkileri

[775] Svirčević, **a.g.m.,** s. 67.
[776] Danica Gavrilović, **a.g.m.,** (1972), s. 19.
[777] Ranke, **a.g.e.,** (1892), s. 118.
[778] Mirjana Marinković, **a.g.e.,** (1999), s. 7; Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 292, 311; Peruničić, **a.g.e.,** (1964), s. 18.

bulunmamaktaydı zira bu konudaki tek yetkili Belgrad muhafızı idi. Kançılarya ayrıca knezler vasıtasıyla vergi toplama ve vergileri paşaya verme yetkisine de sahipti.[779]

29 Şubat 1816 tarihli Ulusal Kançılarya'ya ait bir belgeye göre Kançılaryanın ilk üyeleri; Vujica Vuliçeviç, Petar Nikolajeviç-Moler, Dimitrije Georgijeviç, Miloje Tedoroviç, Nikola Kostiç ile sekreter Miloje Teodoroviç idi.[780] Bu Ulusal Kançılarya Mart 1816 tarihli padişah fermanı ile de garanti altına alınmıştı.[781]

Ancak Kançılarya, kısa bir süre sonra Belgrad'daki Osmanlı yönetimini rahatsız etmeye başlayacaktır. Bu nedenle 1819 yılında Belgrad Kadısı, Ulusal Kançılarya'nın kapatılmasını istemiş, ancak bunu kabul ettirememişti. Zira Miloş'un elinde İstanbul'dan gelen ve kançılaryanın resmen kabul edildiğini gösteren bir ferman vardı.[782]

Ulusal Kançılarya, ihtiyacı olan paranın bir kısmını Belgrad esnafından sağlıyordu. Örneğin 13 Mayıs 1819 tarihli Kançılarya'ya ait protokolde esnaftan alınan paranın miktarları şu şekilde gösteriliyordu:[783]

Tablo III: Belgrad Esnafından Ulusal Kançılarya için Toplanan Para Miktarları

Ekmekçiler	700 kuruş
Kasaplar	400 kuruş
Abacılar	1400 kuruş
Çerçiler	250 kuruş
Tüccarlar	2000 kuruş
Ayakkabıcılar	250 kuruş
Terziler	300 kuruş
Bakkallar	600 kuruş
Kalpakçılar	100 kuruş

Kısa bir süre de olsa bu şekilde işleyen Kançılarya, Birinci Sırp İsyanı'nın önemli isimleri olan Nikşiç, Moler ve Karayorgi'nin ölümünden sonra (1817) bir değişiklik geçirdi.

[779] Svirčević, **a.g.m.,** s. 80.
[780] Peruničić, **a.g.e.,** (1964), s. 19.
[781] Marinkoviç, **a.g.e.,** (1999), s. 7.
[782] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 295.
[783] Perunçiç, **a.g.e.,** (1964), s. 64.

Daha doğrusu Sırbistan'da bir Kançılarya daha açıldı. Bu, Miloş'un Kraguyefçe'de organize ettiği kendi "Bölge Kançılaryası" (Knežeska Kancelarija) idi.[784] Böylelikle bu dönemden itibaren Ulusal Kançılarya'nın statüsü düşürülmüş oldu. Başka bir deyişle Kançılarya, Belgrad ve çevresindeki anlaşmazlıkları çözen yerel bir mahkemeye dönüştü. Gavriloviç de "Miloş Obrenoviç" adlı eserinde, 1817'den itibaren Kançılarya'nın aslında Belgrad mahkemesi görevini yürüttüğünü belirtmektedir.[785] Hatta 1826 yılında bu Belgrad Mahkemesi net olarak Kançılarya'dan ayrıldı. Zira 17 Mayıs 1826'ya kadar Kançılarya'ya bağlı knezler, adli belgelerde sadece "Ulusal Kançılarya Knezi" şeklinde imza atarken 19 Mayıs tarihinden itibaren "Belgrad Mahkemesi Knezleri" şeklinde imza atmaye başlamışlardı. Belgrad Mahkemesi'nin ilk başkanı da Miloje Todoroviç oldu.[786]

Miloş'un bu değişikliği yapmasının elbette kendi açısından önemli bir nedeni vardı. Miloş, Ulusal Kançılarya'nın politik ve idari bir görev üstlenmesini artık istemiyordu. Bu değişiklikle esasında tüm otonom idare otoritesini kendi üzerine almıştı. Bunu da kendi kançılaryası üzerinden sağlamıştı. Elbette Kraguyefçe'deki kançılaryada Miloş, yasa yapma hakkına sahip olmadığı gibi bu kançılaryanın ne bir mührü ne de bir daimi merkezi vardı. Kısacası kançılarya, Miloş neredeyse oradaydı. İş yükü artana kadar bu şekilde çalışmaya bir süre daha devam etti.[787]

Belgrad Mahkemesi'nde ise artık üyeleri ve yazıcılarının toplu katılımıyla özel anlaşmazlıklar çözülüyordu. Mahkemeye, kurumun en tepesindeki isim başkanlık ediyordu. Eğer o yoksa, en yaşlı üye başkan oluyordu. Karar sırasında üyeler ve yazıcılar eşit oy hakkına sahipti. Mahkeme, suçluları soruşturmaya tâbi tutuyor, şahitleri dinliyor ve sonrasında cezanın türünü tespit ediyordu. Cezalar sıklıkla dayak cezasına, kısa süreli hapse ve para cezasına çevriliyor, ya da bir ceza diğeri ile birleştiriliyordu. Hüküm giymiş kişilerin dayak sayısı, işlediği suçun büyüklüğüne bağlıydı. Bu çeşit cezaları genellikle pandurlar halka açık yerlerde gerçekleştirirlerdi. Suçlunun talebi ve mahkemenin kararıyla dayak cezası para cezasına da çevrilebiliyordu. Örneğin her kötek için bir kuruş şeklinde hesap yapılabiliyordu. Kadın suçlular kamçı ile cezalandırılıyorlar; hapis cezası alacaklarsa, erkeklerden ayrı ceza çekiyorlardı. Hapis cezası alanlar sıklıkla kendi ceplerinden geçiniyorlar, eğer fakirlerse onları Belgrad varoşu besliyordu.[788]

[784] Miloş, bu dönemde Kraguyefçe'de ikamet etmekteydi. Ancak gerektiği durumlarda Belgrad'a geliyordu.
[785] Peruničić, **a.g.e.,** (1964), s. 18; Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 311.
[786] Peruničić, **a.g.e.,** (1964), s. 19, 21.
[787] Gavrilović, **a.g.e.,** (1909), s. 313.
[788] Peruničić, **a.g.e.,** (1964), s. 23.

2.4 Sırp Yerel Yönetimi

Osmanlı döneminde Belgrad ve Sırbistan'ın tamamında Sırpların yerel idare içinde yer almalarına hiçbir zaman engel olunmamıştı. Yerel idare içindeki Sırpların örgütlenme biçimini piramit şeklinde düşünebiliriz. Bu piramidin en tepe noktasında knezler vardı. Osmanlı yönetimi Sırbistan'ı ele geçirdikten sonra buradaki "knezlik" denilen eski özerk idare teşkilatına yerel idarede dokunmamıştı. Bu sistem Osmanlı hâkimiyetinin başından sonuna kadar süregeldi. Bu knezler Osmanlı idaresinin temsilcisi olan paşa ile sürekli iletişim halindeyde kalıyorlar,[789] Osmanlı yönetimi ile reaya arasında arabuluculuk yapma görevini üstleniyorlardı. Dolayısıyla Belgrad muhafızları ile knezler, reaya ile Osmanlı yönetimi arasındaki köprü kuruyorlardı.[790]

Yukarıda belirtilen knezlerin çalışma alanları ise Sırbistan'daki nahiye, kaza, knejina ve köylerdi. Bu idari birimlerin mutlaka knezleri vardı. Örneğin, nahiye knezleri nahiye meclisinde seçilir, ardından Osmanlı yönetimi tarafından onaylanırlardı. Hatta bu knezlere sık sık "beratlı" deniyordu. Oborknez de denen bu nahiye knezleri, kendi bölgelerindeki vergileri toplama hakkına da sahipti. Oborknezler vergileri Türklerle birlikte toplar ve paşaya ulaştırırdı. Netice itibariyle oborknezler bazı politik ve idari fonksiyonu olan işlerle ilgileniyorlardı. Burada knezlerin yetki alanları varoş ya da palankalara kadar genişlemiyordu. Zira bu bölümlerde otoriter bir Türk yönetimi mevcuttu. Müsellim ve kadılar bu knezleri aynı zamanda denetim altında tutuyordu.[791] Nahiyelerde en üst düzey politik idare şüphesiz nahiye knezleri değil müsellim ve kadılardı.[792]

Bir diğer yerel idare yapılanması knejinalardı. Knejina yapısına tam olarak bugünkü idari birimlerden biri olarak karşılık vermek pek mümkün değildir. Sırp araştırmacılardan da bu yapıyı organizasyon bakımından farklı şekillerde tanımlayanlar vardır. Bunlardan biri bu yapının kabile/aşiret ile bağdaştırılmasıdır. Ancak aşiret/kabile yapılanmalarında akrabalık bağı varken, knejinalarda ise buna gerek yoktu. Bir diğer görüşe göre ise knejina, yalnızca Sırpların toplumsal, ekonomik ve politik hayat ile ilgili bir organizasyon yapısı idi. Sırbistan'da Türk yönetimi sırasında her knejinada köy knezlerinden ayrı olarak obor-knez ya da büyük knez denen knezler vardı. Bu knejina knezlerine Hersek'te bugün Voyvoda denmektedir.[793] Knejinaların yayılma süreçleri 19. yüzyıldaki Avusturya işgali dönemine

[789] Mitrović, **a.g.m.,** (2003), s. 51.
[790] Hamzaoğlu, **a.g.e.,** s. 68.
[791] Svirčević, **a.g.m.,** s. 36-37.
[792] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 290.
[793] Svirčević, **a.g.m.,** s. 38- 39.

rastlar.[794] Ayrıca Knejina için Sırpça'da "srez" olarak yazılan Türkçe karşılığı ilçe ya da kaymakamlık olabilecek bir karşılık da söz konusudur.[795] Sonuç olarak knejinalar, birden fazla köyün oluşturduğu yapılardı.

Köylerde ise, köy knezleri ve köy meclisleri bulunmaktaydı. Ancak şu açık ki, köy knezlerinin vergi toplamak haricinde hiçbir idari gücü yoktu. Aynı zamanda köylerde, köyü eşkıyalardan koruyan kmet denilen görevliler de bulunuyordu.[796] Kmetleri şimdiki köy korucusu gibi tanımlamak da mümkün olabilir.

Birinci Sırp İsyanı'nın başlangıcında ise yerel yönetimlerde çok büyük değişiklikler yaşanmamıştı. Bu dönemde Sırplar yerel idareyi, kurdukları meclis vasıtasıyla sağlamışlardı. Esasında bu süreçte Sırplar, iki tip meclis oluşturmuşlardı. Bunlar, merkezi meclis ve yerel meclislerdi. Yerel meclisler otonom kurumlardı ve 18. yüzyıldan beri varlıklarını sürdürüyordu.[797] İsyan sırasında da aynı devamlılık sağlanmış, ancak yapı, fonksiyon ve kompozisyon olarak bazı değişiklikler yaşanmıştı. Örneğin isyan öncesinde yerel meclis üyeleri, o topluluğun zenginlerinden ya da diplomatik yeteneği olanlar arasından seçiliyordu. Ancak isyan döneminde üyeler, askeri liderler arasından belirlenmişti. Nitekim meclis bu dönemde vergi toplama, askeri koordinasyon ve lojistik planlama ile ilgileniyordu.[798] Aynı zamanda voyvodalar da yerel yönetimlerde söz sahibi olmuşlardı. Hatta obor-knez, köy knezleri ve kmetlerin yerini almış; bu durum knejina ve köy özerkliği sisteminin durmasına neden olmuştu. Başka bir deyişle voyvodalar askeri ve sivil yönetimi bünyelerinde toplayarak, kurulan sistemin bozulmasına neden olmuşlardı. Bu da isyan lideri olan Karayorgi ile voyvodalar arasında politik çatışmalara neden oluyordu. İsyanın ve hem yerel hem de üst yönetimin organizasyonu doğrudan doğruya isyan lideri Karayorgi ile voyvodalar arasındaki ilişkiye bağlı olduğundan bu önemli bir sorundu. Sırbistan'da iktidarı ele geçirmek isteyen voyvodalar ve Karayorgi arasında yönetim organizasyonu konusunda sürekli bir iktidar mücadelesi yaşanmıştı. Hatta isyanın son döneminde voyvodalar üst idareyi de ellerine almışlardı. Karayorgi buna karşılık olarak yerel yönetimlerde köklü değişimler yapmış; voyvodaların bölgelerini küçük askeri-idari birimlere ayırmış, lider kadrolarını değiştirmiş ve

[794] Branislav Djurđev, "O knezovima Pod Turskom Upravu", **Istoriski Casopis**, 1-2, Beograd, 1948, s. 154.
[795] Ranke, **a.g.e.,** (1892), s. 111.
[796] Svirčević, **a.g.m.,** s. 41-42.
[797] Kandić, **a.g.m.,** s. 50-51.
[798] Mitrović, **a.g.m.,** s. 52.

voyvodaların hiçbir şekilde bağımsız olmadığı hiyerarşik bir sistem oluşturmuştu. Böylece voyvodalar artık yerel yönetimlerde yer alamıyordu.[799]

1815 yılı sonrasında yani Miloş'un başknezliği döneminde ise tüm knezler Miloş'a bağlı memurlar haline gelmiştir. Ayrıca yine knez meclisleri olsa da bunlar sadece Miloş'un emirlerini yerine getirmek ve vergileri toplamak için toplanmaya başlamıştır.[800] Bu dönemin -yerel yönetimler anlamında- ikinci adamı ise nahiye knezleri olan obor-knezlerdi.[801] Nahiye knezlerinin ardından ise knejina knezleri, knejinalardan sonra ise köy knezleri[802] tarafından seçilen srezler geliyordu. Son olarak bir de kmetler vardı. Bunlar da köylerde ya da varoşta iki ya da daha fazla sayıda olabiliyordu. Örneğin 1826'da Pozerefçe'de 20 kmet varken köylerde ise 7-8 tane vardı. Miloş tarafından belirlenen Nahiye ve knejina knezlerinin bir yazıcısı ve çokça panduru oluyordu.[803] Miloş, 1820 sonuna gelindiğinde en önemli noktalara kendi kardeşlerini, akrabalarını ve arkadaşlarını knez olarak atamıştı.[804]

Yerel yönetimlerin şüphesiz Osmanlı yönetimi tarafından da denetlenmesi gerekiyordu. Bu nedenle Sırbistan'daki 12 nahiyede knezlerin yanında 12 tane de müsellim vardı. Bunlar bu nahiyelerin merkezlerinde otururlardı. Belgrad varoşu da kendine ait bir müsellime sahipti.[805]

2.5 Sırp Kilisesi

Sırp Kilisesi 1219 yılında Hristiyan cemaatinin bir parçası olarak müstakil bir kilise olarak kurulmuştu. Kitaplarını eski Sırp-Sloven dilinde hazırlayan kilise, 1346'da Stefan Duşan zamanında İpek (Peč)'te patriklik konumuna yükselmiş, ancak İstanbul'daki patrikhane burayı 1375 yılına kadar tanımamıştı. Esasında Sırp Patrikliği'nin İstanbul Patrikhanesi'nden tek farkı ayinlerini ve kitaplarını Sırp dilinde düzenlemesiydi.

Bölgenin Osmanlı hâkimiyetine girmesi sonrası İpek Patrikliği zayıflamaya başlamış fakat 1557'de yenilenmişti. Sokullu Mehmet Paşa da bu süreçte kilisenin restorasyonu ile ilgili oldukça fazla rol almıştı. Paşa'nın kuzeni olan Makarije Sokolović de ilk patrik olarak görevlendirilmişti. 1683-1699 Osmanlı Avusturya Savaşı sırasında Sırp Patrikliği'nin

[799] Svirčević, **a.g.m.,** s. 56, 73, 75.
[800] Hamzaolu, **a.g.e.,** s. 70-71.
[801] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 287.
[802] Sırp köylüsü köylerinin heyet üyelerini ve köy knezlerini seçme hakkına sahipti. bkz. Ranke, **a.g.e.,** (1892), s. 39.
[803] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 288.
[804] **a.g.e.,** s. 289.
[805] **a.g.e.,** s. 295.

Avusturya ile işbirliği içine girmesi dolayısıyla bu dönemde patrikliğin pozisyonu tekrar zayıflamaya başladı.[806] Hatta 29 Eylül 1690'da, "Büyük Sırp Göçü" adı verilen olay yaşanmış; Patrik Arsenije, hem Belgrad hem de Sırbistan'ın diğer bölgelerinden gelen göçmenlerle birlikte Tuna ve Sava yoluyla bölgeyi terk etmişti.[807] Akabinde 1766/67 itibariyle İpek Patrikliği, Fenerlilerin çabaları neticesinde kapatılmıştır. Böylece buradaki kiliselere Sırp, Bulgar, Ulah piskoposlar ve rahipleri yerine Rumlar atanmaya başlamış, ayrıca ibadetler sırasında Yunanca kullanımı mecbur kılınmıştır. Devletin bu tutumu Yunanlılar dışındaki Ortodoks tebaa daha doğrusu ruhban grubu tarafından, Hristiyanlık dayanışmasının bozulması ve devlet içindeki etnik yapılara yöneltilmiş bir tehdit olarak algılanmıştı.[808]

Sırbistan'da ise iki adet piskoposluk vardı. Bunlar, İstanbul'daki patrikhaneye bağlı olan Belgrad ve Uziçe Piskoposlukları idi. Dolayısıyla buradaki piskoposları Patrikhane belirliyordu. Uziçe, Rudnik, Sokol, Požes, Valyevo ve Böğürdelen Uziçe Piskoposluğu'na; diğer nahiyelerin tamamı, yani Belgrad, Semendire, Pozerefçe, Kraguyefçe, Yagodina, Perakin nahiyeleri Belgrad Piskoposluğu'na bağlıydı.[809] Belgrad'daki bu yapı, aynı zamanda varoşun Hrıstiyan nüfusunun din ve politik işler ile ilgili liderliğini üstleniyordu.[810]

Piskoposlar, geçimlerini kendi cemaatlerinden ve ruhban sınıfı ve kiliselerden elde ettikleri gelirle sağlıyorlardı. Her evin piskoposlar için yılda bir kere vermekle yükümlü olduğu paralar vardı. Örneğin 1823 yılına ait bir kayda göre, Belgrad Piskoposluğu toplam 32.419 evden gelir sağlıyordu.[811]

---

[806] Aleksandr Fotić, "Serbian Ortodpx Church", **Encyclopedia of The Ottoman Empire**, ed. Gabor Agoston; Bruce Mastrs, New York, 2009, ss. 519-520, s. 520; Vucinich, **a.g.m.,** s. 609. Diğer yandan aynı dönemde Sırpların bu savaş sırasında Avusturya tarafında savaştığını da bilmekteyiz. Örneğin, Ağustos 1688'de Belgrad'a 30 bin kadar Avusturyalı gelirken ayrıca 20 bin civarında da Sırp ve Hırvatlardan oluşan haydut grupları gelmişti. bkz. Radmila Tričković, **a.g.e.,** s. 157.

[807] **Istorija Beograda**, (1995), s. 114. Göç süreci ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Tričković, **a.g.e.,** s. 41-78.

[808] Fotić, **a.g.m.,** (2009), s. 520; Vucinich, **a.g.m.,** s. 609; Kemal Karpat, **Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, Metis Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 29-30.

[809] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 641; Nedeljko Radosavljević, **Pravoslavna Crkva u Beogrradskom Pašaluku (1766-1831),** Beograd, 2007, s. 83; Pantelić, **a.g.e.,** (1949), s. 104.

[810] Vladimir Stojančević, "Gradovi, Varoši, Palanke i Tržišta Pred Prvi Srpski Ustanak 1804 Godine: Kulturno-Istorijska Problamatika", Gradska Kultura na Balkanu (XV-XIX Vek), **Zbornik Radova**, SANU Balkanološki Institut, Beograd, 1984, s. 147.

[811] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 644.

	Şehir	Ev
1	Belgrad	4.805
2	Köprü	3.093
3	Kraguyefçe	6.264
4	Pozerefçe	9.377
5	Semendire	3.458
6	Yagodina	5.422
Toplam		32.419

İncelediğimiz dönemde Belgrad Piskoposluğu'nun başında Metropolit Metodije bulunuyordu. Metodije, bir önceki Belgrad piskoposu Dioncije Popoviç'in Belgrad'dan ayrılması sonrası Eylül 1791'de seçilmişti. Kendisinin Belgrad'a gelmesi ise Mart 1792'yi bulmuştu. Kendisi Yunanca ve Türkçe konuşuyor ancak tek kelime Sırpça bilmiyordu. Bununla birlikte Sırpça'yı hızlı öğrenmişti. Sultanın reformlarından yana tavır koymuş olduğundan yeniçeriler Eylül 1792'de Belgrad'a girdiğinde Zemun'a geçmiş, ancak yeniçerilerin girişleri önlendiğinde Belgrad'a geri dönmüştü. Metodije'nin Sırplarla çok yakın ilişkide olduğunu söylemek de güçtür. Öte yandan Metropolit Metodije, Osmanlı-Avusturya savaşı sonrası zarar gören ya da yıkılan kilise ve manastırları da bu sürede yenileme çalışmasına girişmişti. Bunların çok büyük bir kısmı Hacı Mustafa Paşa'nın muhafızlığı döneminde özellikle 1793-98 yılları arasında yenilenmişti.[812]

1804 yılında Belgrad Metropolitliği'ne bağlı 50 kilise ve 20 manastır bulunuyordu. Bu sayı 1831'de 88 kilise ve 21 manastıra çıkmıştı.[813] Belgrad varoşu özelinde ise karşımıza yalnızca Saborna Kilisesi karşımıza çıkmaktadır. Hatta Seyyah Stefan Gerlah, 1573-78 arasındaki gezilerini kaleme aldığı eserinde Belgrad'da Sırpların yaşadığı varoşun Sava tarafındaki bölgede yalnızca bir kilise olduğunu belirtmekteydi.[814]

Sırp Kilisesi'nin siyasi anlamdaki etkisinden bahsetmek veyahut öncelikle böyle bir etkiden bahsetmenin mümkün olup olamayacağının sorgulanması gerekir. Sırp isyanları döneminde Sırp Kilisesi'nin isyanda etkin bir rol oynadığını söylemek güçtür. Hatta isyanlar sırasında kilisenin ismi çok nadir duyulmaktadır. Bunun nedeni büyük bir ihtimalle bölgeye 1766 yılı sonrasında Sırp metropolitler yerine İstanbul'dan Rum metropolitlerin gönderilmesidir.

Kaldı ki, Sırp Kilisesi, Sırp ulusal ideallerini desteklemekten ziyade bir müddet sonra Sırplarla ters düşmeye bile başlamıştır. Bu durum Miloş'un başknezlik dönemine

[812] Pantelić, **a.g.e.,** (1949), s.105, 108.
[813] Nedeljko Radosavljević, "Beogradska Mitropolija Po Popisu İz 1826", **Istorijski časopis**, 58, 2009, ss. 231-247, s. 242.
[814] Branko Bujović, "Saborna Crkva u Beogradu: Prilog Istoriji Izgradnje i Ukrašavanja Glavnog Beogradskog Hrama", **Godišnjak Grada Beograda,** XXX, 1983, ss. 87-111, s. 87.

rastlamaktadır. Taraflar arasında ilk anlaşmazlık 1816 yılında baş gösterir. Ana problemlerden biri, metropolit ve patriklerin gelirlerinin toplanması meselesidir. Daha önceden berat ile de belirlenmiş olan gelir miktarının, kiliseyi disiplin altına almaya çalışan Miloş ve Sırp Meclisi tarafından sınırlandırılması üzerine metropolitler bu karara karşı çıkmışlardı. Ancak rahipler bu anlaşmazlıkta Miloş'un yanında yer almıştı. Bu durum, etnik sebeplerden değil; Miloş'un, rahipleri metropolitlerin kararlarına karşı koruyor olmasından kaynaklanmaktaydı. Üstelik Miloş bunu metropolitler rahipleri Miloş'a karşı korumuyorken yapıyordu. Ayrıca Uziçe Metropoliti Meletije Niksiç'in Miloş'un emri ile öldürülmüş olması da rahipleri endişelendiriyor ve onları Miloş'a itaat etmek zorunda bırakıyordu. Kısacası bu süreçte rahipler üzerinde metropolitlerin etkisi azalmış, Miloş'un etkisi ise artmıştı.[815]

3. Belgrad'da Ekonomik Hayat

3.1 Ticaret

Belgrad, Osmanlı Devleti'nin Avrupa ticaretindeki en önemli duraklarından biriydi. Devlet karayolu ticareti için Belgrad-İstanbul arasındaki kadim Roma Yolu'nu kullandığından bu yolu her daim bakımlı tutmaya özen gösteriyordu. Özellikle Viyana tarafından karayolu ile gelen tüccarlar Belgrad, Niş, Sofya, Filibe, Edirne ve İstanbul yolunu kullanıyordu.[816] Ticaretin ana ulaşım yolu olan Tuna nehri ise elbette merkez haline gelmişti. İstanbul'dan gelecek yükler Karadeniz'e çıkar, buradan da Kili Boğazı yoluyla Tuna Nehri'ne girer ve İbrail İskelesi ilk durak olurdu. Yükler burada borazan ya da üstü açık gemilere bindirilerek tekrar yola çıkılır ve Vidin ve Belgrad duraklarına varılırdı. Bunun tersi olan güzergâhta ise Belgrad'dan çıkan yük -ki genellikle zahire ve cebehane yüklü- Vidin'e ya da İbrail ve İsakça'ya uğrayarak buradan yüklerin dağılımı gerçekleşirdi. Bu ulaşım için de Belgrad iskelesinde 80 adet üstü açık gemi aynı anda bulunabiliyordu.[817]

Belgrad, bu şekilde ticaret merkezi olma özelliğini Avusturya'ya olan yakınlığından ötürü kazanıyordu. Avusturya[818] üzerinden gelecek ve tüm Osmanlı topraklarına gidecek olan

---

[815] Nedeljko Radosavljević, "Belgrade Metropolitanate 1825-31", **Belgrade 1521-1867**, Belgrade, 2018, s. 302-303.

[816] A. Mesud Küçükkalay; Numan Elibol; "Osmanlı İmparatorluğu'na Avrupa'dan Karayolu ile Yapılan İhracatın Değerlendirilmesi (1795-1804)", **Sosyal Bilimler Dergisi**, 2004, ss. 29-54, s. 36.

[817] Aydın, **a.g.e.,** (2016), s. 21-22, 24.

[818] Belgrad'ın bir ticaret merkezi olması, farklı para sistemlerini kullanmasını da beraberinde getiriyordu. 18. yüzyılda Belgrad'da Türk ve Avusturya para sistemleri bir arada kullanılıyordu. Buna bağlı olarak da çok çeşitli paralar mevcuttu: sindžirliije, turalije, grurši, aspre, para, zolote, urupi, polgroši, frengije, madžarije, forint, marjaši, krajcare, dinar, poture, grošiči, taliri, karagroši (Avusturya), cekin (Venedik), timuni, tulti (Fransa), škude civiljane (İspanja) bunlar arasında sayılabilir. 1718-39 Avusturya döneminde forint, kuruşun yerini alarak Türk parasını neredeyse tamamen ortadan kaldırdı. 1804'te Sırbistan'da ise şu paraların değişimi

mallar Belgrad'dan çıkıyordu. Osmanlının Avusturya ile yaptığı bir anlaşmaya göre Avusturya'dan gelecek olan tüm malların - İstanbul'a gidecekler hariç olmak üzere- ödemeleri Belgrad gümrüğünde yapılacaktı. Malların gittiği diğer yerlerde ikinci bir ödeme yapılmasın diye gümrükçülere bir de tezkere verilecekti. Bu kural için İstanbul'un hariç tutulma sebebi, İstanbul'a gidecek malların ödemesinin İstanbul Gümrüğü'nde gerçekleşmesiydi.[819]

Bu konumu ve iş yükü nedeniyle Belgrad Gümrüğü, kendi memurlarıyla birlikte sanki bir konsolosluk gibi çalışıyordu. Burası, içlerinde gümrükçü, tercüman, sarraf, kantarcı, ambarcı, kayıkçı ve yardımcılarıyla birlikte iş adamlarının buluşma noktasını temsil ediyordu.[820] Belgrad Gümrüğü'nün bir kolu olan Niş'te de Rumeli'den gelip Belgrad ve Avusturya'ya giden tüm mallar gümrüksüz geçerler, ödemeyi Belgrad'da yaparlardı. Eğer mallar Sırbistan'ın iç bölgelerine gidecekse ödeme Niş'te yapılırdı. Avrupa'dan gelip Belgrad'dan geçerek Rumeli'ye gidecek mallar için ise yine Belgrad'da ödeme yapılırdı. Selanik'e giden mallardan da İstanbul gibi hiçbir şekilde gümrük alınmazdı. Gümrük miktarlarının tâbi olduğu tarife ise Belgrad muhafızı tarafından İstanbul'dan alınıyordu. Tarifeleri Osmanlı Devleti ile diğer ticaret yapılan devletler beraber belirliyordu.[821]

Tablo IV: 1828 Yılına Ait Belgrad Gümrüğü Tarifesi[822]

	Ürün	Ücret		Ürün	Ücret
1	Arpa (yük)	5 para	25	Kumaş	5 kuruş
2	At	1 kuruş 20 para	26	Kurt derisi	5 para
3	Ayı derisi	12 para	27	Kuru erik	10 para
4	Ayvar	3 kuruş	28	Kuzu	1 para
5	Bal	2 kuruş	29	Mısır	5 para
6	Barut	3 kuruş	30	Mum	9 kuruş
7	Buğday	10 para	31	Öküz (tane)	1 kuruş 20 para
8	Ceviz	10 Para	32	Pamuk	5 kuruş
9	Domuz	1 kuruş	33	Pekmez	20 para
10	Domuz pastırması	1 kuruş	34	Rakı	10 para
11	Domuz yağı (100 kg)	1 kuruş 30 para	35	Sabun	2 kuruş 20 para
12	Elma	6 para	36	Samur derisi	10 para
13	Fasulye	10 para	37	Sazan balığı	1 kuruş

yapılabiliyordu: Cekin, Avusturya dukatı, Hollanda dukatı, severendor, Mısır altını, funduk, stambol, taliri krstaši, orlaši. bkz. Vuk Vinaver, "Monete u Srbiji Prvoga Ustanka", **Zbornik Muzeja Prvog Srpskog Ustanka**, II, Beograd, 1960, ss. 3-31, s. 3, 13.

[819] Pantelić, **a.g.e.,** (1949), s. 64-66. Öte yandan gümrükler Belgrad Muhafızının sorumluluk alanına girmekteydi, bkz. Aydın, **a.g.e.,** (2015), s. 27.

[820] Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 34.

[821] Mihail Gavrilović, **a.g.e.,** II, (1909), s. 409.

[822] Perunčić, **a.g.e.,** (1964), s. 409-410.

14	İç yağ	2 kuruş	38	Sığır derisi	16 para
15	İnek (tane)	1 kuruş 20 para	39	Şarap	10 para
16	İşlenmemiş demir	1 kuruş 20 para	40	Şeker	5 kuruş
17	İşlenmiş demir	4 kuruş	41	Tilki derisi	5 para
18	Kahve	5 kuruş	42	Tuz	10 para
19	Katran	12 para	43	Tütün	2 kuruş
20	Kısrak	1 kuruş	44	Yılanbalığı	1 kuruş 20 para
21	Koyun derisi	2 para	45	Yün	2 kuruş
22	Koyun pastırması	30 para	46	Zeytin	3 kuruş
23	Koyun ve deri	6 para	47	Zeytinyağ	1 kuruş
24	Kösele	3 kuruş	48	100 sincap	20 para

Belgrad için gerekli zahire ihtiyacı da Avusturya ticareti ile karşılanıyordu. Bunun için gerekli olan talep, İstanbul'da bulunan Avusturya elçisinin Temeşvar generaline mektup yazarak zahire talebinde bulunması ile gerçekleşiyordu.[823] Buna mukabil Avusturya'ya ise genellikle hayvan satımı gerçekleştiriliyordu. Örneğin, Hacı Mustafa Paşa döneminde Avusturya'ya satılan hayvanlardan yılda 1.300.000 forint gelir elde ediliyordu[824] Bu ihracatın en önemli kalemi şüphesiz Sırpların yapmış olduğu domuz ticareti idi. Zira bu ticaret Sırplar için gerçekten önemli bir gelir kaynağıydı. Sırp tüccarların elindeki domuzlar Dubrovnikli tüccarlar tarafından alınarak Venedik ve Fransa'ya satılıyordu. Domuz haricinde koyun, at, deri ve iç yağı da ihraç ediliyordu. Öte yandan bal ve bal mumu ve bitkisel ürünler de ihracatın önemli kalemlerindendi.[825] Zemun'daki askeri kumandanlık Belgrad'dan yakacak odun da sağlıyordu. Hatta bu ticaret Ziştovi Antlaşması sonrası başlamış ve 1796 yılına gelindiğinde oldukça artmıştı.[826] Bir diğer ihraç malzemesi mısır idi. Sırp reâyası Avusturya'ya mısır satıyordu.[827]

Dolayısıyla Belgrad yoluyla Türkler Avrupa'ya açılırken, Orta Avrupa da Balkanlara nüfuz edebiliyordu. Belgrad'ın, Belgrad limanının bu değerinden dolayı özellikle 1791-1804 yılları arasında ticari önemi artmış, 18. yüzyılın sonu itibariyle Belgrad, Selanik'ten sonra Rumeli'nin ekonomi merkezi olmuştu.[828] Belgrad varoşu ise bu ticaret merkezinin marketi niteliğindeydi. Rumeli mallarının Sava Limanı'ndaki büyük miktardaki devir daimi nedeniyle Belgrad varoşu ticaret anlamında Balkanlarda büyük ve kozmopolit bir merkez

[823] BOA. **BEO.AYN. d.** 199, s. 28.
[824] Ranke, **a.g.e., (**1892), s. 68.
[825] Bogumil Hrabak, "Uvoz i Izvoz Turskog Beograda i Ustanika i Tranzitna Trgovina Preko Srbije 1804, 1805, 1806 Godine", **Godišnjak Grada Beograda,** XX Beograd, 1973, ss. 107-147, s. 108.
[826] **a.g.m.,** s. 109; Danica Milić, "Selo i Grad u Prevredi Srbije XIX Veka", **Zbornik Istorijskog Muzeja Srbije**, 17-18, Beograd, 1981, ss. 47-59, s. 49.
[827] Mirjana Marinković, **Turci sa Strane Mılošu Obrenoviću,** Arhiv Srbije, Beograd, 2009, s. 159.
[828] Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 34.

durumundaydı. Belgrad'ın ana çarşısı ve Zerek (Zeyrek) denen bölge bu dönemin en zengin ve en büyük iş ve ticaret alanı idi. Terzi, kuyumcu, kazancı, saraç (semerci), çerçi ve ayakkabıcılar hep burada olurdu. Dorçol ve Bit Pazarı ise Türk mutfağının sembolü konumundaydı. Burada börekçi, simitçi, sahlepçi, sütçü olduğu gibi aynı zamanda Türk kahvelerini de burada görmek mümkündü.[829]

Ticaretin büyük kısmının Tuna'da yapılıyor olması dolayısıyla Tuna'nın da korunması önem arz ediyordu. Nitekim bu nedenle Devlet birçok önlem almış, Tuna'nın belirli noktalarına palankalar yaptırmıştı. Özellikle Belgrad ve Vidin arasındaki yolun güvenliğini sağlamak için kale muhafızlarını ve palanka dizdarlarını görevlendirmişti.[830]

Buna karşılık Belgrad'ın konumu itibariyle ticareti olumsuz etkileyen bazı durumlarla da karşılaşılabiliyordu. Örneğin, Belgrad ticaretinin en önemli noktaları olan Tuna ve Sava Nehirleri'nde trafik durmadan, yani nehirler buz tutmadan önce kış için gerekli olan tahıl ihtiyacının Sirem ve Banat bölgesinden karşılanmış olması gerekiyordu.[831] Bir diğer faktör de salgın hastalıklar, özellikle de veba idi. İncelediğimiz dönem içerisinde, daha önce de belirtildiği gibi, birçok kez Belgrad ve çevre nahiyelerde yaşanan veba salgınları Avusturya ile yapılan ticareti durdurmuştu. Zira Avusturya bu salgın dönemlerinde önlem olarak öncelikle nehir yoluyla olan ticareti durduruyordu.

Esas itibariyle ticareti sekteye uğratan faktör, savaşlar ve çatışma ortamı idi. Örneğin, Belgrad'da 1787'de, Osmanlı Avusturya Savaşı'nın hemen başında Belgradlı tüccarların çoğu Avusturya tarafına geçmiş, bunların ekserisi de aileleriyle beraber ülkenin içlerine doğru ilerlemişti. Bu giden tüccarlar Belgrad'ın Avusturya işgaline uğradığı kısa dönem içinde geri dönseler de Belgradlılar bu işgal devrinin kısa süreceğini biliyordu. Gerçekten de 1790 ilkbahar ve yazında bir kısım tüccar, Sava ve Tuna yoluyla Belgrad'dan tekrar ayrılmıştı. Belgrad'ın tekrar Osmanlı hakimiyetine girmesiyle birlikte Belgrad için ilk olarak Cincar tüccar ve zanaatkarlarla irtibata geçilmişti. Böylelikle Cincar tüccar ve zanaatkarlar 1791 sonbaharı itibariyle Belgrad'da çalışmaya başladılar. Görülüyor ki dönemin Belgrad muhafızı Ebubekir Paşa, henüz yaz ve sonbahar 1791'de Hristiyan tüccar ve zanaatkârları Belgrad'a çekmek için gerekli önlemleri almıştı. Ancak tüccarların geri dönüşü konusunda problem yaşamayan Belgrad, bu süreçte temel gıda maddelerini temin etmekte büyük sorun yaşıyordu. Öyle ki, Belgrad'da büyük bir kıtlık yaşanmış, dahası para miktarındaki azlık da gıda temini

[829] Stojančević, **a.g.m.,** (1984), s. 152.
[830] Gezer, **a.g.t.,** s. 41.
[831] **Istorija Beograda,** II, s. 2.

konusunda zorluklara neden olmuştu. Bu dönemdeki hububat ve un ihtiyacı Voyvodina bölgesinden sağlanmaya başlamıştı. Zira bu gıdalar sancak içerisinden temin edilemiyorsa imparatorluk topraklarından temin edilir, eğer oradan da temin edilemezse Voyvodina bölgesine başvurulurdu. Oysa bu dönem için Voyvodina bölgesinden gıda temini de sıkıntılıydı. Zira Avusturya aynı yıllarda Fransa ile savaştaydı ve askerlerini besleyebilmek için çok miktarda hububata ihtiyaç duyuyordu.[832] Bu nedenle Belgrad'ın en çok ticaret yaptığı Avusturya ile de süreç sekteye uğramıştı. Ancak 1794 yılı itibariyle Belgrad ile Avusturya arasında ticaret yeniden canlanmış ve Belgrad tekrar önemli bir merkez haline gelmişti. Hatta Belgrad ile Zemun arasındaki seyrüsefer oldukça canlıydı.

Bu gelişmeye mukabil aynı yıl şehir yeni bir veba salgını ile karşı karşıya kaldı. Bu durum Belgrad ve Voyvodina bölgesi arasındaki ticarete tekrar sekte vurdu. Avusturya askerî yönetimi, Belgrad ile Voyvodina'nın bağını kesti ve dolayısıyla Belgrad-Zemun arasındaki ticaret bu yıllarda azaldı.

Veba tehlikesi geçtikten sonra Zemunlu tüccarlar aynı zamanda Belgrad'da kendi dükkânlarını da açmaya başladılar. Bu dükkanlarda her çeşit mal bulunuyordu. Belgrad muhafızı Hacı Mustafa Paşa ise Avusturyalı tüccarların Belgrad'da ticaret yapmasını kısıtlamıştı. Aynı şekilde Paşa, bazı Yahudi ve Avusturyalıların Belgrad'daki dükkânlarını da kapamıştı. Bu tür tüccarlara yalnızca mallarını satma izni veriliyordu.[833] Bununla birlikte Avusturya savaşı zamanındaki kriz ve sonrasındaki süreci, ticaret anlamında en iyi yöneten Yahudiler olmuştu. Belgrad'da ticareti elinde tutan Yahudilerin bağları Selanik'ten Viyana ve Peşte'ye kadar uzanıyordu.[834]

Hacı Mustafa Paşa'nın 1801'de öldürülmesi sonrası Avusturya, Belgrad'a yiyecek ve cephane girişini yasaklamıştı. 1803 yılına gelindiğinde Belgrad'daki yiyecek sıkıntısı had safhaya ulaşmıştı. Bu nedenle dönemin kaymakamı, Belgrad'daki kıtlık nedeniyle Zemun'dan 20 bin okka un istemişti. Ancak ona verilen cevapta bu problemin Babıâli ile Viyana Sarayı arasında çözülmesi gerektiği yönünde olmuştu.[835] Bu yaşananların nedeni elbette Belgrad'da kurulan dayılar yönetimiydi. Dayılar, bu süreçte Belgrad'ın ekonomik ve toplumsal

[832] **Istorija Beograda**, I, s. 757, 759-760.
[833] **a.g.e.,** s. 741. Bu veba salgını nedeniyle Avusturya raporlarına göre, aynı yıl içerisinde bu hastalıktan yalnızca Belgrad'da 4470 kişi hayatını kaybetmişti. Bazı zamanlar Yahudi ve Hrıstiyanlar hariç günde 50-60 kadar Türk hayatını kaybediyordu. Aynı zamanda bu hastalıktan etkilenenlerin çoğu da 1791 barışı sonrası Bosna'dan gelen yoksullardı. Böylelikle veba Timok'tan Drina'ya kadar tüm Sırbistan'da etkili olmuştu. **Istorija Beograda**, I, s. 741.
[834] **a.g.e.,** s. 767.
[835] Hrabak, **a.g.m.,** (1973), s. 110.

ilerlemesini görüldüğü üzere yavaşlatmışlardı.[836] Hatta bu dönemde Osmanlı yönetimi Avusturya'dan, dayılara temel gıda maddelerini ihraç etmeyi yasaklamasını istemişti. Bununla birlikte ekonomik olarak güçlenebilmek için dayılar ilk olarak Belgrad'daki tüm haraç, vergi ve diğer ek vergileri kendi bünyelerinde toplamışlardı.[837]

Sırp reayası ise Birinci Sırp İsyanı başlayana kadar Avusturya'ya buğday ve genel gıdalar için çok az ihtiyaç duymuştu. Ancak isyanın başlangıcı ile birlikte hem isyancıların hem de Sırbistan'daki Türklerin hububat ihtiyacı arttı. Savaş durumundan dolayı erkek iş gücü azalmış ve ekilebilir alanlar terk edilmişti. Dolayısıyla bu dönemde gıda temini konusunda Avusturya neredeyse tekelleşmişti. Avusturya ise bu süreçte Belgrad'a gıda ihracına izin vermek konusunda tereddüt ediyordu. Sirem ve Banat'tan sağlanan gıdaların da temini politik ilişkilere bağlıydı. Zira eğer Babıâli ister ya da Belgrad'daki memurlar Belgrad'a gıda tedarik edilmemesini rica ederse, Avusturya yönetimi ihracatı yasaklardı.[838]

İsyanın ilk döneminde Belgrad'daki Türk yönetimi için de gıda temini büyük bir sorun olmuştu. Zira 1804 sonbaharı itibariyle Belgrad'a İstanbul'dan herhangi bir nakdi yardım gelmiyordu. Bu nedenle Süleyman Paşa temel gıda maddelerini almak için Zemun tüccarlarına takıları, değerli kıyafetleri ve silahları rehin bırakmak zorunda kaldı. Goşancalı Halil ise gıda temini için Sava'da askerlere tahıl taşıyan Avusturya gemilerine düzenlediği meşhur saldırısını gerçekleştirdi. Böylelikle Goşancalı 1805-6 kışı için tahıl tedarik etmişti.[839]

İsyan sürecine tüccarlar açısından bakıldığında bu kişilerin büyük bir kısmının aileleriyle birlikte Zemun'a kaçtığını görmekteyiz. Kaçanlar arasında Sırp, Cincar, Yahudi olduğu gibi aynı zamanda Türkler de yer almaktaydı. Sadece Nisan 1804 sonundan Ekim sonuna kadar Zemun'a 369 kadın, erkek ve çocuk göç etmişti. Öte yandan Zemun'daki tüccarlar Belgrad'dan gelen tüccarların ticaret yapmasının yasaklanmasını ya da Avusturya'nın içlerine doğru gönderilmelerini istiyorlardı. Buna rağmen 1804-1806 yılları arasında Belgrad'dan gelen tüccarların çoğu Voyvodina çevresinde ve Belgrad'la ticaret yaptılar.[840]

Sırpların 1806 sonunda Belgrad'ı ele geçirmesiyle birlikte şehirdeki ekonomik ilişkiler de temelinden değişti. Ekonomik işleyişin eski sahipleri -Türkler, Yahudiler ve Cincarlar- kısmen geri çekildiler. Çoğu 1807'den evvel şehri terk etti. Bunların arasında Sırp tüccarlara

[836] Milić, **a.g.m.,** s. 48.
[837] **Istorija Beograda**, I, s. 768.
[838] **Istorija Beograda**, II, s. 42; **Istorija Srpskog Naroda**, (1981), s. 18.
[839] **Istorija Beograda**, II, s. 43.
[840] **a.g.e.,** s. 44.

da rastlamak mümkündü. Şehrin yeni ekonomisini elinde tutanlar artık Sırbistan'ın köylüleri ile şehre yeni gelen Sırp tüccar ve zanaatkârlar idi. Aynı dönemde yani 1807 yılı başında Viyana yönetiminden Sırplara, Belgrad'ı işgalleri dolayısıyla gözdağı niteliğinde sert bir emir gelmişti. Buna göre, Sirem ve Banat'taki tüccarların Belgrad ve Sırbistan'a tuz ve temel gıda maddelerini götürmeleri yasaklanmıştı. Bu süreçte Belgrad'ın en yetkili kişisi olan Mladen Milovanović, Zemun'dan şehre zahire girişine izin verilmesini istemiş, ancak kendisine bu konuda Viyana Sarayından özel izin alması gerektiği söylenmişti. Bununla birlikte Petervaradin'deki askerî komutanlık 28 Ocak 1808'de yollarını tekrar ticarete açmıştı. Böylelikle tüm 1808 yılı boyunca Belgrad ve Voyvodina bölgesi ile ticaret ve seyrüsefer oldukça gelişmişti. Bu ticarete isyanın liderleri de katılmıştı. Bunlar arasında Karayorgi, Mladen Milovanoviç, Miloje Petroviç, Petar İçko, Jakov Nenadoviç ile Cincar Janko Popoviç de vardı. Bu isimler Zemunlu tüccarlar vasıtasıyla canlı hayvan satarken gizli ya da aşikâr silah, kurşun, barut ve zahire alıyorlardı.[841]

1815'deki ikinci isyan döneminde Belgrad'daki mürettebatın zahire ihtiyacı yine had safhadaydı. Bu nedenle Eflak'tan zahire alınmış ve bir süre Vidin'de muhafaza edilmişti. Vidin muhafızının zahireyi buradan Fethülislam'a dört saat mesafedeki Brzo Palankası İskelesi'ne ve buradan da, Eflak'tan tedarik edilen arabalarla Poriçe'ye nakl etmesi emrediliyordu. Poriçe'den ise ya Avusturya'dan gemi tedarik edilecek veyahut Rumeli valisi vasıtasıyla Belgrad'dan Poriçe'ye gemi getirilecekti. Nitekim zahirenin Belgrad'a ulaşması ancak bu şekilde mümkündü.[842] Ancak isyanın son bulmasının ardından Belgrad'ın zahire ambarı olan Avusturya ile ticaretine geri dönülmüş ancak bu kez de ticareti nakit sıkıntısı etkilemeye başlamıştı. 1815 sonbaharında Belgrad, ihtiyacı olan zahireyi Avusturya'dan alabilmek için yeterli paraya sahip değildi. Hatta eski borçları da ödenmedikçe Avusturya zahire vermeyeceğini ifade ediyordu. Bu nedenle Bosnalı tüccarlardan bir miktar mısır borçla alınarak idare etmeye çalışılmıştı. Hem para hem de zahire konusunda İstanbul'dan istekte bulunulmuş olmasına rağmen oradan da bir cevap alamıyorlardı. [843]

Sırp tarafı için ise dönemin başknezi olan Miloş, ticaret konusunda baş roldeydi. Hatta Miloş, diğer birçok işte olduğu gibi esnafların işlerine de aktif olarak müdahale ediyordu. Esnaflar arasındaki seçimleri onaylıyor, esnafın finansal sorunlarıyla ilgileniyordu.[844] Miloş,

[841] **a.g.e.**, s. 45-46.
[842] BOA. **BEO.AYN. d.** 193, s. 78.
[843] BOA. **HAT,** 1131/45089-E.
[844] Nikola Vučo, "Beogradski Esnafi u Devetnaestom Veku", **Godišnjak Muzeja Grada Beograda**, III, Beograd, 1956, ss. 135-164, s. 135.

mukataa ve gümrük gelirlerini de toplama hakkını 1815 sonrasında elde etmiş, ardından tüm vergilerin toplayıcısı olarak Belgrad'ın ekonomisini belirleyen kişi haline dönüşmüştü. Miloş'un bu kadar yetkiyi elinde bulundurması Belgrad'daki Osmanlı yönetimini de bir süre sonra rahatsız etmeye başlamıştı. Örneğin, 1828 yılında Belgrad Muhafızı Hüseyin Paşa, Miloş'un ticari ve ekonomik faaliyetleri ile ilgili eleştirilerde bulunuyordu. Zira Miloş, Poreç'ten Bosna'ya kadar Tuna ve Sava nehirlerinin geçitlerini zabt ederek buralara kendi pandur ve vekillerini yerleştirmişti. Sırplardan Avusturya tarafına giden hayvan ve eşyalar ile Avusturya'dan da Sırp tarafına gelen çeşitli eşyalar bu geçitlerden geçiyor ve hiçbiri Belgrad İskelesine uğramıyordu. Olur da Belgrad İskelesi'nden geçen olursa da bu gümrük bedeli zaten Miloş'un elinde kalıyordu. Yani bu bedeli Miloş ele geçiriyordu. Zira Miloş'un ödediği iltizam bedeli yalnızca bir iskele için geçerliydi.[845] Bu şekilde ticareti ve buna bağlı olarak ekonomiyi eline alan Miloş, Sırbistan'daki hedeflerine ulaşabilmek için esasen en önemli şartı yerine getiriyordu.

3.2 Vergilendirme

Belgrad ve Semendire Sancağı'nın en önemli gelir kaynakları şüphesiz vergilerdi. Bu nedenle devlet, savaş ya da isyan dönemlerinde boşalan şehirleri, kazaları ya da köyleri savaş ya da isyanlar son bulduğunda hızlı bir şekilde tekrar iskân ederek vergi tahsiline vurulan darbeyi azaltmaya çalışırdı. Başka bir deyişle hızlıca vergi veren halkın bu topraklara yeniden yerleşmesi önemliydi.

1789-91 Osmanlı-Avusturya Savaşında Avusturya işgaline uğrayan Belgrad'da, işgalin ertesinde şüphesiz vergi gelirleri konusunda sıkıntı yaşanıyordu. Bu nedenle Mart 1792 itibariyle Belgrad ve çevresinde bulunan 10 adet mukataa için eski Sakız muhassılı Aziz Ali Ağa görevlendirilmişti. Cizyelerin toplanmasında da bir kuruşun dahi telef edilmemesi konusunda uyarı yapılıyordu.[846]

Vergilerin toplanma işi, 1815 yılı sonrası artık Miloş'un görev tanımı içerisindeydi.[847] Ancak bir süre sonra bu konuyla ilgili şikâyetler gelmeye başlamıştı. Örneğin, Belgrad muhafızı Hüseyin Paşa, 1828 yılında mal-ı rüsum-ı adet-i ağnamın Miloş tarafından yıllık olarak 11 bin kuruş olarak teslim edilerek muhassıllık malına idhal olunduğunu belirtiyordu. Ancak Sırpların elinde çok daha fazla ağnam olması dolayısıyla teslim edilen miktarın çok az

[845] BOA. **HAT**. 1130/45050-A.
[846] BOA. **C.ML,** 44/2008.
[847] Örneğin, 1820 senesine ait Semendire Sancağı cizyesi olan 71 bin 655 kuruş, Hazine'ye iki defada Miloş tarafından ödenmişti. bkz. Marinković, **a.g.e.,** (2009), s. 97, (Arhiv Srbije, KK,-XXX-206, 23 Muharrem 1236).

olduğunu ve paranın önemli bir kısmının Miloş'ta kaldığını belirtiyordu.[848] Nitekim Miloş, vergi toplama işini üstlenmekle kendisi için iyi bir gelir kaynağı yaratmıştı.

Öte yandan vergi gelirleri, Belgrad mürettebatının giderlerini karşılamakta yetersiz kalıyordu. Örneğin, 1819 yılında Belgrad muhassıllığının yıllık hasılatı 6 yük 66.500 kuruş idi. Belgrad'da bulunan askerin mevacib ve tayinatlarının bedeli ise, 11 yük 38 bin 141 kuruş idi. Dolayısıyla 4 yük 71 bin kuruş kadar açıkları kalmaktaydı.[849]

Tablo V: Belgrad'da Haraç Alınan Grupların Yıllara Göre Kişi Sayıları[850]

	Belgrad'da Haraç Alınan Gruplar	1825	1826	1827
1	Yabancılar ve bekarlar	638 (kişi)	925	1342
2	Abacı esnafı	112	111	122
3	Ayakkabıcı	93	106	120
4	Mağazacı	56	61	70
5	Mumcu	31	35	29
6	Kuyumcu	13	8	14
7	Tüfekçi	26	25	21
8	Kürkçü	97	95	96
9	Lüks mallar satan tücccar	199	175	156
19	Dokumacı	19	231	17
11	Boyacı	9	10	12
12	Seramikçi	10	7	9
13	Kalpakçı	28	25	25
14	Dundjerski	70	83	75
15	Simitçi	39	35	47
16	Terzi	273	336	379
17	Kiremitçi	70	36	15
18	Fıçıcı	19	19	13
19	Meyhaneci	240	252	249
20	Kilise için çalışanlar	10	-	-
21	Yoğurtçu	22	39	43
22	Kasap	70	88	105
23	Bahçıvan	21	26	29
24	Berber	18	24	27
25	Farklı tarzda yaşayan Varoşlular	169	130	171
26	Miloş'un Konağı	41	43	44
27	Yahudiler	208	235	239
28	Sava mahallesi	280	304	319
29	Battal cami	40	-	36
30	Terazije	-	45	-
31	Palilula	172	200	206

[848] BOA. **HAT.** 1130/45050-A.
[849] BOA. **BEO.AYN. d.** 196, [s. 5-6].
[850] Perunčić, **a.g.e.,** (1964), s. 46-47.

32	Nehir Balıkçıları	-	23	4
33	Çarıkçı	-	6	11
34	Demirci	28	44	43
35	Çömlekçi	-	64	60
36	Bakkal	101	1001	128
37	Yemenici	7	-	-
38	Toplam	3.429	3.738	4.276

Tablo VI: Belgrad'a bağlı köylerdeki hane ve haraç-güzar sayılarının listesi:[851]

Yıl	Hane Sayısı	Haraç-güzar
1820	4417	11256
1821	4517	11585
1823	4675	12097
1825	4890	16153
1826	5024	13195
1827	5084	13.549
1828	5114	13.764
1829	5208	13.656

Tablo VII: 1829/30 Belgrad Nahiyesi Haraç Defteri (Zivko Mihailović Knejine'sine ait)

	Köy İsimleri	**Hane Sayısı**	**Porez**	**Haraç-güzar Sayısı**
1	Banitsa	15	17	38
2	Begalitsa	68	76	171
3	Beli Potok	40	45	99
4	Boleç	49	53	114
5	Brestovik	8	-	17
6	Drajan	35	43	117
7	Groçka	150	143	325
8	Kaluderitse	29	32	67
9	Kamendol	15	18	48
10	Kumodraj	28	30	76
11	Leştani	29	31	66
12	Mala İvança	26	32	77
13	Male Lipe	7	8	16
14	Mali Mokri Lug	38	48	96
15	Miriyevo	47	53	129
16	Pinosava	28	30	62
17	Prinavor Rakovitse	1	1	5
18	Pudarci	27	31	81
19	Rakovitsa	17	15	39
20	Resnik	41	52	108
21	Ripan	128	140	350

[851] Perunčić, **a.g.e.,** (1964), s. 86-89; 127-130; 191-194; 229, 385, 405, 440.

22	Ritopek	96	101	182
23	Ruşan	15	21	40
24	Slavci	39	49	121
25	Stepaşinovats	13	9	28
26	Umçari	76	77	192
27	Veliki Mokri Lug	55	75	162
28	Veliko Selo	102	119	241
29	Vinça	56	64	115
30	Vişnitsa	56	66	138
31	Vrçin	93	109	242
32	Yaynitsi	12	14	39
33	Zaklopaça	74	81	161
34	Zutse	23	26	53
	Toplam	1536	1710	3753

4. Belgrad'ın Nüfus Yapısı

Belgrad'ın nüfus yapısına bakıldığında Müslüman nüfusun az sayıda olduğu ve daha çok varoş ve şehirlerde yaşadığı söylenebilir. Nüfusun büyük bir kısmını oluşturan köy nüfusu ise daha çok Sırplardan oluşuyordu.[852] Bu durum sadece Belgrad özelinde böyle değildi. Sırbistan'daki Hristiyan ve Müslümanlar kırsal ve kentsel olarak ikiye ayrılıyordu. Balkanlarda şehirlerde ağırlıklı olarak Müslümanlar bulunurken köylerde ise Hristiyanlar bulunuyordu. Zira şehir, Müslüman amirleri, vergi toplayıcıları ve güvenlik güçlerini; köyler ise vergi veren ve tarım yapan Hristiyanları sembolize etmekteydi.[853]

Belgrad, etnik yapı itibariyle çok çeşitlilik gösteriyordu. Sırplar ve Müslümanlar dışında birçok farklı millet vardı. Evliya Çelebi, Belgrad'ı ziyareti sırasında, altmış mahalleden oluşan şehrin, Sava Nehri kenarındaki 3 mahallede Kıptiler; Tuna Nehri kenarındaki 3 mahallede Rumlar ile 3 mahallede Sırplar ve Bulgarlar; Kale'nin yanındaki bir mahallede ise Yahudiler ve ayrıca Ermenilerin yaşadığını ifade ediyordu. Bunların dışında şehrin tüm güzel yerlerinde de Müslümanlar ikamet ediyordu.[854] İlerleyen dönemlerde ise Belgrad'da Kıptilerin, Ermenilerin ya da Bulgarların varlığına dair pek kayıt yoktur. Şehrin genellikle Sırplar, Türkler, Yahudiler ve Rumlar üzerine kurulmuş olmasından bahsedilebilir. Az sayıda Cincar ve Çingeneler de bu nüfus yapısının küçük bir parçasıdır.

19. yüzyılın başlarına bakıldığında Belgrad'daki Müslüman nüfusun her zamanki gibi şehirde çoğunlukta olduğunu görülebilir. Bu nüfusun içerisinde aileleriyle birlikte yaşayan

[852] Novaković, **a.g.e.,** (1906), s. 351.
[853] Vucinich, **a.g.m.,** s. 597-616, s. 603.
[854] **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, s. 188.

yeniçeriler de bulunmaktadır. Savaş dönemlerinde azalan yeniçeri nüfusu sürekli olarak takviye ediliyordu. 1799 yılında yeniçerilerin Belgrad'a dönüşleri sırasında, aileleri ile birlikte toplam 6-7 bin kadar kişinin Belgrad'a döndüğü bilinmektedir. Yeniçerilerin yanı sıra rakipleri olan sipahiler de aileleriyle birlikte Belgrad'da yaşamaktaydılar. Yeniçeri ve sipahilerin yanında şehirde din adamları, tüccarlar, zanaatkârlar, memurlar da bulunmaktaydı. Şehirdeki bu Müslüman nüfus tarım, ticaret ve zanaatkârlıkla geçiniyordu.[855]

Öte yandan Belgrad'da Ortodoks Sırpların yanında Katolikler de vardı. Bunlar da iki gruba ayrılıyorlardı. Birinci grup, Dubrovnikli tüccarlar, diğerleri ise Bosna'dan gelen Katolik cemaatiydi. Şehirdeki Katolik nüfus, 1530 sonrası büyümeye başlamıştı ancak bu cemaatin evleri ve dükkânları için kendilerine ait bölgeleri bulunmamaktaydı. Yine de bulundukları yere "Latinler Çarşısı" deniyordu.[856]

Belgrad varoşunun en temel sakinleri hiç şüphesiz hem Sırplar hem de Türkler idi. Sırplar bugünkü Saborna Kilisesi bölgesinde yerleşikken Türkler ise Kalemegdan, bugünkü ulusal tiyatro ve Duşanova Caddesi'nde yaşıyorlardı. Başka bir deyişle Tuna Nehri tarafı Türklere, Sava Nehri tarafı ise Sırplara aitti. Varoşun Türklere ait bu bölümünde en itibarlı ve en zengin Müslümanlar yaşıyordu. Dorçol'da ise fakir Müslümanlar olduğu gibi bir de Yahudi Mahallesi bulunmaktaydı.[857] Türk mahallelerinin amiri ise genellikle dini kimliğinden ötürü imam oluyordu. Aynı bölgede yer alan Studenski Park'ın bulunduğu yerde ise ilk başta Türk mezarlığı sonrasında ise Büyük Pazar (velika pijaca)[858] adı altındaki pazar yeri vardı.[859] Bu Büyük Pazar, Sırplar ve Türkleri ayıran, etrafında binaların yükseldiği bir yerdi. Burası Tuna tarafı ile Sava tarafını, yani haç (krst) ve hilali birbirinden ayıran bölgeydi.[860]

Belgrad'daki bu nüfus, şüphesiz Osmanlı döneminde özellikle 18 ve 19. yüzyılda önemli değişimler yaşamıştı. Bu değişimler özellikle 1718'de bölgenin Avusturya eline geçmesi, 1788-91 Osmanlı Rusya ve Osmanlı Avusturya savaşları, Sırp isyanları ve Sırp özerkliğinin kazanılması döneminde hız kazanmıştı. Bu hareketli dönemlerde Sırplar genellikle Zemun tarafına geçmeyi, Müslüman göçerler ise özellikle Kosova ve Rumeli'nin

[855] **Istorija Beograda**, I, s. 750-751.
[856] Fotić, **a.g.m.,** (2005), s. 52, 69.
[857] Sırbistan'da bulunan Yahudilerin İspanyolca konuştuğu ve İspanya'dan kovulan Yahudiler olduğu gezginler tarafından belirtilmekteydi. bkz. Stevan Pavlowitch, "Early Nineteenth Century Serbia In The Eyes of British Travelers", **Slavic Review**, 21/2, 1962, ss. 322-329, s. 325.
[858] William Denton ve Felix Kanitz, Velika Pijaca için *"1862'ye kadar her gün açık olan Belgrad'ın en büyük pazarı"* ifadesini kullanmışlardır. bkz Bojana Miljković-Katić, "Putopisci o nezigradjenim Prostorima beograda u Prvoj Polovini XX veka", **Beograd u Delima**, s. 154.
[859] Peruničić, **a.g.e.,** (1964), s. 11; **Istorija Beograda**, I, s. 750.
[860] Miliković-Katić, **a.g.m.,** s. 153.

farklı bölgelerine göç etmeyi tercih etmişlerdi. Zira bu topraklarda hala Osmanlı yönetiminin kuvvetli olduğuna inanıyorlardı.[861]

1813'te ilk isyanın bastırılması sonrası Sırplar Avusturya ve Eflak'a göç etmişlerdi. Diğer taraftan Türkler, Yahudiler, Cincarlar ve Rumlar kademe kademe Sırp kasabalarına dönmeye başladılar. Nüfustaki bu değişimler 1830'a kadar sürdü. Aynı süreçte Bosna, Rumeli, Epir, Teselya ve Bulgaristan'dan Hristiyanlar; Türk bölgelerinden Cincar ve Rumlar, Eflak'tan Çingeneler ve Ulahlar gibi farklı etnik gruplar Sırbistan'a geldi. Bu göçlerin üç önemli nedeni vardı: Birincisi, Sırbistan, avantajlı doğal ve ekonomik şartları olan bir bölge idi. İkincisi, Miloş Obrenovic Sırp vatandaşlığına geçenlere toprak dağıtıyordu. Üçüncüsü, Sırbistan nispeten demokratik bir çevreyi temsil ediyordu.[862] Bu etkiler dolayısıyla Sırbistan'ın nüfusu özelikle 18. yüzyıl ve 19. yüzyılın ilk çeyreği boyunca artma eğilimi göstermişti. Örneğin 1739'da 60 bin civarında bir nüfustan bahsederken, 1800'de bu sayı 200-230 binlere ulaşmıştı. Bununla birlikte Belgrad'ın nüfusunda ise, büyük değişimler yaşanmamıştı. Nitekim 1716 yılında dahi Belgrad'ın 25-30 bin civarında mütevazı bir nüfusu vardı.[863]

4.1 Sırplar

Sırpların Belgrad ve çevresine yerleşmeleri çok daha erken dönemlere rastlasa da Belgrad'ın Sırp yönetimi altına girmesi 13. yüzyılı bulmuştur. Bölge, bazı dönemlerde Macar hâkimiyeti altına girse de bu topraklar bu tarihten sonra "Sırp toprakları" olarak anılmaktadır.

Belgrad'da Osmanlı hakimiyetinin sağlandığı 1521'in hemen sonrasındaki süreçte Sırplar genellikle martolosluk, dülgercilik ve kalafatlık yaparak geçimlerini sağlamaya çalışıyorlardı.[864] Bu nüfus, Saborna Kilisesi civarındaki bölge, Sava bölgesi ve bugünkü Mihailova caddesinde yerleşikti ve burası Sırp varoşu olarak adlandırılıyordu. Bu Sırp varoşunun merkez noktası ise bugünkü Saborna Kilisesi civarıydı. Nitekim daha sonra Ulusal Kançılarya/Belgrad Mahkemesi de burada kurulacaktır.

1806'da Sırpların Belgrad'ı ele geçirdikleri dönemde Belgrad'ın çevresinde yer alan köylerin demografik ve etnik yapısında çok büyük değişiklikler olmamıştı. Bu süreç 1809

[861] Zhelyazkova, **a.g.m.,** s. 272-273; Lazar ćelap, **a.g.m.,** s.107.
[862] Protić, **a.g.m.,** s. 93; Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 53.
[863] McGowan, **a.g.m.,** s. 776.
[864] Aslantaş, **a.g.m.,** (2011) s. 29.

ortalarına kadar devam etmişti.[865] Sırp tüccarlar ise isyan döneminde Sirem ve Banat'a göç etmişler, 1807-13 arasında bu gidenlerin yerine Sırbistan'ın birçok bölgesinden gelen Sırplar yerleştirilmişti. Örneğin, 1808'de Niş, Pirot, Leskofça ve Vranye'den gelen insanlar; 1809 yazında Timok, Crna Reka ve Güney Morava arasındaki güneydoğu bölgesinden ve Leskofça, Ponišavlje ve komşu bölgelerden gelen göçmenler Belgrad civarına yerleştirilmişti.[866] Sırplardan bazıları ise Devlet-i Aliyye reayası olmasına rağmen Zemun'da ikamet ediyordu. Bunlar yine çoğunlukla tüccar olanlardı.[867]

1813 sonbaharı itibariyle Belgrad'da tekrar sağlanan Osmanlı hâkimiyeti ile Avusturya, 13 Eylül 1813'de Sırp göçmenleri Avusturya topraklarına kabul edeceğini bildirmişti. Böylece bu süreçte Avusturya ve Eflak bölgesine yüksek sayıda Sırp göçü yaşandı. Bu süreçte Belgrad'daki Türk yönetiminin ilk işi Yahudiler, Rumlar ve Cincarları geri döndürmeye başlamaktı.[868] Ancak giden bu göçmenler özellikle ikinci isyan sonrasında tekrar kendi topraklarına dönmeye başlayacaktı.

Sırpların bu şekilde iç içe yaşamaları ve zadrugalar[869]ı kendi etnik ve kültürel yapılarını büyük ölçüde korumalarına yardımcı olmuştu.[870] Nitekim zadrugalar yüzyıllarca Osmanlı'nın hoşgörüsü sayesinde ayakta kalabilmişti. Zira köylü sınıfı bu bölgede Makedonya ve Bulgaristan'dakilerden daha güçlüydü.[871]

4.2 Türkler

Belgrad'a Türk nüfusunun yerleşmesi şüphesiz 1521'deki Belgrad'ın fethi sonrası gerçekleşmişti. Sırp kaynakları, esasında Müslüman kimliği olan bu kişilerin tamamına "Türk" ifadesini kullanmıştır. Bu nedenle Bosna bölgesinden gelip Belgrad ve Sırbistan'a yerleştirilen Müslüman Boşnaklara da "Türk" demişlerdir. Hatta Sırbistan coğrafyasındaki Türklerin çoğunun esasında Bosna kökenli olduğu bilinmektedir. Örneğin, Avusturya raporlarına göre, bölgedeki Müslümanların çoğu Bosna kökenliydi. 18. yüzyılın sonunda bile

[865] Vladimir Stojančević, "Politički Uzroci Promenama Stanovništva Beograda i Okoline u Vreme Prvog Srpskog Ustanka", **Godišnjak Grada Beograda,** XX, Beograd, 1973, ss. 89-104, s. 95.
[866] Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 50.
[867] Marinković, **a.g.e.,** (2009), s. 271-272 (Arhiv Srbije, KK-XXX348).
[868] Stojančević, **a.g.m.,** (1973), s. 98.
[869] Zadruga, köylerde ya da kırsal bölgelerde Sırp halkının dahil olduğu bir nevi kooperatif gibi değerlendirilebilir.
[870] Vucinich, **a.g.m.,** (1962), s. 608.
[871] Peter Sugar, "Major Changes in the Life of the Slav Peasentry Under Ottoman Rule", **International Journal of Middle East Studies**, 3, 1978, ss. 297-305, s. 303.

Bosna ve Sancak bölgesinden çok sayıda Müslüman bölgeye gelmişti.[872] Buna rağmen hem Anadolu'dan gelenler hem de Bosna bölgesinden gelenlerin tamamı Türk olarak değerlendirilmektedir.

Türklerin tüm Sırbistan içerisinde en yoğun olduğu bölgeler Belgrad ve Uziçe nahiyeleri idi.[873] Belgrad'daki Türk yerleşim yerleri 15-16 cemaate ayrılmıştı ve her bir cemaatin de kendine ait camisi, müezzini ve mezarlığı vardı.[874] Bugünkü Ulusal Tiyatro'dan Dušanova Caddesine kadar olan bölümde, en zengin Türkler yaşıyordu. Dorçol'daki bölümde ise fakir Müslümanlar yaşıyordu.[875]

Daha önce de belirtildiği üzere, diğer milletler gibi Türkler de sık sık yurtlarından olmuş, birçok kez göç etmek zorunda kalmış, nihayetinde yurtlarına geri dönmüşlerdi. Bu süreçlerden biri olan I. Sırp İsyanı dönemi Türkler için oldukça zorlu geçmişti. Türk nüfusunun durumu özellikle Mişar ve Deligrad çatışmaları sonrasında iyice zorlaşmıştı. Özellikle 1804-5 yıllarında bu nüfusun bir kısmı Tuna yoluyla Adakale, Fethülislam ve Vidin'e; bir kısmı da Avusturya ve Eflak yoluyla Vidin, Rusçuk ve Ziştovi'ye göç etmişti. Aynı şekilde Belgrad'dan Sırbistan toprakları içerisindeki Semendire, Böğürdelen, Karanovac, Pozerefçe gibi bölgelere de göç edenler vardı. Birçok Türk - özellikle Bosna'dan yeni gelenler- Sirem yoluyla Bosna'ya gitmeye çalışmış ama birçoğu hastalık ve kıtlık dolayısıyla yolda ölmüştü. 1804-6 arasında yaşanan Türk-Sırp çatışmalarında da birçok Türk askeri ölmüştü. Dolayısıyla Belgrad'daki Türk nüfusu bu süreçte hızlı bir şekilde erimişti. Hatta dönemin Belgrad Muhafızı Süleyman Paşa, 300 kişiyle Belgrad'ı terk ettikten sonra şehirde yalnızca zanaatçılar, onların aileleri ve çeşitli işlerle uğraşan 150 kadar Türk kalmıştı.[876] Ancak Belgrad'ın tekrar Türklerin eline geçmesi sonrası Rumeli seraskeri Behram Paşa'nın isteğiyle Avusturya'da bulunan Türk göçmenler Belgrad'a dönmeye başlamışlardı.

4.3 Yahudiler

Yahudiler Osmanlı topraklarına iki şekilde yerleşmeye başlamıştı. Birincisi Macaristan ve Orta Avrupa'dan gelen Aşkenazilerdi. 1492 sonrası ise, İspanya ve Portekiz'den kaçan Seferadlar özellikle Balkanlarda özellikle Bitola, Üsküp, Niş ve Belgrad'a

[872] Vuk Vinaver, "Tursko Stanovništvo u Srbiji za Vreme Prvog Srpskog Ustanka", **Istoriski Glasnik**, II, Beograd, 1955, s. 45.
[873] **a.g.m.,** II, (1955), s. 44.
[874] Stojančević, **a.g.m.,** (1984), s. 152.
[875] Крсман Милошевићж, **Одбране београда кроз векове**, 2012, београд, с. 143.
[876] Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 41.

yerleşmişler ve kendi ekonomik, sosyal, dini cemiyetlerini oluşturmuşlardı.[877] Ancak bu nüfusun Belgrad'ın Osmanlı tarafından alınmasından hemen sonra yerleştiğini söylemek güçtür. Zira Ömer Lütfi Barkan'ın yapmış olduğu 1520-1535 yılları arasında Rumeli Eyaleti'ndeki nüfus dağılım oranlarında Semendire Sancağı dahilinde tek bir Yahudi'ye rastlanmadığını görebiliriz.[878]

Belgrad'ın geçirmiş olduğu zor dönemlerden şüphesiz Yahudiler de oldukça etkilenmişti. Örneğin, Yahudiler Belgrad'ın 1688'deki Avusturya işgali sonrasında Avusturya tarafından esir alınmışlar ya da bölgeden sürülmüşlerdi. 1699 Karlofça Antlaşması ile birlikte Belgrad'daki nüfusları artmaya başlamıştı. Avusturya'nın 1718-39 arasındaki ikinci işgali sırasında ise, Ortodoks Hristiyan Sırplarla birlikte Katolik Kilisesi'nin ağır baskısına maruz kalmışlardı. Belgrad Yahudileri, buğday ticareti ve bira üretimi ve satışıyla ekonomiyi yeniden canlandırmaya çalışıyordu. 1739 sonrasında yeniden tesis edilen Osmanlı hâkimiyeti sonrasında ise Balkanların iç bölgelerinden, başta Belgrad olmak üzere Sırbistan'ın sınır bölgelerine yeni seferadlar yerleştirildi. I. Sırp İsyanı ile birlikte ise Yahudilerin büyük bir kımı Zemun'a kaçmıştı. Burada Sırp göçmenlerle birlikte mühimmat ve silah üretip bunları Sırp asilere satıyorlardı. Ancak 1806'da yönetimin Sırp asilerin eline geçmesinin ardından orada kalan Yahudiler ya öldürülmüş ya da Sırbistan'dan sürülmüşlerdi. Göç etmek zorunda kalanların ise, 1813'te Osmanlı yönetiminin Belgrad'da tekrar kurulmasının ardından geri döndüklerini de bilmekteyiz. Miloş ise, 1815-30 arasındaki dönemde Yahudilere gayet toleranslı davranmış ve onların koruyucusu olmuştu. Böylece bu süreçte Belgrad'da Yahudiler okullarını yenilemişler, sinagoglarını restore etmişlerdi. Miloş aynı zamanda Yahudilere maddi bağış ve hediyeler de vermişti.[879]

4.4 Rumlar

18.yüzyılın sonunda Belgrad'da çok sayıda Rum yaşamaktaydı. Bunlar tüccarlık ve komisyonculukla ilgileniyorlar, özellikle geniş Avusturya piyasasında transit ticaret yapıyorlardı. Ticaret yaptıkları mallar arasında başta pamuk, kürk, deri, tütün ve şarap yer

[877] Milan Ristović, "The Jews of Serbia (1804-1918): From Princely Protection to Formal Emancipation", **The Jews and the Nation States of Southeastern Europe From the 19th Century to the Great Depression**, ed. Tullia Catalan, Marco Dogo, 2016, s. 24; Bogumil Hrabak, "Jevreji u Beogradu do Kraja XVII Veka", **Godišnjak Grada Beograda**, XVIII, 1971, ss. 21-52, s. 22. Yahudilerin 19. yüzyıldaki durumları ile ilgili bilgi veren Mighael Quin, Belgrad Yahudilerinin İspanya'dan kaçıp gelenler olduğunu ve İspanyolca konuştuklarını ifade ediyor. Stevan K. Pavlowitch, **a.g.m.,** (1962), s. 325.

[878] Barkan, **a.g.m.,** (1952), s. 237.

[879] Ristović, **a.g.m.,** (2016), s. 25-26; Fotić, **a.g.m.,** (2005), s. 72-73; Stojancevic, **a.g.e.,** (2009), s. 50. Belgrad'daki Yahudiler ise isyanın daha ilk gününden itibaren Zemun'a kaçmaya başlamışlardı. Hatta bir rapora göre 1807 yılı sonunda Zemun'da 143 üyesiyle birlikte 55 Yahudi aile bulunmaktaydı. bkz. Vladimir Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 43.

almaktaydı ve Selanik, Serez, Pirot, Niş ve Belgrad yolunu takip ediyorlardı. Öte yandan şehirde kendi kiliseleri ve okulları vardı. Aynı zamanda fakirler için biriktirdikleri kasaları vardı ve kendi aralarında derin toplumsal bağlarını iyi koruyorlardı. Zemun'daki Rumlar ve Cincarlar sayesinde Avrupa'daki politik, iktisadi, kültürel vaziyetlerden iyi bir şekilde haberdar oluyorlardı.[880]

Rumların Belgrad'daki kilise yaşamındaki etkisini yadsımak da mümkün değildir. Özellikle 1830 yılına kadarki süreçte kiliselerdeki ayinler Yunanca yapılıyordu.[881] İstanbul'dan gönderilen piskoposlar Yunan kökenliydi ve genellikle hiç Sırpça bilmezlerdi. Bu nedenle kilise, esasında Sırp milletinden ziyade Rumlara daha yakındı.

1804 yılı gelip de Sırp isyanının ilk nüveleri ortaya çıkmaya başladığında Rumların büyük bir kısmı tercihlerini ya Zemun'a kaçmak ya da eski yurtlarına geri dönmekten yana kullanmışlardı.[882] Belgrad Rumları görünen o ki, Sırp-Türk savaşında kendilerini bu durumdan ve Sırp toplumsal ve ulusal ortamından ayrı tutmaya çalışmışlardır. [883]

Bu isyan sonrasında Rumların şehre geri dönüşleri 1815 yılını bulmuştu. Bunun nedeni ise 1814 boyunca devam eden veba salgını ve sert Türk yönetimi olarak belirtiliyordu. 1815'te ikinci isyanın ardından yönetim ve Belgrad'daki şehir yaşamının durağan hale gelmesiyle Rumlar da şehre geri dönmeye başladılar.[884] Hatta Belgradlı Rumlar 1815 sonrası kendi toplumsal ve dini hayatlarında bazı yenilenmelere gittiler. Ekonomik anlamda komşuları olan Sırplar, Yahudiler, Türkler ve Osmanlı topraklarında yaşayan diğer halklara göre çok daha deneyimliydiler ve gerçekten güçlü bir pozisyondaydılar.

Belgradlı Rumlar Knez Miloş'u politik bir sempati ile izliyorlardı. Miloş ise Filik-i Eterya ile olan bağını Georgaki Evangelidis isimli bir Rum ile sağlıyordu. Hatta Miloş, Evangelidis'e Ulusal Kançılarya'da da bir memurluk görevi vermişti. Onu Eflak ile olan gizli ilişkileri için kullanıyorlardı. Miloş ile olan bu yakın ilişkisi dolayısıyla Türkler de kendisinden kuşkulanmıyordu. Aynı şekilde Evangelidis, Sırp knezleri ile Belgrad muhafızı arasındaki ilişkide de aracı görevi görüyordu. Bir diğer Rum kökenli olup Ulusal Kançılarya'nın etkili bir üyesi olan Yanyalı Rum Georgije Popović Celeš de Sırplar arasındaki önemli karakterlerden biriydi. Hatta Miloş tarafından kendisine büyük güven

[880] Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 58-59.
[881] Vladimir Stojančević, "Grčka Opština u Beogradı XVIII i XIX vek", **Godišnjak GradaBeograda,** 34, Beograd, 1987, ss. 85-95, s. 91-92.
[882] **a.g.m.,** (1987), s. 87.
[883] Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 61.
[884] **a.g.e.,** (2008), s. 62; Stojančević, **a.g.m.,** (1987), s. 89.

duyuluyordu.[885] Yanya doğumlu Celeš, Belgrad'da 1815 sonrasında Miloš'un etkisinin artmasıyla Ulusal Kançılarya'nın üyesi olmuştu.

Özellikle 1815-21 yılları arasındaki süreçte Belgradlı Rumlar diğer Hristiyan nüfus gibi Miloš'un idari politikasını kendilerine daha iyi bir gelecek sunacağı düşüncesiyle kendisini destekliyorlardı. Hatta belki de Miloš'un kendilerine bağımsızlık imkânı sunacağını düşünüyorlardı.[886] Sırplara ve Miloš'a olan bu ilgilerine rağmen onlar da bir süre sonra yön değiştirecektir. Zira birçok noktada Miloš'a destek veren Rumlar 1826 yılında ortaya çıkan Çarapic'in isyanında Miloš'un karşı tarafında durarak konum belirlemişlerdi.[887]

Yine aynı dönemlerde, yani 1821 Yunan İsyanı sürecin başladığında, Belgrad'a farklı bölgelerden gelmiş ve Belgrad'a yeni yerleşmiş birçok Rum vardı. Bunların ekserisi Janjina, Teselya, Güney Makedonya ve Serez'den; diğerleri Selanik ve İzmir'den gelmişti. Bu gelenlerle birlikte Rumlar, tüccarlık ve sarraflık yapmaya devam ediyorlar, Belgrad'daki güçlü ekonomik pozisyonlarını sürdürüyorlardı.[888]

[885] Stojančević, **a.g.e.,** (2008), s. 63-64.
[886] Stojančević, **a.g.m.,** (1987), s. 90. Detaylı bilgi için bkz. Marinković, **a.g.e.,** (1999).
[887] Stojančević, **a.g.m.,** 1987, s. 89, 91.
[888] **a.g.m.,** s. 89.

SONUÇ

Belgrad'ın geçmişine bakıldığında, bu şehrin sürekli bir mücadele noktası olduğu görülmektedir: Romalılar, Macarlar, Sırplar, Avusturyalılar ve Osmanlılar burayı ellerinde tutabilmek için çok sayıda savaş verdiler. Bu çabanın anlamlı bir gerekçesi ise Belgrad'ın stratejik konumu ile Avrupa ticaretinin önemli bir noktası olması olabilir.

İncelemiş olduğumuz 1792-1830 yılları, Belgrad'ın siyasi tarihinin neredeyse kalemle çizilerek dönemlere ayrılmış bir resmi gibidir. Şüphesiz bu dönemler Belgrad'ın uğraşmak zorunda kaldığı problemler doğrultusunda oluşmuştu. İlk olarak yeniçeri problemleri ile meşgul olan Belgrad, ardından Sırp isyanları ve sonrasında Miloş'un özerklik için uğraş verdiği olaylarla Osmanlı Devleti'ne bağlı olarak son günlerini geçirmiş ve 1830 yılı itibariyle özerkliğe kavuşmuştur.

1791 Ziştovi Antlaşması ile 1804'teki Sırp İsyanı'na varıncaya dek Belgrad'ın en büyük problemi yeniçeriler olurken, en büyük şansı ise 1793 itibariyle Belgrad muhafızlığı görevine atanan Hacı Mustafa Paşa idi. Belgrad ve Semendire Sancağı, hayatında ilk kez böyle bir göreve gelmiş olan Hacı Mustafa Paşa ile farklı bir döneme girmişti. Sırplar, Paşa'yı çok sevmiş ve kendisine "Srpska Majka" yani Sırpların annesi demişlerdi.

Bu gelişme, şüphesiz Belgrad ve Sırbistan'da oluşacak istikrarlı ortamın en önemli habercisiydi. Ancak yeniçerilerin Belgrad'dan kovulması ve bunun sonucunda eski hayatlarına geri dönebilmek adına Belgrad'a sürekli saldırılar gerçekleştirmeleri, beklenen istikrarın önündeki en büyük engeli oluşturmaktaydı. Saldırıların nedeni son derece açıktı. Yeniçeriler Belgrad'da elde etmiş oldukları ekonomik kazanımları kaybetmek istemiyorlardı. Zira bu dönemde çiftlikler kurarak oldukça zenginleşmişlerdi. Artık askerlikle ilgileri kalmayan ve Belgrad Kalesi'ni son savaş sırasında Avusturya'ya teslim eden yeniçerilere Devlet ise kesinlikle güvenmiyor ve onları Belgrad'dan uzaklaştırmak için elinden geleni yapıyordu.

Ancak Devletin bu çabası bir yere kadar devam edebildi. İçinde bulunulan zorlu durum ve farklı bölgelerde verilen askeri mücadeleler, Belgrad'da bir yeniçeri problemi ile uğraşmaya el vermiyordu. Üstelik yeniçeriler Vidin'de bulunan Pazvandoğlu Osman vasıtasıyla daha çok güçlenmeye başlamışlardı. Pazvandoğlu ve yeniçeriler birbirlerine karşılıklı destek veriyorlar; yeniçeriler ekonomik çıkarları için hareket ederken, Pazvandoğlu ise Balkanlar'da güçlenebilmek amacıyla yeniçerilerin desteğini alıyordu. Bu unsurlarla askeri olarak mücadele etmek mümkün olmayınca devlet, önce Pazvandoğlu'na paşa unvanı

vererek onu Vidin muhafızı olarak atamış, ardından da 1799 itibariyle yeniçerilerin tekrar Belgrad'a girmelerine izin vermek durumunda kalmıştı. Bu tarihten itibaren de Osmanlı Belgradı'nın kaderini değiştirecek olaylar silsilesi artık başlamıştı.

Esasen bu dönemde Belgrad ve Sırbistan'da halk düzeyinde tam bir istikrar dönemi yaşanmıştı. Hem Sırp reayasının hem de İslam ahalisinin yönetimle olan ilişkileri oldukça iyiydi. Avusturya'dan gelebilecek olan bir dış tehdit de söz konusu değildi. Fakat yeniçerilerin Belgrad'a dönüşleri yaşamı iyiden iyiye karmaşık hale getirmişti.

Hacı Mustafa Paşa da yeniçerilerden kendisine yönelik bir saldırıdan endişe duyuyor, bu nedenle kendi sekban askerlerini yanında tutuyordu. Belgrad'daki hem reayanın hem de ahalinin ise bu sekban askerleri ile ilgili birçok şikâyeti vardı. Bu şikâyetlere kulaklarını tıkayan Hacı Mustafa Paşa, bu nedenle halkın desteğini de kaybetmeye başlamıştı. Özellikle de İslam ahalisinin desteği yavaş yavaş eriyordu. Bu durum ise halk desteğini kaybeden Paşa'ya karşı bir yeniçeri darbesine zemin hazırlamıştı.

Bu dönemde İslam ahalisi arasında yükselen sesler arasında, Hacı Mustafa Paşa'nın sekbanlarının yapmış olduğu mezalim ve Hacı Mustafa Paşa'nın Sırp reayasına İslam ahalisinden daha iyi davranması dolayısıyla şikâyetler de vardı. Ahali neredeyse Sırp reayasını kıskanmaya başlamıştı. Bu ortam içerisinde yeniçerilerin Belgrad Kalesi'ni ele geçirerek Paşa'yı esir almaları ve ardından öldürmeleri, Belgrad'da yaşanacak iki yıllık terör döneminin başlangıcı olmuştu. Hacı Mustafa Paşa'nın Belgrad Kalesi'nde esir olarak yaşadığı birkaç ay boyunca Osmanlı yönetiminin olanları sonlandırmaya gücü yetmemiş ya da Devlet olayların bu kadar büyüyebileceğini öngörememişti.

Böylece Belgrad'da 1802-1804 yılları arasında sürecek "dayılar dönemi" başlamış oluyordu. Yeniçeri liderlerinden "dayı" adı verilen isimlerin yönetimde tek söz sahibi olmaları, tüm sancağın ekonomisini ele geçirmeleri ve birçok dağlı eşkıya grubunun da desteğini de alarak güçlerini günden güne artırmaları Belgrad ve Sırbistan'daki huzursuzlukların kaynağı haline gelmişti.

Bu süreçte dayıların Sırp reayasına muameleleri Sırp isyanlarının en önemli nedenlerinden biri olacaktı. Sancaktaki güç ve iktidarlarını sağlamlaştırmak amacıyla dayıların bazı Sırp ileri gelenlerini katletmeleri ise isyanın başlangıç noktası olmuştu. Dayılar kendilerine karşı hareket hazırlığında olduklarını tahmin ettikleri Sırp ileri gelenlerini öldürerek iktidarlarını koruyacaklarına inanmışlar, ancak süreç dayıların tahmin ettiği gibi ilerlememişti. Aksine dayıların bu hareketleri, Sırpların dayılar karşısında çok daha büyük bir

muhalif grup haline gelmelerine neden olmuştu. Başka bir deyişle artık Birinci Sırp İsyanı kapıdaydı.

İsyan sürecini Belgrad'ın komşusu Avusturya dikkatle takip ediyor ve olayların geleceğine dair doğru tespitler ve öngörülerde bulunuyordu. Osmanlı Devleti ise Sırpların devlete karşı isyana tevessül etmelerine ihtimal vermiyordu. Sırplar da kalkıştıkları bu hareketin kesinlikle devlete karşı olmadığını, yalnızca dayılara karşı olduğunu belirtiyorlar, Osmanlı yönetimi de bu açıklamayı yeterli buluyordu.

Osmanlı yönetimi, Sırpların isyan hareketlerini haber alır almaz ilk iş olarak Bosna sınırının tahkim edilmesi gerektiğini bildirmişti. Başka bir deyişle devlet, isyanın Belgrad ve Sırbistan'daki sonuçlarına değil, Bosna'ya olası etkilerine öncelik vermiş; böylece Bosna'nın zarar görmemesi ya da kaybedilme tehlikesi ile karşı karşıya kalınmaması için şehrin desteklenmesini uygun bulmuştu. Görüldüğü üzere Devletin, Belgrad'da daha geniş tedbirler almak yerine Bosna'yı korumaya çalışması, Bosna'nın öneminin büyüklüğünü göstermektedir. Şüphesiz bu durum Bosna'nın Müslüman, Belgrad ve Sırbistan'ın ise Sırp reayası ağırlıklı nüfus yapısına sahip olmasından kaynaklanıyordu. Ancak şunu da eklemek gerekir ki, Osmanlı yönetiminin, isyanın Bosna tarafına yayılması ihtimalini göz önünde bulundurması, esasında bu hareketin milliyetçilik kaynaklı yayılmacı bir isyan olabileceği ihtimali ile hareket ettiğini düşünmemize de neden olmaktadır.

Birçok Sırp tarihçinin de bu isyanı milliyetçilik temeline oturtarak açıklamaya çalışmasına rağmen özellikle isyanın ilk aşamasında Sırpların milliyetçilik kavramı ile uzaktan yakından ilgileri olmadığı açıktır. Ancak tarihlerini/geçmişlerini, kahramanlık ve zaferlerle var etmeye çalışan her millet gibi Sırpların da bu isyanı bir bağımsızlık savaşı olarak okuması son derece normaldir. Öte yandan isyan liderlerinin 1808 yılında Avusturya yönetimine bağlı özerk bir Sırbistan düşüncesi de bu isyanın bir bağımsızlık savaşı olmadığının göstergesidir.

İsyanın farklı bir boyut kazanması esasen 1806 yazında Mişar ve Deligrad'da Sırpların Osmanlı kuvvetlerine karşı büyük başarılar kazanmaları ile olmuştur. Bu savaşlar vasıtasıyla öncelikle Sırplar, hem kendi hem de Osmanlı kuvvetlerinin potansiyelini görme fırsatı yakalamışlardı. İlaveten artık tamamen silahlanmış olarak Osmanlı askerine karşı zafer kazanmaya başlamaları, askeri anlamda kendilerine güvenlerini tazelemiş ve Sırplara büyük bir itici güç sağlamıştı.

Bu bağlamda isyanın, kademe kademe gelişim gösterdiğini söylemek mümkündür. Örneğin, Sırplar ilk olarak isyanı sonlandırmak için yalnızca dayıların Belgrad'dan gönderilmeleri şartını koşuyorlardı. Ancak dayıların Belgrad'dan çıkarılarak öldürülmesi sonrası ikinci aşamaya geçilmişti. Bu aşamada devletin, isyanın son bulması beklentisinin aksine Sırplar, isyana devam etme kararı almıştı. Üçüncü aşama ise daha önce belirtildiği üzere Sırpların Mişar ve Deligrad'daki zaferleriydi. Nitekim Osmanlı Devleti'nin işin ciddiyetini algılaması ancak bu yenilgilerin ardından olacaktı. Son aşama ise 1806 yılı sonu itibariyle Belgrad'ın Sırplar tarafından ele geçirilmesiydi. Böylece Belgrad'da, yedi yıl sürecek olan bir Sırp yönetimi başlamış oluyordu. Bu süreçte Sırplar, kendi yönetim birimlerini organize etmişler, meclis, belediye, polis teşkilatı gibi yapılarını oluşturmuşlardı.

İsyanın bu aşamaya neden ve nasıl geldiğini anlamak için bir örneğe daha bakılabilir. Dayıların kendilerine yardım etmesi amacıyla anlaşarak Belgrad'a getirttiği dağlı eşkıyalarından Goşancalı Halil, dayılar Kale'den ayrıldıktan sonra Belgrad'da liderliğini ilan etmişti. Osmanlı yönetimi buraya yeni bir Belgrad muhafızı atamış olsa da bu muhafız Goşancalı'nın emri altına girmiş hatta Goşancalı'nın esiri olmuştu. Devlet ise Goşancalı ile mücadele edememiş ve ancak kendisi istediği zaman Belgrad'dan ayrılmıştı. Dolayısıyla devletin, bir dağlı eşkıyası ile dahi mücadele edemediği dönemde, askeri anlamda iyi hazırlanmış bir Sırp ordusu ile de mücadele etmesi beklenemezdi.

Sırplar açısından bakıldığında ise olaylar Sırpların beklemediği şekilde kendi lehlerinde ilerlemişti. Bu ilerlemenin önemli destekçilerinden biri şüphesiz Rusya idi. Sırplar için Rus yardımları önemli bir manevi destekti. Rusya başlangıçta mali, ardından askeri yardımlarla Sırpları az da olsa desteklemiş, buna mukabil Sırpları birçok kez de yarı yolda bırakmıştır. Özellikle Belgrad'ın Sırplar tarafından ele geçirilişi sonrasında çok daha fazla askeri yardım beklentisi olan Sırplar hayal kırıklığına uğramıştır. Hatta isyanın lideri olan Karayorgi, Rusya'ya olan kırgınlığını çokça dile getirmiştir. Dolayısıyla Rus yardımı esasen Sırplar için manevi bir destekten ibaretti. Hatta Rusya, bu dönemde devam eden Osmanlı-Rus Savaşı nedeniyle kendisine Sırp yardımı umuyordu.

Sırplar için esas hayal kırıklığı ise Rusya'nın yüzünü Osmanlı Devleti'ne döndüğü 1812 Bükreş Antlaşması ile olmuştu. Rusya'nın manevi yardımından da yoksun kalan Sırplar böylece 1813 itibariyle Belgrad'ı Osmanlı Devleti'ne teslim etmek zorunda kalmıştı. İsyanın lider ismi Karayorgi ise kaçmayı tercih etmişti. Karayorgi'nin bu isyanın başarısızlıkla sonuçlanmasına etki ettiğini de söylemek mümkündür. Zira özellikle isyanın son dönemlerinde Sırplar kendi içlerinde birçok anlaşmazlık yaşamışlar, yedi yıllık süreçte

Karayorgi iyi bir yöneticilik örneği sergileyememişti. Özellikle tüccar ve zanaatkarları zorla askeri talimlere katılmaya zorlamaları gibi eylemleri Sırp halkında antipatik bir his uyandırmıştı. Karayorgi'nin halk üzerindeki bu etkisi ve isyanın sonunda kaçışı, onun başarılı bir isyancı ve haydut ancak başarısız bir politikacı olduğunun göstergesiydi. İsyan sonrası yıldızı parlayan Miloş Obrenović, Karayorgi'nin hatasına düşmemiş ve Belgrad'da kalmayı tercih etmişti. Bu da onun -daha sonraki süreçteki hareketlerinden de anlaşılacağı üzere- iyi bir diplomat ve politikacı olduğunu göstermesinin yanı sıra Osmanlı'nın devlet anlayışını ve sistemini çok iyi tanıyan bir kişilik olduğuna da işaret etmektedir.

Akıllara geldiği üzere bu isyanın kilise ayağının var olup olmadığını da değerlendirmek gerekir. Nitekim Balkan coğrafyasında gerçekleşen bu tür hareketlerde kilisenin neredeyse odakta yer aldığı ifade edilir. Ancak bu kanının aksine Sırp isyanı sürecinde kilisenin Sırplara bir etki ya da desteğini görmek pek mümkün değildir. Bunun en önemli nedeni ise Sırp Kilisesi'nin bu dönemde tamamen İstanbul'daki Rum Patrikhanesi'ne bağlanmış olması ve piskopos ve metropolitlerin İstanbul'dan gönderilen Yunan kökenli din adamları arasından seçiliyor olmasıydı. Dolayısıyla Sırp kilisesi isyanla doğrudan bir bağlantı kuramıyordu.

Diğer yandan ilk isyanın başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Sırplar için artık Miloş dönemi başlamıştı. Nitekim Miloş, devlete bildirdiği sadakati ve kurduğu iyi ilişkilerle Sırpların liderliğini üstlenen kişi olarak Karayorgi'nin yerini almıştı. Başarısız bir ikinci isyan denemesinin ardından da statüsünü koruyan hatta yükselten Miloş, ağır ama kararlı adımlarla hedefine doğru ilerlemeye başlamıştı.

1815'te denenmiş olan bu ikinci isyanın özerklik ya da bağımsızlık kazanmak gibi hedefleri bulunmamaktaydı. Zira Miloş, elinde bulunan askeri kuvvet ve mühimmatla herhangi bir başarı sağlayamayacağını iyi bilen akıllı bir yöneticiydi. Bu nedenle bu ikinci isyanı bir deneme veyahut devlete bazı isteklerin kabul ettirilmesi için bir araç olarak değerlendirmek mümkündür. Hatta Sırpların, yalnızca, böyle bir durumda devletin kendilerine olan tutumunu görmek istemiş olmaları da muhtemeldir.

Bu denemeden sonra Miloş, uzun bir süre silahlı bir mücadeleye girişme niyetinde değildi. İlk isyan sırasında bolca deneyim kazanmış olan Miloş, isteklerini diplomatik yollardan kazanabileceğini çok iyi biliyordu. Hatta bu nedenle 1821 Yunan İsyanı sırasında, Yunanlıların yardım talepleri karşısında fiili hiçbir yardımda bulunmamıştı. Yunan isyanı öncesinde Filik-i Eterya ile muhabere halinde olduğu iyi bilinen Miloş, Yunan isyanına destek

vermek değil, yalnızca destek veriyormuş gibi görünmek düşüncesindeydi. Bunun nedeni Miloş'un, bu dönemde Yunan İsyanı'nın yürütücüsü olan Filik-i Eterya ile ters düşmek istememesiydi. Yunan İsyanı'na fiili yardımda bulunmaması ise hala Balkan halklarının tek başlarına silahlı mücadele ile Osmanlı Devleti'ne karşı başarı sağlayabileceğine inanmıyor olmasından kaynaklanmaktaydı. Bu nedenle de her zaman Rus koruması altında kalmayı tercih etmiş ve isteklerine gerçekten de diplomatik yollardan ulaşmıştı.

Bu süreçte Belgrad halkına bakıldığında ise yönetimde yaşanan değişikliklerin ve huzursuzlukların halka nasıl sirayet ettiği görülebilir. Nitekim Sırplar ile Türklerin iki isyan sonrasında eski hayatlarına dönmeleri pek mümkün olmamış, her iki grup da birbirine şüphe ile yaklaşmaya başlamıştı. Bunun en önemli göstergesi Yunan isyanı sırasında Belgrad'da gerilen ortamdı. Zira devlet, Sırpların Yunanlılar ile birleşerek büyük bir isyana tevessül etmesinden endişe ediyor, bu endişe, Belgrad'daki İslam ahalisinin Sırp reayasından korkmasına neden oluyordu. Sırp reayası ise buna mukabil Osmanlı yönetiminin kendi üzerlerine gelmesinden çekiniyordu. Kısacası iki halk için yaşanmışlıklar ve deneyimler ilişkilerin normalleşmesine engel oluyordu.

Esasen Osmanlı yönetiminin tüm çabalarına rağmen 1815 sonrasında Sırbistan'a özerklik verileceği çok açıktı. Bu süre çeşitli çabalarla yalnızca on beş yıl kadar geciktirilmişti. İşin doğrusu fiiliyatta zaten birçok hak kazanmış olan Sırplar, 1830'daki özerklik fermanında bu haklarını resmileştirmiş oluyorlardı. Böylelikle Belgrad, erken kaybedilmiş bir Osmanlı toprağı olacaktır. Resmi anlamda bağımsızlığını 1878 yılında kazanmış olsa da, 1830 yılında Sırplara verilen fermanla birlikte Belgrad, Osmanlı Devleti'ne pamuk ipliği ile bağlı bir hale gelmiştir.

Balkan coğrafyasında bu dönemde yaşanan hareketlilik bağlamında bakıldığında Sırplar, bir nevi öncü güç oldular. Bu coğrafyadaki diğer halklar, Belgrad ve Sırbistan'da yaşananlardan ve devletin bu yaşananlara tutumundan çok şey öğrendiler. Özellikle de bu halklar, Osmanlı yönetiminden isteklerini büyük güçlerin arkasına yaslanarak diplomatik yollardan elde etmeyi Sırplardan öğrendiler.

Son olarak eklemek gerekir ki, bu çalışma ile Sırp coğrafyasına ilişkin yeni bakış açıları kazandırmak amacıyla Sırpların, özerklik kazanmadan önceki son kırk yılına ışık tutmaya çalıştık. Bu coğrafyanın geçmişi ile ilgili Türkçe literatürde az sayıda çalışma bulunması nedeniyle tezimizin bir temel oluşturması amacıyla siyasi olaylara kronolojik olarak yaklaşarak süreci anlamaya çalıştık. Dolayısıyla bundan sonra bu bölge ile ilgili

yapılacak yeni çalışmaların yeni ve farklı bakış açıları ile konuyu derinleştirmesi ya da farklı şekillerde yorumlaması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Belge Tasnifleri

Hatt-ı Hümayûn (HAT)

Cevdet-Askeriye (C.AS)

Cevdet Dahiliye (C.DH)

Cevdet-Hariciye (C.HR)

Cevdet-Maliye (C.ML)

Ali Emirî III. Selim (AE.SSLM. III. Selim)

Dosya Tasnifleri

Amedi Kalemi (A.AMD)

Defter Tasnifleri

Bâb-ı Ali Evrak Odası Ayniyat Defterleri (BEO.AYN.d)

Bâb-ı Defteri (DBŞM.d)

Kamil Kepeci (K.K)

Bâb-ı Defteri Büyük Kale Kalemi Defterleri (D.BKL.d)

BASILI KAYNAKLAR

Agoston, Gabor: **Osmanlı'da Savaş ve Serhad**, çev. Kahraman Şakul, İstanbul, Timaş Yayınları, 2013.

Akbayar, Nuri: **Osmanlı Yer Adları Sözlüğü**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001.

Aleksov, Bojan: "Perceptions of Islamization in the Serbia National Discourse", **Southeast European and Black Sea Studies**, 5/1, 2005, pp. 113-127.

Aslantaş, Selim: "Sırp İsyanlarına Giden Yol (1788-1804)", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, III, Ankara, 2005, ss. 115-145.

Aslantaş, Selim: **Osmanlıda Sırp İsyanları: 19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2007.

Aslantaş, Selim: "Sırp İsyanlarının Uluslararası Boyutu (1804-1813)", **Uluslararası İlişkiler**, 6/21, 2009, ss. 109-136.

Aslantaş, Selim: "Belgrad-ı Darü'l-Cihad" **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 15, Ankara, 2011, ss. 13-37.

Aydın, Mahir: "Kaleler", **Osmanlı Askeri Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918)**, ed. Gültekin Yıldız, İstanbul, 2013.

Aydın Mahir: **Vidin Kalesi,** İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2015.

Aydın, Mahir: "The Belgrade Fortress Before The Treaty of Passarowitz (1697-1717)", **Belgrade 1521-1867**, ed. Dragana Amedoski, Belgrade, 2018.

Aykut, Ksenija: "Sırbistan'da Osmanlı Konut Mimarisi İzleri ve Örnekleri", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi,** 19, İstanbul, 2011, ss. 1-29.

Bajalovic-Hadzipesic, Marija: "Unutrašnje Utvrđanje Beogradskog Grada", **Godišnjak Grada Beograda**, XXXVIII, Beograd, 1991.

Bajraktaraevic, Fehim: "Kako su Turci Zvali Beograd", **Istoriski Casopis**, III, Beograd, 1951.

Barkan, Ömer Lütfi: "Balkan Memleketlerinin Zirai Reform Tecrübeleri", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, 4/4, 1944, ss. 455-554.

Barkan, Ömer Lütfi: "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,** 13/1-4, 1952, ss. 56-78.

Batakovic, Dušan: “A Balkan-Style French Revolution?: The 1804 Serbian Uprising in European Perspective”, **Balcanica**, XXXVI, Beograd, 2005, ss. 113-128.

Beydilli, Kemal: “Avusturya”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 4, İstanbul. 1991.

Beydilli, Kemal: “Pazvandoğlu Osman”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 34, İstanbul, 20007.

Börekçi, Mehmet Çetin: **Osmanlı İmparatorluğu’nda Sırp Meselesi**, Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul, 2011.

Bujovic, Branko: “Saborna Crkva u Beogradu: Prilog Istoriji Izgradnje i Ukrašavanja Glavnog Beogradskog Hrama”, **Godišnjak Grada Beograda**, XXX, 1983, ss. 87-111.

Câbî Tarihi, haz. Mehmet Ali Beyhan, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.

Clarke, James F.: “Serbia and the Bulgarian Revival (1762-1872)”, **American Slavic and East European Review**, Vol.4, ¾, 1945, ss. 141-162.

Çelap, Lazar: “Emigriranje Beogradskih Stanovnika u Zemun Posle Ponovnih Prelazaka Beograda pod Tursku Vlast u XVIII, XIX Stoleću” **Godišnjak Muzeja Grada Beograda**, IV, Beograd, 1957, ss. 107-110.

Çetin Durgun, Hatice: **197 No’lu Mühimme Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi**, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2009.

Desnica, Gojko: “Zvanićne Vlasti u Zemunu i Srpska Revolucija 1804-1807. Godine”, **Godišnjak Grada Beograda**, XXI, Beograd, 1974.

Djokic, Nebojša: “Borbe na Savi i Dunavu Tokom Prvom Srpskom Ustanku”, **Zbornik Matice Srpske za Istoriju,** Novi Sad, 2004, ss. 49-60.

Duran, Nurbanu: **Vakʿa-yı-Hayret-nüma (1802-1849),** İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Djurdjev, Branislav: "O knezovima Pod Turskom Upravu", **Istoriski Casopis**, 1-2, Beograd, 1948.

Djuric-Zamolo, Divna: **Beograd Kao Orijentalna Varoš Pod Turcima 1521-1867,** Beograd, Muzej Grada Beograda, 1977.

Djuric-Zamolo, Dvna: "Belgrad", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c.5, 1992.

Ekmecic, Milorad: "Dozrevanje Ideje o Srpskoj Nacionalnoj Državi Godine 1806", **Zbornik Matice Srpske za Istoriju**, 57, Novi Sad, 1998.

Esmer, Tolga Uğur: "Economies of Violence, Banditry and Governance in the Ottoman Empire Around 1800", **Past & Present** (Oxford University Press), Vol. 221/1 (August 2014), pp. 163-199.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, 5. Kitap, İstanbul, YKY, 2001.

Fotic, Aleksandr: "Belgrade: Muslim and Non-Muslim Cultural Centre (Sixteenth-Seventeenth Centuries)", **Provincial Elites in the Ottoman Empire,** 2005, ss. 51-75.

Fotic, Aleksandr: "Serbian Ortodox Church", **Encyclopedia of The Ottoman Empire**, ed. Gabor Agoston; Bruce Masters, New York, 2009, ss. 519-520.

Fotic, Aleksandr: "Janičarski Amblemi (Nišani) na Mračnoj Kapiji", **Godišnjak Grada Beograda**, LV-LVI, Beograd, 2008-2009, ss. 115-127.

Gavrilovic, Danica: "Beogradski Magistrat u Vreme Prvog Ustanka", **Godišnjak Grada Beograda**, 19, 1972, ss. 5-33.

Gavrilovic, Mihail: **Miloš Obrenović**, Knjiga Prva, Beograd, 1908.

Gavrilovic, Mihail: **Miloş Obrenović**, Knjiga Druga, Beograd, 1909.

Gavrilovic, Slavko: "Srpsko Pitanje Prema Izveštajima Austriskih Diplomata Stirmera i Hudelista 1815-1817", **Zbornik Matice Srpske za Istoriju**, 1996, ss. 87-116.

Gavrilovic, Slavko: "Austrija i Ustanička Srbija (1804-15)", **Zbornik Matice Srpske za Istoriju**, 69-70, Beograd, 2004.

Gezer, Ömer: **Kale ve Nefer: Habsburg Sınırında Osmanlı Askerî Gücünün Yeniden Örgütlenmesi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2016.

Hamzaoğlu, Yusuf: **Osmanlı Dönemi Sırbistan Türklüğü,** Üsküp, Logos-A Yayınevi, 2004.

Hemdemi: **1228 Senesinde Sırp İsyanı Üzerine Vuku Bulan Sefere Dair Bir Fikr-i Tarihiyedir**, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Koleksiyonu, 34 Ae Tarih 382.

Hlebec, Boris: **Standardni Srpsko-Engleski Rečnik**, Beograd, 2006.

Hrabak, Bogumil: "Jevreji u Beogradu do Kraja XVII Veka", **Godišnjak Grada Beograda**, XVIII, 1971, ss. 21-52.

Hrabak, Bogumil: "Uvoz i Izvoz Turskog Beograda i Ustanika i Tranzitna Trgovina Preko Srbije 1804, 1805, 1806 Godine", **Godišnjak Grada Beograda,** XX Beograd, 1973, ss. 107-147.

Hrabak, Bogumil: "Turski Brodovi na Savi i Tranzit Preko Beograda XV, XVI, XVII Veka", **Zborbik Istorijskog Muzeja Srbije**, 19, Beograd, 1982, ss. 42-53.

Ilic, Tanasije Z.: "Odbrana Zemuna od Kuge u Beogradu i Srbiji 1814 Godine", **Godišnjak Muzeja Grada Beograda,** III, Beograd, 1956, ss. 165-190.

İnalcık, Halil: "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğu'na: XV. Asırda Rumeli'de Hristiyan Sipahiler ve Menşeileri", **Fuat Köprülü Armağanı**, İstanbul, 1953.

İnalcık, Halil: "Balkanlar'da Osmanlı Fetihlerinin Sosyal Koşulları", **Adam Akademi,** 2011/1, ss. 1-10.

Istorija Beograda: Stari, Srednji i Novi Vek, ed. Vasa Cubrilović, c. I-II, SANU, Beograd, 1974.

Istorija Beograda: ed. Zdravko Angonić, SANU Balkanološki Institut, Beograd, 1995.

Istorija Srpskog Naroda: Od Prvog Ustanka Do Berlinskog Kongresa (1804-1878), ed. Slavko Gavrilović, Srpska Književna Zadruga, Beograd 1981.

Ivanova, Svetlana: "Varos: The Elites of the Reaya ın the Towns of Rumeli, Seventeenth-Eighteenth Centuries", **Provincial Elites in the Ottoman Empire**, 2005, ss. 201-246.

Ivanovic, Aleksandr: "Južnja Kapija Beogradskog Gornjeg Grada", **Godišnjak Grada Beograda**, XLII, Beograd, 1995, ss. 17-44.

Jaksic, Gurgur: **Akkermanska Konvencija Zaključena Između Rusije i Turske**, Beograd, 1911.

Jaksic, Gurgur: **Borba za Slobodu Srbije (1788-1816)**, Beograd, 1937.

Jeremic, Risto: "Prodaja Oružja i Municije u Srbiju (1806, 1810, 818)" , **Glasnik Istoriskog Društva u Novom Sadu,** XII, Novi Sad , 1939, ss. 223-229.

Jovanovic, Dragoljub M.: "Iz Zbirke Gravira Staroga Beograda: Plan Beograda od Gabrijela Bodenera", **Godišnjal Muzeja Grada Beograda**, I, 1954, ss. 99-104.

Kandic, Ljubica: "Skupštine u Prvom Ustanku", **Zbornik Radovao Sudstvu i Zakonitısti u Prvom Srpskom Ustanku**, Beograd, 1979.

Karal, Enver Ziya: **III. Selim'in Hatt-ı Hümayunları: Nizâm-ı Cedîd (1789-1807),** Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.

Karpat, Kemal: **Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, İstanbul, Metis Kitabevi, 2004.

Kılıç, Deniz: "Ziştovi ve Yaş Görüşmeleri Üzerinden Osmanlı Diplomasisini Okumak", **Cihannüma: Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, III/I, 2017, ss. 95-107.

Kostic, Djordje: "Tvrdjava, Podgradje, Grad: Nemacki Pogled na Beograd", **Beograd u Delima Evropskih Putopisaca,** Beograd, 2003.

Krestic, Petar V.: "Political and Social Rivalries in Nineteenth Century Serbia: Švabe or Nemačkari", **Balcanica,** XLI, Beograd, 2010, ss. 73-92.

Kunibert, Bartolomeo: **Srpski Ustanak i Prva Vladavina Miloša Obrenovića**, Beograd, 1988.

Kurat, Akdes Nimet: **Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye kadar**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

Küçükkalay, A. Mesud; Numan Elibol: "Osmanlı İmparatorluğu'na Avrupa'dan Karayolu ile Yapılan İhracatın Değerlendirilmesi (1795-1804)", **Sosyal Bilimler Dergisi**, 2004, ss. 29-54.

Lukovic, Miloš: "Development of Modern Serbia State and Abolishment Ottoman Agrarian Relations in the 19th Century", **Çesky**, 98/3, 2011, ss. 281-305.

Ljusic, Radoš: "Vlade u Kneževini i Kreljevini Srbiji (1805-1918)", **Srpske Studije**, I/I, Beograd, 2010, ss. 81-126.

Lütfi Efendi Tarihi, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, c. 4-5, 1988.

Maksudoğlu, Mehmet: "Dayı", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 9, İstanbul, 1994, ss. 59-60.

Marınkovic, Mirjana: **Turska Kancelarija Kneza Miloša Obrenovića**, Istorijski Institut SANU, Beograd, 1999.

Marinlovic, Mirjana: **Turci sa Strane Mılošu Obrenoviću: Dokumenti na Turskom Jeziku Arhiva Srbije**, Beograd, 2009.

Markovic, Slobodan G.: "Patterns of National Identity Development Among the Balkan Orthodox Christians During the Nineteenth Century", **Balcanica**, XLIV, 2013.

Marriott, J.A.R.: **The Eastern Question a Historical Study in European Diplomacy**, The Clarendon Press, Oxford, 1917

Mayuzumi, Akitsu: "The Influence of Rumeli Ayans on Romanian History: The Case of Pazvandoglu Osman Aga at the End of the Eighteen Century", **Proceedings of the Third International Congress on Islamic Civilization in the Balkans**: 1-5 November 2006, Bucharest, Romania, ed. Halit Eren, Sadık Ünay, İstanbul, 2010.

Mcgowan, Bruce: "Ayanlar Çağı (1699-1812)" **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, ed. Halil İnalcık, Donald Quataert, İstanbul, Eren Yayıncılık, 2004.

Meriage, Lawrence P.: "The First Serbian Uprising (1804-13) and the Nineteenth Century Origins of the Eastern Question" **Slavic Review**, 37/3, 1978, ss. 421-439.

Milic, Danica: "Selo i Grad u Prevredi Srbije XIX Veka", **Zbornik Istorijskog Muzeja Srbije**, 17-18, Beograd, 1981, ss. 47-59.

Miljkovic-Katic, Bojana: "Putopisci o Nezigradjenim Prostorima Beograda u Prvoj Polovini XX. Veka", **Beograd u Delima Evropskih Putopisaca,** Beograd, 2003.

Milosevic, Krsman: **Odbrane Beograda Kroz Vekove,** Beograd, 2012.

Mitrovic, Bojan: "Taming the Assembly: National Representation in Serbia (815-1859)", **East European Quarterly**, XXXVII/1, 2003, ss. 51-66.

Muâhedât-ı Umûmiyye Mecmûʿası, III, İstanbul, Ceride-i Askeriye Matbaası, 1297.

Muâhedât-ı Umûmiyye Mecmûʿası, IV, İstanbul, Ceride-i Askeriye Matbaası, 1298,

Nenadovic, Prota Matija: **Memoari**, ed. Pavle Ivić, Srpska Akademija Nauke i Umetnosti, Beograd, 1988.

Nikolic, Adam: "Turski Sipahiluci (Zijameti i Timari) u Srbiji (1815-1830)", **Zbornik Muzeja Prvog Srpskog Ustanka**, III-IV, Beograd, 1965, ss. 43-75.

Norris, David A.: "Dorćol Belgrade From History to Metaphor", **The Modern Language Review**, 89/4, 1994, ss. 942-957,

Norris, David A.: **Belgrade: A Cultural History**, Oxford University Press, 2009.

Novakovic, Stojan: **Tursko Carstvo Pred Srpski Ustanak (1780-1804),** Beograd, 1906.

Obrenovic, Mihailo: **Miloš Obrenović ili Pogled na Istoriju Srbije od 1813 do 1839**, Beograd 1863.

Özkan, Ayşe: **Miloş'tan Milan'a Sırp Bağımsızlığı**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011.

Pamuk, Şevket: **Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi (1500-1914**), İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.

Pantelic, Dušan: **Beogradski Pašaluk Posle Svištovskog Mira (1791-1794)**, Srpska Academija Nauka, Beograd, 1927.

Pantelic, Dušan: **Beogradski Pašaluk Pred Prvi Srpski Ustanak (1794-1804),** Beograd, 1949.

Pavlovic, Miroslav: **Vojno Administrativno Uređenje Smedrevskog Sandžaka (1739-1788),** Univerzitet u Novom Sadu Filozofski Fakultet Odsek Za Istoriju, Doktorska Dicertacija, Novi Sad, 2016.

Pavlowitch, Stevan: "Early Nineteenth Century Serbia In The Eyes of British Travelers", **Slavic Review**, 21/2, 1962, ss. 322-329.

Pavlowitch, Stevan: **Serbia: The History Behind the Name**, Hurst and Company, London, 1988.

Peruncic, Branko: **Beogradski Sud (1819-1839**), Istorijski Arhiv Beograda, Beograd, 1964.

Peruncic, Branko: **Uprava Varoši Beograda: 1820-1912**, Beograd, 1970.

Petric, Branko: "Neka Pitanja Razvoja Pravosuđa u Prvom Srpskom Ustanku" **Zbornik Radovao Sudstvu i Zakonitısti u Prvom Srpskom Ustanku**, Beograd, 1979.

Petrovic, Aleksandr: **The Role of Banditry in the Creation of National States in the Central Balkans During the 19. Century A Case Study: Serbia**, Simon Fraser University, 2003.

Pitcher, Donald Edgar: **Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası**, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul, YKY, 2007.

Popov, Nil: **Srbija i Rusija: Od Kočine Krajine do Sv. Andrejvske Skupštine**, Beograd, 1870.

Popovic, Marko: **Beogradska Tvrđava**, Arheološki Institut, Beograd, 2006.

Popovic, Vasilj: **Evropa i Srpsko Pitanje**, Beograd, 1940.

Protic, Milan St.: "Migration Resulting From Peasant Upheavals in Serbia During the 19th Century", **Migrations in Balkan History,** ed. Ivan Ninić, Srpska Akademija Nauka i Umetnosti, Beograd, 1989.

Radosavljevic, Nedeljko: **Pravoslavna Crkva u Beogrradskom Pašaluku (1766-1831**), Beograd, 2007.

Radosavljevic, Nedeljko: "Beogradska Mitropolija Po Popisu İz 1826", **Istorijski časopis**, 58, 2009, ss. 231-247.

Radosavljevic, Nedeljko: "Belgrade Metropolitanate 1825-31, **Belgrade 1521-1867**, Belgrade, 2018, ss. 297-313.

Ranke, Leopold: **Srbija i Turska u Devetnaestom Veku**, çev. Stojan Novaković, Beograd, 1892.

Ranke, Leopold: **Srpska Revolucija,** Beograd, 1991.

Rečnik Srpskoga Jezika, Matica Srpska, Beograd, 2011.

Ristic, Milovan: "Prvi Komandant Beograda Pod Karađorđem Mladen Milovanović u 1807 Godine", **Godišnjak Muzeja Grada Beograda**, IV, 1957, ss. 159-176.

Ristovic, Milan: "The Jews of Serbia (1804-1918): From Princely Protection to Formal Emancipation", **The Jews and the Nation States of Southeastern Europe From the 19th Century to the Great Depression**, ed. Tullia Catalan, Marco Dogo, 2016.

Samardzic, Nikola: "The Emergence of the Baroque in Belgrade", **The Peace of Passarowitz, 1718**, (Ed. Charles Ingrao, Nikola Samardžić ve Jovan Pešalj), West Lafayette, 2011.

Shaw, Stanford: **Eski ve Yeni Arasında III. Selim: Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2008.

Stefanovic, Todor Vilovski: **Stari Beograd: Postanak i Razvitak Srpske Varoši i Kulturne i Društvene Prilike u Njemu (1820-1850),** Beograd, 1911.

Stojancevic, Vladimir: "Politički Pogledi Kneza Miloša Obrenovića Na Pitanje Oslobođenja Balkanskih Naroda", **Istoriski Casopis Organ Istoriskog Instituta Srpske Akademije Nauka**, IX-X, Belgrad, 1959.

Stojancevic, Vladimir: "Knez Miloš Obrenović i Problemi Balkanskih Migracija u Srbiji Posle Drugog Ustanka", **Zbornik Istorijskog Muzeja Beograda**, V, Beograd, 1968, ss. 23-37.

Stojancevic, Vladimir: "Političke i Kulturne Veze Srbije i Beograda sa Jugoslavenskim i Balkanskim Zemljama i Narodima u Prvoj Polovini XIX. Veka", **Godišnak Grada Beograda**, XV, Beograd, 1968, ss. 27-53.

Stojancevic, Vladimir: "Protokol Izbeglica Iz Srbije u Zemun 1813. Godine", **Zbornik Istorijskog Muzeja Srbije,** 8-9, Beograd, 1972, ss. 43-85.

Stojancevic, Vladimir: "Gradovi, Varoši, Palanke i Tržišta Pred Prvi Srpski Ustanak 1804 Godine: Kulturno-Istorijska Problematika", Gradska Kultura na Balkanu (XV-XIX Vek): **Zbornik Radova**, SANU Balkanološki Institut, Beograd, 1984.

Stojancevic, Vladimir: "Grčka Opština u Beogradu XVIII. i XIX. Vek", **Godišnjak Grada Beograda,** 34, Beograd, 1987, ss. 85-95.

Stojancevic, Vladimir: **Srbija i Bugari 1804-1878**, Beograd, 1988.

Stojancevic, Vladimir: **Iz Prošlosti Beograda**, Institut za Politićke Studije, Beograd, 2008.

Sugar, Peter: "Major Changes in the Life of the Slav Peasantry Under Ottoman Rule", **International Journal of Middle East Studies**, 3, 1978, ss. 297-305.

Svircevic, Miroslav: **Lokalna Uprava i Razvoj Moderne Srpske Države Od Knežinske Do Opštinske Samouprave**, SANU, Beograd, 2011.

Šarkic, Srđan: "Ruski Projekti Državnog Uređenja Ustaničke Srbije" **Zbornik Radova**, Univerzitet u Novom Sadu Pravni Fakultet, XLVII, Novi Sad, 2013, ss. 25-37.

Šesum, Uroš C.: **Srbija i Stara Srbija (1804-1839),** Doktorska Diserracija, Univerzitet u Beogradu Filozofski Fakultet, Beograd, 2015.

Tarih-i Cevdet, c. 8-9, Dersaadet, 1309.

Terzic, Velimir: "Oslobođenja Beograda od Turaka 1806-7 Godine", **Godišnjak Muzeja Grada Beograda**, IV, 1957.

Tezakir 13-20, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.

Toprak, Seydi Vakkas: **Nuri Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011.

Trickovic, Radmila: "Beogradska Tvrđava i Varoš 1739-1789. Godine" **Godišnjak Grada Beograda**, XX, Beograd, 1973, ss. 49-88.

Trickovic, Radmila: **Beogradski Pašaluk (1687-1739),** Beograd, Službeni Glasnik, 2013.

Turan, Namık Sinan: "Osmanlı Dönemi Belgrad'ından Enstantaneler: Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Belgrad", **Türkiye-Sırbistan İlişkileri**, Ed. Yeliz Okay-Tuncay Babalı, İstanbul, Doğu Kitabevi, 2012.

Turan, Şerafettin: "1829 Edirne Antlaşması", **Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Dergisi**, 9/1-2, Ankara, 1951.

Türkal Karaçay, Nazire: **Silahdar Fındıklı Mehmet Ağa Zeyl-i Fezleke**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2012.

Türkmen, İlhan: "II. Murat'ın Belgrad Muhasarası", **International Journal of History**, 6/1, 2014, ss. 189-198.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: **Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I: Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.

Üstündağ Özdemir, Nagehan: "18. Yüzyıl Osmanlı Yönetim Anlayışında Sorun Çözme Süreci ve Pazvandoğlu Osman", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 20, Ankara, 2014, ss. 237-260.

Vasic, Pavle: "İpsilantijev Korpus i Srbi", **Zbornik Istorijskog Muzeja Srbija**, X, Beograd, 1973.

Vasic, Pavle: "Beograd za Vreme Karađorđa" **Zbornik Istorijskog Muzeja Srbije**, 19, Beograd, 1982.

Veselinovic, Rajko L.: "Proslave Dodišnice Oslobođenja Beograda od Turaka od Vremena Prvog Ustanka do Danas", **Godišnjak Muzeja Grada Beograda**, IV, 1957, ss. 195-206.

Vinaver, Vuk: "Tursko Stanovništvo u Srbiji za Vreme Prvog Srpskog Ustanka", **İstoriski Glasnik,** II, 1955, ss. 41-80.

Vinaver, Vuk: "Monete u Srbiji Prvoga Ustanka", **Zbornik Muzeja Prvog Srpskog Ustanka**, II, Beograda, 1960, ss. 3-31.

Vojna Enciklopedija, ed. Boško Šiljegović, I, Beograd, 1958.

Vucinich, Wayne: "The Nature of Balkan Society Under Ottoman Rule", **Slavic Review,** 21/4, 1962, ss. 597-616.

Vuco, Nikola: "Beogradski Esnafi u Devetnaestom Veku", **Godišnjak Muzeja Grada Beograda**, III, Beograd, 1956, ss. 135-164.

Vuluvic, Mila: "Kapije Beogradske Tvrđave" **Godišnjak Grada Beograda**, XIX, 1972.

Yeşil, Fatih: **İhtilaller Çağında Osmanlı Ordusu: Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyoekonomik ve Sosyo-Politik Değişim Üzerine Bir İnceleme (1793-1826),** İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016.

Yıldız, Gültekin: **Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devletinde Siyaset, Ordu ve Toplum**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2009.

Yusufoğlu Akın, Hicran: "II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed'in Belgrad Kuşatmaları Üzerine Kaynak Değerlendirmesi" **X. Uluslararası Türk Tarih Kongresi. Türk Tarih Kurumu 22-26 Eylül 1986,** Ankara, TTK Basımevi, 1993, ss. 1159-1168.

Yüksel Kayaçağlayan, Naime: **XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yeniçerilerin Politik ve Sosyo-Ekonomik Rolleri: İstanbul Örneği**, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2018.

Zens, Robert W.: "In The Name of The Sultan: Hacı Mustafa Pasha of Belgrade and Ottoman Provincial Rule in The Late 18th Century", **International Journal of Middle East Studies**, 44, 2012, ss. 129-146.

Zhelyazkova, Antonina: "Bir Tarihyazımı Sorunsalı Olarak Balkanlarda İslamlaşma: Güneydoğu Avrupa Perspektifi", **Osmanlı ve Balkanlar: Bir Tarihyazımı Tartışması,** İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.

EKLER

Ek 1: Sırbistan'da Yer İsimleri

Türkçe	**Sırpça**
Pozerefçe	Požerevac
Kraguyefçe	Kragujevac
Uziçe	Užiče
Fethülislam	Kladovo
Güvercinlik	Golubac
Semendire	Smedrevo
Perakin	Paraćin
Aleksence	Aleksinac
Alacahisar	Kruševac
Yagodina	Jagodina
Böğürdelen	Šabac
Valyevo	Valjevo
Topçu Deresi	Topčider
Ostrujniça	Ostružnica
Çaçka	Čačak
Leşeniçe	Lešnica
Lozeniçe	Loznica
Pojega	Požega
Gorgoşefçe	Gurguševac
Karlofça	Karlovac
Ostrujnitsa	Ostružnica

Ek 2: Belgrad Camileri[889]

Ali Paşa Cami	Lazoğlu Cami
Bayraklı Cami	Sultan Mahmud Cami
Bayram Begova Cami	Sultan Mustafa Cami
Battal Cami	Türbe Cami
Defterdar Cami	Ahmed Ağa Cami
Hasan Paşa Cami	At Pazarı Cami
Yahyapaşa Cami	Fakir Hacı Ali Cami
Kızlarağa Cami	Ferhat Paşa Cami
Hacı Hasan Ağa Cami	Hacı Veli Cami
Hacı Ömer Cami	Hasan Ağa Cami
İbrahim Bey Cami	İbrahim Çelebi Cami
İvaz Mehmet Paşa Cami	Kalın Cami
Kapıcı Cami	Laz Hacı Mahmud Camii
Küçük Hacı Veli Cami	Ovacık Cami
Sultan Süleyman Cami (Yukarı Kale)	Sultan Süleyman Cami (Aşağı Kale)
Tabak Cami	Tir-i Bala Cami
Turhan Begova Cami	Zeynuddin Ağa Cami

[889] Zamolo, **a.g.e.,** (1977), s. 22-43.

Ek 3 : Belgrad Tekkeleri[890]

Hacı Şeyh Muhammed Tekkesi	Mehmet Yahya Paşa Tekkesi
Şeyh Ali Efendi Tekkesi	Sava'daki Tekke
Şeyh Hafız Mehmet Tekkesi	Narin Kalesi'ndeki Tekke
Şeyh Hasan Efendi Tekkesi	Halveti Tekkesi
Şeyh Haşim Efendi Tekkesi	Subaşı Bektaşi Tekkesi

[890] **a.g.e.,** (1977), s. 70-74.

Ek 4: 1813 Yılı Belgrad Kalesi Tamirat Defteri[891]

İnşa Olunacak Yer	Adet	Uzunluk	Genişlik	Zira	Parmak
Kemankeş Tabyası'na fındık çubuğundan örmeli sepetler inşası.	19	10	7		3
Zikr olunan tabyaya iki tarafı kazıklı fındık çubuğundan örmeli, içi toprak dolu top siperi inşası.	17	7	2.5	1	
Tâlibe tahtasından döşemeli çember tabanlı top döşemesi.	17	8	5		
Tabya duvarının dış tarafına kum ve kireç karışımı çivileme düzleme ve derz tecdidi.		220		6	
Tabyanın iç tarafına kum ve kireç ile çivileme derz tecdidi.		75.5		4	6
Aynı tabyada bulunan karakolhanenin tamiri ve eksiklerinin tamamlanması aktarma kiremidi ile bir adet ocağın tamiri ve bir adet kuyunun tecdidi.		5.5	6		
Aynı tabyanın yanında bulunan dizdar-ı kalʿa-yı bâlâya ait binaya tamamı yeni olarak çatı inşası.		29	18		6
Aynı binada çatının altındaki döşemelerin tamiri, 5 adet ocağın yenilenmesi, 9 adet pencerenin cam ve çerçeve ile tanzimi, oda kapılarının değiştirilmesi, müştemilatın tekmili ve sokak kapısının tecdidi.		29	18		6
Tabya-ı Çatal mülhak yaya seğirdiminin hisar-peçesinin kum ve kireç ile memzuc tarafeynin çivileme ve derz tecdidi.		150	1		6
Tabya-ı Çatal ve Saat Kulesi tabyasının altı parmak kutrunda meşe kazıklı ve iki kuşaklı pâyende ve köşeleri battal fındık çubuğundan örmeli top mazgallarının tarafeyni kazıklı fındık çubuğundan örmeli türab ile memlu siper inşası.		7	3.5	1	

[891] BOA. **DBŞM. d.** 16152.

Tabya-ı mezkurun mazgalları önüne battal misüllü ağaç ile kazıklı dört sıra tabanlı tahta döşemeli kebirce misillü ağaç ile sagir tabanlı top döşemeleri inşası.		8	5		
İç kale duvarının birunu tarafında olan duvarın çivileme ve derz tamiri.		60		10	
Saray-ı Atik Tabyası'na köşeleri battal fındık çubuğundan örmeli içi toprak kaplı sepet inşası.		10	7	3	6
Aynı tabyanın mazgalları önüne çember tabanlı top döşemeleri inşası.	21	8	5		
Top mazgallarının tarefeyni kazıklı fındık çubuğundan örmeli toprak kaplı siper inşası.		7	2.5	1	
Bu tabyadaki karakolhanenin kiremit örtüsünün tamamlanması ve müştemilatın yeniden inşası.		19	5.5		
Çifte Sava Tabyası'nın üzerine kazıklı fındık çubuğundan örmeli toprak kaplı sepet inşası.	12	10	7	3	
Aynı tabyanın iki tarafına karasaçak inşası.		18	1		
Her iki tarafına kazıklı fındık çubuğundan toprak kaplı örmeli top siperi inşası.	10	7	2.5	11	
Bu tabyadaki karakolhanenin dört tarafı taş duvarlı kiremit çatılı tahta tavanlı ve döşemeli üç pencereli, ocaklı ve bir kapılı olarak yeniden inşası.		7	7		
Tabya-ı Yemin'in fevkine etraf-ı erbaası kazıklı fındık çubuğundan örmeli türab ile memlu sepetler inşası.	25	10	7	3	
Tarafeyni kazıklı fındık çubuğundan örmeli türab ile memlu top sepetleri inşası.	21	7	2.5	1	
Battaldan dört sıra tabanlı talibe tahtasından kaplı top döşemesi inşası.	21	8	5		
Bu tabyada bulunan karakolhanenin çatısının tamiri, eksik kiremitlerin eklenmesi, odaların pencerelerinin		16.5	10		

yenilenmesi, dört tarafında ulunan duvarların tamiri, merdiven ve kapının yenilenmesi.					
İşbu tabya tahtında kain koltuk cebehanesinin ziya için olan üç aded pencerelerinin mevcud sıvalarına demir parmaklık ve talibe tahtasından üzeri demir sac kaplı müştemilat tekmîl olarak pencere inşası.			18 parmak	11 parmak	
Dört tarafına yeni karasaçak inşası.			1		
Bu cebehanenin demir kapısının tamiri			1.5		5
Tabya-ı mezkurun etraf-ı erbaasında devşirme kargir duvar tamiri.					
İç kale hendeğinde taife-i nisyan ve sıbyan için gerekli olan memşa yenilenmesi ve inşası.	10	20	5		
Hendek-i mezkurda kain Tabya-ı Yemin ve Yesar tahtlarında vaki nisa ve sıbyan ve mecruhlar lede'lhace vaz' olunmak için inşa olunmuş olan kargir kemer bodrum odalarının tarafeyni dolabdan çerçeveli kuşaklı talebe tahtasından kaplı ve levazımatı tekmil olarak kapılar inşası ve tecdidi.		3	1		18
Hendek-i mezkurda vaki ikinci kat tabyalara uruc (yukarı çıkma) edecek merdivenin cedid taş ile basamakları inşa ve tecdidi.		13.5	2.5		6
Kapıların iki tarafına ve üzerindeki çerçeveye parmaklıklı pencere inşası.	49 pencere	15	1	1	6
Yukarı Kalede bulunan Cebehane ziya için canib-i erbaasına vaz' olunmuş olan mazgal misillü pencerelerinin kurşun ile merbut zıvanaları ile demir parmaklıkları tamiri.	17 pencere		20	1	20
Zindan Kapı Hendeği'nde bulunan mevcut ayaklar üzerine köprü inşası.		30	8		
Yukarı Kale'de bulunan Saat Kulesi altında iç kale hendeğinde bulunan kargir ayaklara köprü inşası.		26	8.5		

Bu köprüye korkuluk inşası.		26		1.5	
Aşağı Kale'de bulunan Vidin Kapı hendeğine köprü inşası.		50	8		
Köprü ayaklarının tamiri.	6	8	1	2	
Vidin Kapısı derununda nöbetçi için bulunan kargir odaların dış duvarlarının tamiri.		5		3.5	
Vidin Kapısı'ndan Zindan Kapısı'na varıncaya kadar duvarların tamiri ve şaranpo inşası.					
Zindan Kapısı'ndan İstanbul Kapısı'na varıncaya şaranpolar zuhurunda duvarın tamiri ile derz tecdidi ve şaranpo inşası.					
İstanbul Kapısı'ndan sağındaki Sava tarafına açık kapıya varıncaya kadar şaranpo inşası.		18	8		

Ek 5: Belgrad'da 1827 yılı verilerine göre beş adet knejina vardı. Bunlar ve bağlı köylerin listesi tablodaki gibidir:[892]

Knejina Kolubarska'ya bağlı köyler:

1	Baroşevats	9	Diçi	17	Sakule
2	Barzilovats	10	Duduvitsa	18	Stubitsa
3	Bistritsa	11	Gukoşi	19	Şopiç
4	Brançiçi	12	Jupanats	20	Şuşnari
5	Burovo	13	Kuke	21	Tirbuşnitsa
6	Celiye	14	Lukovitsa	22	Vreotsi
7	Crljenci	15	Medoşevtsi	23	Yunkovtsi
8	Çibutkovitsa	16	Petka	24	Zeoke

Knejina Kosmajska'ya bağlı köyler:

1	Arapovtsi	8	Lisoviçi	15	Rudovtsi
2	Belina	9	Mayniç	16	Sibnitsa
3	Darasova	10	Mirosaltsi	17	Stoynik
4	Drlupa	11	Prkosava	18	Strmovo
5	Duçina	12	Progoreotsi	19	Tulej
6	Guberevtsi	13	Raniloviç	20	Vençane
7	Kuruşevitsa	14	Rogaça		

Knejina Posavska'ya bağlı köyler:

1	Arniyevo	9	Drajevats	17	Misloçin	25	Sremçitsa
2	Baçevats	10	Jarkovo	18	Moştanitsa Mala	26	Şilakovats
3	Balevats	11	Jeleznik	19	Moştanitsa Velika	27	Umka
4	Barayevo	12	Kamen	20	Ostrujnitsa	28	Vraniçi
5	Bariç	13	Knejevats	21	Peçani	29	Vrbovna
6	Bojdarevats	14	Konatitse	22	Rojantsi Stepojevats	30	Yasenak
7	Borak	15	Leskofça	23	Ruçka		
8	Crleni	16	Melyak	24	Sokolovo		

Knejina Gročanska'ya bağlı köyler:

1	Banitsa	10	Leştane	19	Resnik	28	Veliko Selo
2	Beli Potok	11	Lipe Male	20	Ribink	29	Vinça
3	Boleç	12	Miriyevo	21	Ripan	30	Vişnitsa

[892] Perunčić, **a.g.e.,** (1964), s. 381-385.

4	Drcan	13	Mokri Lug	22	Ritopek	31	Vraçin
5	Groçka	14	Novi Mokri Lug	23	Ruşan	32	Yaintsi
6	Ivança Mala	15	Pinosava	24	Slantsi	33	Zaklopaça
7	Kalıceritse	16	Prnavor M. Raynovtsa	25	Stepaşinovats	34	Zutse
8	Kamendol	17	Pudartsi	26	Topçider		
9	Kumodraj	18	Rakovitsa	27	Umçari		

Knejina Košutička'ya bağlı köyler:

1	Ameriç	7	Meculuj	13	Raykovats
2	Babe	8	Mladenovats	14	Ropoçevo
3	Burintsi	9	Nemenikuçe	15	Senaya
4	Ivança	10	Partsani	16	Şepşin
5	Koraçitsa	11	Popoviç	17	Vlaşka
6	Küçük Pojerefçe	12	Prujotovats	18	Vrbitsa

Ek 6: Belgrad Kalesi'ne Ait Bir Gravür

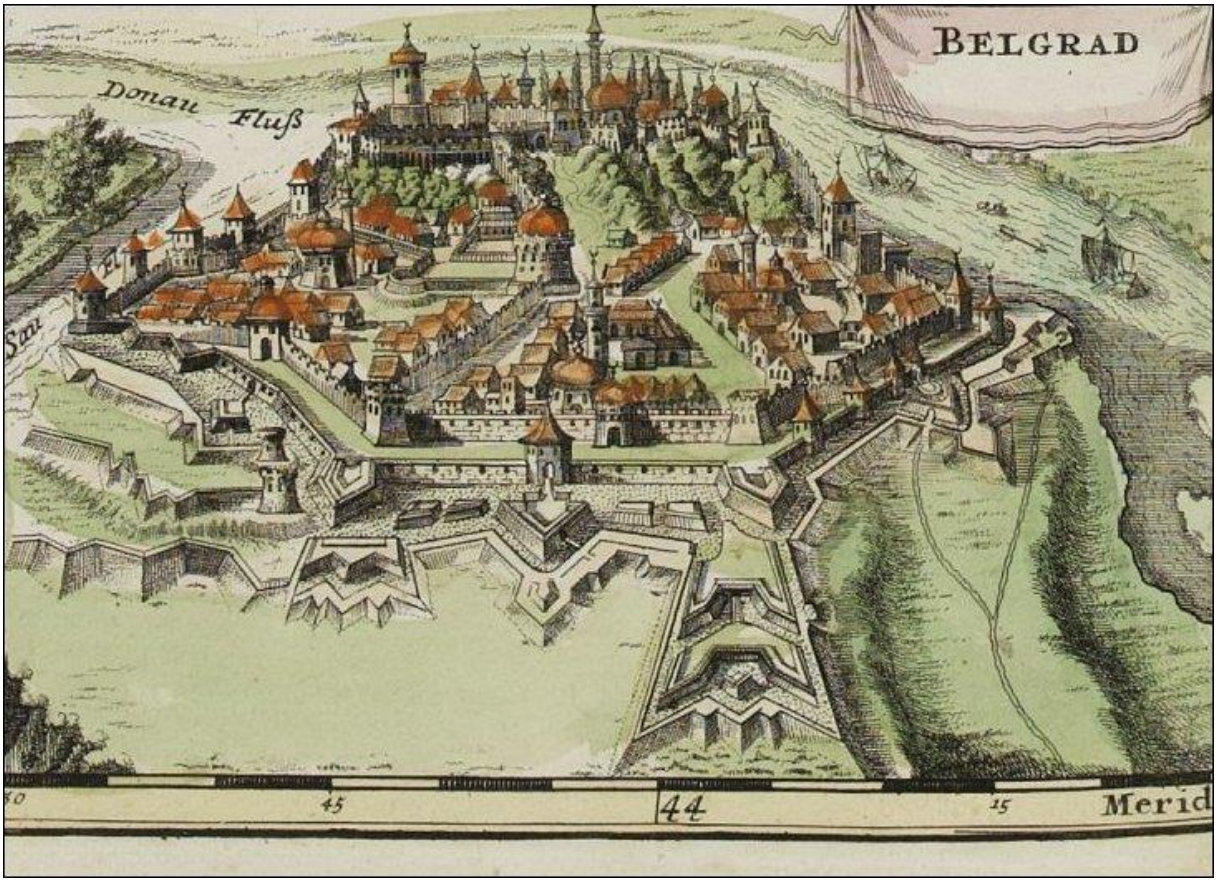

Ek 7: Belgrad Kalesi (BOA. PLK.p 1321)

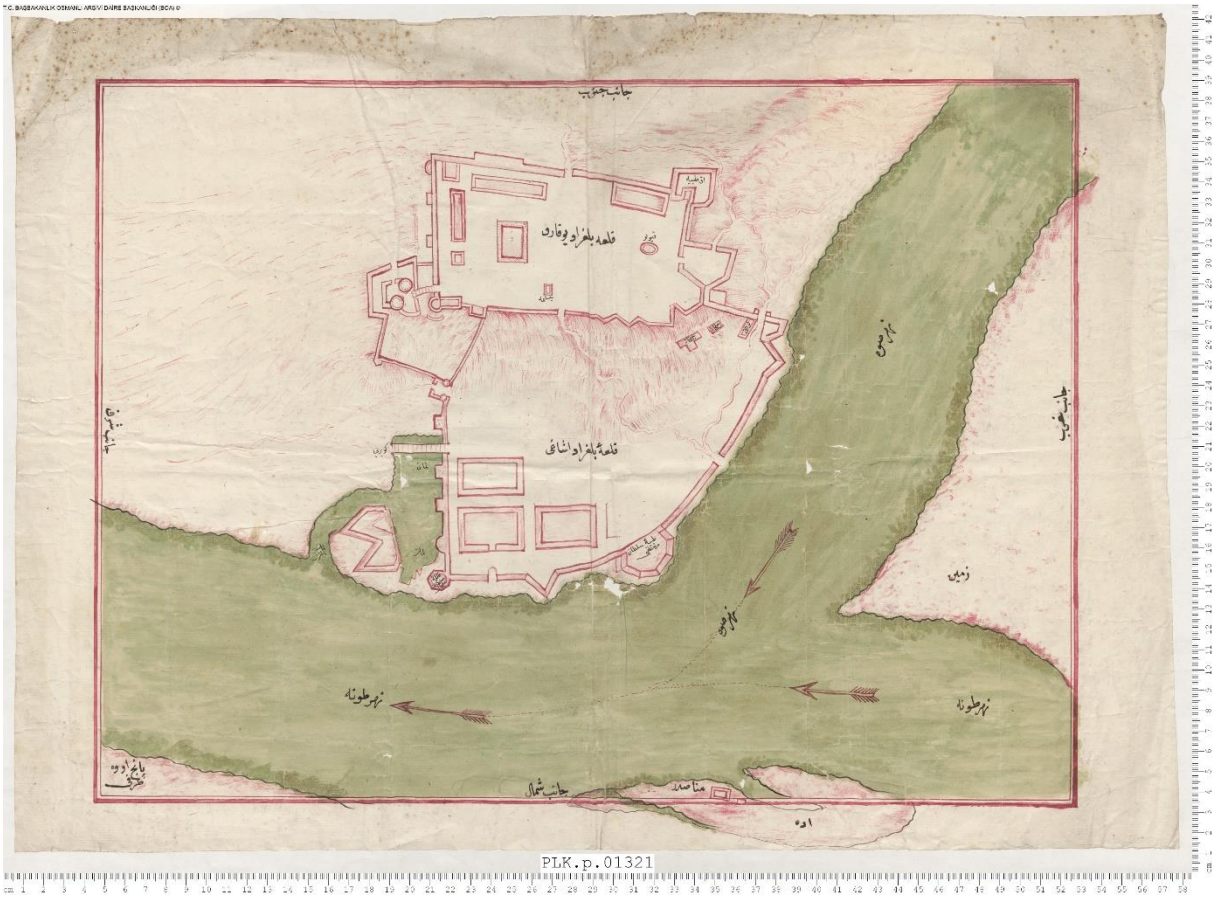

Ek 8: Belgrad Kalesi-Aşağı ve Yukarı Kale Planı (BOA. PLK.p 22)

Ek 9: Belgrad Kalesi (BOA. PLK.p 20)

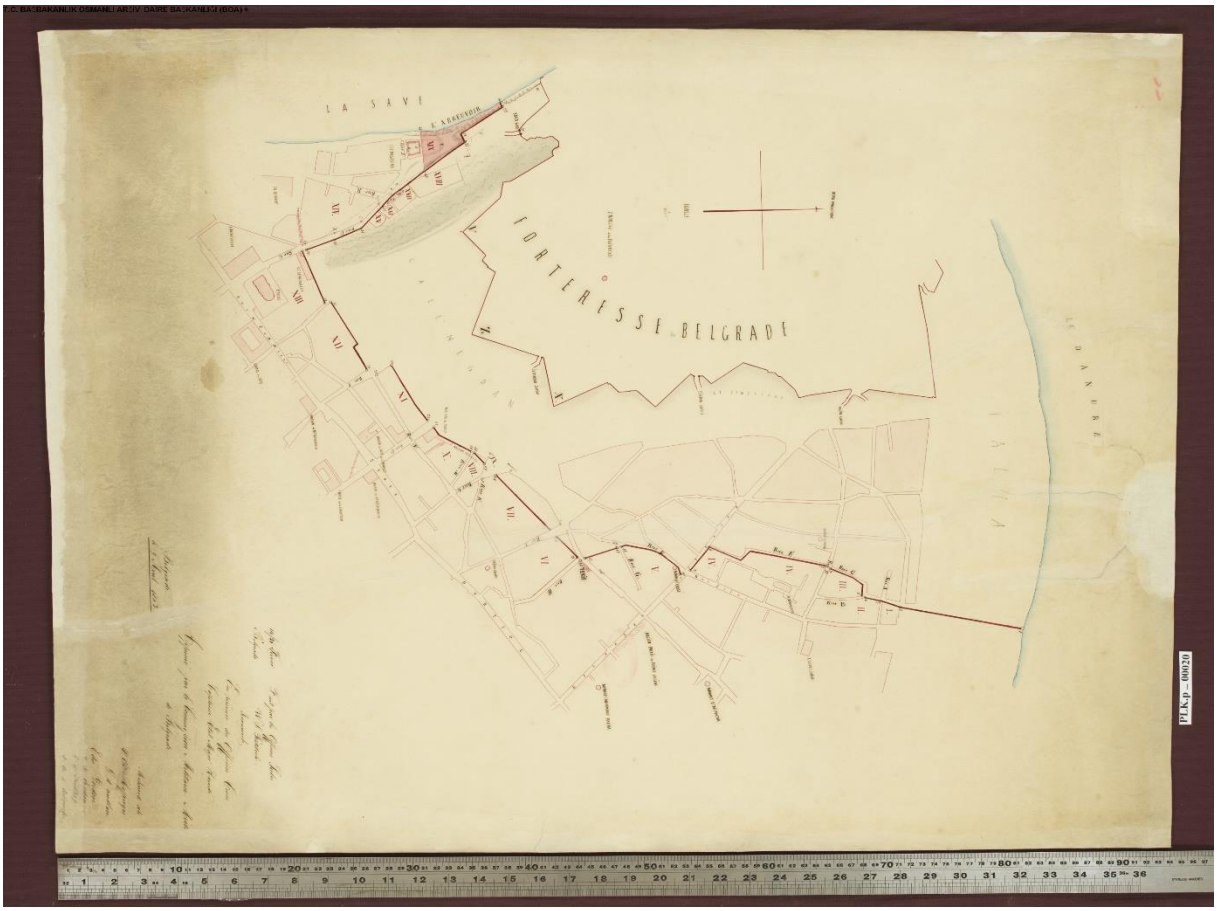

Ek 10: Son Avusturya Kuşatmasından Sonra Sig. Cornaro Tarafından Yapılması Planlanan ve Yapılanları Gösterir Belgrad Kalesi Çizimi[893]

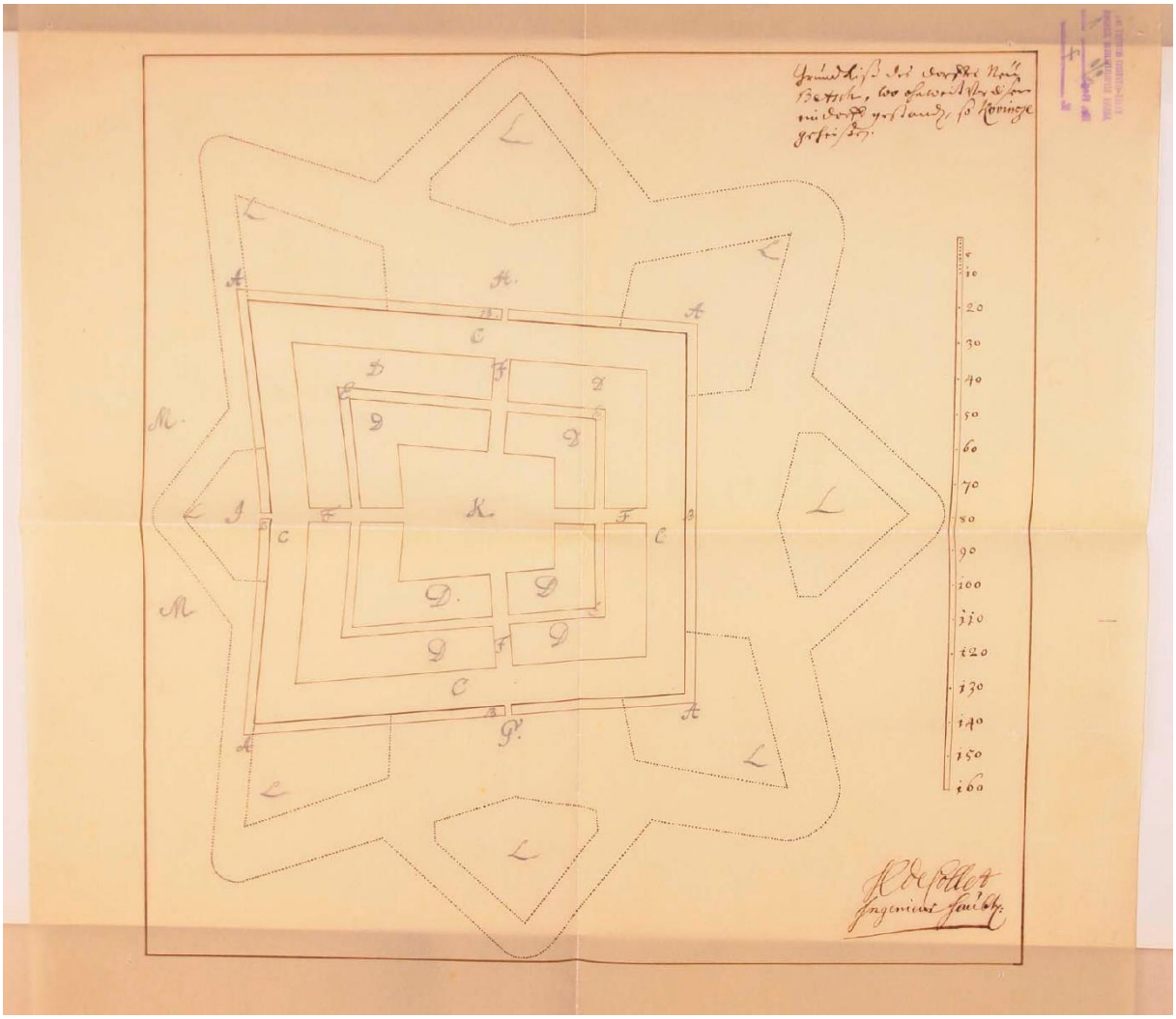

[893] Скице Београдске тврђаве на француском и италијанском језику, (ВИА, ВКС, П1, К7, Ф1, 002-001). Sig. Teklij'nin firar eden sekreterinin çiziminden kopyalanmıştır.

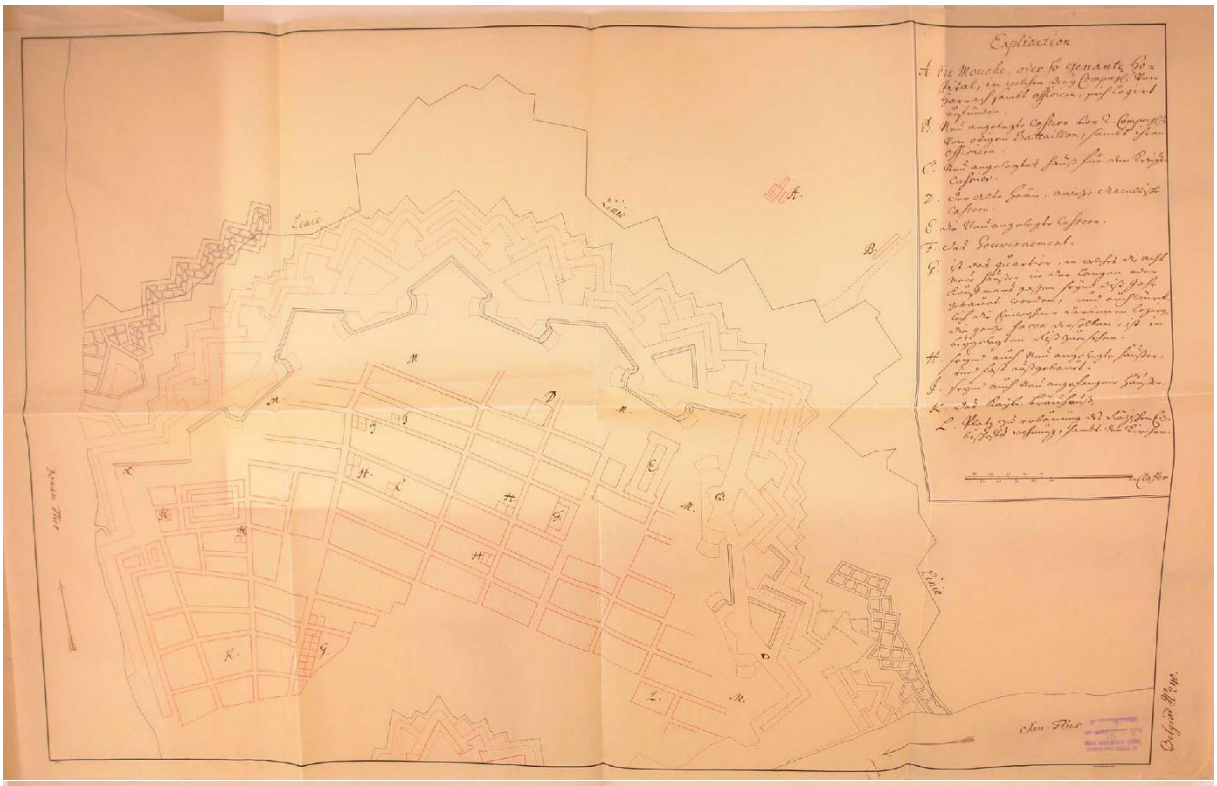
Explication

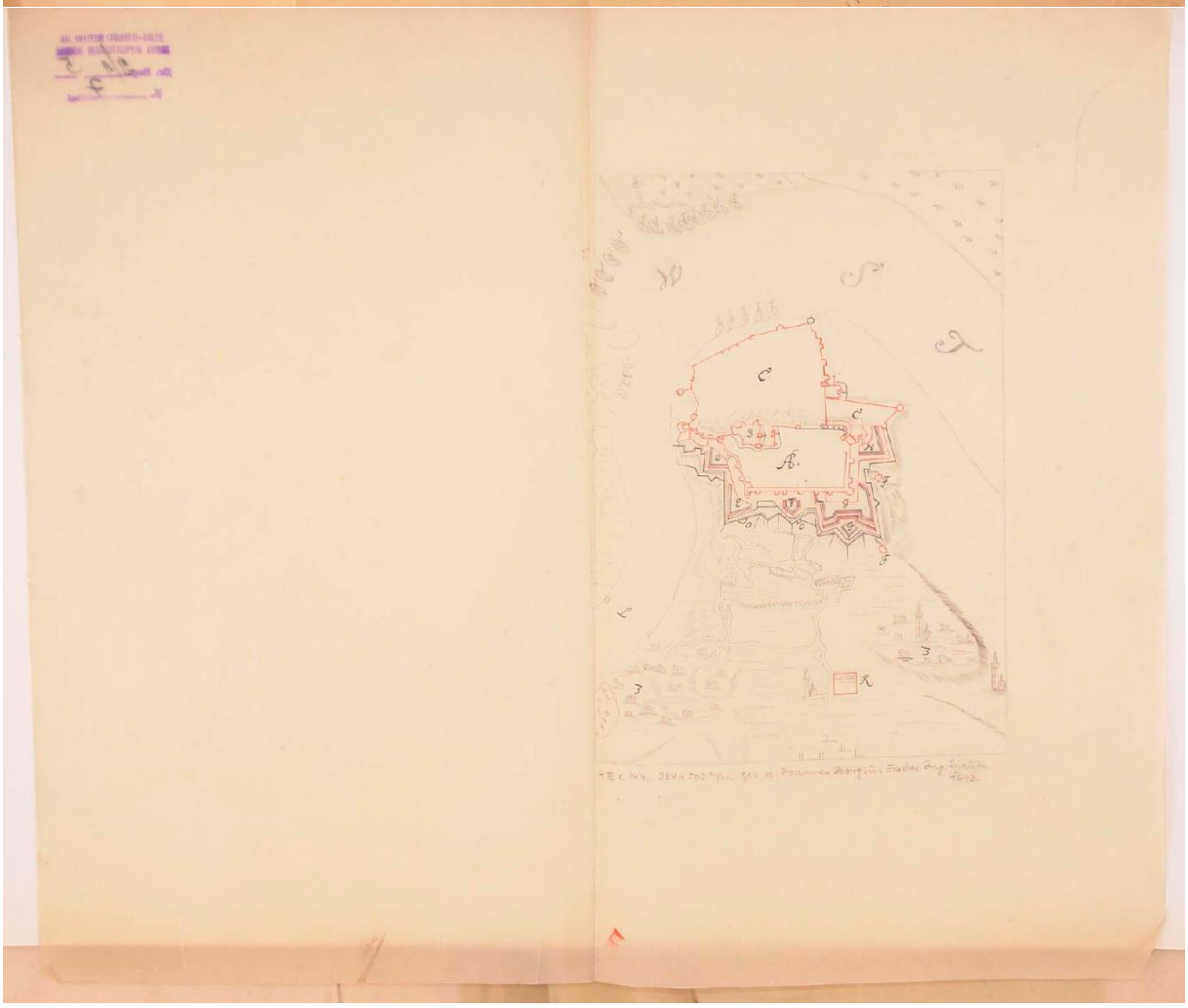

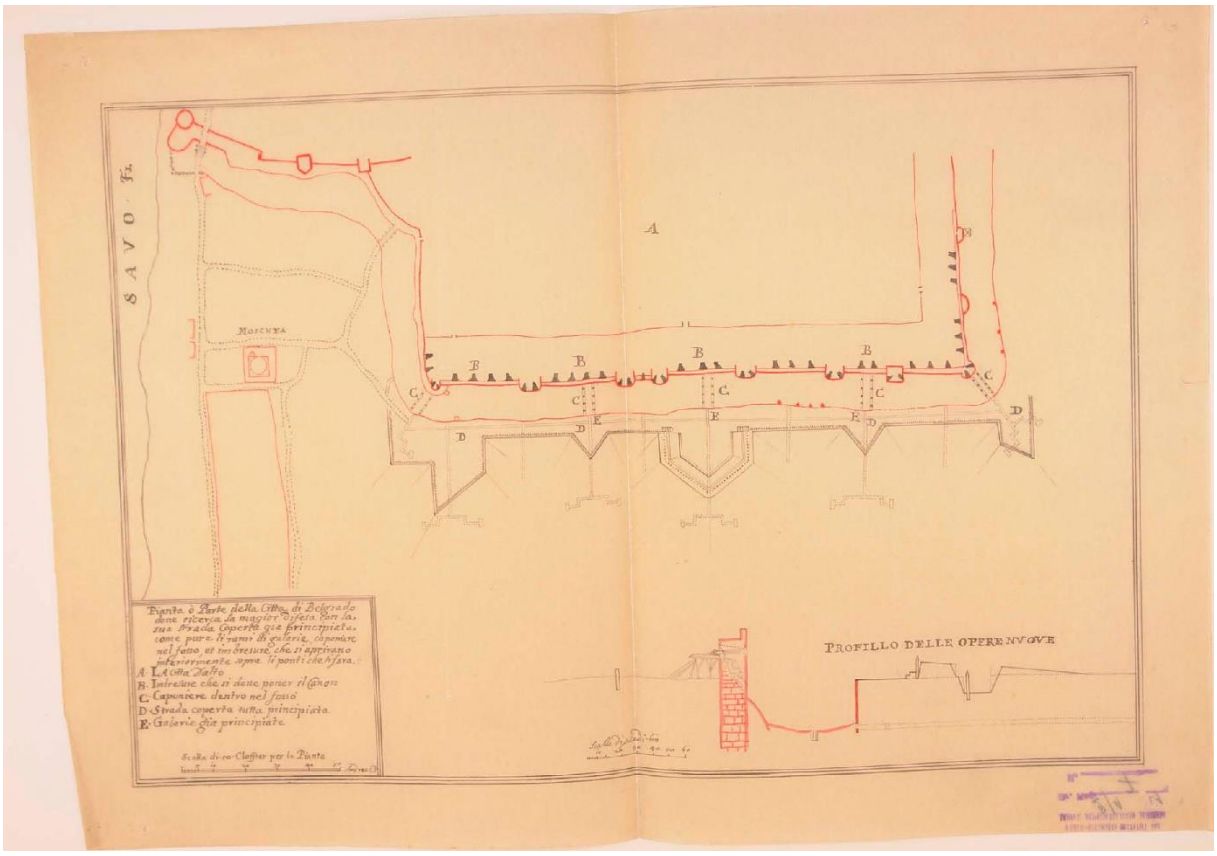
SAVO Fi.
A
MOSCHEA
B
C
D
E
PROFILLO DELLE OPERE NVOVE

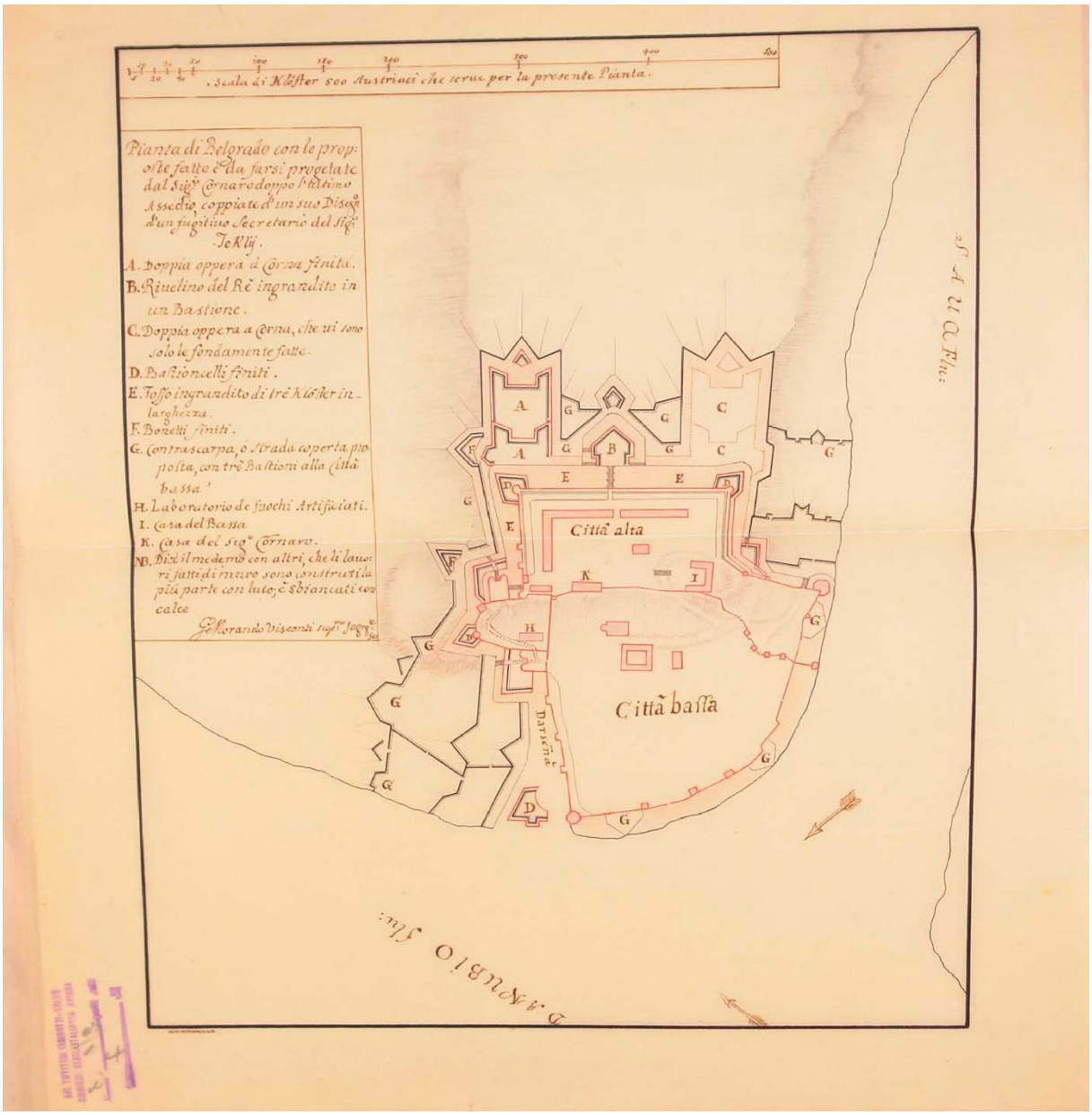
Scala di Klafter 500 Austriaci che serue per la presente Pianta.
Pianta di Belgrado con le propositte fatte e da farsi progettate dal Sig.r Cornaro doppo l'ultimo Assedio, coppiate d'un suo Disegno d'un fugitivo Secretario del Sig.r Je Klij.
A. Doppia oppera à Corna finita.
B. Riuelino del Rè ingrandito in un Bastione.
C. Doppia oppera a Corna, che ui sono solo le fondamente fatte.
D. Bastioncelli finiti.
E. Fosso ingrandito di trè Klafter in larghezza.
F. Bonetti finiti.
G. Contrascarpa, o Strada coperta proposta, con trè Bastioni alla Città bassa.
H. Laboratorio de fuochi Artificiati.
I. Casa del Bassa
K. Casa del Sig.r Cornaro.
NB. Dicè il medemo con altri, che li lauori fatti di muro sono construtti la più parte con luto, è sbiancati con calce
Gellorando Visconti sopr.te Jagr.e
Città alta
Città bassa
Darsena
S. Danubio flu:
S. Sauo flu:

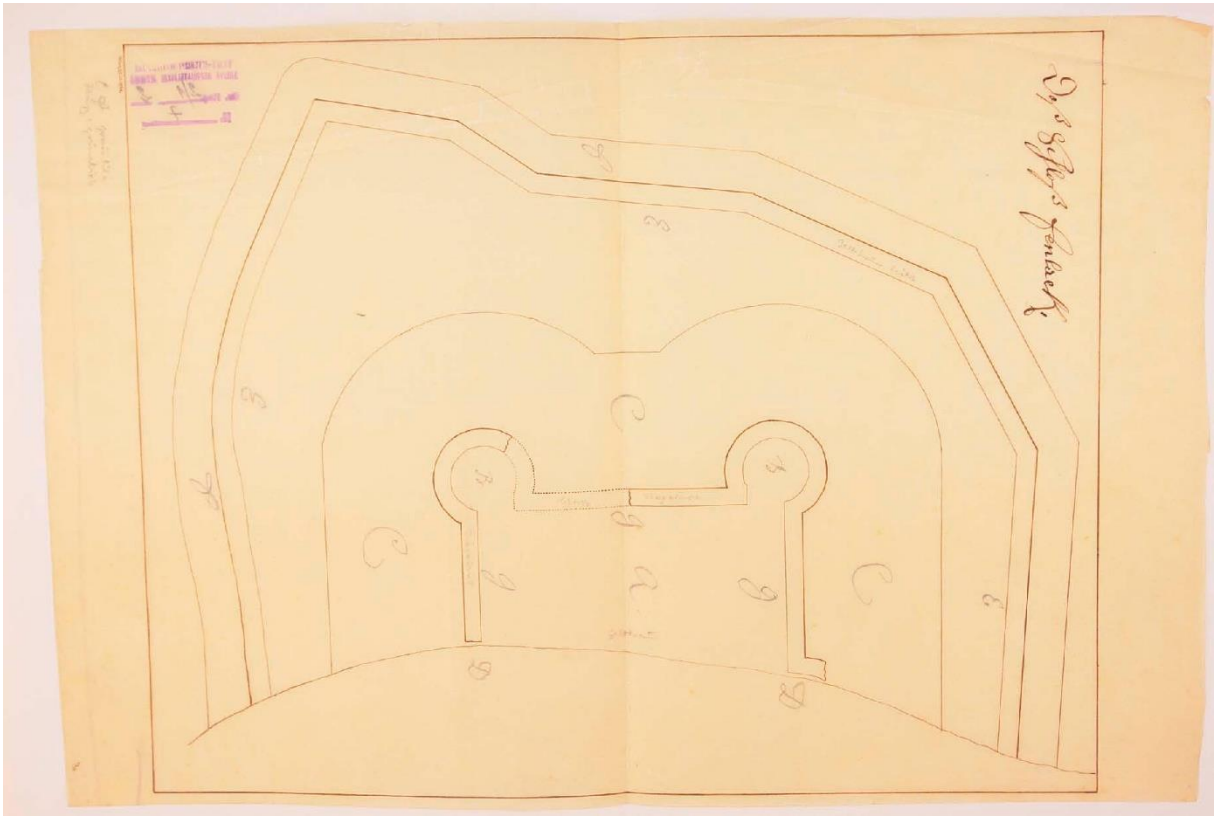

Ek 11: Belgrad Şehri Planları[894]

[894] Скице Београда на француском језику, (ВИА, ВКС, П1, К7, Ф1, 001-001).

Plan de la Ville de
Remendra avec son Réduit,
ou Retraite,
A. La Ville de Remendra
B. Retraite ou réduit
C. porte de la Ville
D. porte de Leau
E. porte du réduit
F. porte du réduit par leau
G. Contrescarpe
H. fosse

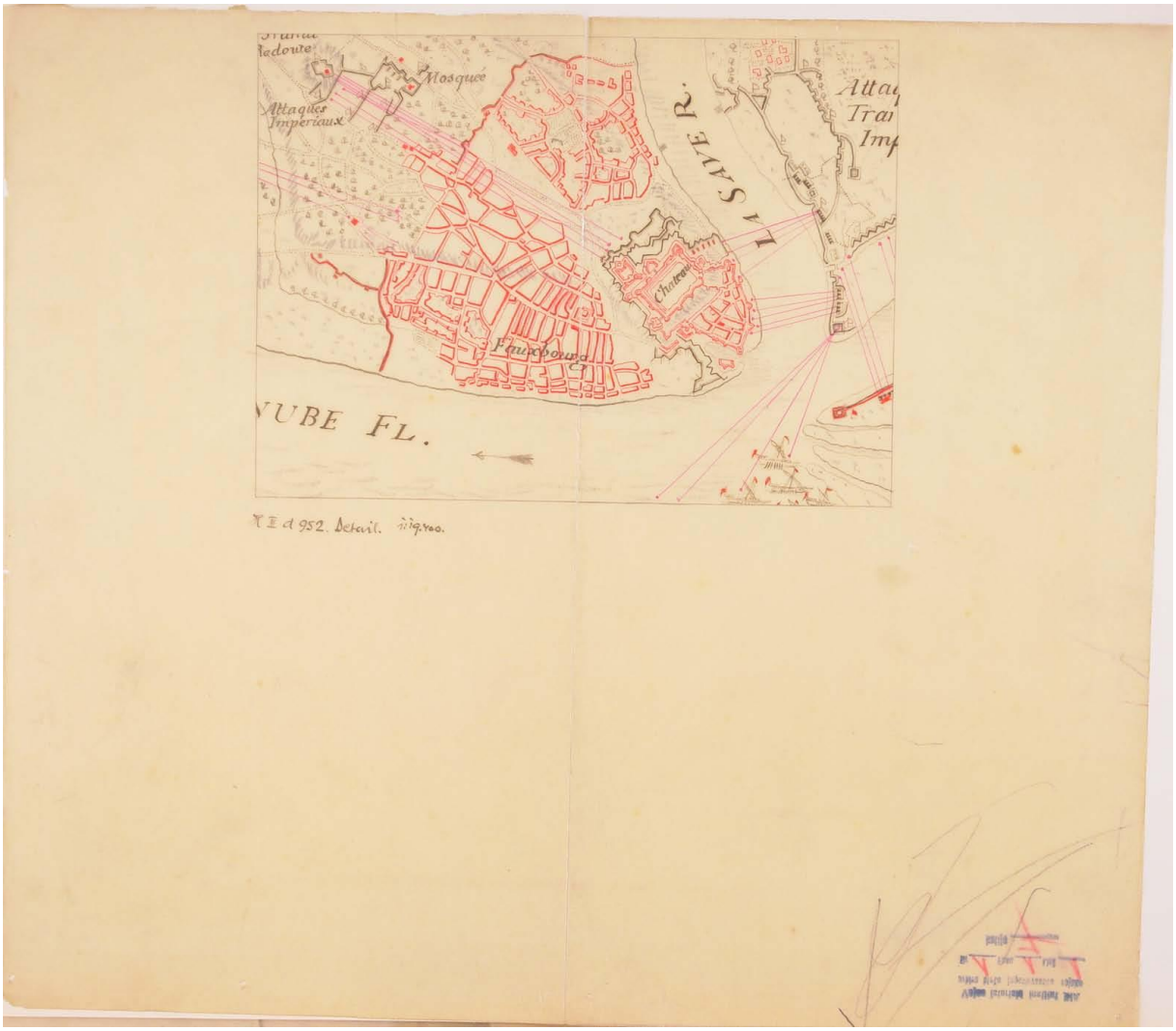
Redoute
Mosquée
Attaques Impériaux
Attaq
Trar
Imp
Chateau
SAVE R.
UBE FL.